

Просвіти

УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Я

ФОТОПОГЛЯД: СУСПІЛЬНИЙ ТРИКУТНИК

НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ

...шої радіопередачі (особливо, якщо во-
на, наприклад, під час трансляції футболь-
ас від часу звертається до слухачів: "Для
...чився до нас, повідомляємо..."

...підключив-
ся до нас передплатою на друге півріччя
2003 року, повідомляємо, що наш культуроло-
гічний тижневик "Слово Просвіти" виго-
товляється потужним (я не сказав, що вели-
ким, але справді потужним) колективом дуже
різних і своєрідних авторів. Як штатних,
так і поза. Як киян, так і дописувачів з різних
куточків України й діаспори. Відомих і не дуже.
Але дуже цікавих. Дуже.

Часом (і не лише на редакційних плану-
ваннях, де обговорюється кожне щойно вида-
не число тижневика та планується форма,
зміст і тематична спрямованість наступного)
здається дивним, що колектив, який склада-
ється з настільки різних працівників, узагалі
здатен якимось триматися купи і творити такий
спільний і дуже специфічний інформаційний
продукт. Та ще й у нинішніх умовах України.

А умови ці, шановні читачі, вам добре ві-
домі.

Нація — у стадії формування, а точніше
— на етапі дуже повільного зростання само-
усвідомлення.

Влада — на стадії довершення системи
державного криміналізму, а точніше — на ета-
пі легалізації номенклатурної злочинності.

Світове співтовариство, а особливо його
європейська об'єднана спільнота — на стадії
переходу нової кількості членів у принципово
іншу якість організації життя, а точніше — на
етапі визначення нового ставлення до Украї-
ни, яка заблокувала не лише власний розви-
ток, а й гальмує розвиток ряду суміжних кра-
їн Балто-Чорноморського регіону.

Тому ми — редакція — не тільки усвідом-
люємо, а й фізично відчуваємо суспільний по-
пит саме на наш культурологічний тижневик,

який залишається острівцем не тільки Націо-
нального Духу, а й, певною мірою, інтелекту-
альним, інформаційним, просвітницьким
провідником для свідомих громадян України.

А свідомі громадяни розуміють, що, з ог-
ляду на вищезазначені умови, влада прагну-
тиме зробити все необхідне, щоб знищити всі
видання національно-патріотичного спряму-
вання напередодні виборів. Це **напередодні**
вже фактично настало, адже підготовка до ви-
борів нині відбувається повним ходом. І тому
"вибити" з інформаційного простору газети,
які ще пишуть правду, конче необхідно тим,
хто не тільки робить ставку на результати чер-
гової кампанії надурювання, а й організовує
це надурювання за певною технологією.

А що, — скажете ви, — що можемо ми,
рядові громадяни-електоратники? У відпо-
відь на це запитання в мене є цілком кон-
кретна, важлива своїми великими наслідка-
ми (хоча й дуже скромна і безпретензійна на
перший погляд) пропозиція:

**Давайте всі і кожен, не вчиняючи бур-
хливих дискусій і не скликаючи представ-
ницьких конференцій з питань правопису,
писати оці слова і вислови: Нація, Украї-
нець (Українка), Українська Національ-
на Помісна Церква, Українська Націо-
нальна Держава, Український Прапор,
Український Народ — усі з Великої літери.**

А пишучи, — ще й усвідомлювати напи-
сане.

Не поспішайте скептично реагувати на
цю пропозицію. Вона проста, але не простя-
цька. Краще зверніть увагу на суттєву різ-
ницю сприйняття написання кожного з
трьох однаково озвучених варіантів (хоча їх
також можна подати в різному звучанні):

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

"...славний син великої української нації",
"...славний син Великої Української Нації",
або "...славний син великої української На-
ції".

Я розумію всіх, хто мені заперечить: де ж
її, цієї Нації, велич, коли Народ Український
ледве кінці з кінцями зводить, а Держава Ук-
раїнська деградує потихеньку?

Але ж так само й дитина, немовля, у перші
тижні після народження ще мало чим нагадує
розвинуту свідому людину. Воно ще нічого не
вміє, не може, тільки переважно спить, смок-
че та кричить, коли мокре. Але з чого почина-
ють батьки? Отож бо: дають немовляті ім'я. З
Великої Літери. І цим ім'ям організовують йо-
го розвиток у певному напрямі на все життя.

А ми? А ми досі пишемо слово **нація**
(тобто, слово, яке визначає наше спільне
ім'я і відображає те найсуттєвіше, організо-
вуюче, генетично-історичне і притаманне
крайовій спільноті, що в нас є) з малої літе-
ри. От тебе, наприклад, звуть Федір, а ти
спробуй почни писати себе федір. Петро?
Спробуй: петро. Немає різниці? "Какая раз-
ніца?..." нація...

Звертаюся, звичайно, не лише до тих,
хто "щойно підключився" з другого півріччя,
а до всіх. Гадаю, що це питання не правопи-
су, а Національної Гідності. Чекаю на відгуки
з цього питання. Шануймося!

● Євген ГОЛИБАРД

P.S. У польському правописі слово **Ук-
раїнець**, так само, як і **Поляк**, пишеться з ве-
ликої літери. Деякі читачі час від часу нам
пишуть: "Доки ми терпітимемо наругу над
собойо!?" і подібне. Відповідаю: доти, доки
слова **нація** і **українець** писатимемо з ма-
лої літери, а звичайний собі магазин — уні-
вермаг у центрі столиці називатиметься ви-
соким іменем "Україна".

Сьогодні в номері:

Помиримо-
ся на Воли-
ні?..

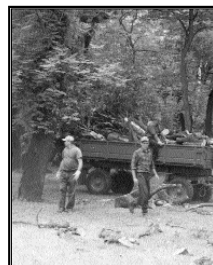
стор. 2

Дем'янів
Лаз

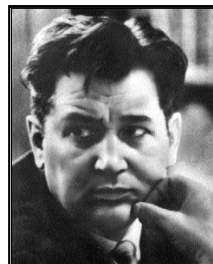
стор. 5

Лесь Танюк
розмірковує

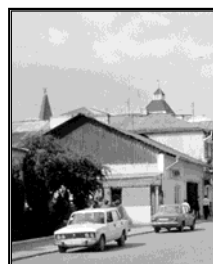
стор. 7

Війна
людей
і дерев

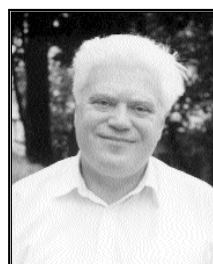
стор. 8—9

Зоря
Олеся
Гончара

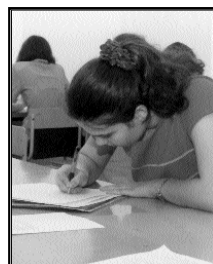
стор. 10

Косів —
місто
контрастів

стор. 12

"Факт" —
справа
серйозна

стор. 14

Абітурієнт
йде
в атаку

стор. 15

Минулого місяця в Тернопільському кафедральному соборі та на Березовицькому цвинтарі поминали археолога, літератора-просвітянина, мистецтвознавця Ігоря Герету. Приїхали друзі з Києва, Львова, Рівного... Біля щойно відкритого пам'ятника, автор якого — лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка Ярослав Мотика, згадувалося, як ще рік тому, сповнений прекрасних задумів, добродій Герета ділився ними з побратимами. Він завжди щиро вболівав за результативність нашої спільної справи.

опубліковано тільки нещодавно, зокрема й оригінальну книжку поезії та прози “Скибка неба”.

Значною була й громадська робота І. Герети. Так, у 1978 р. він заснував при картинній галереї мистецький клуб із конспіративною назвою “Золотий вересень”, який діяв до 1985 р. і певного часу був репресований. У 1988 р. став співзасновником першої в Тернополі опозиційної організації “Тернове поле” й Товариства української мови, у 1989 р. — Товариства “Меморіал”, у 1991 р. — художньої премії імені М. Бойчука та Інституту національного відродження України, у 1992 р. — катери української культури в Тернопільській вищій духовній семінарії ім. Йосипа Сліпого, у 1993 р. — стипендії ім. М. Литвина для студентів-бандуристів із Тернопільщини тощо. У 1989 р. І. Герету було обрано членом Проводу Тернопільської крайової організації Народного Руху України, а згодом — членом її Великої ради. Він був депутатом обласної ради, головою комісії з питань культури й духовного відродження.

На знімку, що публікується, Ігор Герета — у колі найближчих друзів. Стоять (зліва направо) художники Ярослав і Ярослава Мотики, народний депутат України Ярослав Кендзьор із дружиною, сидять: Любомир і Марія Крупі та автор цих рядків. Ігор, як завжди, у центрі. Немов беркут, який обіймає нас, думаючи про вічне.

Микола ЛИТВИН

Експотаті, які немомою природою лікани очоловвести за собою. А цей мезний добродушний веліше й не цурався звичайної чорнової роботи, був неабияким організатором, а головне — любив доводити розпочату справу до логічного завершення. Мені завжди не вистачало його — доброго друга й поради, який умів підставити своє плече в найскрутнішу мить. Щоправда, залишилися з нами пам'ятні статті та конкретні справи Ігоря Герети.

Здобувши вищу історичну освіту в Чернівецькому університеті, 1962 року працював на різних наукових посадах у Тернопільському краєзнавчому музеї. Після шестимісячного слідства засуджений у 1966 році за антирадянську діяльність, спрямовану на відновлення незалежної Української держави, на п'ять років тюремного ув'язнення умовно. Аж до розпаду Радянського Союзу перебу-

БЕРКУТ ПОДІЛЬСЬКИХ ВЕРХОВИН

вав під жорстким наглядом органів держбезпеки та партапарату, і все ж використовував навіть найменшу можливість для наукової та громадської роботи.

Тоталітаризм унеможлилював національний розвій, але й за цих умов Ігор Герета вишукував шляхи утвердження української культури. Він був одним із фундаторів та автором експозиції музеїв С. Крушельницької (1963 р.), В. Гнатюка (1969 р.), Картинної галереї Тернопільського краєзнавчого музею (тепер — обласний художній музей, 1978 р.), про які видав у видавництві “Каменяр” нариси (про музей Гнатюка спільно з О. Черемин-

ським), заснував музей Леся Курбаса у Старому Скалаті 1987 р., за який боровся протягом двадцяти років, аж до останніх днів.

Уже в незалежній Україні вчений активно працював над створенням музеїв — Патріарха Йосипа Сліпого у с. Заздрість, політв'язнів у казематах Тернопільського КДБ, сучасного українського мистецтва на Медовій. Розбудовував засади першого археологічного музею-парку у с. Чернелів-Руський Тернопільського району. У 1993—1994 роках виставка творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва із його збірки “Мистецтво друзів” експонувалася в Тернополі та Львові.

Як археолог, І. Герета відкрив сотні археологічних пам'яток та вів дослідження майже двадцятьох. Найбільше його досягнення — розкопки могильника черняхівської культури III—IV ст. у с. Чернелів-Руський, який має європейське значення. Матеріали з цього могильника, а також із могильника в с. Романівка, експонуються на міжнародній виставці в Німеччині (її подальший маршрут: Норвегія, Франція, Італія, Японія).

У 1980—1981 роках учений став співавтором трьох академічних монографій про археологічні пам'ятки Прикарпаття й Волині, співавтором історичних нарисів

про Тербовлю (1971 р.), Бережани (1979, 1980 рр.) і Чортків (1985 р.), а також автором видань про художників І. Хворостецького, І. Марчука, Я. Омеляна (1993 р.) і співавтором видання “Художники Тернопільщини” (1994 р.). Опублікував близько 100 статей в енциклопедіях, збірниках та журналах України, Канади, Росії, Сербії, Словаччини, Польщі та близько 700 газетних статей і заміток.

Ігор Герета був редактором або рецензентом майже двадцяти видань Інституту національного відродження України, членом редакцій та редколегій кількох збірників та журналів. А деякі його літературні твори

Народилася Лідія Костянтинівна в місті Дарниця (тепер це район Києва) 5 квітня 1923 року в родині службовців. Батько — інженер-будівельник, мати — вчителька. 1934 року родина Білецьких переїхала до Києва, оскільки батько працював на будівництві київського мосту. По закінченні середньої школи № 7 Лідія Костянтинівна навчалася у музично-драматичній консерваторії, яку очолював син Миколи Лисенка Остап. Під час війни вона працювала в редакціях газет “Київська правда” та “Література і мистецтво” (тепер “Культура і життя”). З 1944 року і до останніх днів життя Білецької було пов'язане з інститутом театрального мистецтва

«ЧИМ БІЛЬШЕ ВИ ВІД СЕРЦЯ ВІДРИВАЄТЕ...»

Цього року виповнилося б 80 років видатному педагогу, професору, заслуженому діячу мистецтв України Лідії Костянтинівні Білецькій, добре відомій у великій театральній родині. Вона є автором багатьох статей та наукових праць, зокрема, “40 років українському радянському театру”, “Видатні діячі українського радянського театру”, “Шевченко і театр”, “Леся Українка і театр”, “Мистецтво життєвої правди”. До 100-річчя заснування театру корифеїв” та ін. У Київському державному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого вона викладала історію українського театру й театру народів СРСР. Театральне життя ХХ століття цікавило її найбільше — колектив будь-якого театру вважав за честь запросити для огляду власної творчості Лідію Костянтинівну. А Хутір Надія, що на Кіровоградщині, був місцем її паломництва, куди вона приїздила зі студентами та колегами майже щороку.

ім. І. К. Карпенка-Карого: аспірантура, захист кандидатської дисертації, присвоєння їй звання доцента, професора та, нарешті, заслуженого діяча мистецтв України.

35 років Лідія Костянтинівна була деканом заочного відділення КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого. Але будь-які звання меркнуть у порівнянні з найвищою нагородою — любов'ю та щирим ставленням колег та студентів. Для них вона була найкращим педагогом, Людиною з великої літери, яка опікувалася студентами як своїми дітьми. Не вона вчила їх, а вони вчилися у неї людяності, доброти й професійному ставленню до будь-якої справи. Її дім являє собою родинне те-

атральне гніздо, де місяця вистачало всім, із якого вилітали у велике життя повні наснаги та життєвої мудрості вчорашні студенти.

8 квітня 2003 року в КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого відбувся вечір пам'яті педагога-легенди.

Серед присутніх — однокурсники, учні майстра та сьогоднішні студенти інституту. Вів вечір завідувач кафедрою театрознавства, професор Анатолій Васильович Поляков. “Ця скромна зала інституту театального мистецтва наповнена енергетикою духу, високого інтелекту та творчості багатьох митців української сцени і театральної педагогіки”, — почав він. Поруч із іменами Леся

Курбаса, Гната Юри, Наталії Ужвій, Амбросія Бучми Анатолій Васильович поставив ім'я Лідії Костянтинівни Білецької. Подібні вечори пам'яті стали вже традиційними. Вони є унікальною можливістю для студентів доторкнутися до минулого, поспілкувавшись із видатними діячами-сучасниками.

Ростислав Пилипчук, Богдан Ступка, Валентина Зимня, Василь Неволов, Лариса Кадирова, Ігор Безгін, Валерій Курбатов, Володимир Горянський — ці імена без звань та регалій відомі не тільки тим, хто зростає та мужніє у родинному колі інституту театального мистецтва, але й далеко поза його межами. Кожний із них пригадав теплі щемливі випадки з минулого. Але кульмінацією вечора став виступ Валерія Курбатова. Його виконання улюблених романсів “найкращого педагога”, а особливо однієї з найтужливіших пісень, виконаної а капела — “Стоїть гора високая” — просто зачарувало всіх присутніх. До речі, студент Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, блискучий скрипаль Олександр Шевченко — єдиний серед її студентів, хто погодився безкоштовно взяти участь у вечорі.

А у фіналі вечора зі словами щирої подяки виступила сестра Лідії Костянтинівни Олена. Саме вона була її вірною супутницею протягом усього життя. Їхній дім і досі називають домом сестер Білецьких, який до сьогодні відкритий для усіх, хто ще не викреслив зі своєї душі Любов, Доброту, Совість і Працездатність.

Людмила ГУРЕНКО, студентка IV курсу КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого

ЗНАЙОМСТВО

— 3-поміж більшості українських видавництв ми почали найпізніше. Нам усього шість років. І починали без передісторій. У нас ніколи не було жодного “тата”, жодного “даху”, жодної фундації-організації, котра б нами опікувалася. Просто зібралися, домовились і, не вкладаючи своїх грошей, почали працювати...

— **Не вкладаючи?**

— Саме так. Домовилися з друкарнею, що розрахуємося після продажу першої книжки, провели непоганий маркетинг. Мали певність, що ця перша книжка буде продатися.

— **І що то була за книжка?**

— Навчальний посібник із математики. Такий ось початок. Чому назвалися “Фактом”? Слово сподобалося. Нині я навіть не уявляю, чи могло б наше видавництво називатись якимось інакше. Сьогодні воно справді — факт.

— **У вас від самого початку була вироблена концепція?**

— Думаю, що у чистому вигляді концепція вироблялася в перші три роки, але “чуйка”, що саме треба робити, була. Нас пригнічувало декілька речей, які, зрештою, пригнічують і сьогодні. Відсутність концепції шкільної освіти, стан з українською книжкою і мережею збуту. Ми відчували, що будуть потрібні нормальні підручники і книги української літератури.

— **Відсуття успіху... Коли воно з'явилося?**

— У нас немає успіху. Я вважаю, що розмовляти сьогодні про успіх будь-якому українському видавцеві просто неможливо. Хіба хтось із нас (за винятком, хіба що Малковича) може похвалитися бестселером? Ніхто. Хіба можна назвати бестселером оті дві, три, п'ять чи десять тисяч книжок, які продаються за рік? Успіху немає ні в кого. Просто хтось свою концепцію-ідеологію зрадив, а хтось — ні. Ми не зрадили.

— **Хто ж тоді зрадив?**

— Якщо є герої, мусять бути і злочинці.

— **Гаразд, не хоче переходити на імена, тоді скажіть, що маєте на увазі, говорячи про зраду. Можже, тенденцію, коли видавці “перебігають” від друку української книжки до російської?**

— Ні. Я не це вважаю зрадою. А те, коли ми маємо не видавництва, а “грантоїдів”, коли друкуються за гроші будь-який нікчема, коли виставляється гасло, а не ставиться мета...

— **Це вже щось схоже на своє-**

де ніяких претензій. Але якщо книгарня заявляє, що хоче підняти українськомовну книжку і саме за це одержує приміщення в центрі міста... А потім бачиш, що для української книжки зробили нове “гето”. Оце і є зрадою концепції.

— **Про яку книгарню йде мова?**

— Я нікого конкретно не маю на увазі. Йдеться про справу, яка розвивається не так, як мало би бути на одинадцятому році незалежності. Але у видавництві “Факт” є локальні успіхи. Видання нової книжки, швидкий її продаж, знайомство з цікавим автором і

ПРО ГРОМАДЯНСЬКУ ПОЗИЦІЮ І ЗРАДУ...

З головним редактором видавництва “Факт” Леонідом Фінкельштейном розмову почала з історії виникнення видавництва. Нехай пан Леонід скромно відмахується від зауваги про “успіх”, попередньо припасувавши до нього словечко “локальний”... Факт — річ безкомпромісна. Видавництво — “відбулося”.

рідну “клятву Гіпократа”... Кодекс честі видавця...

— Мабуть, що ні. Бо хочете ви цього чи ні, а видавнича справа — це бізнес.

— **А я вже уявила собі видавця як такого собі лицаря донкіхотівського штибу.**

— Закони бізнесу є трохи інші, ніж гуманітарні закони.

— **Але якщо бізнес є бізнес, то чи взагалі варто згадувати таку децицію, як зраду концепції?**

— Йдеться про те, щоб речі називати своїми іменами. Я ніколи не буду ображатися на видавця чи торговельну організацію, якщо вони роблять те, про що й говорять. Якщо з'явилася книгарня, яка задекларувала, що продаватиме тільки російську попу, і не змінює рішення, у мене до неї не бу-

його “розкрутка”, робота із серією чи літературним проектом...

— **Все це входить до рецептури успіху?**

— Це входить у громадянську позицію. Якщо є громадянська позиція — успіх повинен бути.

— **Ви впевнені?**

— Абсолютно.

— **Гаразд. Хоча мені здається, що “розкрутка” видавництва “Факт” розпочалася саме від співпраці з Оксаною Забужко.**

— Це і так, і не так. Забужко — письменниця такої потуги, сили і громадянської позиції, що якби вона не передбачала, що ми саме ті, хто їй потрібен, вона б не працювала з нами. Вона вибирала, не ми. Забужко на той час, коли ми познайомилися, була “більша”, ніж усе наше видавництво.

— **У вас особливий підхід до її творчості...**

— На мій погляд, Забужко зробила декілька історичних вчинків. По-перше, вона розповіла світові, що українська сучасна література є. По-друге, вона повернула до українськомовної книжки російськомовного читача. Сьогодні головним гаслом нашого видавництва є: російськомовна людина повинна читати українською. Для цього їй треба створити відповідні умови, зацікавити українською книжкою. Даруйте, але класиків радянської доби не читатимуть.

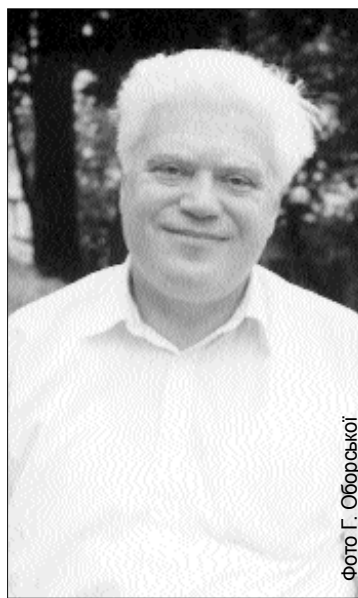

Фото Г. Оборської

— **Крім класиків та Оксани Забужко, у нас є інші сучасні й талановиті літератори. Думаю, і вони внесли свою історичну лепту...**

— Не впевнений. На мій погляд, вони свідомо не ставили перед собою цієї мети. Крім того, я не вважаю, що тільки видання творів Оксани Забужко є нашим успіхом. Літературний проект “Текст плюс контекст” — це не просто цікавий проект. Це — “ноу-хау”, це нове прочитання української класичної літератури. Читач не піде до книгарні купува-

ти усі п'ятдесят томів Івана Франка, особливо, якщо він зацікавився лише повістю “Перехресні стежки”. Незабаром вони з'являться у проєкті “Текст плюс контекст” під назвою “Іван Франко — майстер кримінального читива”. Хто про це знає? Знають Каменяр. Далі... У цьому ж проєкті ми видали Лесю Українку, Володимира Винниченка, Михайла Коцюбинського, Юрія Яновського. Видаємо і відомих сучасних письменників, як от Ігоря Калинця, Василя Герасим'юка, Олександра Ірванця...

— **Співпраця з авторами... Як відбувається цей процес? Чи є у вас досвід “замовляти” роман?**

— Поки що ми цього не робимо. Немає сьогодні сенсу “замовляти” тексти. У нас відсутній книжковий ринок, а значить, і авторський. Є базар, на котрому не замовляють.

— **Купуєте те, що є...**

— Вибраємо з того, що є. Хоча найкращі наші книжки з'явилися в результаті обговорення з авторами. Скажімо, видати “Вибране” Василя Герасим'юка запропонував саме я. І я цим пишаюся. Зараз готуємо вибране Василя Стуса. То буде дуже цікава книжка. Передмову написав Іван Дзюба, замість “післямови” — лист Василя Стуса до Андрія Сахарова, котрий ще ніде не був опублікований.

— **Складається враження, що письменницький “склад” “Факта” повністюється за рахунок “Кальварії”...**

— Буває так, буває навпаки. Часто наші автори взагалі не перетинаються. Але ми не конкуруємо з “Кальварією” і нікого не “перетягуємо”. Ми чесно працюємо з авторами. Зайдіть у будь-який книжковий супермаркет і подивіться, скільки місця займають на полицях Донцова й Марініна, а скільки — наші письменники... Тому я тільки “за”, аби наші автори друкувалися в інших видавництвах. Конкуренцію витримаємо.

• **Уляна ГЛІБЧУК**

ЛІТЕРАТУРНЕ КОЛО

Розгромна рецензія, підписана відомим ім'ям, — це мімікрія реклами. Реклами видання, а ще більше його автора.

А при чому тут я? Та ні при чому. Я рецензій взагалі не пишу. А в якому ж жанрі я виконую цей текст? На це філософське питання я по-філософськи промовчу. Або спитаю, який жанр книжки Гр. Гайового “Пересмішник на Парнасі”?.. Ото ж бо! До всіх жанрових перверсій постмодерної доби пан Гриць додав ще одну: гімносівні. Чим збив критиків із їхнього академічного пантелику. Вони й досі ламають чорнильні списи в полеміці: чи це оспівують *г...*, чи саме *г...* когось оспівує, чи *г...* — це ті, про кого співають у книжці, чи, може, мається на увазі, що самі ці співи — *г...*? Крапку в цій полеміці поставити або сам автор, або прийдешнє покоління літературознавців чи гімнознавців.

Як гімнограф, Гр. Гайовий не пошкодував для книжки питомого матеріалу. Хаотичність цього матеріалу не була подолана навіть розподілом його за рубриками. Але то, швидше, проблеми подачі матеріалу, технічної організації текстів; і справді було б не зайвим поліпшити зручність читання розміщенням: один текст на одну сторінку. Звичайно, в такому разі книженція не пристойно б розпухла. Але з неї можна було б вилучити все те, що не являє собою літературної та естетичної цінності. Е-е-е, тоді книженція схудла б на 90%!

Більшість текстів “Пересмішника на Парнасі” — це ювілейне гімнослів'я, присвяти Гр. Гайового, які він (безкоштовно) додавав до примірників своїх “Українських псалмів”, епіграми. Характер цього матеріалу свідчить про те, що книжка не розрахована на широке коло читачів, а створена для вузького кола літературних і коломлітературних постатей, які цю книжку й замовили (соціально) для увічнення своїх імен, чого багато хто не зміг зробити своїми творами. Отже, “Пересмішник на Парнасі”

ПЕРЕСМІШНИК НА ПАРНАСІ

— монета, випущена Спілкою для обігу в літературному середовищі нарівні з виданнями типу спілчанських довідників.

Поруч зі смаком та дотепністю, прикладом яких може служити, скажімо, рубрика “Коли книжка вже була зверстана”, постають твори, яких я б на місці Гр. Гайового не наважився включити навіть до повного зібрання своїх творів. Щоб не дискредитувати ні укр. літ., ні себе в цій літ!

ПОГРОЗА

Олівцю завжди погрозувала Гумка:

— Я зітру записану тобою думку!

І оцей шедевр вийшов з-під пера людини, яка про вірш однієї з колег-гумористок у рецензії сказала таке: “...не звертаючи уваги на кострубатість змісту, намагається вловити хоча б його ритміку...”

Інший шедевр — під назвою “Так ніхто не ридав” — дотягувався Гр. Гайовим аж 20 років (1968—1988). Певно, саме це й стало причиною того, що блискучу ідею автор утопив у звичайній воді, прагнучи зіграти на деяких рядках із творів Сосюри. Але якби з 12 катренів цього “плачу” залишилися 4 — але найяскравіші й найдотепніші — вірш був би перлиною книжки (що, правда, після ліричного етюду “До вітру”).

Найхарактерніші засоби комічного у Гр. Гайового (іх легко прослідкувати внаслідок того, що добродій автор ними зловживає):

1) Обірвані слова.

Про братів і про сестер,

Про Павличка і Дмитер...

Так про що ж ми — про Драча?

Починаймо все споча...

2) Центон (мозаїка із заголовків та окремих рядків певних авторів). Наприклад, твори “Україна — рідний край”, “Чимерісея-65”, “Капітан і Марта” тощо.

3) Акрівірш. Акроприсвятам акроприсвячена ціла акрорубрика.

Найцікавіший розділ — “Додатки: із друкованого й забракованого”. Тут містяться дописи різних років Гр. Гайового до преси: рецензії, репліки, відкриті листи. Цей розділ підтверджує думку, що літературний процес — це айсберг, і сучасники, що його творять, бачать лише 1/8 його масиву, тоді як лише наступні покоління мають змогу за архівними матеріалами відкривати решту “айсберга”. Скажімо, такі твори Гр. Гайового, як “Так ніхто не ридав”, “До вітру”, “Зірвані квіти” та інші, створені в 60-ті роки ХХ ст., не були фактами тодішнього літпроцесу, бо з відомих (Гр. Гайовому) причин лежали по глибоких шухлядах. А фактами сучасного літпроцесу вони можуть зстати тільки як такі, що були замовчувані в 60-х. Отже, термін “сучасний літературний процес” для позначення усіх фактів літератури певного періоду — це вигадка отих академічно підкованих критиків, яку вони пустили, певно, для сміху. Або щоб замилити очі самим собі, а відтак зі спокійною совістю замилювати їх молодим дослідникам.

Солодко гикнеться і Романові Іваничуку, й Миколі Луківу (реверанс за ненадруковані “Зірвані квіти” Гайового), і ще багатьом кому... Не гикнеться тільки покійному Андрієві Крижанівському, рецензію на книжку якого (1983 р.) Гр. Гайовий навіть вирішив переопублікувати. Ну, вирішив — і нехай. Але згадана рецензія дивує передусім не своєю присутністю в книжці, а тим, що її автор — теж нібито гуморист — виявив у ній своє цілковите нерозуміння... гумору. Бо ж за “словесною еквілібристикою”, “непорушенням глобальних проблем” і “неузрозливістю” кодується саме він — первозданий гумор, без домішків сатири та інвектив, яких, мабуть, Гр. Гайовий чекав від Крижанівського. На жаль, не зауважив рецензент того, що завдяки словес-

ній грі, легкості, прозорості, елегантності, А. Крижанівський був — і досі залишається — справжнім і неперевершеним гумористом. Книжки його береш, щоб відпочити, щоб отримати задоволення, а не ще раз зануритися в болото соціальних проблем, махінацій політично-кримінальних кланів та антиалкогольного гострослів'я, яке (недолуге за формою і вбоге за змістом) пропонують сучасні сміхогонщики на чолі зі своїм Патріархом, що висить над ними всіма одноосійною іконою.

“Пересмішник на Парнасі” має право бути прочитаний. Але нехай читач не сподівається від цього видання іскромного гумору. Пересмішництво як таке зупинилося тут на ювілейних обігроваках літературних персоналій та епіграмах “з нагоди”. Книжка може стати цікавим матеріалом для (хай їм укорте гикнеться!) дослідників літпроцесу з кафедри літератури ХХ ст. Крім того, є надія, що книжкою зацікавиться й коломлітературне коло тих, чий імена туди не увійшли.

Зрештою, в багатьох письменників є спеціальна шухляда, де роками збирається богемна віршопродукція на зразок тієї, що подав Гр. Гайовий. Але осідати вона повинна все ж більше на останніх сторінках мистецьких часописів, бо до “книжкового формату”, відверто мовлячи, не дотягує. І коли автор сам з іронією ставиться до таких кумедних нотаток — це одне, а коли він їх подає з усією 192-сторінковою серйозністю — це зовсім інше. І якби я писав рецензію на книжку добродія Гайового, я про те “інше” говорив би з відповідним серйозом, та ще й цитував би Гегеля, Фройда і трохи себе, грішного, недостойного.

Ось.

• **Олександр СТУСЕНКО,**
смет. Буча

ФАКТ І КОМЕНТАР

Порушивши чимало гостродискусійних проблем, котрі стосуються причин етноциду, механізму й організаторів його здійснення, парламентські слухання визначили й коло наслідків цього злочину — економічних, соціальних, політичних, етнічних, демографічних, морально-психологічних. Акт геноциду українського народу визнано, але далеко не всі факти злочинів до кінця розкриті і з'ясовано. Передусім, ВР України, на свою ганьбу, досі не дає святежної політико-правової оцінки цій трагедії. Понад 7 мільйонів душ, вирваних із генофонду нації у найзловісніший, найбрутальніший спосіб, — рана, яку не загоять століття. Наслідки етноциду взагалі непередбачувані, а в даному разі відповідальність за злочин лежить на Москві. Невже ж не можна було Президентові подуматися, що святкувати віковичний акт україножерства?!

У зв'язку із цим ВР рекомендовано “прийняти в установленому порядку Закон України Про визнання факту геноциду української нації у 1932–33 роках” та разом із Кабміном “забезпечити, відповідно до законодавства, передачу до Національного архівного фонду матеріалів Комісії Конгресу Сполучених Штатів Америки з розслідування голодомору”... Хоча, мабуть, усе-таки ці унікальні матеріали слід було видати.

Рекомендуючи Кабміну “внести відповідно до законодавства до Верховної Ради законопроект щодо політико-правової оцінки голодомору...”, його наслідків для українського народу та про статус потерпі-

ПОПІЛ ЖЕРТВ ЕТНОЦИДУ Б'ЄТЬСЯ У НАШІ СЕРЦЯ!

15 липня в Києві, біля пам'ятника Тарасові Шевченку, розпочинається акція вшанування жертв голодомору, започаткована “Просвітою” та Українською Народною партією, що прокотиться по всій Україні. Верховною Радою прийнято Постанову, яка, схваливши Рекомендації парламентських слухань, зобов'язує Кабмін профінансувати спорудження в Києві Державного історико-меморіального комплексу жертв голодомору, політичних репресій та насильницьких депортацій (передбачено спорудити монумент, музей, конференц-зал, науково-дослідний центр, інші необхідні приміщення), а також Державного історико-меморіального заповідника “Биківнянські могили”. Пам'ятні засідання, приурочені до 70-річчя Голодомору відбулися у столиці Бельгії, в університетах Бухареста, Лондона, Варшави, Мюнхена, Праги.

лих від голодомору”, ПС пропонують урядові разом із НАНУ підготувати й провести в листопаді 2003 р. в Києві міжнародну наукову конференцію з метою визнання світовою спільнотою голодомору “актом геноциду українського народу”.

Серед низки рекомендацій урядові, покликаних вшанувати жертви голодомору, вирізняємо такі: “розглянути питання про перетворення Центру досліджень геноциду в Україні — Інституту історії України НАН у самостійний науково-дослідний інститут”; “сприяти організації роботи тимчасової археологічної комісії для виявлення нових документів з історії голодоморів в Україні”, “ввести у програми навчальних закладів усіх типів і рівнів акредитації проведення уроків пам'яті жертв голодомору”... І, певною мірою, актом справедливості слід ви-

знати таку рекомендацію: “Зважаючи на гірку і трагічну долю селян України, пам'ятаючи про мільйони хліборобів і їхніх дітей, які стали жертвами голодомору 1932–33 років, та з метою відродження поваги до українського селянина — годувальника нації в установленому порядку проголосити 2003 рік Роком українського селянина”.

Так, історія хліборобської цивілізації України — одна з найтрагічніших сторінок світової історії. Але, вшановуючи пам'ять жертв геноциду тридцятих років, маємо вимагати від уряду належного пошанування також безвинно убієнних українців, котрі були гордістю нації. Крути, Сандормох, Соловки та інші місця страти мучеників за українську ідею — навечно в народній пам'яті.

Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

ПАМ'ЯТАЮ

Я БУВ СВІДКОМ

У Маріупольській газеті “Приазовский рабочий” місцеве начальство спромоглося виділити третину газетної сторінки для рубрики “Джерело”, де раз на місяць друкують коротеньку інформацію українською мовою.

У суботньому номері газета виходить на 12 сторінках. Я написав листа до редакції, щоб одну сторінку суботньої газети виділили для матеріалів українською мовою. Мовчать і продовжують подавати деякі цікавинки на 1/3 газетної шпальти. У Маріуполі немає жодної української школи, яка була б для населення Маріуполя прикладом того, як треба вести уроки предметів рідною мовою. А, до речі, були ж українські школи в Маріуполі аж до 1965 р., а потім ніби буря пройшла: всі школи майже одночасно перевели на російську мову. Окремі вчителі плакали, додаючи до сліз слова: “Як ми будемо переходити на чужу мову?!”

То була чітка вимога обмежити навчання українською мовою. А що ж діється тепер?

І ще одне хочу сповістити — про слухання у ВР України теми голодоморів. Ніхто з депутатів не згадав слів Ворошилова, який на XVII з'їзді ВКП (б) у 1934 р. заявив: “Ми свідомо пішли на голод тому, що нам потрібний був хліб”.

Вічна пам'ять тим, хто помер голодною смертю в 1933 р. Я був свідком цього геноциду, бо сам його ледве пережив із пухлими животом і ногами.

Павло ДУБИНКО,
м. Маріуполь на Донеччині

СВІДЧЕННЯ

12 серпня 1990 року на древній найплодючішій полтавській землі поблизу Лубен з'явився Курган скорботи, наспаний живими свідками жаклихви голодоморних років та їхніми нащадками. Нині, в дні страгітливої дати — 70-річчя голодомору на Україні — ми схилимо голови перед своїми співвітчизниками, які прийняли мученицьку смерть від голоду. Поминаємо в скорботі безвинних, в багатьох випадках безіменних жертв.

Коли особисто мене, 11-річного учня Глухівської середньої школи № 2, витягли в 1947-му неспритомного з-під ніг натовпу — черги за буханкою хліба, то я, ясна річ, не міг знати про те, що всю зиму тривали в Україні хлібозаготівлі з мізерного урожаю 1946 року, але доведений план так і не вдалося виконати. Почала повторюватися історія 30-х років. На початку березня 1947-го Сталін звільнив із посади першого секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова. До Києва був надісланий Л. К. Ганович, який мав досвід “посилення” хлібозаготівель, відзначившись у цьому на Кубані і, до речі, в Україні ще восени того страгітливового, трагічного 1932 року. І лише після закінчення вузу, працюючи вчителем на Київщині, я в районному центрі Ржищів, а особливо в селі Стайки, дізнався про Голодомор. Дізнався в основному від тих, які повернулися на батьківські землі з місць депортації, кому вдалося вижити. А сам я наведу спогади мешканців нашого краю про голодомор на Шосткинщині.

“У 1933 році в селі Макове люди страшенно голодували, — розповідала Варвара Андріївна Леоненко (1910 року народження). — Щоб вижити, їли полу, листя дерев, забивали котів, собак, ловили птахів. Ходили на поле розкопувати ховрашині нори з надією, що, можливо, знайдеш у них хоча б жменьку зерна... Мій батько був пухлий від голо-

ду. І тільки завдяки мені не помер. Я була тоді заміжня — і свекор, що мав корову, давав батькові по склянці молока”. В. Д. Забутний із цього села записав спогади про голодомор Ніни Федорівни Дебни (1910 р. н.), Катерини Михайлівни Тимошенко (1918 р. н.). З жахом і болем читаєш їх: “Коли розтанув сніг, прийшов страшний голод. Скінчилися запаси їжі. Люди ходили з опухлими обличчями, ногами, з роздутими животами. Відшукували і їли коріння явору, цвіт акації, ловили жаб, птахів. Та й це не рятувало. Помирали і помирали прямо на дорогах”.

У селі Вовна спогади його мешканців Прасковії Гончарової (1919 р. н.), Михайла Ковальова (1921 р. н.), Ольги Могили (1920 р. н.), Ганни Осипенко (1920 р. н.) та Ольги Осипенко (1921 р. н.) записав вчитель І. О. Кравченко. Ось лише деякі з тих драматичних розповідей. “Багато зерна, скоту було забрано в населення. Запаси продовольства не було... Десь з травня (1933-го) почався голод”. До цього додалося ще й те, що під час збирання зернових стояли сильні холоди. Жито жали серпами в теплому одязі. Восени тут пройшли великі дощі:

“Для врятування свого

життя люди за один пуд зерна продавали хати і виїздили в глибинні райони України. Але там було ще важче... Приходила смерть”. Старожили добре запам'ятали такий випадок. Вкрай зголоділа їхня односельчанка Круглик, рятуючи життя, пішла збирати ягоди. Та не судилося їй повернутися додому — померла в лісі. У той страшний Голодомор у селі Вовна пішло з життя понад 50 осіб. “Десь з травня почався голод”, — на Україні жорстокий мор охопив 738 населених пунктів у 139 районах республіки вже в лютому і першій декаді березня 1933-го.

Події тих років в с. Собич записав від старожилів Матвія Макаровича Дюндіка, Василя Лавріновича Мелашенка, Ганни Тихонівни Закотії та Григорія Юхимовича Філона вчитель-краєзнавець Г. Д. Мазуренко.

“Населення Собича також голодувало. Їли все те, що знаходили: на лузі збирали лугову цибулю, лободу; на полі — гнилу картоплю, полу, в лісі збирали ягоди, гриби; в озерах ловили рибу. У 1932 році умови для збирання врожаю були несприятливі, багато що погнило через проливні дощі. У кого ж було зерно — забрали. І хоча від голоду в багатьох собичан почали

пухнути ноги, вони не відмовилися взяти дітей з південних областей України, які втратили батьків. Дітей годували по черзі в кожній хаті: три—п'ять днів — в одній, потім — у другого господаря і так далі.”

У листі до мене Г. Д. Мазуренко назвав навіть прізвища тих, кого рятували від голоду мешканці його села: Севський, Кузенко, Самолот, Володін, Мошинець.

Та це був лише початок геноциду! Чимало зерна було вивезено з України, де голод косив людей, на зарубіжні ринки. Хто ж буде перечувати, що це не геноцид, тобто свідоме знищення українського народу?!

Наші землі, землі нинішньої Сумщини, як добре відомо, межують з Росією. І було природним, цілком зрозумілим, що багато хто із потерпілих українців намагався врятуватися від голоду там, в Росії. Тому-то, рятуючись від голоду, мешканці центральних і південних районів України шукали порятунку на території нинішньої Сумщини.

Ось що записано від Гната Петровича Браги (1909 р. н.) з села Богданівки, який був на рядових роботах у колгоспі імені Петровського: “Обстанова була важка. По селу ходили жебраки з Херсонщини. Во-

ни намагалися обміняти домашні речі на продукти харчування, просили пожиттєвувати. Багато з них були пухлі від голоду і були випадки смертності”. Таку ж картину жебрацтва оповіли мешканцю с. Богданівки С. О. Захарченку Пелагея Гаврилівна Нагорна (1908 р. н.), Євдокія Сидорівна Великоконь (1911 р. н.). Остання сама пухла від голоду, та якось спромоглася вирватися з пазурів смерті.

Щоб врятуватися від голодної смерті йшли юрбами люди (здебільшого з Таврії) і в село Клишки. І досі пам'ятають в селі, що трапилися випадки, коли вкрай зголоділі, зневірені матері підкидали місцевим жителям своїх дітей з метою врятувати життя своїх малюків. Вчитель історії Н. Г. Красовський Галина Іванівна Жбань з Клишок розповідала: “Сама я з Чернігівщини. Батька було заарештовано, заслано до Сибіру. Багато моїх сестер, братів померло. Я врятувалася тому, що потрапила до дитячого будинку, а коли і там стало неймовірно скрутно — віддана в село, де люди сяк-так перебивалися”.

“Заслано до Сибіру”. Відправляли туди людей часом з причини висловленого невдоволення. Чимало було таких і на Шосткинщині, які повторювали в різній словес-

ній формі думку селянина-середняка Олексія Васильовича Бесараба із села Краснопілля: “Хай судять та везуть звідціль, так хоч з голоду не вмереш, а дома коли залишилося, все одно помере”. Помілявся Бесараб. Найвими були оті його сподівання на порятунок. Тисячами українці вмирали по дорозі до Сибіру; десятками, сотнями тисяч конали далеко від рідної землі.

Не можна забувати й того, що той 1933-й був роком урожайним. Навіть тоді, коли вже по господарствах України, селянським обійстям добряче походила “Червона мітла”, голоду могло б не бути. Відомо, що щиросердні люди за межами України простягали голодному селянству руку допомоги, намагалися врятувати українців від голодової смерті. Та Сталін і його поплічники-опричники відкинули цей жест милосердя. А таких опричників було чимало і серед державних, партійних керівників України. Чого, приміром, варті цинічний виступ П. Любченка: “Я думаю, що 1933 року на Україні справді сталося більшовицьке “чудо”. На Україні партійні організації своєю роботою 1933 року на ділі реалізували твердження вождя нашої партії тов. Сталіна, що колгоспники можуть показати чудеса колгоспного будівництва, коли на чолі їх стоять справжні революціонери, більшовики, комуністи” (М. Панчук. Голодомор: жертви і злочинці//Друг читача. — 1990, 4 жовтня).

Дев'ять голодних місяців 1933-го завдали “значно разючішого удару моему народові і моїй землі, аніж найжорстокіша з усіх знаних людством воєн — чотирірічна Вітчизняна війна 1941—1945 рр.” (Володимир Маняк).

Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ,
голова міської організації ВУТ “Просвіта”,
м. Шостка, Сумська обл.

Триптих “Чорне тавро” В. Франчука (1993—2002)

СВЯТОЯНСЬКЕ ЗІПЛЯ

Саме так називалися духмяні снопики, зібрані в полі на Івана Купала. Саме в цей день — день літнього сонцестояння — лікарські рослини доходять свого зросту і сили, здатні цілий рік обороняти оселю, людей і тварин від усього злого, болючого, нечистого.

Володар і покровитель земних плодів Купало (язик не повертається назвати його поганським богом), пережив усі реформи в небесній ієрархії і залишився з нами: і цьогорічного липня, в його сьомий день, як і віки тому, українські хлопці та дівчата спітали вінки та стрибали через очисний вогонь купальського багаття, хороводили навколо “Марени” й “Купала”, виготовлених із зеленого гілля.

ЗМІ поки що не повідомляли, чи вдалося комусь із наших громадян здобути цвіт папороті, здолавши опір та хитрощі нечистих сил і самого чорта, але, якщо хтось із нас перечитав гоголівський “Вечір напередодні Івана Купала”, той уповні може вважати, що знайшов чарівний цвіт папороті.

Прихильники Дажбога і Кола Сварожого 14 липня вшановують Стрибога (Бога вітру), 20 липня — свято Перуна — громовержця, покровителя чоловіків-воїнів, а 27 липня віддають належне Чурові, Паликопі, Пращуру — домашнім духам-покровителям. Тим, хто аж надто войовничо ставиться до язичницького календаря, кажу: не поспішайте. Згадайте прекрасну пісню з такими рядками: “без вітру не родить жито, без вітру вода не шумить”... А ще — розкривши руки назустріч вітру, впавши у лагідну дніпровську хвилю і благословивши чудову нічну грозу, погодьтеся, — в липні ми всі, хоч трішки, язичники!

ІМЕНА ТА ЗОРІ

Отож, панує над нами липнєве сонце, світить, наче з липи витесаний місяць, ворожать медові тягучі зорі: всі осінні весілля простояють від зітхань й освідчень у теплі купальські ночі.

Саме в теплі липнєві дні народжуються діти осіннього кохання. Святці велють називати їх Леонтіями, Мефодіями, Іннами, Римами, Зиновіями, Зінаїдами, Горпинами, Леонідами, і навіть Февроніями, а ще — Тихонами, Мартинами, Георгіями, Юліанами, Євсевіями. Але не всі батьки дослухалися до цих порад, і, на велике задоволення власних дітей, називали їх улюбленими серед українців Іванами, Петрами, Павлами, адже 7 липня — Свято Івана Предтечі-пророка, Івана Хрестителя, а 12 липня — святих верховних апостолів Петра й Павла. Сподіваємося, дякуючи Господові за даровані літа, що ще не скоро зустрінемося з ними при райській брамі, а будемо сповняти їхні заповіді тут, на землі.

Та не забуваймо частіше дивитися в небо, споглядати зорі. Говорять, що ті, хто дивиться на зорі з чистими помислами і просить їх сприяти здійсненню власних бажань — добрих і сокровенних, завжди у виграші. Принаймні просвітлення думок я вам гарантую, — сама спробувала, і не раз.

Народжені в липні, до 22 числа включно, шукайте сузір'я таємничого Рака, знака Води, — він Ваш! А Лев владарює опісля, царствений і гордий. До речі, погляньте й на Місяць. На Молодику здійснюються обряди посвячення, оздоровлення, разом із ним усе росте. А на Повні — твориться все, пов'язане з очищенням (наприклад, знищення бородавок).

І повсякчас пам'ятаймо, що десь цієї миті народжуються не липівники чи лип'яники, а хлопчики й дівчатка, з яких виростуть липнєві люди, які звершать свої земні справи і здобудуть земну славу чи неславу, — як кого виховують, хто в чому знайде своє призначення.

ГЕРОЇ — СПРАВЖНІ І ЛИПОВІ

Липень в українській історії — місяць у чомусь рокований. Ска-

Володимир Винниченко, який сказав, що “українську історію не можна читати без бром”, але й сам дав чимало приводів, аби ці ліки були актуальними й сьогодні. Хоча саме його роман “Сонячна машина” номінувався на Нобелівську премію, а його гасло “геть москалів з українських тюрем!” і сьогодні звучить не так-то й гіпертрофовано. Але: не лише бром, а й фужер доброго шампанського можемо вжити 8.07., — саме цього дня, у 1659 році гетьман Іван Виговський розбив москалів під Ко-

СОЛОДКИЙ, СПЕКОТНИЙ, ГЕРОЇЧНИЙ ЛИПЕНЬ

Фото Г. Оборської

Місяць, який іще називають маківкою літа, увібрав у себе ім'я пречудового дерева липи, чий духмяний цвіт приваблює бджіл, а ті виповнюють щільники цілющим і смачним, аж злипаються губи, медом. Липове дерево було улюбленим матеріалом для виготовлення ложок, але його красиве золотаве тіло досить крихке і не здатне витримувати великі навантаження. Ви здогадалися, чому про все ненадійне ми кажемо “липа”?

Однак це не заважає нам милуватися липовими алеями, прагнути отримати відпустку саме в липні, розчулюватися, згадуючи прабабусю із шляхетним ім'ям Липа...

Цього місяця ми особливо розкуті, сильні, гостро відчуваємо свою причетність до землі і води, нам смакує кожен плід і тішить око рясне зело. Життя здається круговертю, дні сьогочасні та старожитні відкриті для перегуку й відлуння, і навіть звичайний календар видається цікавою книгою, яку можна прочитати по-новому. Спробуємо?!

жімо, 27.07.1687 Іван Мазепа став гетьманом України. І саме в липні 1709 року, з 7 по 10 число, тривала битва під Полтавою військ гетьмана Мазепи і шведського короля Карла XII з військом російського царя Петра I, яка стала нещасливою для нас, українців. 9.07.1651 року відбувся бій під Берестечком — той самий, про який Ліна Костенко скаже словами свого героя Богдана Хмельницького “Моя поразка зветься Берестечком”. Ще раніше, програвши свої битви з жителями, 28.07.1015 помер князь Володимир Великий, а ще глибше — 24.07.969 р. упокоїлася княгиня Ольга. Саме в липні, 26.07.1880 народився політик і письменник

нотопом, а в 1907 році народився поет, науковець, націоналіст Олег Кандиба-Ольжич, син поета Олександра Олеся. Сам Олесь помер 22.07.1944 року у Празі.

Перевішивши подих, оглянемося у липень 1863 року — саме 18-окаанного дня вийшов Валувський указ про заборону друкованого українського слова. Окаянного, і не інакше, бо вже за нашої пам'яті в 1995 році стався у Києві “чорний вівторок” — побиття на Софійському майдані жалобної процесії під час поховання Патріарха Володимира (Романюка).

На той день і час президент Л. Кучма, який прийшов до влади двома роками раніше, 10 липня

1994 року, був у відрядженні, а на “господарстві” лишалися прем'єр Є. Марчук та глава Адміністрації Президента (до речі, теж липнєве утворення) Д. Табачник.

Саме в липні дев'ять років тому прозвучала знаменита інавгураційна промова Л. Д. Кучми: соціально-економічну кризу в Україні він вирішив “побити” великим козирем і пообіцяв видати указ про надання статусу офіційної мови сусідньої держави. Звісно ж, трапилося це у “валувський” день... Ледей не дотягла до цього дня дата підписання президентського указу про ратифікацію Хартії, але, скажімо так, тронного слова наш пан Президент майже дотримав. І хоч історик, глава, а нині — віце-прем'єр-міністр Д. Табачник запевнив нещодавно народ України, що незабаром з'являться вулиці та площі імені Кучми, поки що президентське ім'я увічнене з допомогою “кучмовоза”, — криза поглибилася, а обіцянки Кучми “рішуче боротися зі зловживаннями та корупцією на найвищому рівні” нічим світлим і радісним не обернулися. До речі, в уже згадуваній тут промові Л. Кучма заявив, що раніше в Україні не було головного — політичної волі до реформ. Нинішній липень дав нам змогу пересвідчитися, що волю не вдалося виховати, а реформи — в глухому куті...

Календар — добра штука, бо його застарілі й неприємні для вражень листки можна пустити за вітром. А ще — це книга, до якої додаються все нові й нові сторінки і змінюється нумерація. І саме тому вони розповідають нам безпристрасно і щиро, що в 1917 році, 5 липня, перша сесія Всеукраїнської ради селянських депутатів підтримала І Універсал Центральної Ради і закликала селян об'єднатися навколо Центральної Ради, а національні меншини — приєднатися до українського трудового народу; що 7 липня 1987 року в Чорнобилі розпочато судовий процес над винуватцями аварії на Чорнобильській АЕС, а деякі дослідники вважають: Нестор Літописець народився 11.07.1056 р. Сучасники ж знають точно: у липні — дні народження Леся Танюка (8.07.1938 р.), Павла Мовчана (15.07.1939 р.), і що саме вони 16 липня 1990 року голосували за Декларацію про державний суверенітет України у складі тодішньої Верховної Ради УРСР.

Календар — чудовий співрозмовник, він тонко вловлює всі нюанси вашого настрою, і роздосадувавши вас згадкою про Берестечко на початку місяця, наприкінці втішить перемогою Б. Хмельницького над поляками під Збаражем (27.07.1694 р.). Байдуке, що ця перемога була двома роками раніше від бою під Берестечком... Називаючи дати, нагадуючи імена, поєднуючи смерть і народження, календар стукає в наші вікна з минулого і відкриває нам двері в майбуття. Бром, шампанське, врешті, липовий чай свіжої засухи-заварки, але — завжди! — це справжній смак життя. І хоча й сказав поет: “все врут календарі!”, щоб ми робили, коли б їх не було — розкішних чи блаженських? Зриваючи увечері сторінку прожитого дня, вчитуючись в імена і дати, ми відчуваємо, як в уяві народжується легка і шемлива музика — така, як “Мелодія” геніального Мирослава Скорика (теж дитя липня — 13.07.1938 р.), підхоплюючи наші серця. Не примари минулого, але видава майбутнього малює ви нам, календарі!

- Липнєвий календар гортала Любов ГОЛУТА

ДАТИ

ОДИН ДЕНЬ І ВСЕ ЖИТТЯ

З одного дня життя починається і потім щодня через той день відбивається. І так — всі дні. Аж до останнього дня. Кажуть: хто на що (для чого) вродився, або: до чого вдавсь. Або ще: не за своє (чи — знову за своє) взявся.

Святий Володимир взявся за своє і протягом одного дня в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа охрестив усіх киян у річці Почайні. Одним цим днем уславив ім'я України-Руси і своє власне.

Один день — 10 липня. Цього дня рівно 85 років тому народився Джеймс Олдрідж — громадський діяч, письменник, людина романтичної натури.

10 липня 1775 року народився видатний український учений у галузі бджільництва Петро Прокопович, ім'я якого носить не лише вітчизняний інститут, а й кілька авторитетних установ за кордоном.

Цього самого дня 1856 року народився Нікола Тесла, який, завдяки наполегливій творчій праці, став знаменитим американським фізиком і створив добру половину всієї сучасної електротехніки, уславивши свою рідну Сербію, де він народився.

Власною працею, творами і творчою майстерністю уславили свої рідні країни письменники, які об'явилися світові цього дня: український — Павло Автомонов, французький — П'єр Гамарра, німецький — Гюнтер Вайзенборн, кубинський — Ніколас Гільєн, російські — Вера Ібнер і Николай Асєєв.

Цього дня 1968 року в Києві відкрито Літературно-меморіальний музей Максима Рильського, українця з польськими коренями, котрий явився світові як інтелігент, людина високої ерудиції, видатний майстер слова, який копіткою плідною

працею та численними творами уславив Україну і навечно ввійшов у її історію.

10 липня 1994 року Леонід Кучма явився світові як новий Президент України. Жодним чином не коментуватиму цього факту. Тим більше, що не можу поставити поряд з цим іменем жодного з таких визначень, як “інтелігент”, “висока ерудиція”, “копітка плідна праця”, “видатний майстер слова”, “творчий доробок”, чи — тим більше — “меморіальний музей”.

Проте немає сумніву, що це ім'я уже навечно ввійшло в історію України. Так само, як ім'я того шевця, який у 356 році до народження Ісуса Христа для власної слави спалив величний храм Артеміді в Ефесі. В один день.

Той храм довелося потім відбудувати протягом життя ці-

ЖИТЕЙСЬКІ ІСТОРІЇ

Я знав його багато років і часто говорив із ним подумки, уявляв на тихих вуличках степового містечка, де він жив, господарював, добудовував власну хату, іншим людям допомагав — майстер на всі руки, і столяр, і муляр, і, безумовно, водій усіх різновидів автотехніки, від трофейного німецького мотоцикла до купленої вже в останні роки “Ниви” й вантажівок будь-якого взірця. Руки мав золоті і, мабуть, жодній людині не відмовив у допомозі, на яку був здатний. Все життя будувався сам, і людям іншим допомагав будуватися. Воістину його можна було б назвати великим будівничим, коли б не мав іншої слави.

Од згадки про Пилипа Шуляка завжди на душі ставало затишніше. А як у скрутну хвилину згадаєш, то наче аж всі власні клопоти й лиха мізернішають від одного лише спомину — живе командир, працює, ось вранці чи ввечері проходить своїм Ружиним, по своїй землі, серед своїх, і все це надійно, як сонце сходить і заходить, як день починається і закінчується, бо людина живе й разом із нею живе світ, який її оточує, і світ цей швидше таки добрий, ніж лихий... І життя продовжується, щоб там не сталося.

Можливо, із першої зустрічі мене вразила певна невідповідність легенди, яка витала над ним, і тим образом, що набрав зримих рис. Але чим далі, то все більше переконувався: скромний, позбавлений щонайменшого честолюбства Пилип Олександрович Шуляк, сільський дядько, ніяк — жодним жестом, учинком, словом не відсторонює від себе легенди, витвореної народною пам'яттю про нього як найхоробрішого партизанського ватажка в краї. Навпаки, почувачється в ній звичайно, аж наче байдуже, як у власній хаті: люди знають — не збрешуть, страху ворогам він наганяв, німіці проти нього й батальйони висилали, кажуть, куля його не брала, а хто знає, може, й не брала, бо через такі бувальці перейшов, а живий, хоча й контужений, на одне вухо не чує, осколками гранати посічений, але куля таки не взяла. А війна минула — прийшло інше життя, і не нарікав він на нього ніколи, поспішав тільки справи свої нескінченні поробити.

От лише, коли Василя Земляка, побратима бойового й видатного письменника згадував, прикро було командирові, що не встиг він написати книжки про загин, хоча й обіцяв.

— Але ж, хто знає, коли помреш, — наче і тут виправдовував свого друга й засмута тінню лягла на його добре, відкрите, з весни засмагле на степових вітрах, обличчя.

— Що ж поробиш, — казав, — тільки Василь Земляк міг написати, бо він усе знав і бачив, а такого письменника, як він, не буде.

Шанував командир Василя Земляка й завжди підкреслював, що був він одним із найхоробріших у загоні, а мовлячи про товариша, виявляв і своє особливе ставлення до його незвичайного дару — письменницького, таємниці якого була, безперечно, для нього загадковою, ніж звичайна вояцька звитяга.

Скаржився мені Пилип Олександрович:

— Не люблю писати. По мені, краще лопатою чи сокирою працювати.

І він працював, усе життя працював, допоки за роботою не

ПРОЩАЙ, КОМАНДИРЕ...

наздогнала вічного трудівника остання хвилина.

Читав усі книги, які дарував йому автор, і розмірковував:

— Василь писав правдиво, так на війні й було. От у романах там збрешуть, як схочуть. Зроду їх, тих романів, не читаю. А Земляк писав повісті, бо хотів розказати правду.

Сказав йому якось:

— Пилипе Олександровичу, але ж “Лебедина зграя” та “Зелені млини” — романи, Землякові романи...

Але й найкращі друзі твори він не хотів визнавати в жанрі, що викликав неприязнь:

— То не знаю, чого він так назвав, а насправді — то повісті, бо читаєш і все, як у житті, правда.

Важко мені збагнути, як командир сприймав притаманні для Землякового письма образи химерні, гротескні, всі оті перебільшення, витворені бурхливою авторською уявою, що стали окрасою зовсім неповторного художнього стилю... Але одне знаю напевне: партизанські повісті Василя Земляка “Гнівний Стратіон”, “Підполковник Шиманський”, “Ніч без милосердя” — важко було читати командиром.

У кожній новій повісті він, зрозуміло ж, хотів знайти рядки про І-ий партизанський загін імені Ружинського району, який він організував ще у вересні 1941-го, і яким командував аж до визволення Житомирщини, дочитував — і не знаходив, і образи уявні, художні, мабуть, мало командира втішали. Хотів він прочитати про все те, що було насправді, без жодного перебільшення, і тільки з ним та його відважним войнством, а не загалом про партизанів, що діють там, де і він із Василем Земляком воював, у степових містечках та селах південної Житомирщини та Київщини, що межують із Вінниччиною, але ж імена не ті, й події переінакшені. Воно наче й правда, вони ж і самі, ружинські партизани, були не менше відважними, ніж герої книжок, часом переважали їх у винахідливості, але... командир не міг не прагнути достеменності.

А втім, не заперечував, коли побратими-партизани порівнювали його із Земляковим Стратіоном, намагалися знайти в ньому риси свого відважного команди-

ра, і образ цей, такий узагальнений, широкий, як степовий простір, відчувалось, імпонував Пилипу Олександровичу. Можливо, в ньому він знаходив якусь особливу, тільки йому відому правду.

А, можливо, відчував і те, що як і Стратіона, про що твердить Василь Земляк, і його самого “витворила” війна. Він був героєм, допоки вона тривала, а після її закінчення про героїство залишилася лише пам'ять, і звичайне життя трудящої людини стало його долею. Життя нелегке, бо чоловік він за вдачею непоступливий, правду міг будь-кому в очі сказати, не зважаючи на чин, а привілеїв собі не шукав ніколи — це ж треба було принижуватися колишньому герою. Не марнословним був Пилип Шуляк, але героєм себе так вважав.

Із Василем Земляком (на ті дні провідником підпільної групи, що діяла на Юзефо-Миколаївському цукровому заводі, поблизу Самгородка) Пилип Шуляк познайомився у травні 1942-го. Молоді вони були, дуже молоді... Командирові Ружинського партизанського загону йшов двадцять сьомий рік, підпільникові Василеві Земляку тільки-но минуло дев'ятнадцять. Та лиха вже встигли зазнати: Пилип Олександрович пройшов через оточення, полон, Василь Сидорович спізнав небезпек підпілля і вже встиг зрозуміти, що воювати із ворогом треба не тільки листівками, не лише потайки, але зі зброєю в руках, так, як Шуляк воює. Тому й вийшов він із своїми підпільниками на пошуки командира, знайшов його в рідних степах, і з першої зустрічі — порозумівся. Як згодом виявилось, на все життя.

Книжки видатного письменника зберігалися у хаті командира на етажерці, виплетеній із лози, де кожна полицка була застелена білими, вишитими по краях, скатертинами. Пилип Олександрович любив показувати ці книжки, обережно передавав їх із рук у руки і щоразу повертався до них, наче вперше. Так, командир пишався тим, що його побратим сягнув у мирному житті височин значніших, аніж він сам — інспектор по кадрах Ружинської автоколони (так звалася посада, з якої вийшов на пенсію).

На примірникові роману “Ле-

Дорогому Пилипу Шуляку — другу, побратиму війни і миру, великому герою партизанської війни на Україні від автора. Василь Земляк Київ, 1972 р.

бедина зграя” — останній своїй книзі, подарованій командиром, — Василь Земляк написав: “Дорогому Пилипу Шуляку — другу, побратиму війни і миру, великому герою партизанської війни на Україні від автора. Василь Земляк. Київ. 1972 рік.”

Але не тільки з Василем Земляком зберігав дружні взаємини командир у мирні роки. Всі адреси колишніх своїх бійців знав, усі перипетії їхнього життя упродовж багатьох літ були йому відомими. Здавалось, що в ньому так назавжди й лишилося командирське почуття відповідальності за кожного, з ким воював, кого виводив до перемоги з воєнного полум'я. Був у нього блокнот із адресами, мав звичку всіх, про кого знав, вітати з двома святами — Новим роком і Днем перемоги. (Як не називай це свято — думаю тепер, але воно теж має свою історію. Так його називали й Василь Земляк, і Пилип Шуляк, і люди їхнього покоління, яких уже немає. Світла їм усім пам'ять!)

Писав Пилип Олександрович твердим, аж наче суворим начерком, і завжди у своїх невигадливих, лаконічних вітаннях бажав того, що, звісно, передусім треба людині — “крепкого здоров'я, великого щастя, мирного неба й успіхів у роботі”. Певен, командир не тільки користувався усталеним трафаретом, а добре обдумував, можливо, й кожного нов?го року свої побажання і, тільки знову переконавшись, що вони так і залишаються найважливішими, повторював їх знову. На День перемоги запрошував

до Ружина вцілілих своїх бійців, і вони приїжджали, знову оточували командира. Сиві, красиві, статечні люди нагадували тоді юнаків, що підлягали командирові безперечно, і в будь-яку хвилину свята був він серед них на видноті — поважний, щасливий. Але і в такі піднесені хвилини, не полишала командира характерна задумка, здавалося, він завжди про щось думає, зважує, і посміхався рідко. Мав вигляд, справді, як великий полководець, що знову зібрав своє військо, і має розпоряджатися ним розумно. Красивим він був — у просто зшитому сірому костюмі, блакитній сорочці з краваткою, яку, мабуть, одягав тільки на свято.

Незабутні люди приїжджали на зустрічі до Ружина. Я розпитував їх про партизанські бувальці, а вони не про себе розповідали — все про командира, і знову про командира. От він був героєм. Відставні офіцери, вчителі й художники, інженери й лікарі, районні й обласні начальники — всі вони вважали Шеляка найвидатнішим посеред інших, рівних.

Першу чарку в хаті Шеляка було прийнято випивати за тих, хто не дожив до Перемоги, й за тих, кого не стало між партизанськими зустрічами, хто ще минулого року був ось тут, в цій хаті, а вже немає — вічна пам'ять! Склад свого вцілілого загону командир знав напам'ять, і сумний перелік втрачених побратимів звучав із його вуст.

Здавалось, що сам він ніколи не вмере, як і легенда, що з'єдналася з його ім'ям над степовим краєм. Не дожив Пилип Олександрович Шуляк до 45-річчя Перемоги, помер 24 квітня 1990 року. Іздив ще того дня в Погребище, сам, сімдесятичотириохлітній водій, вів автомашину, а повернувшись додому — серце запекло, як вогнем. Встиг про це сказати рідним, дружині, сину, і ще одне сказав у свою останню хвилину, щоб вже не турбувалися про нього:

— Не треба мені лікарів... Я помираю...

Не стало Пилипа Шуляка, великої людини, яку витворила війна, наче для того, щоб виявити ще один раз непереможний дух ніким не скороного народу.

Мені здається, що останню хвилину командира відчув кожний із його вцілілих бійців, де б він не був у цю мить, і що б не робив. Чи подумки промайнуло, чи незбагненим болем на душу лягло: немає Шуляка...

— Прощай, командире...

Те ж, здається мені, і все більше з відстані років, відчув і я, бо з першої зустрічі з ним у весняному Ружині відчув у цій дивовижній людині справжнього й великого командира. Не зважився назвати його командиром у наших давніх розмовах, але подумки називав так завжди. Можливо, приналежність до рідних поколінь тут майже не важить: командирами насправді визнаємо лише тих, кого самі обираємо...

...Хоронили Пилипа Олександровича й над його могилою прогрімів перший весняний грім. Цей грім згадують зараз у Ружині, як останній і єдиний салют на честь командира, і він теж, із плином часу, той несподіваний грім, уже стає легендою, але легендою, що витворює саме життя.

● **Анатолій СКРИПНИК**

На фото: двадцять літ тому: Пилип Шуляк в оточенні побратимів. Без нагород.

НОВІ ВИДАННЯ

А почалося все, нагадаю, з матеріалу Вольвача на радіо "Свобода" від 16 січня "Про роль глобалізації в культурно-літературних вимірах". Для української літератури глобалізаційний культурний проект, завив тоді Павло, "несе примусове виторвлення ієрархії, коли через медіа "розкручуються" і вводяться до культурного простору декілька імен, котрі оголошуються трохи не гурі і зразком для наслідування". Дозволю собі для чіткішого прояснення цієї тези продовжити цитувати Вольвача: "Причому тут не йдеться про якісь принципи конкуренції, про що так люблять поговорити адепти вільного ринку. Ніхто серйозно не говорив і не намагався порівнювати тексти Юрія Андруховича і Василя Рубана, Кокотюхи і Портяка, ніхто не робив докладного стилістичного аналізу "Подвійного Леона" Іздрика і роману Віктора Міняйла "Вічний Іван". Вихід у світ кількасторінкової збірки наближених до так званого "станіславського феномену" оголошується мало не літподією року, тоді як книга видатного поета Василя Голобородька "Слова у вишиваних сорочках" мала дві-три рецензії, та й ті трохи не у "Носівських вістях"."

Свіжий приклад тотальної нефаховості переважної більшості медіа у сфері культури — “тріумф” фільму Олександра Шاپіро “Цикута”. Слід зазначити, що режисер зняв свою картину власними силами, фактично — на ентузіазмі. Стрічка вийшла контрверсійною і провальною у плані драматургії, але епатуюча, з нецензурною лексикою та сценами вживання наркотиків. Спочатку мас-медіа оголосили, що “Цикуту” не допустило до прокату Міністерство культури. Жодне видання не задало, що фільм технологічно не може демонструватися в кінотеатрах, бо існує не на кіноплівці, а лише у цифровому форматі. Потім, очевидно, зі слів самого режисера, майже всі мас-медіа відправили “Цикуту” брати участь у конкурсі “Берлінале”, не згадавши й словом про справ-

Добру справу здійснило Київське університетське видавництво “Пulsари”, опублікувавши найповніший українсько-польський розмовник, який містить понад 10 000 лексичних одиниць, словосполучень та висловлювань для практичного вживання при спілкуванні на найрізноманітніші теми побутового та суспільно-громадського життя.

Зрештою, про клановість... Андрій Бондар відповів на виступ Вольвача через газету. Відповів різко, аж занадто. І, як відзначив Микола Рябчук, "у двох місцях такі перейшов з ідей на особу свого опонента, саркастично обізвавши його в

На сторінках “Дзеркала тижня” нещодавно виникла цікава дискусія, суть якої представлялася спочатку як “вплив глобалізації на українську культуру й, зокрема, літературу”. І хоча два достойні чоловіки — Андрій Бондар (“Глобалізація в будьяках”. — “ДТ”, № 4, 2003) і Павло Вольвач (“Провінційні ереси у теплій хаті”. — “ДТ”. № 6, 2003) — так пройшлися своїми кирзовими чобітьми делікатним ґрунтом українського письменства, що Микола Рябчук (“Жданов forever, або Побічні наслідки “глобалізації”. — “ДТ”, № 8, 2003) поспішив поставити крапку в дискусії, хоч тема наразі не вичерпана. Навіть навпаки — стараннями усіх трьох вона відкрилася новими змістовими гранями.

А що ж глобалізація? "...Я все одно не розумію, що конкретно поганого несе в собі глобалізація для української культури і, вужче, літератури". Ця фраза стоїть десь на початку статті Бондаря. Відтак він, без уживання якихось аргументів, називає трюїзмом тезу Вольвача про те, що глобалізація є "цивілізаційним викликом" для української культури. Водночас цілком слушним видається зауваження про абстрактність ворожості глобалізації в тому вигляді, як це зображено у Вольвача. "От, виявляється, що найбільше загрожує рідній культурі! (...) Ворога, нарешті, знайдено. І що абстрактніший цей ворог, то зручніше писати подібні матеріали", — зазначає Бондар.

Погоджуюся і з тим, що аргумент на кшталт “письменникові пропонують зробити з літератури товар!” — кепський аргумент проти глобалізації. Це взагалі не аргумент (не все купується і продається, але принаймні всьому можна визначи-

ти грошовий еквівалент). “Глобалізм жорстко регламентує тип письма” (ще одне загальне місце подібних писань. — К. К., — справедливо виголошує Бондар у своїй статті й додає: “Тут неодмінно треба згадати про масову літературу з її Рогозю й плавню перейти до ренегатів-постмодерністів на кшталт Андруховича й Іздрика. Шаблону дотримано — аплодисменти...” (В мене особисто після прочитання статті Бондаря залишилося враження, що спонуюю до її написання не в останню чергу все-таки було бажання захистити своїх несправедливо обра-

тість, яка викликана розвитком комунікацій, оволоділа всіма аспектами суспільної діяльності". Майнова нерівність між благополучними і неблагополучними країнами, попри всі міжнародні семінари, зустрічі й конференції на цю тему, продовжує поглиблюватися. Дослідження Світового банку засвідчили, що в понад половині країн, які зазнавали структурних змін протягом тривалого часу за рецептами таких організацій, як МВФ, ВТО і того ж Світового банку, знизився рівень прибутку на душу населення й тривалість життя...

У сфері культури глобалізація спричиняє протистояння культур, які перебувають на різних стадіях розвитку. Це спричиняє конфлікти між традиційними цінностями та сучасними тенденціями, які можуть призвести до втрати культурної ідентичності та національної самості.

лучок", "Гаррі Поттером" і Брітні Спінс, чий портрет вітчизняні поліграфісти друкують на шкільних зошитах. Як споживачі, ми втягуємося в загальносвіттовий процес маскультурного споживання, не ремствуючи і, за великим рахунком, не претендуючи на щось більше.

Водночас чимало сучасних митців прагнуть до культурного визнання України. Тут якраз і надаються до застосування ті методи "підтримки мистецтва", що їх культивує Захід. Маю на увазі інститути ґрантів, кураторства, і звідси — обов'язкова політикоректність. Виникає таке враження, що в "кураторстві" існує настанова зображати елітарне мистецтво винятково як непопулярне мистецтво. Їм хоч кілок на голові теши — все одно не зрозуміють, що, скажімо, Малевич і Пікассо, Рембо і Сандра — представники популярного елітарного мистецтва. Тобто, що не треба заганяти елітарне мистецтво до глухого кута герметичності.

Ну, а що таке політкоректність?.. Це свідоме обмеження на теми й на засоби художнього вираження. Грантоспоживачі змушені грати за цими правилами. Складається враження, що в такий спосіб нас хочуть позбавити альтернативи. Також враження. А ще здається, що лише подолавши деякі найнегативніші аспекти клановості, можна ефективно протистояти глобалізації в культурі.

Які висновки можна зробити наразі після подібних дискусій? Що йдеться про певні суперечності між людьми, належними до певних літературних кіл. І що ці кола перебувають у конфлікті. Словесна сутичка двох митців — лише надводний камінь, а які прирастят вирують у глибинах — можна лише уявити.

- **Костянтин КОВЕРЗНЄВ**

в нагоді не лише українцям, які хочуть відвідати Польщу з різними місіями, або прийняти в Україні польських друзів, а й кожному, хто цікавиться мовою, історією і сучасним життям братньої нам країни — Республіки Польської.

● **Стефан КОСТКА**

Галицька видавнича спілка у Львові випустила в світ книгу Ярослава Сватка “Місія Бандери”. Це життєпис Степана Бандери — лідера та ідейного натхненника революційної ОУН, ім’я якого стало символом боротьби за незалежність України в середині XX століття. Наведені неопубліковані досі спогади про Степана Бандеру керівника розвідки ОУН Степана Мудрика—“Мечника”. У книзі використані матеріали польських, німецьких і радянських архівів, спогади учасників підпілля ОУН і працівників радянських спецслужб.

У передмові до книги соратник Степана Бандери, Головний Командир ОУНА 1950–54 років, член Проводу ОУН 1940–1954 років Василь Кук зазначає: «Степан Бандера — людина високих моральних якостей, непересічних інтелектуальних здібностей і колосального енергетичного потенціалу. Потреба дії, чину була чи не найголовнішою прикметою його характеру.

По закінченні гімназії молодий Степан Бандера займався культурно-просвітницькою роботою на селі, в «Просвіті», в аматорському театральному гуртку, в хорі, заснував осередок спортивного товариства «Луг», належав до засновників господарського кооперативу в селі.

Взагалі, багато членів ОУН були активістами “Просвіти” та інших українських легальних організацій.

Ярослав Сватко пише: “що в містах Західної України місцеве населення не асимілювалось і досі розмовляє українською мовою, зберегло традиції, аж ніяк не є заслугою проєктантів розвитку соціалістичних націй. Ті залишки культури й духовності, що збереглися на Західній Україні в часи СРСР, оплачені кров’ю Степана Бандери, його батька і братів, Шухевича, Грицяка, Горнового, Полтави і сотень тисяч незнаних нам людей, кістки яких поховані не лише в рідній землі, а й за Полярним колом. Для цих людей ім’я Бандери було прапором і символом боротьби за волю України”.

● **Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ**

Нещодавно у читальному залі парламентської бібліотеки у Києві відбулася примітна подія: видавництво “Смолоскип” презентувало книжку молодого науковця Володимира Посельського “Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції”. Директор видавництва Осип Зінкевич слушно зауважив актуальність такої книжки, яка знайомить українського читача зі специфікою Європейського Союзу, його писаними і неписаними законами. Пан Зінкевич наголосив на тому, що книжка користувалася величезним попитом на недавньому з’їзді опозиції. Політолог Максим Розумний зазначив у своєму виступі, що в контексті дрейфу офіційного Києва у бік Москви, європейський вектор залишається єдиною альтернативою східній експансії в Україні.

Цінність книги примножується тим, що її автор живе у Парижі, хоч народився на Волині. 1992 року закінчив Володимир-Волинське педагогічне училище ім. А. Кримського. Бакалавр Інституту міжнародних відносин Київського університету імені Тараса Шевченка за фаховим спрямуванням “Міжнародні відносини” (1997), магістр Паризького інституту політичних наук за спеціалізацією “Європейська спільнота” (1999).

● Роман КУХАРУК

НЕЗАБУТНІ

***14 липня 1995 року
відійшов у Вічність
Олесь Гончар***

ЗУСТРІЧ

Було спекотне літо 1980 року — таке ж, як і на сторінках роману Олеся Гончара “Твоя зоря”, дивилося пасльомани крізь втомлену кураву. Дрібний шрифт серії “Романи й повісті”, газетний папір... А свято, подароване книгою — непроминуше, аж до сьогодні.

Не знаю, чому я вхопилася за книги Олеся Гончара — інстинктивно, навіть всупереч волі шкільної бібліотекарки — за віком мені належало брати щось про зайчиків... Але я відвоювала "Прапроносці" і читала їх півліта. Йшов мені дванадцятий рік.

Літера "Л" пройшла мимо моєї свідомості (не розумію, чому так на ній загострюють увагу критики) — зате високий дух мистецтва, романтики і героїзму поцілював моє серце. І я стала читати Гончара — книгу за книгою, проживати їх, як власне життя, кожна — ставала відкриттям. Але найголосніше звучить у моїй пам'яті тиха "Твоя зоря". І — зримо — Мадонна під яблуком. Вічна Україна у вічній красі.

І дуже відрадно зустріти таку ж душу, заохану в світ Олеся Гончара. Це Марія Зобенко, її книга "Українське небо Олеся Гончара" (Видавництво М. Коць, Львів, 2003) — справжній Гімн творчості Великої України.

Авторка говорить, що багатьох із її покоління врятували книги Олеся Гончара — від асиміляції, духовної руїнації й агресії. Це апостольська праця — свідчити Слово про гору Істину. Чому ж маємо плебейську звичку обплывувати свої святині?

І хто водив рукою тих людей, що викидали зі шкільної програми твори Олеся Гончара? Що діти ніколи не спізнали тієї радості, що сяйнула мені у дитинстві — від Гончарового слова. Точніше — *що* водило рукою... Підле, нице, сатанинське — ще одна його перемога. Допокі?! Чому ми мовчимо? Чому дозволяємо порядкувати у власній хаті духовним чужинцям?

Дивиться Олесь Гончар з високості — як сонце з-за хмар. Він був за життя — соняхом. І тепер Вічний Сонях на небесній дорозі молиться за Україну.

Спасибі, Олеся Терентійовичу, що Ви були!

КЛАСИК І ПІГМЕЇ

Марія Зобенко — єдина стала на захист честі Олеся Гончара, на безлюдді. Мовчали академіки, мовчала Спілка письменників, мовчали журналісти, мовчали

1770-гана 1989

Могол го угарти-бича
моё багарство, Ништо збуцуб?
Але че исприми крава гуш!
Икучо хучебел че нопири,
го стапки вади чубо.
Ничого Ништо не шукало,
не крава, нучио дубо,
лиш шатил, ак багаро добил
неопирих, аичемдих, аич-
гичи кравава, икучи мичи
добилебел го крава, - бичи
че велика откучи, Коко
бичававава, нучио бича
бичи бичи, багари мичи си,
бичавававава, коичи бичи
бичавававава, бичи бичи,
бичавава, не збуцуб.

Літературний “охлос” — цинічніший і жорстокіший за “охлос” звичайний: адже тут іде боротьба у царині духу, а пігмеям ой як кортить стати врівень із Титанами... Вихід для них один — завалити Велета.

Можна тільки уявити Самотність Олеса Терентійовича Гончара в останні передсмертні роки. Цю Самотність варто писати з великої літери. Можливо, в нашій літературі з'являться твори про останні дні Пропороносця українського духу — Україноносця. Вірю, що так буде. Але чому завжди ці терни на дорогах генія, ці діжки дьогтю, що їх невтомно котять малі світу цього?

У ПРОМЕНЯХ ЙОГО ЗОРІ

Голгофа, явна чи непомітна на перший погляд, — дорога кожного справжнього митця. Перше розп'яття Олеся Гончара — за новелу “Модри Камень”, у 1946 році. “Новела, що є окрасою української літератури, її художньою перлиною, при своїм народженні була “скупана” в чорній купелі догматизму, вульгаризаторства, ярилкування. Молодому автору закидали в націоналізмі, зраді тощо (“Бо любити іноземку заборонено нашим радянським законом”). Письменник вистояв і захистив свій погляд на любов — вільну, незалежну, дану Богом, як і саме життя, — Людини! Вільна любов тотожна вільній творчості: у той “час закабалення Людини” такий принцип був справжнім викликом Системі”, — пише Марія Зобенко.

Друге розп'яття станеться 1968 року — за роман “Собор”. Роман-символ, роман-подзвін, інстинктивний порив нації до самозахисту. Собор — як образ душі української. Знівечена, сплюндрована, — вона волала до неба криком безмовним. Цей крик виразив романом “Собор” Олесь Гончар. “Типова атмосфера духовної задухи, винищування народної моралі пануючою ідеологією страхліливо показана Гончаром через образ дзвона — той “давню мовчить”, “прикусив язика”, “пащеку свою розкрив із дзвіниц” і, здається, “ось-ось упаде і накриє тебе своєю стопудою міддю...” Символ нації, в якій вирвано язика” — стверджує Марія Зобенко у книзі.

Третє розп'яття — найганебніше, поза всякими правилами і нормами людської моралі. Людині на схилі літ притаманно озирається у минуле, ще раз запитувати себе: а що я встиг зробити? Душа митця вразливіша: несправедливе слово ранить, як залізо. Вбивці Олесь Гончара ходять поміж нами: вони респектабельні й усмінені. Це не залик до помсти — Бог їм судя... Краще ще раз поглянемо на Зорю Олесь Гончара, доростемо до неї серцем. У променах його Зорі є Україна, є народ і є майбутнє.

●

Галина ГАРМАШ

Закінчення.
Початок на с. 7

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

відповідало радянській доктрині й забезпечувало повний контроль над усіма творчими процесами з метою формування єдиного ідеологічного напрямку.

Часи змінюються, а форма залишається. Україна досі **утримує** культуру і місце, а не **підтримує** її. І тут дивує абсолютна алогічність: внаслідок глибокої економічної кризи держава більше не може нести фінансового тягара утримання культури, *але й уперто не хоче перекласти його на плечі культури.*

Між тим наша культура сьогодні нагадує людину, яка сидить голодна біля річки, де повно риби.

— У чому ж Ви вбачаєте вихід із цієї ситуації?

— Вихід, безумовно, є. Він — у перетворенні всіх бюджетних культурно-мистецьких закладів, окрім шоу-бізнесу, на *неприбуткові організації у сфері культури*, у звільненні їх від податку на *прибуток*. Заробили — використовуйте на розвиток. Паралельно має бути підтримка

меценатства і спонсорства, залучення недержавних інвестицій у культуру, а також реальне запровадження програмно-цільового методу державного і комунального фінансування культурно-мистецьких програм і проєктів.

Такий порядок забезпечив би ініціативність культурної сфери у збільшенні асортименту і обсягу платних послуг. Але при цьому отримані прибутки пішли б на розвиток саме цієї культурно-мистецької організації і не впливали б прямо

— *Що потрібно для того, аби втілити в життя окреслену вами програму?*

— Щоб утілити все це, треба мати не лише кошти, а й потужний кадровий потенціал. І тут важливе значення має конкурсний відбір культурного менеджменту держави, допомога культурі на місцях. Бо хоч би скільки ми тут у Києві билися, ми не зможемо реформувати галузь без підтримки ді-

жачів усієї культурно-мистецької громадськості, без Волині й Криму, без Донбасу й Одеси, без Слобожанщини й Галичини, без Буковини й Таврії. Я певен, від цього залежить і майбутнє піднесення економіки. Всі мають переінятися ідеєю культурної трансформації України і поспільно робити все для її найшвидшого втілення. Це можливо лише через підвищення авторитету працівників культури, піднесення статусу інтелігента в державі.

— *Що конкретно зробив для цього Комітет із питань культури та духовності?*

— На цьому шляху Комітет і, зокрема, його секретаріат уже деше зробили. Торік прийнято зміни до Основ законодавства України про культуру, де всі державні заклади культури визнано неприбутковими організаціями. Затримка за введенням цього положення в Податковий кодекс. За

результатами проведення Дня Уряду прийнято Постанову, в якій ми передбачили багато тактичних кроків на шляху створення інфраструктури розвитку галузі. Правда, Комітет із питань фінансів і банківської діяльності досі не хоче підтримати пільгового режиму оподаткування культури. Але, гадаю, — це справа часу і нашої рішучості. Відступати нікуди, позадю — культура. А дуже хотілося б, щоб вона була попереду!

Крім того, за пропозицією П. Мовчана ми створили при Комітеті Громадську раду, куди ввійшло близько 30 найцікавіших представників як культури традиційної, так і нової, модерної. Ця Рада ось-ось завершить створення нової концепції розвитку української культури.

— Прогресивні політологи стверджують, що нині, як ніколи, перед людством і, зокрема, перед Україною постає необхідність спрямування інтелектуальних зусиль на формування духовної культури нового тисячоліття на засадах взаємодії всіх проявів духовного життя і особис-

тості і суспільства в цілому, розвитку і збагачення національних культурних традицій, і зцілення від усіх "хвороб" суспільства можливе передусім через культуру. Сучасне суспільство нині має шанс далі існувати і мати перспективу лише за умови засвоєння і наступного розвитку культури?

— Так, лише культура здатна врятувати наше суспільство. Але за умови, що ми врятуємо культуру. Культура — це Людина. Культура — це Держава. Без культури немає і не може бути України. Тому що культура — це те єдине, неповторне, що залишається після нас, коли все інше відходить у небуття. Культура є культура, і цим сказано все. Вона або є — або її нема.

У кожного з нас є право вибору. Кожен із нас, залежно від обставин, може бути ким завгодно. Але, по суті, людина культури відрізняється від дикуна лише власним вибором.

— Спасибі Вам за розмову.

● Розмову веда
Оляна РУТА

— Багато мислителів, політиків, державних діячів намагалися дати визначення такому складному й багатогранному явищу як культура. Як би Ви, пане Лесю, розшифрували це поняття і як би схарактеризували специфіку власне української культури?

— Шарль Мьоллер якось сказав: “Культура — це швидше мета, якої ми прагнемо, ніж спадок, який необхідно зберігати”. Дозволю собі трохи переінакшити видатного католицького вченого. Як на мене, культура — це не лише успадковане нами від предків, а й те, що ми хотіли б долучити до їхнього витоку. Іншими словами, культура має два крила — збереження й примноження. Примноження культури і є мірилом цивілізаційного процесу. Іншого не дано.

Сьогодні лише сліпий не бачить, і лише дурень не розуміє, що нашу державу перетворено на зону духовного аутизму, і стратегія розвитку, запропонована владою (включаючи й парламент), м’яко кажучи, не сприяє ані збереженню, ані примноженню того, що зветься Культурою. Я, звичайно, про Культуру з великої літери, а не про те, що у нас в Україні звикли називати культурою. Всюди лунає: “Важкі часи! Нема грошей! Руїна!” Мимоволі тягне до Булгакова, до репліки професора Преображенського — Шарикову: “Разруха не в клозетах, а в головах! Извините, но если я, если все мы начнем ходить мимо унитазов, у нас в клозете будет разруха!”

— Отже, мають рацію представники Київської світоглядно-антропологічної школи, назоложуючи на первинності світогляду як факту націотворчого, культуротворчого?

— Так, руїна починається в головах, у головах вона повинна й завершитися. Спочатку слід усвідомити, що культура є образ людини, наслідок її діяльності. А діяльність — це акт, це творення. Культура є актом перетворення тимчасового у вічне, пересічного — в унікальне; творення людини, соціуму, життєвої технології, способу життя. Людина може існувати, лише перетворюючи природу, створюючи, так би мовити, “іншу природу”. Камінь і сосна, нафта і газ існують у Природі, а Людина існує в Культурі. Якщо є людина, виникає культура. Лише там, де є Культура, людина може стати Людиною. Ми творимо культуру — культура творить нас. Обійдені цим Процесом випадають із поступу і з пам’яті. Тому проблема сьогоденніших парламентських слухань — не галузева: це проблема загальнодержавна, загальнонаціональна, проблема того, ким ми ввійдемо до світового співтовариства — джентльменом чи жebraкуватим бомжем або знахабнілим “братаном” із політичною помийницею в голові...

— Проросійська преса усіляко намагається переконати, що української культури немає, не було й не буде, що, будучи за своєю суттю явищем другосортним, немодним і нецікавим, вона поти-

хеньку відмирає... І чи є підстави стверджувати, що українська культура деградує?

— Неправда, що культура в Україні загинула. Вона не може вмерти, поки живий на світі бодай один свідомий свого призначення українець. У глибинах нашого “я” ми зберігаємо для майбутніх поколінь і мову, і наші традиції, і віру в Бога, і вдячність перед донкіхотами української культури, до яких ходимо на Чернечу гору, і на Байковий цвинтар, і на Личаківський. Але наша культура деградує. Її вперто відкладають “на завтра”, бо сказано було у марксиста Брехта, який вірив у перевагу “базису” над “надбудовою” — “Спочатку — хліб, а потім уже — мораль”. Як ви пригадуєте, в Біблії було навпаки. Тому Біблія вижила, а з марксизмом — складише. То для чого ж тепер наступати на нові граблі?

казино. Кількість кіноустановок скоротилася на 22 тисячі одиниць! Статистика свідчить, що люди погано повертаються в кінотеатри, але що їм там демонструють? Як цінності пропагують сучасні кіно- й телефільми, коли наш ефір визнаний найбруднішим у Європі?

— Пропагуються псевдоцінності, які стають апологією бруду та насильства, і — за ефектом бумеранга — такими “артефактами” створюють нову людину — бездуховну, безвідну, безнаціональну, як перекотиполе. Найбільше в цій ситуації страждає крихка дитяча психіка — майбутнє нації. Оскільки дитяча тема на сьогодні — одна з найактуальніших (адже саме в дитячому віці слід закладати й цементувати національну свідомість), варто згадати ще тему книговидавництва. Як ви оцінюєте нинішню кни-

О незалежна Україно! Куди йдемо?

— “...Щоб вивільнити сучасну людину від страху перед собою, — застерігав Іван Павло II, — перед іншими людьми, перед силами цього світу, перед системами, перед усім тим, що є симптомом рабського страху перед так званою вищою силою, треба цій людині від усього серця побажати, аби вона несла і плакала в своєму серці Божу боязнь, яка є початком мудрості.”

Мудра боязнь є спасенною силою. Вона є творчою, ніколи не деструктивною.” Як ви бачите роль духовності в розбудові сучасної української культури?

— Я перекладав поезії Кароля Войтили, коли він ще не мав сану Папи і підписувався Анджеєм Явеном, і мені приємно, що Ви апелюєте до його авторитету. Він і тоді мислив стратегічно.

сокого смаку. В Україні панує санкціонований владою моветон — у лексиці, у способі спілкування, у недотриманні слова, у пропаганді несмаку. Він став соціальним замовленням і відповіді рівневі культури тих, від кого залежить розподіл коштів і стартових можливостей. Дехто аж надто серйозно пропагує формулу “Митець повинен бути голодним”. Програму виконано, митець голодний. Влада — сита. А ситий голодного не розуміє, позаяк мистецтво — це мова образів, а не “базар по поняттям”.

— Чи повинна держава втручатись у культурно-мистецький розвиток на оперативному рівні?

— У високорозвиненому суспільстві — ні. В перехідний період — неодмінно. Держава мала б затримати за культурою і мистецтвом її колишню матеріальну базу.

величезний попит у світі, а Музею модерного мистецтва в нас немає.

— Так, але знову ж таки: Україна, як ніяка жодна країна, багата талантами. Варто об’їздити Україну, аби побачити високе самобутнє мистецтво кожного регіону, майстрів та майстринь навіть найменшого села. Чому широкий загал про це або нічого не знає, або навіть не здогадується, або й відверто не цікавиться?

— Мало хто усвідомлює, що ми виставляємо в Україні не більше 5 % того, що маємо — решта гние в “запасниках”. Бібліотеки заливає водою, на унікальні інкунабули валиться стеля, нездала охорона обходиться дорожче за оплату всього штату музейників світового рівня. Під виглядом технічних забудов нищать країні національні ландшафти (згадаймо Хортицю, конфлікти забудови старого Києва, проблеми “чорної археології”). То що ж ми за народ такий, українці? Хто дав нам право так ганьбити наш високий дух, що ми й досі не спромоглися ані на інститут, ані на Меморіал жертв голодомору?

— Яка має бути роль державного управління у вирішенні цих насущних проблем?

— Воно повинне забезпечувати інфраструктуру розвитку суспільних сфер життя. При цьому я маю на увазі інфраструктуру як з боку пропозиції культурно-мистецьких продуктів, так і з боку їх споживання, якщо вже вдаватися до півнячого сленгу бізнесу. Іншими словами, фінансово-майнова, матеріальна, інформаційна, кадрова інфраструктура, заснована на демократичних принципах, та інфраструктура людського розвитку.

Сьогодні ж маємо лише ручне управління, в якому багато залежить від смаку. А ще більше — від несмаку.

— Але ж “ручні” засоби масової інформації оспівують “прогрес” у царині сучасної української культури.

— Нам кажуть — прогрес є, бо зникли, мовляв, ідеологічний контроль та державна цензура. Але їхню роль чудово виконують сьогодні бюрократичний істеблшмент з одного боку і так званий “грошовий мішок буржуазії” — з іншого! Це я про незалежність преси й телебачення, про їхню культуру і смак. Але хто платить — той і замовляє музику.

— Через брак чіткої мовної політики, державної підтримки і протегування рідної мови та культури зупинити процес зрощення за дванадцять років незалежності не вдалося. На відміну від України, котра за роки незалежності не спромоглася розробити дієвих механізмів впровадження Закону про мову в життя, в Росії детально розроблено, затверджено постановою Уряду від 23 липня 1996 року і щедро профінансовано цілову програму “Російська мова”.

— Так, особливо слабка фінансово-майнова і податкова складові культурної політики Української держави. В СРСР державне фінансове забезпечення, я сказав би, навіть утримання культури і мистецтва цілком

Продовження на с. 10

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

Розмова з Лесем Танюком, митцем і політиком, напередодні його 65-ліття.

— Але ж в інших країнах світу також є свої проблеми у сфері культури, і якось же вони з ними справляються.

— Авжеж, воно й по інших світах із культурою не гаразд. Але там принаймні намагаються зрозуміти її стабілізуючу і терапевтичну роль! Та жодна з держав не може змагатися з нами у негативізмі до культури, у способах її нищення, а отже, — у самознищенні. І тут уже час бити на сполох.

— Ви слушно говорите про самознищення. Одна з найхарактерніших рис українського менталітету — на жаль, перебільшена схильність до віктимної поведінки, себто поведінки жертви і дивовижно патологічна схильність до самознищення та самоприниження. Це вже цілком науково доведено етнопсихологами. В процесі культуротворення боротьба су-
труктивізму та конструктивізму — завдає таки чимало шкоди.

— Український культурний процес справді вкрай суперечливий. Ми зберегли всі театри, навіть з’явилося 112 нових (студії, приватні антрепризи), але показники відвідування театрів упали до рекордно низької позначки: 11 відвідувань на 100 осіб. Десять років тому було 34 на сотню, 20 років тому — 52! Я вже не кажу про якісь...

До 1990 року Україна мала розвинену систему кінематографії, яка грала важливу виховну роль. Щороку на семи студіях України знімалося до 50-ти повнометражних ігрових, 12—15 анімаційних і до 500 неігрових стрічок! Для порівняння — за 11 років незалежності в Україні створено лише 250 фільмів, себто, по 20—25 на рік.

На нову технологію кінопоказу переобладнано 62 кінотеатри: але в цей же час припинили існування сотні кінотеатрів — їх перетворено на дискотеки, нічні клуби й

говидавничу ситуацію в Україні? Існує думка, що українська мова прогала російській змагання за сферу масової культури, адже тут україномовна частина продукції посідає мізерну частку, пропорційно значно нижчу від реального кількісного співвідношення україномовного і російськомовного населення.

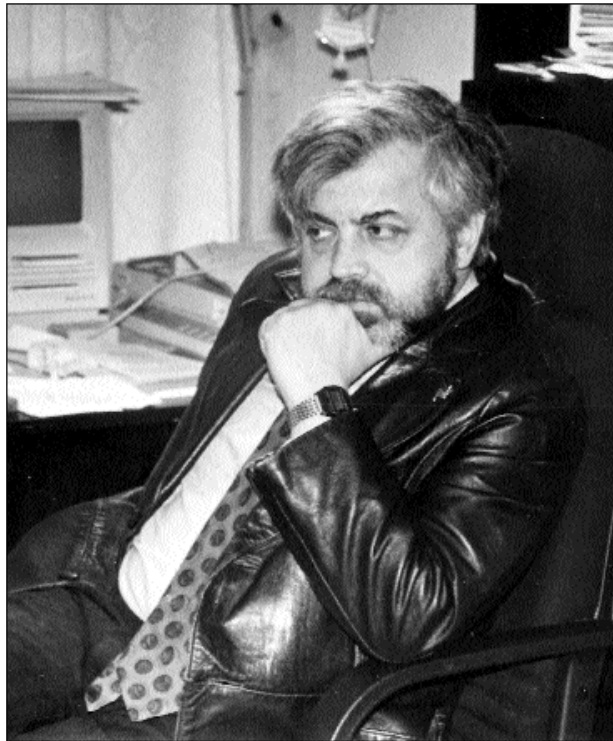
Щодо книговидання — нині в Україні видається 0,36 книги на одного мешканця. На одну книгу українською мовою припадає 56 російськомовних. Такого не було в найкрутіші часи брежньовського застою. 150 наших видавництв видають разом за рік книжок менше, ніж одне московське видавництво “АСТ”. Потрібні коментарі?

— Важлива проблема еміграції мистецьких сил із України. Це, на Вашу думку, працює на користь України чи проти неї? Чому Україна не б’єся про те, аби створити для митців настільки сприятливі умови, щоб вони нікуди з рідного дому не поривалися?..

— Меншає, як шагренева шкіра, мережа музичних, художніх та інших мистецьких шкіл. Бездарні бізнес-лоббистри купують за долари мистецькі дипломи, па-терналізм держави не поширюється на талановитих дітей. Левова частка найздібніших випускників емігрує з України. І коли досягають там успіху, ми тіши-
мось ілюзіями, що вони прославляють у такий спосіб Україну. Це неправда, вони носять свій мед у чужі вулики, вони творять не власну — чужу культуру.

Розумію, скажете ви, — чужої культури не буває. Але чи легше від того нашим дітям, для яких Україна виступає в ролі мачухи, а не матері?

Все це і є симптоми деградації української національної культури, а отже, й суспільства. Мимоволі вслід за Писцероном сплеснеш руками: “О темпора, о морес!”

За роки існування незалежної України ми переконалися, що в системі цінностей “дикого капіталізму” людина, яка за соціалізму була “гвинтиком”, може взагалі стати “зайвою деталлю”. То тепер стоїмо між Сциллою і Харібдою, готовими нас знищити, і єдиний шлях між цими двома монстрами — шлях повернення до Бога, до моралі, до культури і духовності. Це шлях повернення від будинків державної розпусти й казино до Храмів. І пройти цей шлях можна, лише здолавши руїну в голові, зрозумівши, що ніякого відродження не буде, якщо “після нас хоч потоп”. Ні. Після нас — Україна. Україна — через культуру.

— Але ж рівень культури, на жаль, нині, як ніколи, належить не лишень від митців, людей творчості, якими Україна багата, а й від тих посадовців, які мають вельми приблизне уявлення про культуру як націотворче явище, але в яких є влада і гроші.

— Проблема не тільки в тому, що артисти й художники, письменники й музиканти живуть на мізерні копійки, а й у тому, що змушені продаватися людям неви-

Але в культурі, як бачите, все найцінніше давно розкрадено. Як усяди. Тимчасова влада, по суті, байдужа до нових альтернативних пошуків, до інновацій у культурі, до плекання істинно талановитого. Вона неспроможна відділити зерно від половини: видатні митці перестали бути для неї референтними, нові владники переконані, що й без них у всьому розбираються. Результат не примушує себе довго чекати. Естрада зірка стає національним героєм України, звання й ордени нерідко одержують ті, кому більше пасувало б сидіти в’язниці.

Росія давно пишається каналом “Культура” — у нас змінилися чотири міністри культури, а каналу — досі нема. Польща пишається експериментальним Центром Гротовського, Москва давно приймає гостей у ново-збудованому Центрі Мейерхольда — у Києві Державний Центр імені Леся Курбаса, чиї роботи одержали світове визнання, досі лишається театральною Попелюшкою. Маємо чудові приватні колекції — Музею приватних колекцій у нас немає. Маємо унікальних художників, на чиї роботи

ДИТИНСТВО МІЖ ГПУ І МАЙДАНЕКОМ

— Я дуже старий житомирський. Часом мене запитують, скільки я тут живу, то я кажу, що в Україні вже десь триста п'ятдесят років...

Я народився в 1924 році, і саме на цей час, я вважаю, випали великі катаклізми. Добре пам'ятаю голодомор і те, що було до нього. Особливо 1931—1932 роки, коли ГПУ забирало людей. Коли був малим, ми з батьками жили на околиці Житомира, на Мальованці. Це були дні щасливого дитинства... Але одного вечора, тільки почало сутеніти, чуємо стук у двері — являються дві будьонівки, дві шинелі й два нагани (з ГПУ приїхали). “Бржезіцький? — питають. — Одевайтесь!” Батьки сполошилися — раз ГПУ, то це вже серйозна справа. Як туди забирали, то вже назад люди рідко поверталися. І цікава річ мені запам'яталась — мати просить одного з них: “То я дам йому щось їсти, бо він не вечєрав?” — а той відповідає: “Не нада, ево там накормят!” А другий тихенько каже: “Давайте, давайте...” Двоє гепоушників — і вже два різниці!..

— Одним із перших випробувань для Вас, напевно, став голодомор?

— Коли почався 1933 рік, був голод, люди помирилися. А нас рятувала трохи стара корова. То часом наша корова із нами в хаті ночувала, бо тоді ж крали все! Словом, почався Страшний Суд!..

Почали вмирати сусіди з голоду, і що ж ти тут робиш? Але нас Бог милував, моя мати була така людина, що вміла дати собі раду. Її, правда, згодом арештували ні за що і дали шість років. Це було на початку 1934 — мою маму розподілили на схід, на будівництво залізниць. Почалося моє сирітське дитинство. А знаєте, як воно без матері... Батько наш працював, як тільки міг, аби ми лише не помирали. Десь у 1937 році повернулася мати, бо її відпустили раніше — достроково закінчили будівництво. Вона приїхала, рік побула вдома, а це був дуже напружений рік — довкола ходили й люди арештовували. Дивився: там і тут плачуть, а десь уже й нема кому плакати. Забирає людей НКВД, ніхто не знає, куди й за що...

В 1938 році забирають мого батька й знову висилають матір. Ми із шістнадцятирічною сестрою лишилися сиротами без будь-яких засобів для прожиття. Тоді я перший раз із острахом переступив поріг найстрашнішого дому в Житомирі, як він тоді називався — будинку на Миколаївській, 11 — дім ГПУ, дім НКВД, потім КГБ, потім там гестапо було... Хотів розвідати про долю свого арештованого батька, але мене прогнали звідтіля.

Із того часу я пірнув у моє найперше підпілля: то

на сусідських дахах спав, то у собачій буді.

Пізніше я знову вийшов на світ Божий і з допомогою батькових друзів влаштувався на роботу. Спочатку мене разом із моїм другом Гришкою Якимчуком направили на Ремзавод, що на Корбутівці, навчатися новій професії. І я пішов туди — Гришку прийняли, а мене ні! Я питаю: “Чого так?” А мені кажуть: “Ти Франц Карлович Бржезіцький, поляк? Ну, ми таких не приймаємо”. Це чиста правда!

Пам'ятаю, що до війни тут жили дуже роботящі, богобоязливі, покірні своїй долі люди. А Житомирщина

чала неждано. А поляки ще із нас сміялися, що наша велика Радянська Армія так жваво втікає від німців. Стільки полонених було — тисячі, сотні тисяч, мільйони! Отож, через деякий час до міста вступили німці.

— А як склалася Ваша доля в цей складний час?

— Я захворів тифом, і мене забрало гестапо. У 1942 році, коли видужав, мені вже було 18 літ. А німці тоді дуже дивувалися: як це так, що батьків моїх розстріляло НКВД, мене воно теж переслідувало довго, а я все одно не за них?! Отож, гестапо мене помучило, помучило, і вирішили німці мене

тут відразу ж убивали. По-сміхатись не можна було, бо це могло не сподобатись есесівцю. Умиватись і користуватись ложками суворо заборонено. Звертати на себе будь-яку увагу есесівця теж було смертельно небезпечно.

Умови Майданека фактично перекинули людей на декілька тисяч років назад, коли виживали тільки найсильніші, найкмітливіші. У людини атрофовувалась можливість спостерігати, мислити.

З підйому о 3,30 ранку починалися табірні будні, продумані так, аби в'язень забув про те, що він людина.

Коли ми стояли щоранку

і, щоб я пробачив йому, спитав: “Ти знаєш, що на тебе смерть чекала?”

Ще приклад: есесівці лишили 300 молодих гарних жінок, щоб вони перебирали одяг розстріляних і забирали коштовності, гроші. І ці жінки, ризикуючи життям, допомагали нам змінити одяг, коли тіло з'їдала короста. Вони пережили таку страшну трагедію і теж не закривали очей на наше горе. Таких випадків багато було...

— Чи пам'ятаєте дати?

— ...Третього листопада 1943 року в один день розстріляли 18500 євреїв. Із самого ранку до пізнього ве-

сех. То хіба це не найвищий ступінь героїзму? А він же не один був такий.

— Як складалася ваша невольницька доля?

— ...А в 44 році нас у кілька етапів переправили в Німеччину. Я потрапив у етап із 1500 чоловік, нас відвезли до Гросс-Розена. Там ми потрапили до каменоломні. Все було так само, як і в Майданеку, тільки в тому таборі ми, як люди з СРСР, носили літеру R, незалежно від того, чи поляк, чи чех, чи німець, чи українець... Євреї ж носили два нашиті трикутники (жовтий та червоний), що утворювали шестикутну зірку. Житомирських євреїв ми між собою ховали. В Гросс-Розені нам іще пробірали на голові смугу від лоба до потилиці сантиметрів два завширшки — ми її називали “гітлерштрассе”.

Після Гросс-Розена я потрапив до Лайтмеріца — філіалу табору Флессенбург у Судетських горах — де німці зі страшним успіхом будували підземний військовий завод. Нас погнали на риття траншей...

А десь у квітні ми вже бачили, що рейхові кінець, бо страшне навколо робилось. Ми ж не вірили, що виживемо. Старих вивозили ще до того: їх розстрілювали в каменоломнях. Нас лишили, бо ми ще щось робити могли. А та штольня, через яку ми в шахту входили, була, до речі, дуже стара: там іще наші батьки полоненими були.

У нашому таборі було багато тифозних. Люди думали, що скоро нас розстріляють, і втікали. Нам теж удалося втекти. Ми хоч і скелетами були, але нас люди пізнавали, бо ми ж на двох ногах ходили, як і всі. Після того всього ми вже нічого не боялися, бо в концтаборі довелося грати зі смертю в піжмурки. І 8—9 числа ми вперше побачили авангард радянської армії. Вижило десь трохи більше 20 чоловік. А повернулося в Житомир лише шестеро...

— Коли ви полонені, вийшли нарешті з німецького концтабору, то бачили, як уся Європа зустрічає своїх громадян обіймами. А вас, без будь-яких підстав чи причин відправили як політичного контрреволюціонера до сталінського Гулагу, в Сибір...

— Згадуючи пережите, я знову і знову запитую себе, як я зміг вистояти, вижити, перенести все? Знаходжу відповідь: мене врятувала віра в Бога. Я хотів би бути лише однією сторінкою в книзі долі моїх товаришів, а не одиноким голосом з минулого... Але хотілося б сказати, щоб люди, особливо наша молодь, краще прислуховувалися до таких, як ми, колишніх солдатів і колишніх каторжників, бо якщо ми не будемо пам'ятати минулого, то весь цей жах може повернутися знову!

• **Вероніка КАВУН**, позаштатний кореспондент “Слова Просвіти”

«Я ТУТ ЖИВУ ВЖЕ 350 РОКІВ...»

Із унікальною людиною пощастило познайомитися мені: Франц Карлович Бржезіцький — єдиний в Житомирській області, кого доля випробовувала голодомором, війною, фашистським концтабором, Гулагом. Він іще з дитинства лишився сиротою, пройшов “вогонь, воду та мідні труби” і при тому не зламався, не здався, вижив, хоч інколи й доводилося вигризати зубами кожну хвилину існування...

розстріляти. Але тоді якраз Гімлер видав наказ, щоб полонених не розстрілювали, бо ця смерть — як нагорода, а відсилали в концтабори, де люди вмиратимуть повільно. Завезли нас у табір “Майданек” — 1240 чоловік із Житомирщини. Я був наймолодшим.

У Майданеку новоприбулих вишикували строєм і відразу провітали гарною російською мовою:

— Забудьте про ворота, через які ви сюди прийшли. І не сподівайтесь бути застреленими чи повішеними. Це було б для вас надто легко і просто. Звідси ви вийдете через інші ворота, — і показав рукою на дві високі квадратні труби, через які в каламутне небо витікав жовтий дим. Потім полонених завезли до великого бараку, роздягнули, видали по бляшаному номеру на шию. Носити його потрібно було лише на дротяній підв'язці. В подальшому людина жила й помирала як номер. Попереджали: втрачаючи номер, карасться смертю.

Цей табір будували військовополонені, один із яких і розповів, що чекало на новоприбулих в'язнів. Перш за все, у них не було жодних прав. Найменша провина каралася побиттями будь-якими можливими способами. За спрово-

Гулаг. Омськ. 1954—1955 рр.

на плачу й нас перераховували, то у мене в мізках була одна-єдина думка: “Господи, невже ж ми всі до одного померемо? Невже ніхто не розкаже, як фашизм нас завоював?” І ось так трапилося, що саме мені пощастило вижити і всім про це розповісти...

— Сьогодні ви таку нагоду маєте...

— У таборі було дуже багато національностей — домінували польські та словацькі євреї. Мушу сказати, що це були Люди з великої літери. У них же цілі сім'ї забирали, на їхніх очах розстрілювали, душили в газових камерах! Вони ж це все перенесли і ще й багато кому допомогли вижити...

Був один такий випадок зі мною — я часто його розповідаю. Якщо есесівець помічав, що ти хоч на хвилику зупинився і не працюєш, то міг підійти і покарати тебе до смерті. Кожен із них мав свій власний метод убивства. За моєю бригадою був такий звір, що любив підходити до людини, збивати її на землю ударом ноги й бити по грудях каблучком доти, доки з горла не починала йти кров. Бригадиром у нас був Юзек Зінгер, варшавський єврей (у нього вся сім'я пропала, а він живий лишився й був форарбайтером, бо дуже добре знав німецьку мову). Коли Юзек побачив, що цей есесівець іде до мене, він підбіг, почав мене бити, страшно кричати, а я тільки пізніше про все здогадався. Опісля увечері Юзек підійшов до мене

чора тріщали кулеметні черги, а з радіо звучали вальси (мабуть, щоб заглушити крики та стогони). У цей день розстріляли і Юзека Зінгера. Як викликали всіх євреїв вийти зі строю, бо ми всі стояли під дулами кулеметів, ми казали йому: “Зінь, не виходь, сховайся між нами!” — а він відповів: “Ні, браття. Я піду помирати разом зі своїми”. Він знав, що якщо не вийде, то розстріляють би весь табір. Він відмовився від власного життя і пішов помирати за

Інформація для роздумів

Лише в “Майданеку” нацисти за 2 роки і 9 місяців безперешкодно знищили 360 тисяч чоловік.

Доктор медицини Іван Новак, який урятував Франца Карловича від гангрені, інформував делегацію Армії Крайової в липні 1943 року: “В таборі відбір слабких, виснажених, недієздатних відбувається щодня — із барака лазарету можна тільки спостерігати хід цих нещасних до газової камери. У третьому бараці табірному лазарету лежала група підлітків та юнаків 12—20 літ — вони перехворіли на черевний тиф — сьогодні їх оглядав санітар СС. Нездатних працювати він повів до газової камери. Учора пізно ввечері до табору привели кількох радянських офіцерів та задушили їх газом. І знову шум спеціально встановлених навколо лані автомашин глушив зойки тих, кого направляли до камери”.

ПАМ'ЯТЬ

Подолавши шлях майже через усю Україну, я зійшла у Франківську на землю Стефаника і Франка. Може, ще вчора я написала б: у Станіславі. Проте я сказала собі: ніяких ностальгійних Станіславів! Франківськ! Дух, що тіло рве до бою!

На щастя, воювати не випадало, бо була Трійця. Великий день для християн. Я поспішила на майдан Шептицького, аби прилучитися до святкового богослужіння. У кафедральному соборі УГКЦ владика Софроній виголошував проповідь. І закликав поїхати до Дем'янового Лазу, аби помолитися за душі всіх жертв комуністичного терору і всіх борців за волю України. Автобуси стояли неподалік майдану, і я разом з усіма поїхала на те поле скорботи.

Лісу в Дем'яновому Лазі тепер немає. Місцина відкрита всім вітрам. Молодий ботанічний сад невдовзі стане її окрасою. Правда, деякі захланні люди крадуть молоді дерева, не боячись гріха... Ось до чого довело атеїстичне виховання!

Доки їхали, познайомилася з учасником розкопок 1989 року в Дем'яновому Лазі, членом "Меморіалу" Василем Герулою. Про ті події пан Василь не може говорити без хвилювання:

— Ми не знали, що тут могили замордованих у в'язницях Станіслава і розстріляних "ворогів народу". Та один чоловік прийшов у "Меморіал" і розповів, що чув у цьому лісі постріли і здалеку бачив, як машинами привозили людей. Ми взялися копати, шукати. І вже було й надію почали втрачати. А тут ще прокурор приїхав і каже: "Что вы здесь делаете? Это же бандеры людей расстреливали!" Ми день і ніч копали — і знайшли людські кості, прострелені черепи, дівочі коси... Знайшли і текст виroku — не бандерівського, не упівського, а Станіславського військового округу. Прокурор відразу: "А ну-ка, дай сюда бумажку!" Та нема дурних — віддали б, то тільки б її і бачили. Знаходили потім і дерев'яні ложки, на яких приречені совладою на смерть писали, хто їхні кати. Тоді знайдено було останки 526 осіб. Серед них були діти. Одна дівчинка була колючим дротом прикручена до матері. Мабуть, закопали їх живими, бо ніде не було сліду від кулі...

П'ять високих хрестів, деякі з вінцями терновими, височать на горі. І довершена у своїх модерних архітектурних формах каплиця злітає в небеса, немов ракета Кондратюкових креслень. Чи дзвіниця Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря, козацького, барокового.

А мудрий єпископ Софроній говорить про те, що кожна людина є храмом Духа Святого.

— Церкву Христову не можна знищити саме тому, що вона живе у кожній людині. Можна повалити мури, як це робили більшовики-

ЗАПАЛИ СВОЮ СВІЧЕЧКУ ...

Дем'янів Лаз... Це із тих назв, від яких холоде кров у жилах. Колись тут був ліс із його зеленою тишею. Потім прийшли червоні, у зеленому гаю покопали чорні могили, і почали буденну, монотонну працю "освободітелів": розстріляли — закопали, розстріляли — закопали, пожаліли набої — живими прикопали...

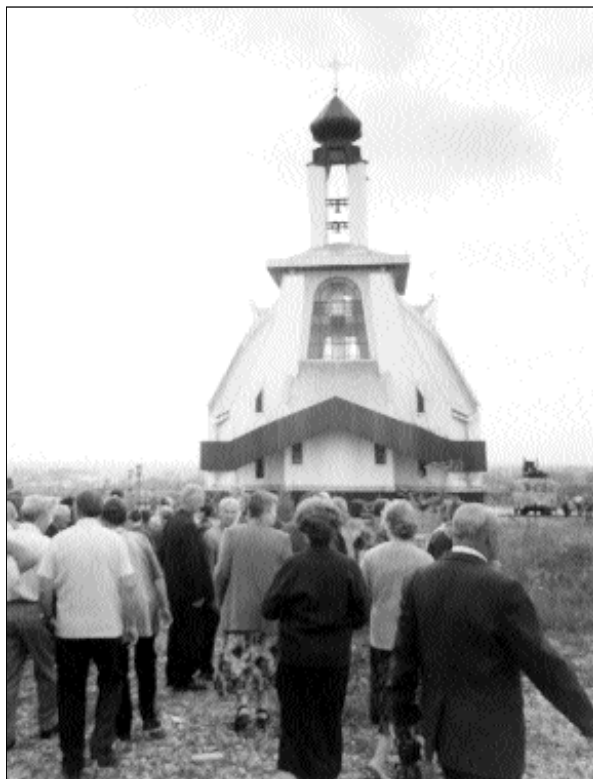
комуністи, можна замкнути храми, але не можна ув'язнити Духа Святого. Він діє в людях і буде діяти до кінця світу. Це цвинтаріще свідчить про страшну систему, яка панувала минулого століття, — страшну систему атеїстів, безбожників, війовничих слуг сатани, які намагалися знищити Христа, Царство Боже і Церкву святу в душах людей. Ми прийшли, щоб тут, на цім полі болю, полі крові одержати віднови наших душ, щоб ми біля тих кісток і гробів усвідомили, чим була держава, чим була та система, чим була та комуністична партія, яка виповіла війну Богові і Церкві Христовій. І Бог сказав: "Досить! Досить вашого дурману". І дивним є те, що ще нині так бага-

себе раєм на землі, а забрала життя півтора мільйона людей тільки на нашій Галичині... Але Святий Дух діє, він дає силу в боротьбі із сатаною, з гріхом, із системами грішними, безбожними. Не біймося, що сатана і його слуги переможуть. Цього не буде. Дух Святий веде всі народи, веде кожну християнську душу, яка має в собі подих Бога, а не сатани...

По закінченню служби Божої відбувся мітинг-реквієм, де виступили міський голова Івано-Франківська Зіновій Кутяк та інші. Запам'яталися слова заступника голови Івано-Франківської облдержадміністрації Романі Посталіянюк:

— Біля цієї найбільшої могили земляків наших, що загинули не з волі Божої, а з наказу страшних катів, маємо сповідатися про те, як виконуємо той обов'язок, який брали на себе у такому недалекому, але вже й неблизькому 1991 році. На жаль, ми ще не можемо звітувати перед ними, що маємо ту Україну, за яку вони поклали свої життя. Але знаємо, що тільки працею, кожен своєю, кожен тою, яка поведе за собою десятки, сотні інших, зможемо довести до мети свою державу, свою Україну.

Прийнятно, що молодь розуміє причину українських проблем і знає шляхи їх подолання. Станичний Івано-Франківського "Пласту" Руслан Марцінків бачить мету в "напов-

то людей сліпих, глухих, задурманених, які не стидяться віддавати голоси за ту систему, яка була безбожна, комуністична. Та імперія, що називалася СРСР, вважала

Україну українським змістом. Для цього молодому поколінню треба плекати правдиві чесноти. Це віра в Бога і Україну, допомога ближнім, уміння ставити український інтерес вище власного.

Потім були панахида і мітинг біля меморіалу жертвам репресій 1939—1941 років у самому Івано-Франківську, а наступного дня ми вклонилися пам'яті борців за волю України у селі Залуква біля Галича та у містечку Болехові. Скрізь, де б не мандрували Покуттям, Опіллям бачили високі могили і пам'ятники полеглим борцям, каплички при дорогах, гарні церкви. І боляче ставало, що в річницю голодомору 1932—1933 років не бачимо такого прагнення увічнити пам'ять невинно убієнних на Східній Україні. А тим часом помирають останні з тих, хто пам'ятає, в яких ровах закопували виморений голодом люд Полтавщини, Київщини, Січеславщини. Мине ще кілька років — і вже ніхто не допоможе краєзнавцям установити точні місця поховань. А як не діти, то внуки й правнуки питають нас, де ж їм свічку поставити за упокій душі прадіда?

Владо, не протирай штани на сільрадівських стільцях, не спи на державних прапорах, а зроби так, щоб кожен українець мав де запалити свою свічку пам'яті.

• Мандрувала Україною — **Ганна ДЕНИСКО**

На фото: запалюють свічку пам'яті; хрест на могилах замордованих; йдуть люди до каплиці в Дем'яновому Лазі, пам'ятник Христу Спасителю в Івано-Франківську.

МО НА СПОЛОХ!

ТЕРГОВА ЖЕРТВА КИЇВСЬКИХ БАГАТИІВ?

23 червня мирно поруч із Київським Миколаївським костелом по вулиці Червоноармійській, 75, де сьогодні співіснують римо-католицька громада і Національний будинок органної і камерної музики, раптом з'явилася будівельна техніка. Було оперативно зведено паркан, який перекрив доступ до адміністративного приміщення і кас закладу культури, розібрано декоративні гранітні стіни, які прикрашали невеличкий сквер протягом минулих двадцяти років. Усі ці роботи відбувалися "під прикриттям" посиленого наряду міліції, який прибув, очевидно, щоб нейтралізувати можливі протести артистів та римо-католиків. Ситуацію коментує доктор фізикоматематичних наук, письменник, голова Колегії УРП "Собор" з питань культури Максим СТРИХА:

На жаль, столицю сьогодні буквально нищать, віддаючи під забудову найменші клатки землі — часто поруч із відомими пам'ятками архітектури. Схоже, що в мері вже просто забули про існування рішення міськвиконкому № 920 від 1979 року, яким визначено охоронні зони, де будувати нічого не можна. Великі гроші, величезна вартість землі в центрі перемагають історичну пам'ять і здоровий глузд (бо цілком очевидно, що будь-яке будівництво поруч із костелом знищить пам'ятку — чи візуально, чи й фізично, бо костел вже й так сильно потерпів від прокладання лінії метро на межі 70—80-х).

Артисти Національного будинку органної і камерної музики, з якими я спілкувався, однозначно пов'язують це будівництво з діловими інтересами брата сьогодишнього гуманітарного віце-прем'єра Дмитра Табачника, Михайла, чий фірмі міська влада відвела цю ділянку ще кілька років тому. Не берусь коментувати цю інформацію — бо обурює з нерухомістю здебільшого носять у нас закритий характер. В кожному разі, заволодіти таким ласим шматочком землі поруч із Миколаївським костелом — перлиною геніального архітектора Владислава Городецького — могла справді лишень дуже впливова й "глибоко ешелонована" структура.

Водночас мені дуже прикро, що сьогодні майже всі політичні сили, навіть ті, які рішуче підносять голос проти беззаконня на найвищому рівні, мовчать, коли йдеться про фактичне нищення історичного Києва. Можливо — це від браку загальної культури, від нерозуміння того, що ми втрачаємо, а можливо — від страху прогнати всевладного градоначальника, від якого залежать аж надто багато питань повсякденно комфорту. Тому я рішуче підтримую зусилля очолюваних професором Ларисою Скорик одиниць, — вони все ж наважилися стати на прю з корумпованою махіною, яка сьогодні перетворює затишний історичний центр на агресивне нагромадження офісів та гаражів.

• Прес-служба УРП "Собор"

РІЧНИЦЯ

СКНИЛІВ, 27 ЛИПНЯ

27 липня 2002 року... Чуже свято, яке стало нашою трагедією. Вирва у майбутньому: юні пагони, що спопеліли, не давши плоду. Ось вони ще вчора: живі діти. І — здригається серце від цих слів, поставлених поруч, адже діти — це і є життя.

Вони прийшли сюди не самі. Це ж так цікаво: літаки в небі —

як акробати в цирку. Дитяча свідомість довіряє дорослим: усе буде добре...

Були пілоти погано підготовленими чи підвела техніка, чи якесь НЛО біля літака стало причиною трагедії... Трагедія відбулася. Ось на світлинах: живі діти.

Ще вчора... Давайте створимо Книгу пам'яті "Скнилів: 27 липня 2002 року". Діти без майбутнього...

Іхне майбутнє — наша Пам'ять.

• **Галина ГАРМАШ**

ЗОЛОТО
СКІФІВ

Що ми знаємо про них — найдревніших скотарів безмежних українських і гарячих кримських степів, на честь яких значний відрізок епохи пізньої бронзи і раннього заліза (VII—IV ст. до н.е.) вчені назвали скіфським періодом? Лише те, що вперше про них згадують асирійські клинописні джерела, коли войовничі скіфські вершники з луками ураганом промчали країнами Древнього Сходу і зупинились аж на кордонах Єгипту. Та й то тільки тому, що фараон Псаметіх I відкупився казково щедрими дарами, які й досі шукають професійні археологи і кримінальні гробокопачі. Біблейні пророки називали їх “божою карою”, а вперше перемогти скіфів зумів хитрістю лише батько Олександра Македонського — Пилип. Могутня держава легендарного Атея після його смерті в цій битві на Істрі розпалася на три частини, а столицю царів перенесли в Крим. Щоб убезпечитися від нових підступів, її зміщили з півдня могутньою оборонною стіною, протилежний бік захищали 30-метрові урвища скель. Це було неприступне й зручне місце в центрі півострова, на перехресті доріг від Перекопа до Херсонеса, від Керкініти до Босфору. Звідси починалися стени, де привільно й сито було отарам і табунам. Могутні скіфи, племена яких жили на півдні Східної Європи в I тис. до н.е., належать до народів, які не лише міцно ввійшли в історію людства, а й завжди знані й популярні завдяки блискучим знахідкам курганів їхніх вождів, що починаються з кінця вісімнадцятого століття і не припиняються понині. Чого варта одна лише “Пектораль Мозолєвського”!

У IV ст. до н.е. священні могили скіфської аристократії, її династичне кладовище знаходилися в районі Дніпровських порогів. На територіях Запорізької Січі археологи знайшли Дніпровський Геррос (священне кладовище знаті) і розкопали всесвітньо відомі велетенські царські кургани: Солоху, Чортотлик, Товсту могилу, Огуз... Фахівці кажуть: незважаючи на те, що тут уже розкопано чимало курганів, головні знахідки попереду.

Місто мертвих скіфських царів знаходиться і під Керчу. Саме там, де гробниці скіфських вельмож зі скарбами всесвітнього значення виявили в курганах Патініоті, Куль-Оба, Юз-Оба, Темір, біля Німфею, Ак-Буруна, селища Леніно, сіл Іллічове, Ленінське, Зелений Яр, Пісочне, Багерово, Завітне, у групі могил “Три брати” в селі Вогники... Під Сімферополем найбільші знахідки виявили в курганах Золотий, Талаєвський. Ще один курган того часу —

Чаян, із на диво багатим похованням, на початку минулого століття було знайдено і розграбовано під Євпаторією. (Після того, як скарби пролежали понад 30 років у селянина, який їх знайшов, він у час скрути за безцінь продав їх євпаторійському купцеві, а той — відомому одеському колекціонеру старожитностями Гохману, котрий у пореволюційні роки зумів вивезти їх разом із майже вагоном антикваріату в Німеччину. Оскільки покупці боялися підробки безцінних реліквій, Гохман роз-

Криму і всієї України офіційними установами північної сусідки без надії на повернення — безповоротно! **Идется, без жодних перекладів, про культурний спадок нашої цивілізації, грандіозні скарби вселюдського значення, мистецькі шедеври древності, вічні цінності, народжені майстерністю, творчістю і талантом людського духу. Нині майже всі вони, розшукані впродовж понад двох століть, зберігаються в Ермітажі, де й сьогодні складають сер-**

годійників у Керченському історико-культурному заповіднику нині створили Золоту скарбницю, в якій зібрано золоті вироби скіфів, боспорців і античної Греції. Унікальне зібрання ще до відкриття широкому загалу вже стало знаменитим, що в ньому понад півтори тисячі щонайкоштовніших предметів. Та, як і сімферопольці, керчани не можуть представити скіфські скарби відвідувачам. Як не прикро, музейники, які зберігають для держави казкові історичні цінності, “сидячи на золоті”, потерпають од бід-

мовному відношенні, скіфська доба і культура лишається помітною сторінкою нашої спільної історії. Мабуть, не випадково скіфські настінні орнаменти так нагадують вишивки русичів-українців.

ЮВІЛЕЙ
“ЗАМОРОЖЕНОЇ”
МРІЇ

— Надії, що сімферопольці таки прикрасять своє місто всесвітньо відомим пам’ятником історії і культури вже рівно двадцять років, — гово-

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ
РОЗСЛІДУВАННЯНЕВДЯ -
НІСТЬ

продав їх частинами. Коштовності почали переходити з рук у руки, доки сліди їхні не загубилися в закордонних приватних колекціях. Достеменно відомо, що лише золота обкладка піхов меча скіфського царя нині зберігається в зібраннях нью-йоркського музею “Метрополітен”. Інші речі можна побачити лише на зроблених на початку століття фото).

Недавно вчені повідомили, що знайшли ще одне священне поховання скіфської знаті — Кримський Геррос, який теж входив до складу тодішнього грандіозного некрополя: 70 величких курганів над гробницями аристократів другого після царів пласту династії скіфської еліти на плато Ак-Кая, поблизу Білогірська. Науковці переконані: це нащадки царських скіфів, що жили в часи Геродота в Криму і Приазов’ї — вищої воїнської касті скіфського суспільства, яка вважала всіх інших скіфів своїми рабами. Недавно розграбовано вже десять курганів-скарбниць, коштовності з яких довелися вилувлювати на нелегальних ринках півострова. Вчені встигають лише збирати не взяті кримінальними “щасливчиками” залишки зітлілих цвяхів, шкір, тканин, килимів, ножів, амфор, кратерів для змішування густих солодких вин із водою, дерев’яні щити, колчани... Сила-силенна виробів із бронзи і благородних металів, золотих бляшок і дорогоцінних прикрас зникає для вітчизняної науки і скарбниці безслідно. А скільки “скіфського золота” вивезено з

цевину всієї грандіозної кримської колекції, включно з експонатами безцінної виставки “Золото скіфів”, які після евакуації в роки Другої світової війни на свою батьківщину-півострів теж не повернулися, залишилися в Петербурзі.

Значну частину золотих та срібних коштовностей, кераміки, знайдених під час розкопок, забрали в музей образотворчого мистецтва в Москві, ще чимала частка є гордістю тамтешнього Історичного музею, і лише дешиця — в Кримському краєзнавчому, який роками не спроможеться виставити залишки скіфських скарбів і нові знахідки, зібрані та підготовлені нині для широкого огляду в “Золотій виставці”. Хоча в довжелезному списку “московських втрат” навіть череп Скілур (за яким знайний антрополог Михайло Герасимов реконструював зовнішній вигляд скіфського царя так, що він повністю співпав із зображенням легендарного правителя на мармуровому барельєфі й монетах), та й сьогодні, після багаторічного відтоку скарбів у Росію та інші країни, такою кількістю безцінних кримських експонатів, які лишилися на рідній землі, важко похвалитися навіть музеям зі світовими іменами.

Завдяки зусиллям бла-

ності. Їм навіть нічим оплатити за спожиту електроенергію, телефони і підключення Золотих кімнат до охоронної сигналізації.

Так що, мабуть, і цього курортного сезону замість обіцяної “родзинки” — побачення з золотом скіфів, туристів чекає чергове розчарування. Як і кримських музейних працівників, які через хронічну бідність досі не спромоглися випустити навіть каталогу втрачених цінностей. Втім, як і вся Україна, з якої за останнє століття було вивезено понад 50 мільйонів (!) архівних справ, 45 млн. (!) екземплярів раритетних книг, 300 тис. (!) одиниць безцінних музейних експонатів, які продовжуємо втрачати і сьогодні без надії на повернення. Такі масштаби позбавлення нас історичної пам’яті, приналежності України до витоків зародження загальнолюдської цивілізації.

Дослідники твердять, що саме в надрах Скіфії зароджувалася наша державність і пов’язані з нею інститути. Тож, хоча сучасні українці й не прямі нащадки скіфів у біологічному і

їх вивчені, а під загрозою території із сучасними будин-

приміщення відводили під голографічну виставку “Скарби скіфських курганів” і діораму “Поховання скіфського царя” (IV століття до н.е.). Уже поховтів і проект облаштування Неаполя, розроблений інститутом “Укрпроектреставрація”, затверджений тоді ж обласним відділом архітектури та Держбуду України. На непевний час “заморожено” програму розвитку музейної справи, затверджену урядом автономії, яка передбачає і створення історико-археологічного заповідника “Неаполь Скіфський”. Він би міг в ряду десяти тисяч (!) визначних пам’яток старо-

ки аристократів золотих скіфів, які розпросторювали свою владу на все Придніпров’я, полишивши там високі могили, скарби яких не захищені від грабунку. Найрезонанснішим відкриттям минулого століття досі лишається не розграбований мавзолей скіфських вождів. Попри занедбаність, маршрутів і експонатів для допитливих тут вистачає і нині: досі дивом збережені вулиці скіфської столиці чекають небайдужих до історії рідного краю, в запасниках музеїв припадають пилом тисячі виробів кераміки й неперевершеного ювелірного мистецтва: знайдені в могильниках і склепах кільця і браслети, пряжки і фібули, застібки й мініатюрні дзвіночки, якими відлякували злих духів, статуетки богів і дорогоцінні чаші та обладунки древніх скіфів, учителями яких у цій вишуканості були римляни і греки. Адже столиця скіфів була багатим містом, прикрашеним парадними будовами з портиками, дорічними капітелями, мармуровими колонами, статуями царів і богів та рельєфами роботи майстрів Босфору. У їхнє головне місто звозилося все краще, що стікалося з Причорномор’я у підвладні скіфам порти Керкінітиду, Калос-Лімен, Ольвію. Але... але наразі соромно за земляків і владу, за разючий контраст між занедбаною і спалюваною пам’яткою світового значення і чарівними унікальностями Криму. Соромно за шалену забудову Південнобережжя все новими казково багатими “хатинками” нинішніх можновладців, які до того ж похапливо заходилися переоформляти ще й музейні палаци колишніх царів на власні апартаменти “державного призначення”...

• Віктор ХОМЕНКО,
Крим

П'ять років тому вперше в Україні було відкрите відділення "Літературна творчість" в Інституті філології Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Хтось зіронізує: "Хіба можна навчити бути письменником?"...

Про особливості спеціальності "Літературна творчість" я дізнавалась у викладачів кафедри теорії літератури й компаративістики, бо саме вона випускає таких спеціалістів. У розмові беруть участь завідувач кафедри професор М. К. Наєнко, а також професор О. Г. Астаф'єв.

Михайло Кузьмович Наєнко: Ідея відкриття цього відділення народилася років сім тому. Разом із тодішнім Головою Спілки письменників України Юрієм Мушкетиком ми десь у 1996-1997 роках побували в ректораті й висловили ідею про відкриття такої спеціальності. Після розпаду Радянського Союзу Літературний інститут ім. М. Горького продовжував запрошувати до себе початкуючих літераторів із України, але СПУ відмовляла йому, бо навряд чи в Росії "вчили" б на українських письменників. Тому я, як тодішній декан філологічного факультету, разом із Юрієм Мушкетиком розуміли, що "Літературна творчість" має бути відкрита в нас як окрема спеціальність.

Цього року ми матимемо перший випуск фахівців відділення "Літературна творчість".

— **А як добираються кадри викладацького складу?**

М. Н.: Спецкурси в нас читали (або продовжують читати) такі

Студент — явище вічне та невичерпне. Фах і покликання, стан тіла й душі, похвала та лайка. "Майбутня еліта" перед великим стрибком у велике майбутнє "відривається", виражається, студіює життя якнайрізноманітніше. Перша школа самовираження — творчість... Творчість стає професією. Про це сьогодні розповідатимуть та розпитуватимуть не хто інший, а самі студенти. Усе це — їхня творчість.

ЧИ МОЖНА НАВЧИТИ БУТИ ПИСЬМЕННИКОМ?

відомі письменники, як Юрій Мушкетик, Василь Фольварочний, Валерій Шевчук, Володимир Яворівський, Оксана Забужко, Раїса Іванченко, Етері Басарія, Роман Іваничук, Віктор Кордун, Ігор Кравченко, Юрій Ярмиш, Олексій Дмитренко, Василь Юхимович (нині вже покійний) та інші. "Телемистецтво" читала Неля Даниленко, "Кінорежисуру" — Тарас Ткаченко, "Літературну періодику" — Віталій Святовець, "Риторичку" — народний артист України Анатолій Паламаренко.

— **Яка подальша доля студентів цього відділення?**

М. Н.: Це залежить од того, що вміє робити випускник. Людина з вищою філологічною освітою може працювати в усіх сферах філології, якщо ж абітурієнт вибрав собі спеціальність "Літературна творчість", то він має займатися насамперед творчістю. Взагалі останні п'ять років наш університет випускає фахівців із так званими вільними дипломами. Є проект про Національний університет, у якому говориться, що 70-80 % випускників держава береється працевлаштувати. Але коли ці проекти будуть втілюватися в життя?..

— **Що б Ви хотіли змінити або доповнити надалі в цьому відділенні?**

М. Н.: В майбутньому, очевидно, ми будемо ділити студентів за жанрами, тобто — на поетів і прозаїків, що дасть змогу активніше працювати з ними в цьому, вужчому, руслі. Драматургів ми, напевне, об'єднаємо з прозаїками. На жаль, зараз мало початківців, які б писали саме п'єси. Можливо, активізує інтерес до жанру драматургії Василь Фольварочний, який почав читати курс драматургічної творчості.

Олександр Григорович Астаф'єв: Хотілося б, щоб викладачі, а й діаспорні письменники, зарубіжні митці, лауреати премій (чому б і не Нобелівської?). Причому це мають бути люди різних естетичних смаків, світоглядів, уподобань, представники різних літературних течій: від реалізму до авангарду. Але тут виникають проблеми з оплатою...

— **Чи матимуть ваші студенти пільги при вступі до Національної спілки письменників України?**

М. Н.: Ні. Перевага надається тому письменнику, який показує

себе справжнім творцем; він може не мати спеціальної освіти, але випускати у світ прекрасні твори.

Уже кілька наших студентів саме з цього відділення стали членами Спілки письменників. Це — Олесь Лященко, Олесь Мамчич, Олександр Стусенко й Олег Здорик, студенти сучасних четвертих-п'ятих курсів. Їх прийнято до СПУ не "за пільгами", а за те, що вже нині виявляють літературний талант.

— **Які у вас побажання для студентів?**

М. Н.: Бажаю їм бути талановитими і йти у велику літературу "семимильними кроками". А також виробляти свій індивідуальний почерк. Ми усвідомлюємо, що "навчити на письменника" фактично неможливо, тому завдання нашого відділення — не стільки навчити писати, скільки огранити талант, дати йому ази творчості минулого (бо в літературі залишаються ті, які мають свій, неповторний голос). І, звичайно, доносити правду, істину про свою епоху, про свій час.

Розмовляла випускниця відділення "Літературна творчість" Інституту філології **Ніна ДУЗІНКЕВИЧ**

Наталка БІДА

Народилася 1981 р. у селі Воскресенка Запорізької області. З 1998 р. навчаюся в Київському Національному університеті імені Тараса Шевченка. Люблю поезію, живопис, події і писати листи додому.

ІДЕЇ НЕНАПИСАНОГО РОМАНУ

*

Ти зникаєш суєту,
П'янкою ходою
Розтинаючи
Хвилі
Килима
Ти витрачаєш купу енергії,
Силкуючись сподобатись
Тиші
Ти вживаєш у їжу
Розум

*

Плинно стікають уста із помад
Плинно не з'являється метода
оригінально вигадувати вірші
Плинно втомлююсь їх не писати
Плинно виводжу вдих із тебе
Не поспішаю

*

Втисни жменю гарячих
вій у
моє промерзле
тіло

І відійди

Я збережу
Тавро
На собі
На дітях
На

*

За рихтуванням
одягу твого
Опилююся
золотом розтертого
єства
й виношую
собор поганський
у
власній плоті
вливаючи
Ти в Я

*

Лист-уриков
цитований
із текстів
власних
пам'ятей
і
необґрунтованих
інтуїтивних
намагань
зрозуміти
логіку
збігу подій

Отче наш,
Ти,
Що єси на небесі...
Най святитси
Імя Твоє,
Най буде
Воля Твоя...
Во віки віків
Амінь.

Церква. Служба Божа. Вогонь загоряється і ... гасне. Все перемишується: день із ніччю.

— Я люблю Тебе Господи! Ти єдиний, — вона вклоняється, цілує ікону і встає з колін. — Ідемо додому.

Вже пізно, — коло дверей знову повертається, хреститься і, виходячи, виносить із собою святість неділі.

Вже й справді пізно. Так завжди закінчує службу отець Василь.

На дворі літо. Ґазди посідали собі на лавочку біля церкви та й мудрують: "Може дасть їм Бог сего літа гарні жнива, а може — гей, гей! — знову уперіщить градом. Як тогорішну пшеницю побило!?"

Баба Катерина прибирає в церкві: задуває та й заносить свічки, розстеляє верети, витирає церковне начиння.

— Вчора їм казала свій не-

Ніна ДУЗІНКЕВИЧ

НЕДІЛЯ, або З НЕДІЛЕЮ ВАС, ЛЮДИ ДОБРІ!

вістці помий вікна, помий вікна! — не помила. Боєси роботи, як вогню. А малий чисто віфолотень. Взяв вчора таку файну бабу (хліб) та й поніс хлопцем аби горівку запивали. То всьо го вчит отої Марійки Штифанишиної Богдан. То єго робота.

Бабу слухав, притакуючи їй, паламар — старий, сивий, із кострюбатим носом і великими страшними бровами дід Павло.

— Як то файно було за нашої молодости. Було рано в церкву файно си зберемо, мама причеше, чисту сорочку дасть. А квіток начепимоси!

Слухай, Павле! — баба так монотонно говорила, що дід, чекаючи коли вже можна буде закрити церкву, задрімав. А тут раптом на тобі — баба щось ще з нього хоче.

— Що хоч?

— Та ти знаєш, що Палагина Оксана привеласи якогосьси з міста.

Дід такої новини не чув:

— Так що?

Баба зовсім не звертала увагу на дідові відповіді, а говорила собі далі:

— Та бігме! Ади вчора була м їм у Федорової Дуньки, тої, знаєш, що коло кладки живе. Вна ми трохи родичков є. Так вна казала, що такий високий, трохи цибати, ще й якусь борідку має. Каже, що файний, але я м його не виділа.

— Має гроші? — дід виявився практиком.

— Та відей, бо купив і такі ковтки, що мають по два камінці в кожному, то так си світєт, що ну, — баба від того захоплення аж руками сплеснула. Ні сержок, ні камінців вона не бачила, але її

розказувала Федорова Дунька.

— Кажеш, кульчики купив. Гм? — дід явно був задоволений таким ходом розмови. Він трохи побоювався язикаї баби. Але...

— Слухай, а що твоя внука — ота, Славкова — не ходит до церкви. Я ї якостьу виділа, та в такі красні сукенці, що гей-гей. Гріх тобі сі жаліти, файну внуку маєш, коло сина живеш, син всьо дбає. Та й невістка кажуть, нічо. А то правда, що вна вчора молоко перевернула с піт корови. Гій, гій — я вже скільки років коло корови си знаходила, а такого трафунку ще зі мною не було.

Дід почав вовтузитися на місці. Він зовсім не любив обговорювати людей, особливо членів своєї родини.

Баба була добрим психологом. Помітивши, що її слухач уже нервусь, швидко змінила тему:

— Ти си вчора їздив на базар?

— А що?

— Та я ті виділа, як йшов їс на гостинець, та таку торбу на плечах їс тєг.

Дід мовчав.

Баба продовжувала:

— Чи то ти своїй Ганнусі знов ніс до Томачі. Ото доньку маєш. Ніби твоя, а насінне бозна звідки таке. Та то ти і твоя жінка такі чесні, до церкви ходет. А вна? Мій Василь колісь сі на неї задивлев, хотів си ї жинити. Не дала. Прости, Павле, що таке говорю. Файна, то файна, та й голос файний має, але не ґаздиня. Ади зразу видно по дівці, яка буде.

Дід устав. Підійшов до ікон, почав молитися. Баба замовкла, бо не можна було, коли чоловік молиться, говорити.

Перехрестився ще раз. Поці-

лував іконку, взяв хліб:

— Ну що, пішли?

— Ой-ой-ой! Як мене мої плечі болет. Вчора м взяла фасоль торішнєх тай хотіла змолотити. Та вже не могу, ой не могу, — Катерина засовувала свої шухляди, де клала гроші, замикала (хоч кожного разу мала сказати, що "не боїтси злодія"), зачиняла комірчину.

Павло чекав уже на дворі. За цей час він встигав набити люльку і випустити перші хмарки диму.

Нарешті з дверей церкви показувалася постать баби Катерини — ще на ходу щось шепочучи, чи жуючи — і вони разом йшли додому.

Жили на одній вулиці. Разом гралися в дитинстві, разом дівуалося-парубкувалося, потім і кумами стали. Одним словом — сусіди.

Дід Павло давно звик до бабиного язика. А вона знала, що не любить дід, коли чіпають його онуку, та ще доньку, яка в місті. Знала, та під'юджувала деколи діда, щоб той понервнувся. А дід любив слухати бабині теревені, теревені "польського радіо", як прозвала бабу Катерину на селі молодь.

Отак вони йшли. Дві згорблені постаті в літньому промінні сонця. Грубі руки, нехитрий убір, проста мова — вони знали одне одного з півслова.

Ішли. А надворі був час обіду. Час відпочинку і ... спогадів.

На піску гралися діти. А мені, як у старі добрі часи, хотілося лише сказати:

— З неділею Вас, люди добрі!

У більшості столичних та регіональних ВНЗ уже завершився період абітурієнтських вагань із кінцевою подачею заяв і документів до вимріяного навчального закладу. Станом на 9 липня практично всі абітурієнти, окрилені прагненням вступити до ВНЗ на безкоштовну, себто бюджетну, форму навчання чи, у крайньому разі, навчатися за рахунок державних пільгових довгострокових кредитів, уже максимально поповнили свою головну і другорядні бази даних із профілюючих дисциплін, спробували остаточно реалізувати знаннями свою любов до державної мови, оцінили кількість та якість конкурентів на одне прохідне місце й у всеозброєнні пішли у психологічну атаку на членів приймальної комісії. Актуальність таких прагнень і мрій молоді є очевидною, адже у півмільйонній армії претендентів на навчання у ВНЗ — 75% зараховуються до категорії “бідних абітурієнтів”...

Одним із перших “велику баталію” розпочав наделітний, рейтинговий і популярний Київський національний університет імені Тараса Шевченка, закінчивши збір документів 3 липня. На стартовій позиції (вступні випробування в університеті тривають з 4 по 18 липня) вишикувалося понад 7 тисяч претендентів на звannya студента. Найбільш рейтинговим (конкурсним) уже практично традиційно виявився Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка. Так, стаціонар спеціалізації “Міжнародні відносини” виявив 6,6 осіб на місце, “міжнародні економічні відносини” — 5,08.

Як не прикро, соціально-економічні передумови опустили спеціальність “Українська мова й література, іноземна мова (фольклористика)”, утім, як і “Російська мова й література” та “Класичні мови”, в рейтинговий “андеграунд” (стаціонар — 1,35, 1,45 та 1,30 осіб на місце, відповідно).

Більшість ВНЗ зі статусом “національний” розпочали абітурієнтський марафон менш оперативно, аніж КНУ імені Т. Шевченка (окрім бюджетників стаціонару Національної академії внутрішніх справ України, інших “винятків”), і старт у них (початок вступних іспитів) припадає переважно на 9 липня, фініш же у кожного — свій: у Національного технічного університету “КПІ” — 23 липня, у Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова — 22 липня, в Київського національного університету культури і

ПІВМІЛЬЙОННИЙ МАРАФОН ІЗ СЕНСАЦІЙНИМ ФІНІШЕМ

мистецтв — 17 липня (контрактники можуть розтягнути задоволення до 31 серпня), в Київського національного економічного університету — 24 липня. Уже згадувана Академія внутрішніх справ України абітурієнтів випробовуватиме до 19 липня, але контрактники тут — особливо бажані люди, тому їх прийматимуть ще двома додатковими “партіями” у вересні—жовтні цього року.. НаУКМА (“Могилянка”) — особливий ВНЗ із особливим вступом (платні тести 100 грн.) і миттєвими результатами — 13 липня.

Якщо Ви зазнали першої абітурієнтської поразки — не засмучуйтесь, бо маєте шанс випробувати себе на менш “елітних” ВНЗ: з 16 липня розпочинаються вступні іспити у ВНЗ 3—4 рівнів акредитації, а 23 липня — у ВНЗ 1—2 рівнів акредитації (дбають про вас “високі мужі” з Міністерства освіти й науки).

Стосовно шансів на вступ, то їх, по суті, мають усі, хоча головною зброєю абітурієнта може виявитися, окрім необхідних знань, попередня успішність у навчанні (медалі, відзнаки, перемоги в конкурсах та олімпіадах), соціальні пільги і... навіть звичайний сільський патріотизм. Останнє — ноу-хау в навчаль-

но-освітній системі, котре саме з цього річного абітурієнтського сезону широко запроваджується у практику педагогічних ВНЗ (передбачається, що надалі до 50% студентів педагогічних закладів складатимуть випускники сільських шкіл, що вступатимуть за рекомендаціями педколективів цих шкіл). Але село стане пільговим регіоном лише тоді, коли після здобуття фаху новоспечені спеціалісти до нього ж і повертатимуться. А це поки що — шкідливо для здоров’я... Мабуть, саме з цієї причини сміливцям, котрі впродовж трьох років по закінченні ВНЗ працюватимуть за фахом у селі, Міністерство освіти й науки обіцяє ще й можливість не повертати державний кредит, отриманий ними на здобуття вищої освіти...

Утім, не надто сподівайтесь на належні Вам пільги при вступі у ВНЗ, адже ті ж медалі та відзнаки на базі загальної чи спеціальної середньої освіти не завжди передбачатимуть тільки співбесіду або зарахування після успішності на першому ж іспиті (як то пропонує, на ваше щастя, КНУ ім. Тараса Шевченка, КПІ, педагогічний університет імені М. Драгоманова, Академія внутрішніх справ тощо). Не скрізь радо

приймають і тих, хто користується пільгами, згідно із Законом України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” тощо. Якщо ж Ви не стали призером жодної учнівської олімпіади, ані вибороли грант на універсіаді “Інтелектуал XXI століття” від Фонду інтелектуальної співпраці “Україна — XXI століття”, не знайшли і приватних спонсорів, — немає причин сумувати, адже Ви молода і просто гарна людина, що дуже-дуже прагне здобути вищу освіту! Головне — не панікувати, посміхатись і вірити в себе, попри всілякі пертурбації!

Коли ж Вам, на щастя чи на жаль, випала змога платити за освіченість — не поспішайте у пошуках найдешевшого варіанту. Поміркуйте, передусім, про якість пропонованої Вам освіти, оцініть навчально-освітню технологію ВНЗ (ну хоч би мандрами у світовій павутинні), рейтингівості й фаховості викладачів, і особливо — ваші бажання й таланти. Маєте у цю мить надзвичайну перевагу — особливу відповідальність до вибору знань, котрі хочете здобути за неабиякі гроші. Хай щастить!

● **Олександр СОЛОНЕЦЬ**

ІНТЕРНЕТ ВАБИТЬ АБІТУРІЄНТА ЄВРОРЕМОНТА-

Розпочнемо з класики. Що тут у нас? Univ.kiev.ua, себто Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Сайт вражає величністю та патріотичною червоно-чорною стриманістю. Не зважайте на купу незрозумілої та непотрібної писанини. Відразу ж шукайте довідник для вступників. Потім можете повправлятися у вивченні “онлайнової статистики” й отримати відомості про те, скільки заяв і куди вже встигли подати ваші товариші по нещастю... До речі, довго сидіти на одному сайті — нудно і невиховано.

Тому — ukma.kiev.ua. Вишукано натискаєте клавіші і перед вами — сторінка Національного університету “Києво-Могилянська академія”.

Схоже, що абітурієнтів тут не дуже заохочують. Навіщо? Усі й так знають, що “могилянка” — це круто. Усю потрібну інформацію ви знайдете. Головне — дочитати її до кінця. Синій та блакитний кольори сайту допоможуть заспокоїтися. Тішити, що тут можна дізнатися про свіжі університетські новини, у той час, як на деяких сайтах останні повідомлення датуються квітнем—березнем. Сайт дуже зручний укористуванні, але це не означає, що потрібно глибоко занурюватися в нього. Можете без докорів сумління набирати іншу адресу.

Ntu-kpi.kiev.ua. Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут” до ваших послуг.

Не позаздриш сьогодні тому, кого обізвали абітурієнтом і відправили складати вступні іспити. Якщо ви, шановні, належите до цієї когорти, але досі не визначилися, куди податися (втрививши можливість стати бюджетником державного ВНЗ), пропоную “залізити” в Інтернет. А це потрібно робити конкретно, так щоб “п’ятки стирчали”. Не беруся стверджувати, що це вам допоможе, але обіцяю, що буде весело. Принаймні до 1 вересня (у деяких ВНЗ — ще у вересні і навіть у жовтні) маєте досить часу, аби знайти гідний об’єкт вкладення вашого фінансового та інтелектуального капіталу.

Приємний, як на мене, сайт. Його творці знають російську, українську та ще й англійську мови і досить ввічливо повідомляють, що мовні версії відрізняються за змістом. КПІ турбується про абітурієнтів. Навіть відкрив спеціальний сайт приймальної комісії. Як бальзам на душу діє також те, що тут і тільки тут ви зможете знайти вичерпну інформацію про подання апеляції.

Якщо дуже вантажить, спробуйте цю комбінацію клавіш — Knu-kim.edu.kiev.ua. Гульк — і перед вами Київський національний університет культури і мистецтв. Ось де можна отримати багачко позитивних емоцій і добряче відірватися. Чого вартий початок знайомства з “величною дев’ятиповерховою спорудою з великим логотипом на фасаді”. Далі вмілий піарщик розводиться про “мальовничі газони, на яких привітно кивають квіти, запрошуючи зайти” та про “сріблясті ялинки, що пишно до вас придивляються”. Щоб лякливі абітурієнти не перепудилися,

“стрункі хлопці з охорони лагідно (!) переупитують, куди їм треба”...

Окрім інформації про факультети й іспити (варто зазначити, що скрізь обо’язковими є історія України, твір та іноземна), можна при бажанні натрапити на такі одкровення, що й ну! Євроремонт, постійна чистота, дзеркала, нова сантехніка, рідке мило, папір та автомат для сушіння рук... Як сказав один із представників мас-медіа після відвідування туалету КНУКіМ — “хочеться залишитися тут назавжди”

Продовжуйте і далі вдавати з себе великих “гуру”, і заходьте на сайт Ntu.edu.ua. Національний медичний університет імені О. Богомольця приємно вразить вас своєю багатомовністю. Ознайомитися з ним ви зможете українською, російською чи англійською мовами. Що кому до смаку. Все б нічого, коли б не безліч прикрих помилок на україномовній сторінці (“голосование”, “абитуриентам” тощо). Та нехай це вас не засмучує. Я чомусь переконана, що ви неод-

мінно будете сміятися, коли прочитаете, приміром, ось це: “абітурієнти ідентифікуються на підставі залікової книжки чи паспорта. Відповідальність за ідентифікацію студентів лежить на Голові (члені) державної екзаменаційної комісії”. Не знаю, що на кому лежить, але розповідь про те, як відбуваються вступні іспити в медичному університеті (“абітурієнти займають місця в аудиторії через одне посадочне місце”) неодмінно викличе у вас бажання кудись помандрувати. Можна, наприклад, полетіти.

Kiucca.kiev.ua. Авіація завжди знаходилася на вістрі науково-технічного прогресу. Національний авіаційний університет, точніше, його сайт — це справжній політ фантазії. Обов’язково зверніть увагу на сині квадратики, що літають. Яка краса! Майже за Малевичем. А якщо серйозно, то сайт корисний. Ніхто не ховається за штампами і не переливає з пустого в порожнє. Медалістам і випускникам технікумів, коледжів, які закінчили їх із відзнакою — знижка 10 %. Вартість навчання залежить від напрямку підготовки і форми навчання і становить від 170 до 650 грн. на місяць. Набір на інженерні та економічні напрями підготовки — без екзаменів, з урахуванням середнього балу атестата...

Щось мене понесло. Звиняйте, але далі бавтєся без мене. Бажаю всім успіху на вступних іспитах. Не сидіть довго в Інтернеті!

● **Вікторія СОЛОНЕЦЬ**

ЯВИЩЕ

КОНВОКАЦІЯ — 2003

У нашому житті є унікальні свята, котрі відбуваються особисто для нас лише кілька разів і тільки в молодості — випускні вечори. Конвокація в Києво-Могилянській Академії — то незабутні враження на все життя. Саме ж дійство — справжнє поєднання давніх традицій і сучасності, урочистості та неформальності, власне, воно якнайкраще відображає унікальну атмосферу “Могилянки”.

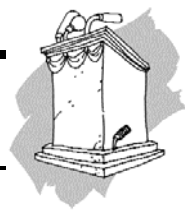
Кожна конвокація не схожа на попередню хоча б тим, що стати її повноправним учасником (конвокантом), отримуючи диплом, можна тільки двічі (бакалавра і магістра), тільки 28 червня і тільки особисто. Однак незмінним щорічним випускником Академії залишається одна особа, улюблена постать усіх “могилянців” — Григорій Сковорода. Власне, свято розпочинається з того, що на пам’ятник студенти урочисто одягають дуже великий (для могутнього розуму!) бонет (чотирикутна шапочка з китицею — неодмінний атрибут випускника). Вчорашні спудей, походжаючи у чорних мантиях, від яких так і віє духом старовини, у руках тримають цілком сучасні пляшки з пивом або ж намагаються за допомогою мобілки розшукати в натовпі своїх колег. Від обстрілу “мильниць” і камер просто немає де сховатися. Далі — поздоровлення від почесних гостей, оголошення кожного випускника поіменно і їхній вихід на сцену по диплом із рук першого віце-президента Академії М.Т. Брика. Президент Академії (чи навіть гетьман — бо ж з булавою у руці) В’ячеслав Степанович Брюховецький особисто вітає кожного зі свого спудейського війська. По тому — благословення від Церкви на добрі діяння, співання студентського гімну “Гаудеамус” і нарешті відпускання в небо величезної кількості повітряних кульок...

Отримали дипломи 743 магістри, спеціалісти і бакалаври, тобто, випуск був найбільшим із дев’яти.

Урочистості завершилися і на академічному фуршеті можна перехилити пластикову “склянку” вина в колі колег і неофіційно поспілкуватися з викладачами. За тим — нестримні дикі танці, виступ студентського театру на ходулях і святковий феєрверк. На цьому гуляння випускників не завершується — далі все залежить від фантазії та можливостей...

Хочеться прийти на наступні конвокації і знову відчувати внутрішню свободу й упевненість, що все, за що візьмешся, вдасться. І як раніше погодитися з нашим молодечому максималістським гаслом: “Час плинний, Києво-Могилянська Академія — вічна”.

● **Катерина ТАРЧЕВСЬКА,** колишня спудей, цьогорічний магістр

ПОЛЯКИ З УКРАЇНЦЯМИ МАЮТЬ ОСТАТОЧНО ПОМИРИТИСЬ У ПАВЛІВЦІ. ЯКЩО НЕ ПОСВАРЯТЬСЯ

ВОЛИНЬ

На урочистості прийдуть президенти України і Польщі, але, здається, жодна інша подія за участю Л. Кучми та А. Квасневського досі не обростала настільки суперечливими подробицями приготувань. Станом на 7 липня в Адміністрації Президента ще не знали, як акредитувати “на Павлівку” журналістів і чи передбачено акредитацію взагалі. Для порівняння — про те, що з Квасневським для прямої трансляції з Волині лише з одного телеканалу приїжджає 50 журналістів, було відомо ще за кілька тижнів.

Керівник прес-служби Волинської облради **Костянтин Лоцман** повідомив таке:

— Зустріч у Павлівці двох президентів під великим сумнівом. Коли раніше до нас їхав глава держави, тут трохи більший рух був. Наразі нічого такого не спостерігається.

Більше на тему візиту пп. Леоніда і Александра знали у прес-службі АП. Отже, на католицькій частині цвинтаря у Павлівці римо-католицький священник відправить літургію, відтак на православній теж правитиметься — священником Московського (!) патріархату, хоч “від Київського Патріархату там також будуть служителі”. Обидва президенти мають виголосити спільну заяву, покласти вінки до братської могили, відкрити меморіальний комплекс “Пам’ять. Скорбота. Єднання”. Приблизно о 15-ій годині все має закінчитися. Це — якщо заходи відбуватимуться згідно з пла-

Відзначення 60-х роковин українсько-польської трагедії, заплановане на 11 липня в селі Павлівка Волинської області, має однакові шанси стати офіційно-протокольним заходом і черговим демаршем ультраправих організацій.

Л. Кучма та А. Квасневський

ном, без якихось ексцесів. Ексцеси можуть бути.

— Поки що ультраправі організації не давали заявок на проведення акцій протесту 11 липня, — повідомив начальник управління внутрішньої політики Волинської облдержадміністрації **Василь Вознюк**. — Але днями в нас були народні депутати Загрева, Бондар і Червоний (“Наша Україна”). Вони сказали: “Якщо Кучма почне перед поляками вибачатися, будуть наші акції у відповідь”. Тепер вони

взагалі висунули вимогу, щоб до Павлівки не приїжджали президенти. Недавно депутати їздили до Павлівки, збирали людей на мітинг.

— **Крім президентів, туди приїде чимало громадян Польщі, щоб ушанувати пам’ять загиблих.**

— Для таких людей на кордоні планується видавати спецперепустки, які мають полегшити їхнє пересування по території України. Очікується, що прибуде близько 5000 поляків.

ІНТЕР...

Інтернету в Україні незабаром може і не бути — якщо законопроект “Про діяльність у сфері інформатизації”, поданий Кабміном, стане законом.

Малюнок І. Павчака

нальних комп’ютерів. Копіювання цифрових даних дозволяється лише за наявності санкції, але в законопроекті не вказано, чиєї — прокурора, СБУ чи того, хто вигадав такий химерний закон.

Каратимуть і “за розповсюдження інформації, що може шкодити честі, гідності або діловій репутації окремих осіб”. Критеріїв, коли ж саме інформація “може шкодити”, не розшифровано. Інша справа, що чиновник чи політичний діяч тепер може не боятися чинити дії, які напевне зашкодять його

репутації, коли б про це написали в Інтернеті.

— Якщо такий закон почне діяти, то будь-кого можна буде покарати, — вважає Ігор Дядюра. — Я впевнений, що вже готові відомчі нормативні акти під цей законопроект. Щойно він вступить у дію, одразу ж з’являться інструкції — хто, як і кого буде карати. І це застосовуватиметься вибірково.

Наслідки прийняття згаданого закону можуть виявитися фатальними і для інтернет-спільноти, і для демократичної репутації країни за-

— **Чому для православного богослужіння запрошено саме російського священника?**

— Бо навколо нема жодної української парафії.

Голова Павлівської сільради **Ніна Петренко** каже, що 933 мешканці її села загалом задоволені, що до них приїжджають високі гості:

— Проведено благоустрій села, реконструкцію огорожі на православному і католицькому цвинтарях, відкрито православну каплицю, заасфальтовано 5—6 км центральних вулиць Павлівки.

— **Про що говорили з павлівчанами народні депутати Бондар, Загрева та Червоний під час мітингу?**

— Це був не мітинг, а зустріч із депутатами. Зібралось чоловік 150. Але наших людей там було мало, переважно приїжджі. Напевне, ті, що з депутатами прибули. Нам сказали, що потім із Луцька скинуть по факсу заяву павлівчан із приводу роковин трагедії.

— **Тобто, як?**

— Я підійшла до депутатів, просила показати мені заяву, сказали — згодом покажуть. Наскільки мені відомо, з наших людей ніхто жодних заяв не готував, і депутати сільської ради теж нічого не писали.

— **Що можна сказати про міжнаціональний клімат у Павлівці?**

— У нас є змішані польсько-українські сім’ї — Дмуховські, Франци, Гжесюки, інші. Жодних конфліктів на міжнаціональному ґрунті досі в нас не було. Сподіваюся, так буде й надалі.

У Луцьку свого часу планувалося встановлення пам’ятного знака скорботи, було оголошено конкурс проектів. Не судилося — депутати міської ради прийняли рішення, щоб жодних монументів, присвячених волинській трагедії, на території міста не встановлювати.

● Людмила ПУСТЕЛЬНИК

СКАНДАЛ

ґалом, поставивши крапку на розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Саме на їхньому ґрунті в розвинених країнах відбуваються позитивні процеси соціально-економічного розвитку.

— Наша влада загнала свободу слова в інтернет. Тепер хоче контролювати її там, — каже Сергій Сухобок, заступник головного редактора інтернет-газети “Обком”. — Усім відома історія про те, як податкова минулого року вчинила погром у нашій редакції. Тепер такі зведення рахунків з неприборканими газетами вважатимуться цілком нормальними, бо будуть благословлятися новим законом.

Чиновництво, що його розробляло, вкотре переплутало поняття “контролювати” і “регулювати”. Формальний привід появи закону банальний і не новий — захистити населення від порнографії і насильства, яких теж не бракує у всесвітній мережі. Реальний — близькість виборів. Із запровадженням закону зникає статус інтернет-журналіста, а відтак можна забути і про суспільну роль нет-видань. Влада не може пробачити їм зрушень у суспільній свідомості, спричинених касетним скандалом.

— Якщо хтось говорить про те, що закон “Про діяльність у сфері інформатизації” покликаний захистити національну безпеку в інформаційній сфері, то таким чином ідея цієї безпеки профанується, — каже Олександр Палій, представник Громадської ради з питань свободи слова та інформації. — Наші державні органи чомусь не турбують, що через іноземне телебачення в Україні запускаються руйнівні ідеї сепаратизму тощо. Хоч аудиторія телебачення непорівнювана з кількістю інтернет-користувачів, яких усього 7 % населення. З них 5 % заходять на розважальні сайти.

● Л.П.

ЗВОРОТНИЙ ЗВ’ЯЗОК

ЩО ВИ ЧИТАЄТЕ ПРО ПОЛІТИКУ?

Перші підсумки опитування читачів “Слова Просвіти”

Ми дуже вдячні всім, хто відгукнувся своїми листами на запитання нашої анкети, надрукованої у № 23 від 4—10 червня. Редакція отримала кілька десятків листів, кожен із яких чекає 1 жовтня — останнього дня, коли прийматимуться відповіді на анкету. Відтак для десятих респондентів, яких визначить жеребкування, передбачені нагороди. Поки що попередні підсумки анкети такі: серед газет, які читають наші респонденти, на майже однакових позиціях державні й опозиційні (45—52%), однак більше довіряють саме опозиційній пресі (67%). Усі читачі переконані: передвиборна кампанія вже почалася, а один із дописувачів — І. Прокопенко з Києва — впевнений, що вона “ніколи й не припинялася”. А як думаєте Ви? Для нас дуже цінна Ваша думка, тому ще раз друкуємо анкету для тих, хто ще побажає на неї відповісти. Заздалегідь дякуємо і з нетерпінням чекаємо Вашого листа!

1. Які друковані видання Ви читаєте? Оберіть довільну кількість відповідей:

- а) місцеві державні (газети міської, районної обласної ради чи адміністрації);
- б) місцеві недержавні;
- в) всеукраїнські державні;
- г) всеукраїнські недержавні;
- д) опозиційні.

2. Яким із друкованих видань Ви довіряєте? Оберіть не більше двох варіантів відповідей.

- а) місцевим державним;
- б) місцевим недержавним;
- в) всеукраїнським державним;
- г) всеукраїнським недержавним;
- д) опозиційним.

3. Чи позначається на Вашій довірі до видання його мова? Якщо так, то вкажіть, яка саме:

- а) українська;
- б) російська;
- в) мова національної меншини, що компактно проживає у Вашій місцевості.

4. Читаючи газети, чи можете Ви зробити висновок, що президентська кампанія вже розпочалася? Що спонукало Вас так думати?

5. Чи впливатиме позиція видань, які Ви читаєте, на Ваше рішення під час голосування?

6. Чи впливатиме позиція видань, яким Ви довіряєте, на Ваше рішення під час голосування?

7. За кого Ви проголосували на минулих виборах?

8. Яка саме інформація про кандидата вплинула на Ваше рішення під час голосування:

- а) критична/схвальна інформація про кандидата в державних виданнях (вкажіть, яких саме);
- б) критична/схвальна інформація про кандидата в недержавних виданнях (вкажіть, яких саме);
- в) критична/схвальна інформація в опозиційній пресі?

РЕЗОНАНС

КІЛЬКА ВРАЖЕНЬ ВІД ОЛІМПІАДИ

Нещодавно в столичній гімназії східних мов № 1 відбулася третя міська олімпіада, в якій взяла активну участь гості — викладачі та гімназисти з міст Харкова, Одеси, Львова, Дніпропетровська та Черкас. Учасників олімпіади тепло привітали аташе з питань культури республіки Іран пан Вахіді, аташе з питань культури Японії пані Хара, заступник голови Київської організації товаристства “Просвіта” імені Тараса Шевченка Галина Калмикова. Зокрема, пані Калмикова вручила подарунок бібліотеці гімназії — ошатний “Кобзар” геніального поета та книжку “Розстріляне Відродження”.

Усім сподобався змістовний, цікавий виступ молодого вченого-мовознавця, перекладача з Японії Йосінарі Харада, який розповів про свої переклади на японську кращих творів, а також Лесі Українки, а також Ліни Костенко та інших сучасних українських поетів. Пан Харада палко закликав викладачів та гімназистів глибоко вивчати свою національну культуру й чудову українську мову, в мелодійність і красу якої він закохався на все життя. А потім для учасників третьої олімпіади двома кафедрами, естетичних дисциплін та східних мов, було дано святковий концерт.

У проведенні цього заходу велика заслуга заступника директора вчителя-методиста китайської мови Віри Абрамівни Чжен і завідувачки кафедри естетичних дисциплін, викладача, хорового диригента, члена Національної музичної спілки, просвітянки Марії Федорівни Галюк. Відкрив концерт хор “Ладю” під її орудою, який виконав два твори хорової класики українського композитора Миколи Леонтовича, а дівовий ансамбль “Чураївна” в чотириголосному звучанні а-капела — пісню “Над річкою” поета Спиридона Черкасенка та композитора Порфирія Батюка. До речі, ще недавно цей твір називали народною піснею, а імена творців замовчували.

Вихованці старшого вчителя музики Ірини Володимирівни Шохотько, зокрема, дует чотирикласників добре співали українську народну жартівливу пісню “Грицю, Грицю”. А ще кафедра східних мов порадувала майстерним виконанням пісень східних народів та їхніх національних самобутніх танців. Особливо слід відзначити вчительку китайської мови Тетяну Василівну Павленюк. Її вихованка, старшокласниця Мар’яна Савченко гарно проспівала пісню китайською мовою. Також майстерно проспівав турецьку народну пісню дует у складі Наталки Дашкевич та Ірини Бакалюк, підготовлений вчителькою турецької мови Надією Миколаівною Ухіною.

Вчителька корейської мови Ю-Ріра працює лише рік, але вона зуміла підготувати національний танок “Аріран”. Зміст його — це гімн природі, ніжній красі квітів. Національний в’єтнамський танок у виконанні учнів четвертих класів у постановці вчителя в’єтнамської мови Нгуєн Дінь Тхонг відзначався ніжністю, пластичністю.

Справжньою окрасою концерту став індійський танок “Кохання” в професійному виконанні учениці четвертого класу Вікторії Соловйової, котра навчається у заслуженого артиста України Віктора Дмитровича Івануса при Палаці для дітей та юнацтва “Джерело” Святошинського району міста Києва.

Гірко вразив той факт, що було вилучено з концертної програми уривок з поеми Тараса Шевченка “Гайдамаки”. Це вразило не тільки українців, присутніх у залі, але й гостей з Японії пана І. Хараду, котрий сказав: “У Вас не шанують свого великого пророка”.

Це пишу я не зі злим серцем. Мені боляче й гірко, що директор не оцінив безкорисливого служіння письменників, митців, діячів культури та просвіти в ім’я підвищення національно-патріотичного та естетичного виховання учнів гімназії.

- Володимир КАПУСТІН**, поет, публіцист, член Національної спілки письменників України

Мовна ситуація в Україні набула рівня світового мовного скандалу. Щойно заходилися з’ясовувати, де і в чому ущемлюється російська мова, то й виник мовний скандал. Інакше виступи трьох південно-східних обласних Рад і Верховної Ради Автономії Криму з наміром надати російській мові статусу державної розцінити неможливо. Адже йдеться про ущемлення державної мови України!

Це і є мовний скандал, коли за мету ставлять не розв’язання проблеми, якої немає, а намагаються у черговий раз збурити суспільство, використовуючи будь-яку зачіпку. Але запитаймо себе, чи немає тут наміру виставити Україну державою скандаліст?.. Бо виступ А. Федорова у газеті “Жизнь Луганска” № 2 за 2003 рік — анекдотичне підтвердження цього висновку.

Справді, при чому тут освітня реформа і, як соромливо пише автор, “поддержка в Луганской области русского языка”? Чи пан Федоров має намір сказати, що в повністю російськомовних школах справи виглядали б краще, тому що в них не було б скепсису до шкільної реформи, а от українські школи тим і займаються, що сіють невіру в дії Міністерства освіти, яке за вуха тягне освіту України в цивілізований світ? Але ж якби Конституцію творили представники “Русского блока”, вони б теж або утвердили українську мову єдиною державною, або грубо порушили б усі правові норми.

Концепція мовної політики, що закладена в нашу Конституцію, базується не на одній 10 статті, як дехто спрощено вважає, а на трьох статтях. Ось вони:

Ст. 2 України є унітарною державою.

Ст. 10. Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Ст. 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Концепція полягає у тому, що, відповідно до міжнародних стандар-

ЧОМУ ШКІЛЬНА РЕФОРМА ПЛОДИТЬ СКАНДАЛІСТІВ

тів, розрізняються корінні народи, котрі живуть на конкретних територіях, і національні меншини, які мешкають у державі. Відповідним стає і державний устрій. Якщо в країні є один великий корінний народ, то він утворює унітарну державу. Якщо, крім нього, є ще значні корінні народи, то виникає федерація, у якій малі народи утворюють автономії. Якщо ж маємо кілька рівнозначних корінних народів, то тут вже твориться конфедерація, що теж ви- користовує одну державну мову, натомість автономії можуть мати право регіональних мов, на що і вказує “Європейська хартія регіональних мов або мов меншин”.

Конфедерація має стільки державних мов, скільки рівновеликих корінних народів її утворюють, і тільки в умовах конфедерації одна з державних мов проголошується, за загальною згодою, офіційною мовою, що потрібно для міжнародних зв’язків, а у внутрішній діяльності державні мови відтворюють на своїх територіях постанови центрального уряду.

Ось такий порядок існує в усьому світі, а окремі винятки пов’язуються саме з особливостями історичного розвитку окремих країн.

Україна є класичною унітарною державою, що підтвердили ре-

зультати останнього досить дискримінаційного перепису. Та якщо українцями назвали себе майже 78 відсотків населення й за таких умов, незважаючи на століття зросійщення, то матимемо й усі 90 відсотків, тобто — 12 відсотків українців із послабленою національною свідомістю, які поступово повертаються до свого корінного менталітету. І навпаки: кількість російського населення постійно зменшується, що теж є природним, оскільки більшість росіян бажають жити у своїй національній державі.

Отже, етнолінгвістика називає три функції мови: державну, офіційну та регіональну. На жаль, ми продовжуємо вивчати лише дві наслідкові функції мови: комунікативну та інформативну, що ніяк не сприяє поглибленню державної свідомості наших учнів. Державна ж мова потрібна з двох причин: для надання сили обов’язковості виконанню державних рішень і для об’єднання людей різних національностей в одну політичну націю. Смішно казати про якісь комунікативність та інформативність, коли відсутнє поняття державності мови! Але ж якщо Конституційний Суд підтвердив необхідність вживання української мови — в тому числі і в шкільних класних журналах, а рішення його не виконується, то хіба ж не ясно, що нас чекають напруження саме в цьому аспекті — у відмові громадян виконувати рішення, оприлюднені недержавною мовою, якщо ми не будемо дотримуватися рішення Конституційного Суду?!

Ось чому не може бути двох державних мов. По-перше, це було б марнотратне дублювання, по-друге, дія двох державних мов за принципом особистого вибору виконавцями якоїсь із них призвела б до переваги однієї, але все одно із

МОВА ЄДИНА

втратою і цією мовою сили обов’язковості виконання, оскільки б припинилося оприлюднення законотворчості другою державною мовою, і, по-третє, це призвело б до повного розколу суспільства з відповідними трагічними наслідками.

Хто ж саме повинен постійно і продумано вести освітньо-політичну лінію на об’єднання української нації? Відповідь очевидна — Міністерство освіти і науки, бо саме цим займаються його колеги у розвинених країнах. Там це є загальновизнаною нормою, і тому освітні бюджети — пріоритетні, і тому в Німеччині закривають школи, коли в них стає менше чоловіків-учителів, ніж жінок. Відбувається захист єдності нації не тільки на етнічному, але і на демографічному рівнях.

Міносвіти зобов’язане завзято відстоювати це високе конституційне право! Україна тому і стоїть на грані катастрофи, що органи освіти не вписані в політичну структуру! Що таке офіційна мова? Це одна з державних мов, яка **тільки в конфедерації** може бути проголошена офіційною — заради міжнародного спілкування і діяльності центрального уряду, рішення якого відтворює кожна державна мова у своєму регіоні. Якщо нам пропонують українську мову залишити державною, а російську проголосити офіційною, то це або дрімуче невігластво, або цинічний розрахунок. Адже з мови міжнаціональних зв’язків російська перетворилася у мову міждержавних відносин, а тому стан цього статусу тепер цілком залежить від політичних, економічних і культурних успіхів самої Російської Федерації.

То чого може чекати Луганська обласна Рада від свого звернення до Верховної Ради з проханням надати російській мові статусу державної? Та тільки однієї відповіді: “Читайте уважно Конституцію України. Зміна статусу будь-якої мови можлива лише після зміни державного устрою”.

- Володимир КОВАЛЬ**, голова Антрацитівського міського осередку “Просвіти”

МОВНИЙ ЦЕНТР, ЩО ДАРУЄ РАДІСТЬ

Ще рік тому мовний центр “English club”, створений педагогом від Бога й за освітою Наталією Олексіївною Михайличенко, тулився на околиці Вишневого, в одній із кімнат другого поверху дитсадка “Дюймовочка”. Сьогодні він — у центрі міста, на вулиці Лесі Українки, 64. Відчиняю двері — саме закінчилися заняття наймолодшої групи, й мами прийшли за своїми дочками й синами...

Мовивши “гуд бай” малим мовознавцям, розпитую Наталію Олексіївну, як їй працюється на новому місці. У неї в очах спалахують радісні іскорки:

— Нарешті здійснилася моя мрія. Й ілюмінований пиріг і експозиційні стіни, й круглий стіл — все це складові навчального процесу. Мені хотілося, щоб мій мовний центр не нагадував ні школу, ні дитсадок, ні жодне інше, даруйте, казенне приміщення. Щоб зайшовши сюди, вони потрапляли в атмосферу лондонського чи оксфордського клубу за інтересами.

— І Вам це вдалося. А методи викладання також відрізняються від офіційних?

— Вже навіть на рівні міністерства освіти визнано, що побудована переважно на зазубрюванні шкільна програма вивчення іноземних мов неефективна. Діти найкраще сприймають інформацію у ненав’язливій, розважальній формі. От я і ставлю з ними англійські міні-вистави, співаю англійські пісні, граю в англійське лото.

Нинішньої весни в групі, в якій вивчають п’ять мов (крім англійської, ще й французьку, німецьку, іспанську, італійську), дві випускниці. Оля Ільїнська й Віта Стратійчук закінчують 11 клас і вступатимуть до вищих навчальних закладів за фахом, де потрібне знання іноземної.

— А впевнені, що складете вступні іспити? — поцікавився я.

— А чому б і ні? — дивувалася Оля. — Ми не раз займали перші місця на районних і призові на обласних олімпіадах та конкурсах.

— І в нас є живі приклади, — мовила Віта. — Одна з учениць Наталії Олексіївни — Радмила Руденко — сьогодні навчається в Київському лінгвіс-

тичному університеті, а друга — Марина Бескова — закінчує факультет східних мов Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Так народилася ще одна група з опанування двох мов одразу.

— Другу мову “нав’язали” дітям самі батьки, — каже директор центру. — Підібралися обдаровані, талановиті першокласники, швидко навчилися розмовляти й читати англійською. Звичайно, в межах свого віку. Батьки й просять: давайте ще одну мову! Ми запропонували японську. Вони: згодні! Вже вивчили кілька ієрогліфів, співаємо японську пісеньку, поставили маленьку п’єсу японською. А це вже — щось! Бо східні мови — то зовсім інше, ніж у нас, сприйняття світу...

У мовному центрі навчається четверо дітей із сім’ї Шевчуків: Оля, Наталя, Павлик та Василько, всі мають пільги в оплаті.

— Незабаром прибіжить сюди і наш найменший, Давидко, якому вже півтора роки, — обіцяє щаслива мати Людмила Василівна. Бо знання іноземної мови відкриває перед людиною широкі можливості. Торік до Києва у справах приїздили наші приятелі зі Сполучених Штатів — Рей та Ернест Убенкси. Оля й Наталя були гостям за перекладачів і англійською розмовляли з ними на рівних. Це не лише досягнення дочок, а й заслуга Наталії Олексіївни. Крім необхідного запасу слів, вона дає дітям і навички зв’язної мови, правильної вимови.

Шевчуки познайомили подружжя Убенксів із вишнівським англломовним острівцем. Для засновниці клубу та її вихованців зустріч із американцями стала своєрідним екзаменом. Англійською розпитували гостей про їхнє життя, країну, розповідали про себе, про Вишневе й Україну. А ще — почастували їх варениками, поспівали їм українських пісень, подарували вишиваний рушник.

— Відтоді у нас із Рей зав’язалася міцна дружба, — розповідає Наталія Олексіївна. — Повернувшись до Техаса, Рей разом із знайомими вчителями зібрала підручники, відеокасети, комп’ютерні програми й надіслала їх до нашого клубу. Це неабияка допомога й підтримка. Крім того, ми з нею лис-

ДОСВІД
туємось англійською через “Інтернет”, листи перекладаємо та обговорюємо з дітьми на уроках.
Знадобилась англійська і ветлікареві Київського іподрому Олегу Кривенку, котрий свого часу не довчив її в сільгоспакадемії. А біолог Оле-на Безцінна всерйоз узялася за неї, бо збирається їхати до Лондона, де працює її чоловік.
— Я вивчала англійську і в школі, і з репетиторами, але скрізь не дуже “доходило”, — зізнається вона. — Тут же ми невимушено бесідуємо в дружньому колі, і все сприймається легко, ніби я англійським духом пройнялася...
— Та й як тут не проїнятися, коли мислення учнів спрямоване на все англійське! — схвально відгукується директор фірми “Агроінтер” Раїса Станіславівна Русевич. — Сюди ходить моя внучка Катруся, і я разом з нею відвідую всі традиційні свята англійців, які відзначаються в клубі.
“English club” від центру Вишневого розрісся... аж до Боярки. Тут, у дитсадку “Іскорка”, що на вулиці Седова, 3, відкрито його філію. Її залюбки відвідують і малюки, й старшокласники. А оскільки чимало юнаків та дівчат ведуть активний спосіб життя (спортивні секції, художня самодіяльність) і не мають вільного часу відвідувати мовний центр у будні, то для них у вишнівському і в боярському клубах створено групи We-ek-end school, що працюють в суботу й неділю.
Анатолій КОНЕЛЬСЬКИЙ

- P.S.** Коли матеріал вже був підготовлений до друку, в редакції пролунав дзвінок. Телефонувала директор Центру соціальної опіки “Отчий дім”, що в селі Петровському Наталія Андріївна Корнійко: — Прошу через газету подякувати Наталії Олексіївні, що на пільгових засадах навчає англійської наших дітей-сиріт. Бажаю їй всьляких газ-раздів і успіхів у її благородній справі.

Редакція широ приєднується до цих побажань.

Ця історія, в якій запитань більше, ніж відповідей, не залишила байдужим жодного, хто відкрив її для себе, мов Книгу великих людських пристрастей. Її чудернацько поплутані сюжетні лінії так давно снувалися в часі, що геть у ній погубилися, лишивши відчуття незавершеності сюжету. Тож усяк, хто на те мастак, безцеремонно намагався приміряти цю історію до власної шкали духовних цінностей, частогусто виставляючи на осуд людський згубну силу плотського гріха, що профанується ім'ям любові. Та що тут робити святеннику, отому Прокрустовому конструктору, в якого аж руки тремтять обкарнати все, що не піддається його розумінню, якщо ця історія — без моралі, як смерть — без апеляцій.

Що ж то за пристрасть така, що посяла бурю? Така собі скринька Пандори, в яку не дай Боже зазірнути? Зухвалий виклик часу, суспільству, собі — акт на межі самозречення чи лицедійства? А може, — відчайдушний прорив із нестерпної самотності, яку мусиш спокутувати перед людьми, як провину? Яка ж сила кинула цих двох у первісний хаос своєї руйнівної любові? Сказано: істина каламутна.

Ще зовсім юне обличчя з типовими рисами українки: горда високість чола, зухвалість прегарних карих очей... а погляд повен палючого докору. Це про них мусив би написати Стефан Кленович, бароковий поет XIV століття:

*Очі можуть ранити
з портрета...*

Такою на початку минулого століття постала в уяві Іллі Репіна Марія Кочубейвна, аби зажити на полотні своїм другим життям. Образ, просто-таки вилущений з уяви. Образ, вилущений з часу. Скільки ж із ним пов'язано драматичного, чи то пак — трагічного!

Там, у реальному житті, вона мала славу однієї з найпрестижніших наречених — генеральний суддя Кочубей за свій вік добра нагірб неміряно, до того ж уся увага була зосереджена на Маріїним посагові (старша донька Кочубейв Ганна на той час вже була заміжня). Однак Марія почувалася в родині зле, передусім через матір. Кочубейка була з тих колоритних жіночих натур, про які кажуть: “Півсвіту спідницею змете і не помітить”. Генеральний суддя відпочивав у тині слави власної дружини, здавалося б, і не переймаючись глузуваннями козацької старшини, яка радила йому шпани змінити на плахту. Кочубей не жили ізольованим життям, любили приймати гостей, серед яких найшанованішим був Іван Мазепа. Він же й хрестив їхню молодшу доньку. Марія росла на очах свого хрещеного батька, який догоджав хрещениці, як тільки міг, засипав дарунками, бавив. А як стала Марія на порі, то, як свідчать перекази та тогочасні документи, красної дівчини годі було пошукати. У “запасниках” історії лишився схематично-словесний портрет, зроблений Готвальдом: “Висока, струнка, з великими очима, з білим, немов вирізьбленим з мармуру, лицем і довгою чорною косою, вона закрутила голову не одному козакові”. Вочевидь стерів голову і старіючий Мазепа, якому на той час було вже за шістдесят. Мав рацію бароковий поет Лазар Баранович, котрий на схилі віку дійшов розпачливого висновку:

*Ніхто Венеру
в світі не посилив.
Своєю отрутою солодкою
Напуває кожного.
Не тільки молодь —
старого поцілуть.*

Однак Мазепа ще почувався на силі — був міцним фізично і за тем-

пераментом не поступався юнакові. Чимало історичних джерел зафіксувало, що він мав неабиякий успіх у жінок, а це часто-густо мало для нього неприємні наслідки. Героїнями його амурних пригод виступали дружини шляхтичів Мартина Концкого, Яна Загоровського, Станіслава Фальбовського. Популярною у світських колах була історія помсти останнього пана, котрий, нібито, підстеріг молодого Мазепу й, прив'язавши невдатного коханця до коня, пустив світ за очі. Її було створено одним із прибічників короля, якого свого часу Мазепа викрив у змові з конфедератами, Яном Пасеком. Проте цю вигадку миттю підхопив Вольтер, використавши у своїй “Історії Карла XII”. “Як я чув од пані белзької воеводини (Сенявської), — писав французький посол Бонак, — поза іншими своїми рисами приваблює легко до себе чаром жінок, як хоче цього”. Але не тільки на жінок впливав своїм шармом Мазепа. “З усього видно, — писав інший дослідник, — наскільки взагалі таку прикмету можна відчутти по 200 роках із мертвих документів, — Мазепа був надзвичайним чарівником. Ніхто й ніколи не міг витримати його чару. Гоноровиті польські магнати, напівдикі московські бояри, буйні запорожці, статечні турки, елегантні французи й пуритани шведи — всі вони, стрічаючись з українським гетьманом, складали перед ним зброю. В чому полягає його чар? Це залишається таємницею для нащадків, але одне добре відомо: міг говорити з кожним мовою свого співрозмовника, тобто мав той талант, що про нього Френсіс

Марія, ще юна дівчина, відгукнулася на пристрасть гетьмана. Глибокий інтелект, а звідси й “талант цікавої людини”, неабияка сила духу, надійність — усе те, що волила б кожна жінка бачити в чоловікові, Марія, ще не цілком свідомо свого пробудженого ества, віднайшла у старіючому сивочолому мужчині. Очевидно, їй імпонувала опіка такого дужого чоловіка, такої сильної натури. Від нього вона отримувала ту дешицу тепла, без якого почувалася безпритульно й незахищено у цім світі і якого не могла отримати в родині.

Нічого дивного в тім, що Мазепине прохання віддати за нього Марію було сприйняте Кочубеями як нечувана образа, як неповага Господня. Чи ж могла бути іншою їхня реакція: різка різниця у віці, до того ж гетьман був Маріїним хрещеним батьком, а такий шлюб церквою не дозволявся. Одне добре відомо: любов не піддається законам здорового глузду, вона лише для того й існує, аби життя перетворити на пекло. До яких тільки вольових заходів не вдавалися Кочубей, аби відвернути це стихійне лихо, — все було марно. Мазепа і сам, судячи з усього, розумів абсурдність такого становища, проте, будучи велетнем за природою, не міг цього разу випростатися душею. Наразі Марія потерпала від материних цілодобових сварок і принижень, через які врешті-решт зважилася на втечу з рідної домівки, з роди-

ГАЛЕРЕЯ ЖІНОЧИХ ПОРТРЕТІВ

ми та цькуваннями Марії з боку матері. Та чим він міг зарадити у цій ситуації, коли до всього Кочубейка, не вельми переймаючись доньчиними стражданнями, пустила поміж люди поговір про безчещення доньки. Мазепа відповідає Кочубею на це звинувачення з розважливістю людини, якій немає в чому виправдовуватися: “Ти згадуєш про якийсь блуд, я не знаю і не розумію нічого, сам ти видно блудиш, слухаючи своєї гордовитої лепетливої жінки, яку, як бачу, не вмієш погамувати. Справедлива народна приповідка: “Де голова блудить, там хвіст рядить”. Жінка твоя, а не хто інший є причиною твоєї домашньої печалі. Свята Варвара втікала від свого батька, та не в гетьманський дім, а до пастухів у камінні щелини”.

Однак Кочубей з того не заспокоївся і з ініціативи своєї дружини розгортає масштабний план помсти. Він старанно збирає факти, котрі красномовно, як на його думку, свідчать б про антимосковську політику Мазепи. Після тривалих невдач у справі розвінчання гетьмана Кочубей звертається до свояка Іскри,

Марія (Мотря) Кочубейвна

«ОЧІ МОЖУТЬ РАНИТИ З ПОРТРЕТА...»

Бекон уважав ще в XVI віці за першу прикмету великої людини” (І. Боршевський)

Як не повірити в те, що Іван Мазепа був людиною унікальною, чи то пак — харизматичною, якщо вже на зорі своєї політичної кар'єри опинився в центрі симпатій польського короля Яна Казимира, відомого в Європі своєю свавільністю та патологічною гоноровістю. А Петро І, якого Росія нарекла Великим, — мабуть, не тільки за його успішну реформаторську діяльність, а й за той трем у колінках, який він викликав у тогочасному суспільстві, — уперше віч на віч зустрівшись з Мазепою за часів “метеорологічно” вельми несприятливих (Софія була вже ув'язнена, а її прибічники страчені), коли й українського гетьмана мала накри-ти дев'ятибальна хвиля петровського шквалу (про його страту, обганняючи події, вже трубили всі європейські газети), був просто-таки звоюваний цим українським характерником, на довгі роки ставши його невідним патроном.

Слава Мазепи як високоосвіченої людини свого часу була заслугою: мав глибокі знання з філософії, літератури, володів багатьма мовами (за свідченням Пилипа Орлика, читав лекції перед викладачами Києво-Могилянської академії “мовою Тита й Ціцерона”), знався на європейському живописі, за життя зібрав чималу колекцію картин із Західної Європи, а ще унікальну бібліотеку, якій не було ціни.

Мабуть, на тлі сказаного не таким вже й незбагненим видається той ексальтований порив, з яким

який через низку посередників переправляє донос царевичу Олексію. Той не повірив жодному його слову й порадив Мазепі віднайти очорнителів і стратити. Зазнавши поразки, Кочубей зі своїми прибічниками у справі гетьманового розвінчання листовно звертається до Петра І. Однак цар розлютився з того і поспішив завірити Мазепу у своїй прихильності. Невдовзі донощики були вистежені й з допомогою канцлера Головіна доставлені на допит. Під киями Кочубей визнав, що, маючи велику образу на гетьмана, вирішив у такий спосіб звести з ним рахунки. Іскра завірив на допиті, що про зраду йому нічого невідомо.

Після страти Кочубея з Іскрою гетьман шукав усамітнення, неначе волів вияснити для себе щось дуже важливе, те, без чого життя втрачало сенс. Чим він тоді карався? Своєю необачністю, через яку він, обтяжений роками і досвідом чоловік, піддався з юнацьким запалом своїй пристрасті, мало не згубив справи всього життя? А чи намагався віднайти свою заблукану душу, ним же самим зневажену, коли обрав собі долю вічного дворушника, коли ки-нувся з головою в липку павутину інтриг і лжі. Тридцять три пункти доносу не ошчасливили Кочубея царською ласкою, проте послужили Мазепі для висновків глобальних і невтішних. І справді, чому ані царевич Олексій, ані Петро І не повірили доносу? Не тільки через великий гетьмановий авторитет і довголітню успішну службу російському цареві, а й через той сумнівний факт, що доноси з-поміж українців були звич-

ним явищем, так би мовити, потворною ознакою ментальності. Зрада. Скрізь зрада. Просякнута нею, мов тяжким сопухом, українське суспільство стояло на межі свого самознищення. Він це розумів, як ніхто інший, бо й сам був отруєний її випарами. Вчитаймося хоч би в один пункт Кочубеєвого доносу: “Одного разу, коли був у моїм домі і підгуляв, почав я пити за його здоров'я, а Мазепа зітхнув і сказав, що мені за втіха, коли я живу, не маючи ніякої поруки своєї нерушимості і жду, як віл обуха. — Потім обернувся до моєї жінки і став хвалити зрадників Виговського і Брюховецького: “Вони, — говорить він, — хотіли вибитися з неволі, та злі люди їх до того не допустили, і ми хотіли б далше дбати про свою ненарушимість і волю, та ще способів до того не маємо, а найбільше ще в наших немає згоди. От і до твого чоловіка багато разів говорив про се, як би нам у будучині забезпечити і себе, і тих, що після нас будуть жити, а чоловік твій мовчить, ніяким словом мені не допоможе: і ні від кого допомогти не маю, і нікому не могу звіритися”.

Так із доносу, що нині вже нахабно претендує на історичну пам'ятку, постає образ великого самотника, який, прирікши себе на огидне роздвоєння, глибоко у духовному підпіллі плекав надію. Можливо, він відчував свою приреченість, однак не міг не скористатися шансом, затиснутим Божими перстами.

Ішов 1708 рік. Україна, розшарпана на своїй фатальній історичній мапі між Московією, Польщею та турками, притихла в передчутті нового страшного вибуху. Та вже через рік, всупереч Мазепиним планам зіштовхнути сильних суперників — московське й шведське військо — у рішучому поєдинку десь поза межами України, українська земля стала театром масштабних воєнних дій, в результаті яких її було перетворено в криваве місиво.

Та звідки йому, стомленому літньому чоловікові, усамітненому серед коштовних фоліантів своєї безцінної бібліотеки, про те відати. Він, чие життя лише недавно висіло на волосині, врятований лише провидінням Господнім, — не відчував (не міг відчувати!) себе переможцем. Він, котрий вершив долю України, багато літ несучи цю неспівмірну ношу, він, перед яким у шанобі схилялася правляча верхівка тогочасної Європи та Московії, — нестерпно карався своєю самотністю.

Проте після страти Кочубея він так і не озвався жодним словом до Марії, котра, як ніколи, потребувала його підтримки й розради, котра так необачно кинула йому під ноги своє життя, ставши призвідницею родинного лиха. Що ж, зречення — поняття абсолютне.

Унікальна і за цінністю, і за обсягом Мазепина бібліотека була знищена молохом війни, однак час зглянувся на купку його листів до коханої... Вочевидь такою була воля Господня — залишити згадку про цю дивовижну людську пристрасть, що свого часу мала неабиякий суспільний резонанс і перекраяла не одну долю, про ту, чий очі і через три століття не втратили здатності “ранити з портрета”.

Марія КУЧЕРЕНКО,
письменниця,
м. Київ

Любов ЗАБАШТА

УСТАМИ НЕЛОЖНИМИ

ПОЕТОВІ

Відчуть свою силу, збагнути,
що ти не лакей!
Галузка народу, що має
і розум, і мудрість,
Тоді вже піти у вічність...
лишить для людей
Об'ємність пророка
й таланту свого самотність.

Тоді тих, що прагнуть пророками стать,
Та їхні уста веломовні,
насправді німії,
Ти зможеш і мертвим
навколо вогню об'єднать
І величчю духу збудити їх кволі надії.

* * *

*В шістдесяті була “відлига”,
Доки писалося — скувала крига,
Щось надруковано,
а більше — сплюндровано,
Ханжами нищими слова заковано...*

А те, що не друкується тепер,
Коли, здавалося, прийшла свобода слова,
Куди подіть? Та ж більшою не буде
Свобода слова, ніж оце була!

Коли я виплакала люту Колиму
І соловецькі нори для козачтва
Та для співців Вкраїни (не лайдацтва!).
Куди подіну це? Віддам кому?

Писалося неложними устами
І в видавництвах залягло лежма.
Чи ж видавців для правди ще нема,
Як ще немає правди й поміж нами?

Здавалось, вільно так мітингували,
Ходила правда в людях навпрошки.
Усе наверх — злочинства і грішки,
Катюзі по заслугі видавали...

Та сам би чорт придумать не зумів
Таку покару красному письменству..
Невже ж нам упиватись від блаженства?
Пора, пора вже виплеснути гнів,

Щоб вже повік того не повторилось,
Коли Голгофа наша — Соловки —
Від крові української димілася,
І квіт Вкраїни нищили вовки...

* * *

Нам теж не раз давали “героїн”,
Ми не були часом самокритичні,
І не один функціонер-кретин
За віжки брався трудні і незвичні.

Як наркомани, ми не дні — роки
Жили, підвладні спільному психозу,
І підміняли догмами думки
У чаді героїчного нервозу.

Впадали то у велич, то у сплін,
Сомнамбули великої епохи.
Та чи минулись дурні й скоморохи,
Як і отой нікчемний героїн?
1956

КУРБАС НА СОЛОВКАХ

Сиві Ліри, Гамлети, Джульєтти
Помирали там в самотині,
Там митець нескорений і впертий
Догорів на власному вогні.

Соловецькі дальнії причали,
Курбасові ночі навесні,
Мури від обурення кричали,
Україна марила у сні.

Виросла тополенька на схилі,
Мов тії вкраїнської сестра.
Чайки прилітали гострокрилі,
Вісточку приносили з Дніпра.

Він ридать приходив до тополі
І в холодній далі, в тишині
Відчував довічний запах волі
В соловецькій тій самотині.
.....

Все йому ввижалися ночами
Драми, ще не зіграні ніким,
України-нені вічні драми,
Що колись розвіються, як дим.

Трошечки дали тобі пограти,
Серце відвести на Соловках...
І пропав ти... Де ж тебе шукати
В соловецькій тундрі і снігах?
1956

КРИК

Присвячується Григорію Косинці

Ти приходиш до мене щоночі
В ту хвилину, як вічно я сплю,
Заглядаєш в заплакані очі
І шепочеш: “Не плач, я люблю!..”
Дмитро Загул

О, той Жовтневий палац на горі!
Звучить Косинки крик мені у ньому,
Коли, буває, я їду додому
Із СПУ о пізній вже порі.

Як він кричав, як бунтував у ніч:
— За що? Мене? Творця і селянина?
Я не напився ще з твоїх, кохана, віч,
Я лиш збагнути встиг, що я — людина...

О, зоряна моя! Невже кінець?
Невже позаздирив нашіх хтось любові?
Не надививсь я в очі барвінкові
І не наслухавсь стуку двох сердець...

Любов Забашта з чоловіком —
Андрієм Малишком

Збагнув за мить усе своє життя,
Своє село і золоту Софію,
Де спить в цю мить його любов і мрія...
Отак безглуздо вмерти без пуття?

— Мене? На розстріл?... Я так мало жив!
Не надививсь на рідну Україну!
Не долюбив тебе, мою єдину!
Барвінку мій, блакитне диво з див...

Ця книга* мала побачити світ раніше. Поетеса почала готувати її до друку ще в ті обнадійливі часи, коли над Україною повіяли перші вітри перебудови. З'явилася можливість опублікувати дещо “з шухляди”, голосно сказати про наболіле, без остраху вихлюпнути на папір усе, що народжувалося в муках та самокатуваннях.

Мені як редакторові майбутньої збірки випало першому читати ці твори. Любов Василівна, пам'ятаючи давні видавничі кривди (постітиски з боку цензури, редакторське свавілля, жорсткий контроль з боку ідеологічних наглядачів), дуже переживала. Допитувалася: а чи піде вірш про М. Драй-Хмару, чи не викличе спротиву полемічно загострена річ “Архангел великого інквізитора”... Я заспокоював її: все буде гаразд, тепер, мовляв, не ті часи. Однак бачив, яким неспокоєм переймалися її очі, коли розмова наша торкалася політичної (а отже, й літературної) ситуації в країні. Поетеса й не приховувала своїх побоювань: надто вже понівечили, потоптали нашу землю різні заброди та яничари, тому й немає певності в завтрашньому дні. Згадувала хрущовську “відлигу”, коли в українській літературі з'явилася ціла когорта талановитої молоді. Що з того вийшло, тепер знає кожен... Робота над книжкою,

здавалося, наближалася до кінця. Письменниця допрацьовувала окремі речі, щось дописувала, скорочувала, і раптом — страшна звістка: Любові Василівні не стало...

Син поетеси Ігор Валентинович, передаючи мені рукописи Л. Забашти, розповів про останні

КВІТКА ЇЇ СЕРЦЯ

хвилини життя матері. Вона вже знала, що кінець неминучий. Долаючи нелюдський біль, встигла розпорядитися своїми архівами і навіть написати мені короткого листа (“Заповіт редактору”). Виконуючи останню волю небіжчиці, подаю твори в їх найоптимальнішому варіанті.

... Є в Любові Забашти

давній вірш “Квітка мого серця”. Порівнюючи поезію з чистим гірським едельвейсом, вона мріє дістатися скель, зірвати цю сонячну квітку й подарувати своєму народові, рідній Україні.

Хай же ніколи не зів'яне квітка її серця!

Володимир МИЩЕНКО

* Шановний редактор Володимир Іванович, дописуючи передмову до збірки поезій Любові Забашти “Устами неложними” (К., Радянський письменник, 1991), мав переконливу впевненість, що запланована видавництвом книжка нагально буде надрукована. Але, на превеликий жаль, якраз у тому вікопомному році почалася економічна криза в країні, яка врешті-решт призвела до непередбачуваного зубожіння книговидання взагалі. Кілька років тому я вирішив забрати готову до друку збірку з видавництва, сподіваючись видати її своїм коштом... А поки, вшановуючи пам'ять поетеси Любові ЗАБАШТИ з нагоди 85-ліття від дня її народження, пропоную декілька віршів із цієї останньої неопублікованої книжки. Вважаю, що вони будуть ще довго актуальними і на часі в нашій малорухомій Україні.

Ігор ЗАБАШТА

Прощайте, друзі!
Чуєте? Мене
Кати ведуть на розстріл...
Проклинаю!
Вас, чорні судді,
вашу лоту зграю,
І наша смерть — вам здарма не мине!

НЕОПАЛИМА КУПИНА

Що ж, викомарюйте, як хочете,
А, може, хто і відгада,
Де там України біда,
Над чим ви, мудряки, регочете?

Але пора б вже вам сказати
Свому народу все простіше,
Бо він не хоче мудрувать,
На ті складні шаради-вірші.

Він до Шевченка поверта
І розуміє знову й знову,
Що вірші ті — не суєта,
Не балачки пусті й полова,

А невимовний серця біль
За ту знедолену Вкраїну,
Яку любив він до загину,
Гірка там серця потерпіль.
І глибина там незглибима,
Там правда слова вирина,
Мов купина неопалима.

МУЖНІСТЬ

Мури гестапо з словами прощання,
Мужності свідки і свідки страждання,
Вирубать вас би з темниць і підвалів,
Скласти б із вас пантеон височизни
Духу людей, що життя віддавали,
Тільки б стояла кохана Вітчизна.

Мури в'язниць, де герої страждали.
Ті, що нам волю завоювали,
Ті, що, тиранами гнані в Сибірі,
Все ж не згубили надії і віри

В те, що впадуть Торквемади новітні,
Згинуть тирани тутешні й всесвітні...
1960

РЯДКИ ПРО ВАСИЛЯ СТУСА

... Тягли бо так, що лопалися шлєї,
Ішли ж бо так, що в краю, де мордва,
Вони свої збирали асамблеї,
Щоб Україні вибороть права.

В лісах, в болотах, де вони, голодні,
Валили дерево, трудилися як могли,
В копалинах холодних, як в безодні,
Свою офіру тяжко нам несли.

Там юний Стус вихаркував легені
І згадував свого Сковороду,
Його шляхи, його народний геній,
З ним розділивши всю свою біду.

Вкраїну він не зраджував ніколи,
На закордони теж не утікав,
Його, мов квіт Вкраїни, пропололи
І вирвали із поетичних лав...

МОЛИТВА ДО УКРАЇНИ

Моліться віршами своїми
До нені, що її нема,
Моліться восени і в зими,
Коли на серці вже зима.

Моліться віршами своїми
За тих безбатченків-синів
І за сміливців-побратимів,
Чий дух в Сибіру відгорів.

Моліться цим священним словом
До опустілих вітарів,
Де половили людолови
Вкраїни-матінки синів.

І половили, і заслали
У Магадани й Соловки,
Щоб і в піснях не сподівались
Собі Вкраїни на віки!

НЕ ВІДМОВЛЯЙСЯ ВІД НАС, ДЕРЖАВО!

Чисельність населення України зменшується катастрофічно. Як повідомив Голова Держкомітету статистики Олександр Осауленко, внаслідок природного і міграційного скорочення, останнім часом воно зменшилося на 124,1 тис. осіб. Він також зазначив, що тільки за останні два місяці виїхали з України за кордон близько 10 тис. осіб.

З 1989 року за рекомендацією керівної ради Програми розвитку ООН міжнародна громадськість 11 липня відзначає Всесвітній день народонаселення. Цей день має на меті привернути увагу суспільства до невідкладності та важливості розв'язання демографічних проблем.

Адже чисельність населення Землі зростає за рахунок країн Азії, Африки і Латинської Америки. Незважаючи на велику смертність, тут спостерігається традиційно високий рівень народжуваності. Натомість, у Старому світі рівень народжуваності опустився нижче норми, однак загальна тривалість життя досить висока. На жаль, демографічна ситуація в нашій країні поєднує в собі два боки репродукції населення: Україна має дуже низький рівень народжуваності та невелику тривалість життя.

За даними останнього всеукраїнського перепису населення, в Україні налічується 48 мільйонів 416 тисяч осіб (співвідношення українського міського і сільського населення — 67% та 33%. Жінок на 8% більше, ніж чоловіків). У порівнянні з попереднім переписом 1989 року нас стало майже на три мільйони менше (близько 6% від загальної кількості населення). А це означає, що в останні роки стабільно помирає вдвічі більше, ніж народжується.

Серед причин зростання смертності переважають ті, що викликані чинниками соціальної напруги. За статистичними даними, порівняно з 1990 роком кількість вбивств зрос-

ла на 50%, померлих від алкогольних отруєнь — на 53%, самогубців — на 17%. Смертність дітей у сільській місцевості в 1,3–1,5 разів вища, ніж у містах. Інфекційні, легеневі, паразитарні хвороби, вроджені аномалії, травми, отримані при пологах — основні причини дитячої смертності в Україні.

Підвищення смертності пов'язане й з погіршенням стану довкілля: зросла забрудненість ґрунту азотними сполуками, атмосфери й водою — промисловими викидами. Характерною рисою сьогодення є погіршення стану України є те, що екологічно небезпечні локальні ситуації поглиблюються загальною кризою довкілля — Чорнобильська трагедія з її величезними медико-біологічними, економічними та соціальними наслідками поставила Україну на межу глобальної екологічної катастрофи.

Негативно впливає на демографічну ситуацію й кричуща безробітність. За даними Служби зайнятості, 75 % безробітних складають жінки, з них 65 % — особи з вищою та середньою спеціальною освітою. Та в найбільш важкому становищі опинилися молодь і молоді сім'ї, більшість з яких практично неспроможні розв'язати свої соціально-побутові проблеми власними силами.

До того ж під загрозою здоров'я підростаючого покоління. Близько 70 % дітей дошкільного віку потребують уваги лікаря, а серед школярів тільки кожний четвертий учень вважається умовно здоровим. Це

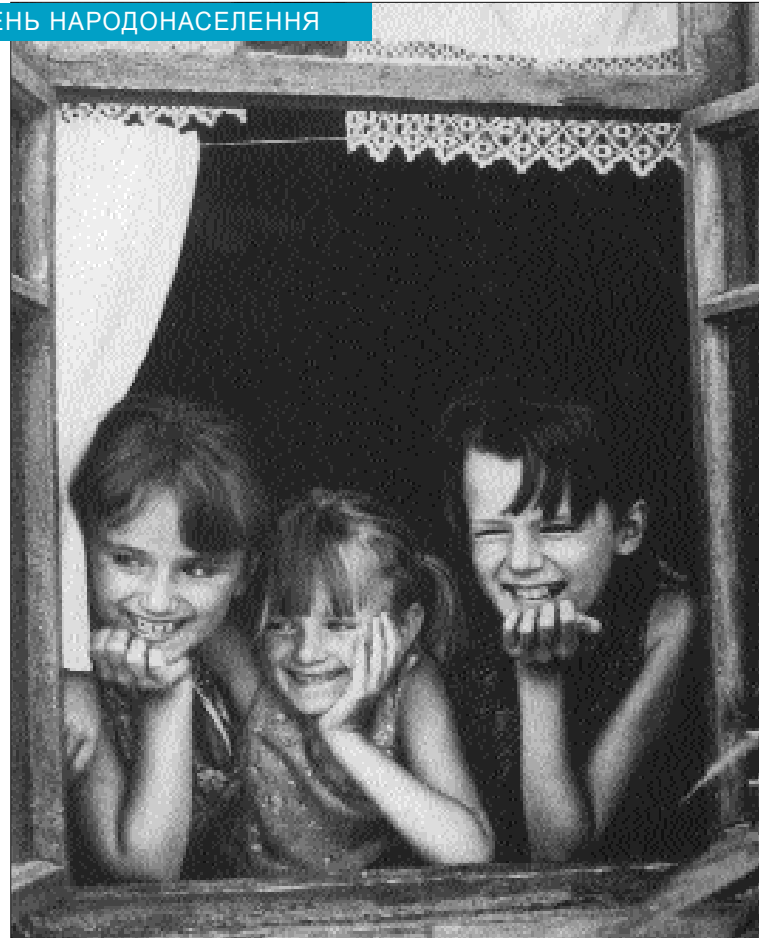
11 ЛИПНЯ — ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ НАРОДОНАСЕЛЕННЯ

означає, що половина допризовників не придатна до служби у Збройних Силах. Безперечно, ця ситуація ускладнить у недалекому майбутньому і перспективу з трудовими ресурсами.

Внаслідок жорстокої економічної кризи пересічний українець ледве наважиться на одного, двох, а тим більше на трьох дітей, оскільки добре розуміє, що не зможе дати їм ні "щасливого дитинства", ні гідної освіти, а часто-густо навіть прогодувати.

Зменшенню народонаселення сприяє і той факт, що більшість наших співгромадян (світлі голови, кваліфіковані робочі руки), а особливо — жінки, в пошуках кращої долі виїжджають за кордон, де виконують будь-яку, навіть досить брудну роботу, щоб заробити грошей для своїх родин. Але якщо існуючі пропорції смертності та народжуваності зберігатимуться, то вже в недалекому майбутньому нам загрожуватиме гостра нестача робочих рук. Фахівці Ради з вивчення продуктивних сил НАНУ прогнозують, що до середини 2030-х років чисельність населення може сягнути мінімального рівня — 40–41 млн. осіб. Якщо ця ситуація не зміниться, в Україну хлине масова імміграція, що в свою чергу породить безліч проблем. Адже це будуть люди зовсім іншої культури, освіченості, релігії та світосприйняття. Марно сподіватися, що вони будуть відчувати безмежну подяку за притулок, який надасть їм наша країна і сумлінно працюватимуть на її благо.

Сучасна соціально-політична та економічна ситуація в Україні, на жаль, унеможливорює реалізацію стратегічної спрямованості націо-

нальної демографічної політики на підвищення народжуваності та добробуту українського народу. Не маючи достатніх економічних можливостей, держава сьогодні фактично відмовляється від стимулювання збільшення народжуваності.

Щоб подолати кризовий соціальний стан, що склався, нашому суспільству конче потрібна комплексна державна програма гідної

політики в галузі народонаселення. Політики, яка забезпечила б прийняття невідкладних заходів щодо зміцнення первісного осередку суспільства — родини, згідно з принципами правового регулювання та надання сім'ї повноцінного соціального статусу. Інакше ми, українці, можемо просто зникнути.

Лєся ТУРОВСЬКА

СТОГІН БЕЗЗАХИСНОГО ПАРКУ

Зелену перлину Києва, пам'ятку паркової архітектури "Маріїнський парк", як і "Міський сад", що поряд із Верховною Радою, нікому боронити від безжалісних вандалів, — уболівальників "Динамо", бомжів, які безкарно нищать квіти і кущі, траву і дерева. Але не менше потерпають парки і від не зовсім умілого "реконструювання", що проводиться у надто вже гвалтовний спосіб. А що вже говорити про всю Україну, коли біля ВР коїться таке?

ФОТОРЕПОРТАЖ

— Ні, зеленим господарством Печерська керує прекрасна людина, справжній професіонал Павло Андрійович Коротинський, — відповідає Євгенія Петрівна. — Але що може зробити наш Павло Андрійович, якщо в державі давно не діє закон про охорону довкілля, якщо в містах кущі, дерева, квіти практично беззахисні?!

Мабуть, прийшов час нарешті створити в Києві для охорони зелених насаджень екологічну поліцію — з колишніх правоохоронців та військових сформувати опергрупи. До складу кожної групи включити фотографа з телеоб'єктивом. Помітивши порушення закону в зеленій зоні, фотограф зафіксує це на плівку, щоб був доказ. Через розроблену систему штрафів затриманого губителя природи потрібно штрафувати, а якщо він не має грошей, змусити відпрацювати в зеленому господарстві. Бо поки що, падаючи, дерева тяжко стогнуть, нарікають тільки на киян...

Є в нас ідея створити у парку алею Майбутнього. Точніше, її могли б створити молоді сім'ї: щасливі батьки приходять у Міський сад і під нашим наглядом висаджують тут на честь своєї дитини дерево, а потім дбайливо його доглядають. Ось так і міцнітимуть духовні корені киян — вони дбатимуть про парк, захищатимуть його...

Олег ГУМЕНЮК

Червоний будинок, що належить комерційній структурі, стоїть неподалік Маріїнського палацу порожній, із забитими вікнами. Біля нього — стовп, збитий машиною будівельників, які надто довго ремонтували громадський туалет... Розбита урна, на лавочках сплять бомжі... Євгенія Петрівна, майстер Міського саду, підходить до пам'ятника Заньковецькій, оглядає на його постаменті напис металевими літерами.

— Слава Богу, всі літери на місці! — радіє пані Євгенія. — Раніше якийсь негідник крав літери з пам'ятника...

Підходимо до старовинного фонтану, в якому торік знайшли труп жінки. Біля фонтану влаштовано автостоянку: тут і мікроавтобуси з тонованими вікнами, і розкішні "мерседеси", і скромні "Жигулі". Навіть дерева задихаються!

Між зелених велетнів, — як на полі бою...
Кілька століть прогуло над колишньою кроною цього... пенька

— У зеленій зоні Києва, крім службових автомобілів, інших не повинно бути, — продовжує Євгенія Петрівна. — Але нахабні влас-

ники автомобілів чхати хотіли на закони, вони заїжджають у наш парк, заважаючи відпочивати людям. На жаль, ДАІ Києва не звертає

уваги на цю проблему.

— Ось ще одне неподобство, — майстер показує на каналізаційний люк посеред газону. Він в аварійному стані, і в люк може провалитися не тільки дитина, але й доросла людина. — Будівельні організації, які прокладають у парку комунікації, погано контролюють стан цих комунікацій, що створює загрозу життю відвідувачів. А модернізацію парків коштом природи самі бачите...

— Євгеніє Петрівно, сумна у нас вийшла екскурсія. Складається враження, що навіть у Києві про культурний відпочинок простих громадян та про збереження довкілля дбають лише на папері. У багатіїв для відпочинку є дачі — розкішні палаци, а для бідних людей — парки. Але влада байдужа до народу, тому й парки в такому занепаді? Боляче бачити, як гине Міський сад, окраса Києва, один із найкращих парків Європи! Хто в цьому винен? Може, погане начальство?

Таким “гостинним” написом зустрічають місцеві сьогоднішні правителі шанувальників святої Межигірської землі. Серед культурно-історичних скарбів нашої землі особливе місце посідає Спасо-Межигірський Ставропігійний монастир Української Православної Церкви. Заснована у 956 році княгинею Ольгою, ця перша на Русі Православна обитель зросла, розширилась і зміцніла так, що до неї не дотягнулися руйнівні руки “правнука поганого”, суздальського князя Андрія, який виріс у Вишгороді, але втік із нього з викраденою іконою Вишгородської Богоматері.

Параноїдальна маніякальна мрія Москви знищити Межигір'я була знескоджена наданням цій святині в 1620 році Ставропігії Єрусалимським патріархом Феофаном. А з часів гетьмана Сагайдачного в Межигір'ї організовано козацький монастир, що певною мірою поліпшило стан козацького лазарету у Трахтемирові.

Тут у Спасо-Преображенському храмі похована його засновниця Рівноапостольна княгиня Ольга, мощі якої, як і цвинтар, сплюндрували більшовики.

Б'ЄМО НА СПОЛОХ!

СПАСО-МЕЖИГІРСЬКА СВЯТИНЯ: ВХІД ЗАБОРОНЕНО!

У надрах межигірської землі покоїться прах багатьох тисяч козаків, козацьких старшин, священнослужителів і видатних діячів України. Надійно береже він скарби Української історії, культури, побуту. В Межигір'ї діяли чотири храми — Спасо-Преображенський, Петро-Павлівський, Миколаївський і Трапезний. Архітектор Іван Григорович-Барський збудував тут просторе двоповерхове приміщення для ченців. Згодом за Дзвонковим струмком виріс двоповерховий будинок для хворих козаків, який за царизму охрестили “жовтим домом” і пофарбували його в жовтий колір. Він зберігся нині як своєрідне приміщення для охоронців. Звідси вони бачать усе, що діється за Дзвінками. (Тутешній люд обладнав Дзвонкову криницю — “Дзвінки” — основне джерело питної води і місце ритуальних водосвятів в урочисті дні року).

Землі Межигір'я сягали до Приорки — передмістя Києва, до Десни, до сучасного Ірпеня, розташованого на березі однойменної ріки. І саме воно стало для прочан головним центром руського православ'я, коли ще не було Київської Лаври, яка через 100 років після заснування першої святині почала існування з однієї печери ченця Антонія. Це в межигірських храмах висвячувались усі козацькі священики, диякони, єпископи і роз'їжджались по всіх весях Руси-України. Тут висвячені й деякі московські патріархи, і засновники майбутніх скитів за прикладом Сергія Радонізького. Зі становленням Спасо-Преображенського козацького Межигірського монастиря — особливо з одержанням Ставропігії — Межигір'я ставало своєрідним центром Української православної духовності, центром Української культури, місцем жертвних козацьких

скарбів, школою Української державності.

Сотні тисяч щорічних паломників від Італії до Одри, Лаби, від Бурштинового моря до Чорного приходили, приїжджали, припливали на різних судах, щоб поклонитися Свято-Межигірським святиням, помолитися в їхніх храмах, зцілитися.

Тут проводила своє дитяче дозвілля Анна Андріївна Горенко (пізніше — Анна Ахматова), донька власника місцевого цегельно-керамічного заводу Андрія Горенка. Згодом вона часто була тут із чоловіком,

Почався занепад святині... А з жовтневим петроградським переворотом 1917 — нищення. Випущені з російських тюрем тисячі в'язнів “святкували” свою волю підривами межигірських храмів, службових будівель, грабували все, що тільки можна було.

Межигірські гори і доли огородили щільним парканом із колючим дротом, сотні озброєних яничарів з вівчарками охороняли паркан, за яким жирували нові володарі. П'яниці, злодії, нероби, крадії ставали ярижниками, доносили на “неблаго-

чав свою діяльність десятій Прем'єр-міністр.

Терпіння шанувальників Спасо-Межигірської святині скінчилося.

15 червня, на Трійцю, відзначаючи 160-річчя перебування Шевченка в Межигір'ї, люди здолали чортів прияржунний узвіз прем'єрських перешкод і добулися до криниці. Багатолюдний збір після проведеної священиками Божої служби і освячення води сформувався в організаційні збори на захист святині. Громада зажадала від Президента видати Указ про надання Межигір'ю статусу Державного історико-культурного заповідника, відновити Спасо-Межигірський чоловічий монастир, відбудувати храми, а поки що приміщення пристосувати для богослужіння.

Вирішено зорганізувати в Межигір'ї Патріархію Української Помісної Православної Автокефальної Церкви. Обрано спеціальний комітет для надання Межигір'ю статусу Державного історико-культурного заповідника, який має звернутися до ЮНЕСКО, Ради Європи, Організації світового українства.

За два місяці волі Павло Лазаренко заплатив 65 млн. доларів — по мільйону доларів за день волі. Хіба цих коштів не вистачило б на відродження Святини?

А мільярди нагробованих у народі грошей, що лягли на рахунки у закордонних банках?

В оголошеній Президентом Рік Української культури створення Межигірського історико-культурного заповідника могло б значно пом'якшити вину чинної влади України, про дії якої Лазаренко розповів американському суду в надії бути в статусі “захищеного свідка” під час суду над сьогоднішніми владоможцями України.

Тож ваш хід, пане Президенте!

● **Іван КУЧЕРЯВИЙ,**
с. Нові Петрівці, Вишгородського р-ну, на Київщині

ЦИТАДЕЛЬ ПАМ'ЯТІ

Любительський знімок “на пам'ять” на пагорбі Самбурка

Межигір'я Ірпеня і Дніпра віддає є притягальним, животворним середовищем українського — полянського, древлянського етносу. Випала мені нагода побувати на старовинних оборонних спорудах Київщини з небайдужою групою краєзнавців осередку ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, де чоловім Іван Горбачук, професор, який не лише навчає “драгоманівців” точних наук, а й дбає про їхнє духовне, патріотичне самоусвідомлення... Хто ми на цій землі — прийшли гості чи газди? — таке запитання світитись в молодих ясных очах майбутніх педагогів. Це добре! Я запрошую молодь на пагорб Самбурка — до дуба-патріарха київських дібров.

— Обніміть його гуртом! — пропоную. — Бо скільки учасників тих обіймів — стільки віків прожив дуб.

— Восьмеро нас! — здивовано гукають...

... Якого вас запитують — хто ми, поляни з півдня, чи сіверяни, — станьте на мосту імені Патона так,

щоб права рука, *десна*, співпадала з рікою *Десною*. В який бік ми дивимось? На північ. Отже, й ішли першопрохідники з півдня на північ... Були вони дачниками чи трударями, майстрами? Про це скажуть топоніми — то є “трудова книжка” предків і їхній розклад уподобань і розваг.

Одного погляду на карту київського регіону достатньо, аби пересвідчитися — ремесла та мистецтва були в пошані в наших автохтонних аборигенів-предків. Ось лише вибірково кілька “ділових” осередків.

Броварі варили пиво, *Бортничі* збирали мед, *Рудня* плавила болотну руду на крицю, *Гута* лила скло, *Чабани* давали смушок і печено, *Лісники* берегли екологію, *Погребі* — все, що вродило... *Музичі* грали на весіллях, а були й ті, що женилися мовчки — *Неграші*. *Будаївка*, *Буда-Будище*, *Серединобуда* на Сумщині... Стривайте, а що ж це за ремесло?

У “буду” складали рубанці, обпинали дерном, і виходив так званий “корабель”, яких чимало письменник Іван Білик бачив (див. його

гена, зниклого безслідно *Дзвенигород*, городище якого височить, як вважає дехто з пошуковців, над старим Васильківським шляхом біля Вити-Поштової. Тут, буцімто, була неприступна фортеця із безліччю каменотесних майстерень, зброярень, дзвінких кузень, руду для яких переплавляли, здобуваючи у копальнях *Ревиного Яру* та біля річки *Красної-Руді*, а ще в *Рудні* на Поліссі над Прип'яттю. Надто віпкіс гордий *Дзвенигород* задрісним пришельцям — обрам, печенігам, — тож підступно його захопили під виглядом замовників жорен — привезли з Трахтемирова брили пісковика каменярям та й перебили строжи на валах. Сусідня фортеця *Крулик* вистояла й дотепер, але орди дачників дошенту сплюндрували його природу й затьмарили унікальну енергетичну основу.

Вита взяла собі назву від сторожової чати, такої, як *Витичів* пагорб біля Наводницької набережної в Києві та над правим берегом Дніпра у с. *Витачеві*. Звідти видно було прибережне селище *Заруб*, де Дніп-

ро влітку міліє — й якому ж печенігу не закортить убрід переметнутися через бороду діда-*Славутича* та й напасти зненацька на сплячі городи й весі Київщини, або й на сам *Київ*!

Отам, біля броду, й зарубували непроханих воїни-русичі. А про ворожий напад сторожова залага сповіщала вогненними смолоскипами на *Виту*, на *Білий Город (Білогородку)*, на Київ.

Підмогою оборонцям славетного трикутника, окресленого на заході заплавою примхливої річки *Ірпін*, на сході — дніпровськими хвилями, а на півдні — *Притваркою* — *Витою* — *Бобріцею* (середня лінія трикутника), основою ж його служать річки *Стугна* й *Плиска-Унава* — були земляні укріплення, *Змійові Вали* по північному узбережжю цих водних рубежів.

Плиска, Плисецьке... Стривайте — а що ж то у сні Святослава? Там “всю нош з вечора біля *Плисецька* на болоні взграяху буз со врані, беша, дебр кисаню, і несосаша к сінньому морю”... Може, марно Плисецьк згадується в “*Слові о полку...*”? Посеред села Плисецького на Васильківщині історик Похилевич засвідчує наявність велетенського городища-укріплення, монастирища. Через це городище зі сходу на захід проходять Змійовий вал і “*радуги*” (див. “Забуті межі Київщини”, Л. Добровольський, 1909 р.), що ведуть від *Трипілля* на Дніпрі до *Перевозу* на Ірпені й далі на захід, у *Брусилів*...

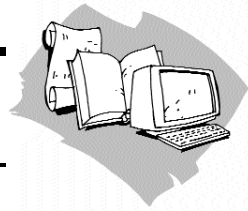
Згадувані у “*Велесовій книзі*” “*Вали Траяна*”, а в “*Слові...*” “*шеломень*” — це, швидше за все, попередники Змійових валів, чи й самі Змійові. То, перепрошую, моє припущення. Пагорбом, навіть могилою, вважає “шеломень” неокласик, адаптуючи “Слово”, але, певніше, це є щось рукотворне, захисна

ошоломлена дорога — то дорога, захищена *валом*. З перекладачів “Слова” лише Степан Руданський бачить: “...земле, ти на границі”. Ота границя, вал, шолом значили і нейтральну зону, мирну смугу. Деякими із стародавніх мов “шолом” означає “мир”. Не варто ж, пробі, “шоломень” адаптувати. Хай буде зноска з поясненням — “оборонний вал”. У Боярці з рештками цих могутніх шоломенів можуть, імовірно, ідентифікуватися три потужні фрагменти валів загадкового походження: біля *Лісгоспу* — в бік Вити-Поштової (забудовуються “шанувальниками” давнини), біля *Лицею ім. Богуна*, біля *Лісництва* — в бік *Бобріці*. Що ж до сторожових чат, то над старим *Киево-Фастівським* шляхом ще в 1940 році височіла остання чата — триніг зі стовбурів сторічних сосон, із планками, що вели на верхівку, на опорну мостину.

Бачив там неподалік і земляне підвищення кільцевої форми — ймовірно, капище моїх предків, яке передувало тому монастиреві, підвалини якого знаходили історики на правому березі Ірпеня, над струмком, що витікає з Дзвонкової криниці. Вода дзвонкова... має живлющу силу. Чи не таку само *Дзвонкову* воду згадував і *Тарас Шевченко* в поезії “*Чернець*”? Та криниця — північніше, біля *Межигірського Спасу*... Як будете, панове педагоги, вести до цих святих місць, до джерел, своїх вихованців, краєзнавців, намагайтеся розповідати їм історію краю мовою не сусідньої країни, а тією, яку чують віками ці пагорби, ці вали, ці шоломени, ще живі свідки й захисники нашого *державного* обличчя, ці бори й діброви. Звертайтеся до дітей мовою наших пращурів-українців. Тоді те слово буде живим і благодатним для нащадків.

● **Борис СПИСАРЕНКО**

Ім'я Хрисанфа Петровича Яшуржинського, людини винятково світлої і винятково скромної, — наочне свідчення такого явища. Чи не найповніші дані про нього, як про педагога й археолога, ще 1904 (!) року помістив Енциклопедичний словник Брокгауза та Єфрона. Найповніші, а проте далеко не повні вже бодай тому, що Хрисанф Яшуржинський перебував у розквіті творчих сил, тож його подальша доля навіть для знаменитого словника була ще цілковитою таємницею. А втім, і про народження сказано в словнику щонайлаконічніше: «род. в 1852 г.» (1, 872).

Для мене повернення Яшуржинського почалося десять років тому, коли його короткий історичний нарис про Умань, датований 1913 роком, було перевидано. «Составилъ Х. П. Яшуржинский», — зазначалося у підзаголовку, однак цього негучного підзаголовка було явно замало, щоб перейнятися запитанням: а хто ж він такий? Щоправда, у 42 томі Франкового «Зібрання творів у п'ятдесяти томах» — «Фольклористичні праці» — Яшуржинський не лише двічі згаданий Іваном Франком (с.13, 14), але й представлений (зі знаком питання замість дати смерті) в «Коментарях» — як «український етнограф, фольклорист і археолог, співробітник «Киевской старины» та «Известий Таврійської ученої археологічної комісії». Аж ось 4 липня 1997 року газета «Кримська світлиця» видрукувала велику статтю Григорія Зленка, письменника-краєзнавця з Одеси, «Одісея Хрисанфа Яшуржинського», де вперше оприлюднено десятки дуже цікавих і дуже цінних фактів із життя вченого, по крихті зібраних автором із малодоступних джерел. Щоправда, й для Григорія Зленка багато що залишалося на рівні припущень та здогадів. Зокрема, за ймовірне місце народження і смерті Х. П. Яшуржинського дослідник обрав місто Умань, аргументувавши свою думку логічним ланцюжком, на перший погляд, доволі переконливих фактів, і в цілому виявився близьким до істини...

Найавторитетніший уманський краєзнавець Микола Федорович Комарницький (1899—1984) — ця жива енциклопедія Умані, — який, безперечно, знав про Яшуржинського найбільше, пішов за вічну межу, а місцевий краєзнавчий музей, одним із засновників якого офіційно визнається і Яшуржинський, оперував лише приблизними відомостями: так, народився в Умані, в сім'ї священника Миколайського собору. На цьому, вочевидь, довелося б поставити крапку, але несподіване продовження запропонувала уманська поетеса й археолог Ольга Петрівна Діденко: «Та він же родом із Молодецького!»

Село Молодецьке — в Маньківському районі Черкаської області (близько 30 км від Умані). В минулому це був Уманський повіт Київської губернії. Свого часу тут розмішувалися військові поселення, і село вважалося «казонним», тобто таким, що не перебувало у поміщицькій власності. Попри свою певну віддаленість від траси, Молодецьке ще й сьогодні тримається, а колись його прозивали «Китаєм» — завдяки великій народжуваності. Небагате на ліси, але по-своєму доволі мальовниче й розложисте, воно славиться також чималою кількістю (близько сорока!) ставків і ставочків, викопаних переважно ще до революції. Улітку 2002 року з групою студентів Уманського педуніверситету я побувала тут на фольклорно-етнографічній практиці й відразу пересвідчилася: земляки його не забували ніколи!

Як засвідчила метрична книга з Центрального державного історичного архіву України (Київ, /9, ф.127. — Оп. 1012, № 2777. — Арк. 1296), Яшуржинський Хрисанф Петрович народився в селі Молодецькому 19 березня 1852 року [за старим стилем. — М.П.] у родині міс-

цевого священника Петра Григоровича Яшуржинського і «законної» його дружини Ольги Іустинівни. Хрисанф був п'ятим хлопчиком, народженим того року в селі (дівчаток на той час народилося 11), а всього 1852 року в Молодецькому побачило світ 26 хлопчиків і 40 дівчаток [справді-бо — «Китай»! — М.П.]. Охрещено Хрисанфа 30 березня.

Те, що наймолодшого сина Яшуржинського, Іустина, названо, вочевидь, на честь діда по матері, дозволяє припустити, що й найстаршого названо Василем не випадково. Протоієреєм Уманського Миколайського собору був Василь Григорович Яшуржинський [звідси, можливо, неточні відомості в Уман-

3 80-х років XIX ст. його ім'я згадується в списках членів просвітницького товариства «Громада» (6, 135). Свою просвітянську роботу Хрисанф Яшуржинський поєднує з науковою, пише статті, реферати, в жовтні 1886 року організовує археологічний гурток зі старшокласників. За Г. Зленком, після 1893 року він працює уже в Одесі. Так, в Уманському краєзнавчому музеї зберігається лист-документ із канцелярії «Головного управління по делам печати», який сповіщає «учителя Одесского Института благородных девиц Х. П. Яшуржинского» про те, що його прохання видати статтю «Свадьба малорусская, как религиозная драма» вирішено задовольнити (10, № 18. —

ХРИСАНФ ЯШУРЖИНСЬКИЙ — ХТО ЦЕ?

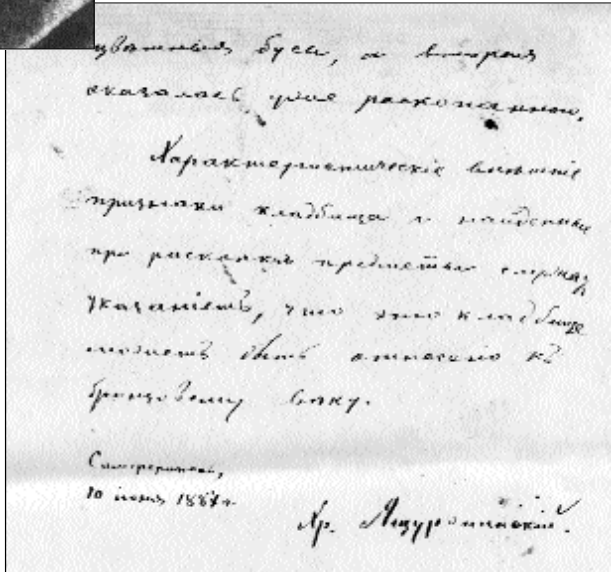

Що відомо нам про авторів сотень і тисяч наших пісеньних шедеврів? Що знаємо про творців безлічі інших мистецьких надбань? Ті, чиї імена до нас дійшли, радше щасливі винятки, ніж об'єктивна закономірність. Але особливе місце у стражденній історії України посідають постаті, що їх система прирекла на цілеспрямоване забуття. Уже, здавалось би, вони майже повністю стерлись із людської пам'яті... Аж ні, якось миті щось десь несподівано гальмувалось, і оте «майже» пускало зненацька молоді й життєдайні пагініці нової надії. Звичайно, багато чого втрачалося безповоротно, багато що перевірилося у легенду, але й повернення у формі життя-легенди — явище симптоматичне і показове.

ському музеї про народження Хрисанфа. — М.П.] — мабуть же, рідний брат Петра Григоровича (9, ф. 127), а не Хрисанфів дід, за версією Г. Зленка. Як і брат, це була високоосвічена людина, до того ж — дослідник народних звичаїв, дописувач «Киевских губернских ведомостей», «Киевской старины» та інших тодішніх видань. Григорій Зленко зазначає, що він помер 23 лютого 1852 року, але це могло стосуватись і когось іншого, тому що «Заметки и известия из г. Умани» під іменем «В. Яшуржинский» з'являлися також і в 1853—54 роках.

Як стверджує словник Брокгауза і Єфрона, Хрисанф здобував освіту «в Київському й Варшавському університетах на слов'яно-російському відділенні історико-філологічного факультету» (1, 872). Перед цим, вірогідно, навчався в рідному селі: при церкві в Молодецькому діяло сільське училище (9, ф.127. — Оп. 1009. — № 722. — Арк. 103—106), що перебувало «під опікою приходського священника» Петра Яшуржинського. Про цю опіку свідчить також «Копія приговора сільського схода с. Молодецькое Киево-Подольского поселения о сборе денежных сумм на содержание церковно-приходской школы» (9, ф.127. — Оп. 998. — № 69. — Арк. 1—2).

Закінчивши навчання, Хрисанф Яшуржинський розпочинає свою педагогічну діяльність. Як дослідив Г. Зленко, з Варшави 1884 року він перебирається до Криму, викладає спочатку в Керченському Кушніківському дівочому інституті (2, 10), а через два роки — в сімферопольських чоловічій та жіночій гімназіях [можливо, саме звідти в його зошиті від 1888 року збереглися якісь вельми химерні «чернеткові» записи-формули під заголовком «Альбоми гімназисток і інституток» (10, № 18. — Арк. 41). — М.П.].

Автограф із зошита Х. П. Яшуржинського

Арк. 31). На час виходу ХІІ тому словника Брокгауза — Єфрона він був учителем російської мови в Одеському інституті імператора Миколи і жіночої гімназії (1, 872).

Окремого і ґрунтовного вивчення заслугують записи та публікації Х. Яшуржинського, які з'являються в різних виданнях, передовсім у «Киевской старине». Вони є блискучим зразком органічної любові автора до народної творчості, причому не лише української, але й білоруської, татарської, тонкого творчого підходу, позначеного педагогічним даром, і вдумливого наукового аналізу. Яшуржинський має розвинене почуття гумору, вбачає у православних обрядах давньоукраїнські язичницькі корені. Ба, навіть шкодує, що нині забороняється святкувати Купала: «ходить соцький, роззягане і б'є кием», бо «біса веселять» («Заметка о купальском празднике в Уманском уезде» (II, 327).

Автор засвідчує глибоке знання фольклору, в тому числі дитячого (статті «Колядки» (12), «Уніатська колядка» (18), «Про перетворення в малоруських казках» (13) тощо). Прикметно, що, навіть перебуваючи далеко від рідного села, Хрисанф Яшуржинський у своїх статтях нерідко посилається на фольклорно-етнографічні за-

НАШ КОНКУРС: «ПРОСВІТІ» — 135

писи, зроблені саме в ньому. Та й старожити це стверджують. «З Одеси він часто приїздив у село фаетоном, — пише в листі до мене Юхим Вакулович Головатий (1912 р. нар.), — або його привозили сільські сусіди», наприклад, «Іван Калошин» (4).

Вийшовши на пенсію, Хрисанф Яшуржинський назавсім залишає Одесу і, за Г. Зленком, 1911 року повертається в рідні місця.

Чому саме 1911-го? Бо це тоді в Молодецьке призначено нового священника — Андроника Вишневського (Клірові відомості церков Уманського повіту за 1913 рік. — 9, ф. 127. — Оп. 1011. — № 3207. — Арк. 734—738).

селянами. До нього тягнулися з усіх усюд. Але й тут «прохвесор» чинив мудро: повертаючи книжку, читач мусив «прозвітуватись» про те, що прочитав, що запам'ятав. Якщо хто виявляв байдужість до прочитаного, на нову книжку йому вже важко було сподіватися.

Ще й досі місце його будинку-господи звуть «Крисаньові хати», хоч нічого з будівлі не залишилося. «Духовне пошанування» вченого можна вбачати хіба в тому, що нині там споруджено квартири для вчителів.

До речі, стосовно місця є й «легенда». Михайло Миколайович Гусак (1959 р. нар.) — чоловік майстровитий, творчо багатогранний, а головне — зболений долею рідного краю, — вважає, що Яшуржинський побудувався якраз там, де гайдамаки заховали скарб. Той скарб нібито вкрито овечими шкурами, захищено заклітками й закопано на відстані «27 патикив [Палиць. — М.П.] від старої дзвіниці». Скарб, зрозуміло, багатьох позбавляв сну, але всі пошуки виявилися надаремними. Хрисанф же, як людина допитлива й не без гумору, цілком міг «утнути» таку дотепну «штуку»...

90 років тому громада заходила-ся з будівництвом нової церкви. «Комісія в цій справі очолював професор, — пише Ю. Головатий, — те саме було при будівництві земської школи, яку очолював директор Бондаренко». У Церковних відомостях за 1913 р. читаємо, що нова Свято-Миколайська церква була кам'яна, з п'ятьма дерев'яними банями. Тоді-то, вважає Г. Зленко, з'явилась у журналі «Сяйво» (2, 10) остання прижиттєва публікація Хрисанфа Яшуржинського — «Поезія різдвяних свят». У статті наведено колядки й шедрівки, записані, звичайно ж, у Молодецькому. «У Києві дуже гарно святкують Різдво, — читаємо, — а все-таки мене тягнуло на село, де я родився, і де почував, що селяне якось привітніше справляють цей празник» (14, 237).

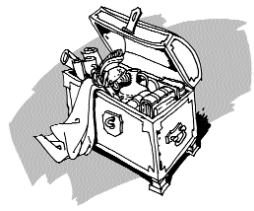
Проте у 1914 р. у «Сяйві» з'явилась і ще одна цікава розвідка Яшуржинського — «Проводи» (про Великодні поминальні звичаї) (16, 124). Мовлячи про зв'язки «християнських поминок і учти» з культом предків і «старовинною тризною», учений зазначає: «...на Проводах деякі так уконтентуються, що тут же, на могилках, остаються і ночувати, кажуть, нібито їм ніччю являються родителі, звичайно, зп'яну всяке приверзеться» (16, 124).

...На жаль, поки що не вдалося відшукати метричну книгу (та чи збереглася вона взагалі?), в якій записано про смерть Хрисанфа Петровича, а проте насправді це могло статися восени 1923 року. Григорій Зленко свою статтю завершує так: «18 листопада 1923 року на черговому засіданні Таврійської ученої археологічної комісії відомий кримознавець А. І. Маркевич виступив із повідомленням «Пам'яті Х. П. Яшуржинського». Як, і з ким дійшла звістка про кончину Хрисанфа Петровича в Сімферополь, коли він помер, і де похований, годі сказати щось певне» (2, 10).

Оскільки Ю. Головатий уже давно мешкає на Львівщині, показати могилу Хрисанфа Петровича в Молодецькому інші старожити змогли тільки приблизно. Свого часу Михайло Чорнопиский хотів поставити на ній пам'ятний знак, та йому не дозволили: як же, пам'ятний знак — націоналістичний?

А як же із його внеском в українську фольклористику й народознавство? Близько півсотні праць на добру тисячу сторінок — чи буде це неосінене багатство зібране колись докупи? 150-річчя від дня народження Хрисанфа Яшуржинського торік минуло ніким не помічене і не пошановане. Нинішньої осені мине 80-річчя від дня його смерті. Невже мине так само непомітно?

● **Марина ПАВЛЕНКО,**
м. Умань

У давніші часи Україна серед інших європейських держав славилася довгожителлями. На початках позаминуло століття на наші терени приїздило кілька вчених із Німеччини, яких цікавило, що є причиною такого явища. Після сукупних аналізів вони прийшли до висновку: одним із вагомих аргументів є цілорічне вживання овочів, зокрібна капуста й буряка. Найкалорійнішою стравою вони вважали наш знаменитий у всьому світі борщ.

Хоч це й не до теми, але наведу такий факт. Перебуваючи в Канаді, я зустрівся з тамтешнім поетом Яром Славутичем (до речі, він уже відомий і в Україні: вийшло кілька збірок, які навіть висувалися на Національну премію ім. Т. Г. Шевченка). Завершуючи приязну розмову, я поцікавився, як він у такому солідному віці зберіг молодечий запал і свіжість. Очевидно, зауважив майстрові, тутешні умови життя, де вистачає всього, крім пташиного молока посприяти. Він відповів: “А я, до речі, майже не користуюся всілякими фіндифлюшками. В моєму повсякденному меню наші національні страви — сало, картопля, галушки і, звичайно, борщ. Ви не повірите, але наш український борщ мені щодня готує дружина, і я тричі на день смакую ним...”

Але це між іншим. Основною повсякденною стравою поліщуків був і залишається борщ. Щоправда, він має й деякі відмінності од інших регіонів. Через надзвичайну бідність лісовики спроможні відгодувати лише одного кабання, якого колють, як правило, напередодні Різдва.

Й тут варто наголосити, що довгий час, майже до середини 60-х років, місцеве населення не вміло зберігати продукти свіжими. Сало і м'ясо різали на відповідні шматки, надмірно солили і складали в дерев'яні бодні чи ящики. Здір скручували в кавалки й підвішували до кроків на горищі. За холодної погоди продукт зберігав свої якості, а у весняно-літній період швидко жовтіло і почасті псувався — з'являлися черв'яки; в таких випадках сало просушували на сонці. Нині в молодших родинх зберігають свіжину в скляних банках, а саодинокі літні люди дотримуються давньої традиції.

Відтак один чи навіть два годуваники на родину — невелика розкіш упродовж року; хоч-не-хоч, а економити треба. Тому під час довготривалих Пилипівського і Великого постів уживали замість м'яса білі сушені гриби та копчені в'юни, а засмажували юшку і борщ олією, яку добували з дикорослого реп'яха або льону.

Навагал льон — традиційна поліська рослина. Вона, образно кажучи, одягала й годувала полісян. До речі, я до п'ятого класу ходив у лляних штаних, пофарбованих у крушинових ягодах, а натільну білизну носив до випускного класу. Рушники, рядюжки, рибчуні й уся домашня ноша виготовлялась із лляного полотна. До середини 60-х років у кожній оселі з ранньої провесні гукали берда ткацьких верстатів, а коли шедрилося на безхмарні дні, домоткане полотно вибілювали біля ставків на жаркому сонці, поливаючи водою і збиваючи його працями.

На особливу увагу заслуговує олія з насіння льону. Нині її практично не виготовляють, бо це занадто трудомістка праця. Попервах слизьке насіння, скроплене водою, товчуть у ступі, час од часу просіваючи на решето, щоб відділити лузгу. Нерідко цей процес триває кілька днів. Потім товчений м'якуш перетирають долонями, доки він не випустить жир; лише після цього на сипають у казанець і ставлять у добре нагріту піч, щоб випарився, а вже потім наповнюють ворок і вичавлюють його в олійницю.

З однієї порції виходить у середньому півлітра олії. Тому нею вельми дорожили: лише засмажували борщ і поливали зварені в ньому гриби з покритим часником. Мати дозволяла мені раз у кілька днів

намастити житню скибочку льонницею й притрусити сіллю. З'ївши її, вгамовував голод на півдня. Я і досі відчуваю приємний запах і смак, але, на жаль, придбати цей продукт уже неможливо.

Отже, борщ. Я зібрав понад двадцять рецептів його приготування. Більшість із них зафіксовано на Поліссі. Але не тільки борщем єдиним харчувалися лісовики. В народі кажуть, що картопля — другий хліб. Полісяни стверджують протилежне: картопля — всьому голова.

Справді-бо, без цього овоча й не уявити повсякденного харчування: варена, смажена, тушкована, печена. З неї виготовляли юшку, вареники, бабки, пюре (по-тутешньому — кума), товченики, пекли у вогнищах

Меланія Мамчур з с. Рудка Володимирецького р-ну на Рівненщині

пастухи і косарі — всього й не перелічити. Не випадково, до поліщуків прилипла якоюсь мірою зневажлива наклічка — бульбашники.

Піщано-суглинкові ґрунти найбільш придатні для вирощування картоплі. Серед зернових поліщуки культивують овес, ячмінь, просо, гречку й жито (про нього буде окрема розповідь). Особливо популярною є гречка. З неї виготовляють різноманітні каші, супи, гречаники, крупи є обов'язковим компонентом при виготовленні кров'яних ковбас. Але найбільше полюбили поліщуки знамениті колись млинці. Їх вживали зі сметаною чи топленим салом або ж змащували маслом. Нині ці смакові вироби вже призабулися.

І все-таки, не зважаючи на чималу скруту в харчуванні, серед поліщуків і досьогодні часто можна зустріти довгожителів. Насамперед, це стосується жіноцтва (чоловіки з відомих нам причин живуть на 10—12 років менше). Середній вік жінок — од сімдесяти до вісімдесяти літ.

У селі Рудніці я зустрічався з кількома довгожителками. Меланія Іванівна Мамчур, котрій перетягло за вісімдесят, сиділа на лавчині біля своєї хати зіпершись руками на стегна.

— Як живу, питаєте? — підозріло зиркнула на чужинців. — Було б краще та некуди. Шо то за жице, коли ноги не слухаюцца, а руки ось якіе, — і вона протягла обіруччя, пальці на яких нагадували скручений дріт. — А робити треба, щоб заросити рота...

Поруч із Меланією живе син. Мати пожартувала: до сорока років ходив у сиволях, а недавно надумався — женився й має малу дитинку. Після розвалу колгоспу ніде влаштуватися на заробіток, а тому ходить у безробітних. Харчами таки забезпечуються, але потрібна якась і копія. Ото й перебиваються гур-

том матиною вісімдесятигрівною пенсією.

— Ваших однокліток багато в селі? — поцікавився наостанок.

— Та є трохи. Гонде, за деском, Настя Стрижеусиха живе. Йой без двох сто лет буде...

Відшукати помешкання Анастасії Тимофіївни було не так і легко. Її обійстя заховалося за густим узліссям. Після того, як нацисти спопелили чимало осель, довелося будуватись, як тут кажуть — “на одишбі”. Фашисти зганяли лють на мирному населенні за те, що так звані місцеві партизани вбили одного чи кількох завоювників. Їм нічого, бо безпечно переходилися в лісах, а страждали зовсім безвинні сільчани.

Навагал жити уосібно — давнішня мрія поліщуків. Природа для них — це все, без неї, себто лісів, річок і боліт, вони не уявляли свого життя. Переселенці, котрі зазнали чорнобильської чуми і вимушені були переїздити в південні райони, й досі не можуть звикнути з новим ландшафтом, і чимало поліщуків вертаються назад.

Але родині Стрижеу-

суворо каралися. І це, певною мірою правда. Однак серед них траплялися непоодинокі випадки мародерства. Як оповів син Анастасії, він був свідком, коли в їхнє село заходили партизани-ковпаківці. Один раз награбували їства та напоїв, другий, а втретє зайшли до багатодітної родини й геть очистили оселю, забрали навіть ложки і миски. Згорьована жінка вийшла на вулицю й стала слізно голосити. На шастя, хтось їй порадив звернутися до вищого начальства. Вона одважилася піти в ліс і поскаржитися вищим чинам. Невдовзі мародери принесли якусь дешицу пограбунків. Однак більшість селян боялися так чинити.

Але найстрашніші часи випали для мешканців лісових регіонів у повоєнний час. Тут аж до 45—46-х років продовжували вести боротьбу проти советів бандерівці. Ми вже достеменно знаємо, що УПА різнозначно боролась як проти фашистів, так і проти більшовиків, котрі вели завоювницьку політику.

— Ми жили в постійному страху, — згадує Анастасія Тимофіївна. — Як наступали сутенки, кожен крайнин трусився од ляку. Серед ночі постукають в око, і хоч-не-хоч, а мусиш одчиняти, бо або двері вило-

ЇЖ БОРЩ ІЗ ГРИБАМИ

...йдуть “каламутити воду”, себто ловити рибу

сів відселяництво завдало чимало страждань. Однак про них трохи згодом. ...На подвір'ї було гамірно. У гості приїхали внуки та правнуки. Коли я розповів про мету перевідин, син застеріг: мати глухувата й майже не бачить, але зголосився “витранспортувати” неньку з оселі.

Розповідь літньої жінки є характерною для поліського регіону. Вона широкердно зізналася, що з приходом советів життя їхнє значно погіршилося, хоч і за поляків було не з медом. З організацією колгоспів у селян поодбирали увесь нажиток; хто ж перечив — повиселяли в Сибір або ж закатували в застінках НКВС. Фашистська окупація, на яку сподівались ображені сільчани, також виявилася фікцією.

Щонайбільше, як уже мовилося, провокували нацистів так звані партизани. Переважно це були партапаратчики, котрі боячись розправи, пішли в “лісове підпілля”. Ночами вони шастали по навколишніх селах і займалися мародерством: одбирали харчі, одяг і навіть гвалтували дівчат і жінок, — хто намагався протидіяти, з тих жорстоко знущалися, обзиваючи “шмондями”.

Навагал вважалося, що грабіжництвом займалися лише так звані партизани-самозванці. У централізованих загонах такі вчинки

мають, або хату спалять. Найстрашніше було те, що не знаєш, хто прийшов. Одніе звертаюца по-руськи; одкажеш по-руськи — “ах, таку твою мат, ти московка”, а коли своєю мовою — “ах, наволоч, ти з бандеровцями зв'язана”, і навпаки. Шо хотіли, те чиніли: і грабували, і біли, і хлопцов у лес одводили, зводки вони не верталіса. Ой, не доведі Господі, щоб таке ще повторилося...”

Про такі чи подібні історії нам розповідали і в інших селах. Й тут варто сказати про справжніх “лісовиків”. Це були енкаведисти з каральних загонів. Ось що мені розповів відомий дослідник повстанського руху на західноукраїнських землях Григорій Дем'ян. Після сталінградської битви, коли вже стало зрозуміло, що хребет фашистській армаді зламано, совети відчували: їм доведеться вести довготривалу боротьбу з бандерівцями.

З цією метою було створено два спеціальні табори біля Ленінграда й Новосибірська, у яких готували “вожків УПА”. Крайнин пана Дем'яна повідав таку історію. Тоді його війська частина дислокувалася біля Новосибірська. Молодий новобранець ніяк не міг зрозуміти, чому в сусідній дивізії щовечора крокують у бандерівських одностроях молодики і наспівують повстанських пісень.

Отримавши “увольнительну”, він випадково познайомився з солдатом, котрий служив поруч. На запитання, чому в них співають вечорами націоналістичні пісні, за які в Україні саджають за ґрати, той відповів: “Так треба. Скоро ми поїдемо в ліси...” Як неважко здогадатися, в який спосіб репресивна система готувала “бандерівців” — вишколених енкаведистів-провокакторів. Блискучий тому приклад — “розвідник” Кузнецов, який завдав чимало лиха нашому підпіллію і місцевим жителям, ім'я якого ще й досі увічнене в містечку атомників на Рівненщині.

Про те, як діяли “бандерівці” на Поліссі, наведу лише один приклад. У Дубнівському районі, що на Рівненщині, на початку шістдесятих років трапився страшний випадок. Тоді було модно направляти в західні райони з центральних областей молодих учительок. Така ж доля випала випускниці київського педучилища. Вона працювала навчителькою в початкових класах, вийшла заміж за місцевого юнака й народила дитинку.

Удосвіта в її квартиру ввійшло кілька молодиків у бандерівських одностроях. Серед них був і місцевий чоловік. Йому при арешті поставили умову: якщо не зголоситься просто ходити з ними серед одно-

на п'ятах один із невідників схопив за ноги грудне немовля і вдарив головою в одвірток, потім поглумили над матір'ю. З обома переламаними руками її залишили живою як конкретного свідка “бандерівського злочину”.

Про цей жахливий злочин широко трубила вся преса, приписуючи його волякам УПА. Не довіряти цьому факту не випадає, адже нині розкриті численні злочини енкаведистів: у масових похованнях в'язнів виявлені найстрашніші тортури — при катуванні людобивці забивали цвяхи у скроні, переламували руки, протягували колючий дріт з рота до вуха, відрізали перса в жінок і дівчат...

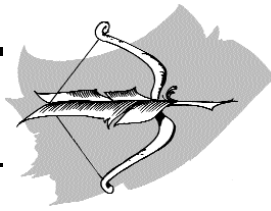
Не кращі часи пережили поліщуки і в перші повоєнні роки. Не така страшна була голодівка 1947 року (хоч і тоді люди пухли від недоїдання й навіть помирили), як масові репресії і виселення цілих сіл у Сибір “за участь і підтримку бандерівців”. Не оминула лиха доля і родину Стрижеусів. За причетність одного із синів до УПА їхнє майно вже було описане для конфіскації, а сім'ю готували до виселення. Врятувало те, що батько родини був червоноармійцем і загинув під Берліном.

— А ще у нас був такий випадок, — пригадала Анастасія Тимофіївна. — Беремена жонка взяла жменьку льону з колгоспного поля, то єе засудили на рок, де вона й народила дитинку. Такий строк давали за чавун бульби чи жмак зобраних на скошеному полі колосків...

— Важкі часи пережили Ви. То що, на Вашу думку, допомогло вам досягти такого поважного віку? — запитав наостанок у пані Насті.

— Ой не згадуйте, чолов'єче. Шо пережила, то пережила: і поляків, і немцов, і советов. Найтяжче було за советов. А як дожила до своїх лет, питаєте? А Бог його святий знає. Може тому, що живу на свіжому повітрі і харчуюся тим, що на городі росте. Тільки ось біда: на старість оглухла й ослебла. Мабуть то од того чортового Чорнобеля, який натворив усе це...

В. СКУРАТІВСЬКИЙ,
“Полісся”

ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ НЕЗАЛЕЖНОЇ ВІД МОСКВИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ТА ПІДСТУПНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕЮ СЛУЖИТЕЛІВ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

Закінчення.
Початок на с. 5

розгрому більшовицьких армій під Варшавою 15 вересня 1920 р. територія Західної України була під владою Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини. Природно, що волиняни, буковинці та закарпатці не могли брати участі в соборі, що відбувався в Києві, який був під владою більшовиків. А галичани практично всі ще перебували в Греко-Католицькій Церкві.

Дії ж Української Автокефальної Православної Церкви з відродження духовності й національної свідомості українців все більше непокоїли вождів Компартії. Лазар Каганович, який з 1925 року очолював ЦК партії більшовиків України, оцінював УАПЦ як буржуазно-націоналістичну організацію. Керована компартією, ВЧК-ОГПУ з 1926 до 1937 рр. знищила практично все священство УАПЦ, усі її церкви були більшовиками закриті.

Відкриємо том I “Мартирологу Українських Церков” і на стор. 106 прочитаємо, звідки прибували делегати на Собор: були навіть з Кубані, а от із Західної України не було. І делегатів було не 180. На ст. 115 читаємо, що “при вирішенні питань про соборну висвяту “за” висловились 310 делегатів, “проти” — 7, “утрималось” — 7”. Отаке було насправді.

Томос (указ) Вселенського Патріарха Григорія VII визнав її як Автокефальну Православну Церкву Польщі і вона стала канонічно незалежною від Російської Церкви, відновивши свій давній, порушений Москвою, статус митрополії Вселенської Патріархії.

Вселенський Патріархат у своїй постанові сказав: “...ми розглянули акт, який підтверджує також історія, що перше відлучення Київської митрополії і залежних від неї митрополій Литви й Польщі від нашої столиці та прилучення їх до святої Московської Церкви було щонайменше не за канонічними приписами”. Тому і в 1992 р. Вселенський Патріархат у листі до Московського Патріарха писав, що Вселенська Патріархія визнає Російську Православну Церкву Московської Патріархії в межах 1593 р. А тоді, як відомо, Київська митрополія ніяким чином не входила під юрисдикцію Російської Церкви.

Автокефальна Православна Церква в Польщі з 1925 р., після вбивства митрополита Юрія московським архимандритом Смарагдом, очолюється митрополитом Діонісієм, який керував цією Церквою і під час німецько-російської окупації Польщі 1939 р. У цій Церкві було 10 єпископів: на Холмсько-Підляського висвячений єпископом Іларіон (Огієнко), а на Краківського і Лемківського — Палладій (Ведибіда-Руденко).

Після окупації Німеччиною України в 1941 р. та проголошення 30 червня 1941 р. у Львові Організацією Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери Акту про відновлення Української Держави здійснюються спроби другого відродження Української Автокефаль-

Російська церква не хоче, щоб на київську землю ступив Папа — Велика людина сучасності

ної Православної Церкви. Відкриваємо II том “Енциклопедії Українознавства” (перевидання Інституту Української археології Національної Академії Наук України 1995 р.) на стор. 618: “1942 р. поновлено Українську Автокефальну Православну Церкву. Вона значно відрізнялась од Церкви 1921 р., бо мала вже канонічно-правне духовництво: єпископів висвятив митрополит Діонісій з архієпископом Пинським Олександром, Єпископ Луцький Полікарп став митрополитом. Рукоположено нових єпископів: Никанора, Ігоря, Михайла, Володимира, Платона, Григорія, Генадія, Вячеслава, Мстислава, Сильвестра. Вони рукоположили багатьох священників. Почалося освячування церков”.

Третє відродження УАПЦ в Україні розпочалося в Києві в лютому 1989 року. 15 лютого 1989 р. був створений Ініціативний комітет відновлення діяльності УАПЦ в Україні. 19 серпня 1989 р. перша парафія РПЦ повернулася під канонічну владу митрополита Мстислава. Це була Петропавлівська парафія Львова, де Службу Божу правив обраний пізніше Патріархом УАПЦ Димитрій.

На кінець 1989 р. громади УАПЦ були zorganizовані майже в усіх обласних центрах України. 8 вересня 1989 р. митрополит УПЦ Першоєрарх УАПЦ в діаспорі блаженніший Мстислав вислав “Звернення до всесесного духовенства і побожних вірних на батьківщині і по всьому світу розсіяних”. До весни 1990 р. в УАПЦ вже перебувала більшість православних

громад Галичини.

Остаточне організаційне оформлення УАПЦ відбулося на Всеукраїнському Православному Соборі 5-6 червня 1990 р. у Києві. На Собор з'їхалося 703 делегати з усієї України, з них було 7 єпископів.

Що ж читаємо у листівці Григорія Іванченка? “Ця Церква не визнана ні однією з 15-ти Православних Церков світу, ні одна Церква не має з ними літургійного спілкування”. Читайте самі, шановні земляки, в будь-якій із загальноукраїнських газет за вересень 2002 року про те, що в Києві у вересні 2000 р. відбувся Помісний Собор УАПЦ, на якому духовним керівником УАПЦ України за погодженням із Вселенським Патріархом дав згоду бути митрополитом Костянтин, предстоятель цих єпархій, — патріархом Української Православної Церкви в усіх країнах, де живуть українці. Усі єпархії УАПЦ у всіх місцях розселення українців у світі, куди вони виїхали від московсько-більшовицького терору, в Західній Європі, Канаді, США не тільки визнані, а й прийняті Вселенським Патріархом під свій омофор.

То хто ж тоді з нас сіє ворожнечу і розкол серед українських християн?

Як же може дочірня Російська (Московська) Церква стати матір'ю Української Православної Церкви, для Київської Митрополії чи Київського Патріархату, коли вона, РПЦ МП, історично походить від Київської Митрополії і молодша за неї на 200 років?

І останнє: у IV каноні IV Вселенського Халкідонського (451 рік) та 36 каноні VI Вселенського Константинопольського Собору (680-681 р.) сказано: “Устрій Церковних справ повинен відповідати устрою політичним і суспільним”. Точнісінько так трактує цю справу апофтегма Фотія: “Належить прийняти, що права, які відносяться до Церковних справ... повинні достосовуватися до політичних і адміністративних змін”. І коли Україна вже понад 11 років існує як визнана усім світом незалежна держава, то не може бути так, щоб у незалежного народу Церква залишалася залежною від колишньої імперії.

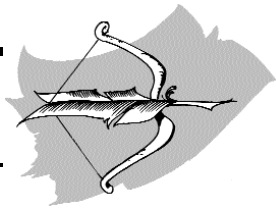
Чим же ми, українці, гірші від православних християн Грузії, Кіпру, Болгарії, Сербії, Румунії, Греції, Польщі, Чехії, Македонії, Албанії та інших країн, тієї ж Росії, де є свої незалежні (автокефальні) Помісні Православні Церкви? Тільки нам, одному з найбільших в Європі народів, що вийшов із колоніальної залежності Росії, ієрархи Російської Церкви всіма силами перешкоджають будувати свою Помісну Православну Церкву.

З Божою допомогою, незважаючи на ворожі підступи, ми, українці, підемо своєю дорогою і будемо будувати свою державу, відбудувати свої поруйновані храми й душі, відкидаючи як нісенітницю та облудну брехню звинувачення нашої Автокефальної Православної Церкви у неканонічності та неблагодатності.

Віктор КІБКАЛО

ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

НЕЗАЛЕЖНОЇ ВІД МОСКВИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

ТА ПІДСТУПНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕЮ

СЛУЖИТЕЛІВ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

На свято Воздвиження Чесного Хреста в центрі Красного Кута на виділеній селищною Радою ділянці землі біля дитячого парку архієпископом Української Автокефальної Православної Церкви — Ігорем, у присутності багатьох жителів Красного Кута було проведено встановлення та освячення Хреста. Відбулося освячення земельної ділянки, на якій буде споруджено капличку, а відтак храм святих апостолів Петра і Павла. Здавалося, що ця подія повинна була б вселити радість у душі християн. Однак настоятель Свято Архангело-Михайлівського храму Московського патріархату в Краснокутську, який підписується «отець Григорій» (Григорій Іванченко), почав розповсюджувати серед населення листівки, в яких називає появу незалежної від Москви християнської громади у Краснокутську «бідою». Це той самий «отець Григорій», який побив у присутності свідків жінку-християнку, що навіть було показано у програмі Харківського телебачення.

Прочитавши цей «твір» настоятеля християнського храму, ми з жахом відзначаємо, що він забув заповідь Божу: «Не свідчи неправдиво на ближнього свого», бо листівка ця неправдива від початку до кінця. Щоб зрозуміти, де правда, звернімося до історичних джерел.

Коріння християнства на нашій землі дуже давнє. За існуючими переказами перший хрест на землях Київської Русі, а нині України, встановив ще у I столітті після Різдва Христового апостол Андрій Первозваний. Відомо, що ще за часів князя Ігоря до 945 року в Києві вже була християнська церква св. Іллі. У 955 р. християнство прийняла княгиня Ольга, а в 988 р. її онук — князь Володимир, який в 987 р. став християнином і охрестив з допомогою грецьких священників усю Київську Русь.

У 1037 р. за князя Ярослава, прозваного Мудрим, у Києві вже було понад 400 церков, і з благословення Константинопольського Вселенського Патріарха була створена Митрополія Київська і всієї Русі. Ця наша Митрополія канонічно підлягала Вселенському Патріарху, а в 1051 р. на митрополичий престол вперше був обраний за згодою князя Ярослава киянин Іларіон. І ніякої згадки в ті часи не могло бути про Москву, бо лише через 110 років після утворення Київської Митрополії князь суздальський Юрій Довгорукий збудував серед угро-фінівських племен мисливський будинок, куди їздив зі своїми боярами на полювання, місто ж Москва заснувалося пізніше. І лише через 200 років після хрещення Руси-України в Москві була створена Московська єпархія Київської Митрополії.

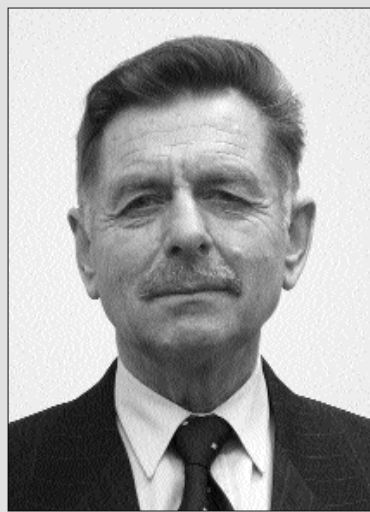
Хоча Київ у ті часи вже значно занепадав, суздальський князь Юрій Довгорукий укладає з половцями союз, одружується з донькою половецького хана Айєпи, а їхній син Володимир—Суздальський князь Андрій Боголюбський, попередник московських князів, як пише проф. О. Субтельний, у 1169 р. напав на Київ і по-дикунському пограбував його. Літопис свідчить: «І грабували вони два дні увесь город... гору, і монастирі, і Софію, і Десятинну Богородицю, і не було помилювання анікому анізвідки. Церкви горіли, християн убивали... жінок вели в полон, силоміць розлучаючи з мужами їхніми. Діти ридали, дивлячись на матерів. І взяли вони майна безліч. І церкви оголили од ікон, і книг, і риз, і дзвони познімали всі. І всі святині було забрано. Запалений був навіть монастир Печерської святої Богородиці». Це той самий князь-грабіжник Андрій, який підступно вивіз із Вишгородського монастиря ікону Матері Божої, написану апостолом Лукою, у свою столицю Володимир. Тому ікона нині іменується Володимирською.

Використавши занепад Києва, у 1448 р., тобто більш як через 400 років після утворення Київської Митрополії, московські князі, бояри та священнослужителі самовільно, без згоди і всупереч волі Вселенського Константинопольського Патріарха, вигнали митрополита Ісидора, який приїхав у Москву від Вселенського Патріарха, оголосили свого єпископа митрополитом і відділилися від Вселенського Патріарха. Тобто, якщо говорити словами листівки, першими «розкольникми» на Русі стали московити. Але і після того Митрополія Київська і всієї Русі-України була автокефальною, дістаючи від Вселенського Константинопольського Патріарха лише благословення на інтронізацію митрополита.

Україна незалежною державою увійшла в союз із Московським царатом у 1654 р., сподіваючись відстояти свою свободу в боротьбі з королями Польщі та Угорщини, султанами Османської імперії та ханами Криму. Та сталося щось інше. Знехтувавши свої обіцянки та порушивши умови Переяславської угоди, Москва накинута Україні зашморг найжорстокішого національного та соціального гніту. Десятками мільйонів жертв заплатив український народ за необачність своїх провідників у 1654 році. Але й нині, коли Україна стала суверенною державою, сучасні московські імперіалісти не втрачають надії знову повернути собі владу над українським народом, щоб знову заволодіти його землею та багатствами.

Велику надію в справі перетворення українців у зденационалізоване «рускоязычне» населення вони покладають на церковно-імперську структуру Російської Православної Церкви та її відділення в Україні — під назвою «Українська Православна Церква Московського патріархату». Паразитуючи на необізнаності переважної маси українців зі справжньою історією свого народу і своєї християнської Церкви (а українці й не мали змоги знати правду про свою історію, бо вся інформація проходила через густе сито комуністичної цензури), служителі Московського патріархату закликають нас ні в якому разі не розбудовувати своєї Помісної Церкви, а залишити її підлеглою Московському Патріархатові. Вони нічим не гребуть при цьому, вживаючи для своїх пропагандистських цілей примітивну брехню та обман.

Типовою для Східної України склалася ситуація, в Краснокутську на Харківщині. Тому ми й вважали за доцільне поділитись із читачами інформацією про ці події в Краснокутську (Красному Куті).

Віктор Кібкало

Молимося за єдину помісну церкву...

І тільки в 1685-1686 роках, через більш як 30 років після Переяславської Ради, де було прийняте рішення про союз із Московським царством, грубо порушивши умови укладеної угоди та провадячи політику розколу нашої держави, московські правителі, що підступом підкорили Україну за величезні хабарі, відвезені до Константинополя, домоглися дозволу Вселенського Патріарха підпорядкувати собі Київську Митрополію. Та вже у 1686 р. Вселенська Патріархія на своєму соборі визнала підпорядкування Київської Митрополії симонією (тобто діями хабарників) і провела детронізацію Патріарха Діонісія, тобто визнала його дії такими, що суперечать канонам і моралі Православної Церкви і позбавила його права бути Вселенським Патріархом.

Московські царі й верховні ієрархи Російської (Московської) Церкви забороняли вживання української мови в Церкві, друкування українських книжок, бо на думку московських

можновладців української мови «ніколи не було, нема і бути не може».

У той час, на відміну від вчення Московської Церкви, християнство стверджує Божественну сутність мови і здатність людей говорити Божим Даром.

Ще святий апостол Павло у першому посланні до коринфян навчав, що богослужбовою мовою, як це впливає з діянь і вчення Апостолів, має бути мова того народу, серед якого проповідується Євангеліє та здійснюються релігійні обряди: «У церкві говоріть тільки зрозумілою мовою». «Як говорить хто чужою мовою, той буде тільки самого себе» (1 Кор. 14:4). «А тепер, як прийду до вас, браття, і до вас говорити буду чужою мовою, то який вам пожиток зроблю» (1 Кор. 14:6). «Бо коли я молюся чужою мовою, то молюся дух мій, а розум мій без плоду» (1 Кор. 14:14).

Повага до рідної материнської мови людей була одним з важливих чинників, який допоміг

апостолам швидко поширити й утвердити серед багатьох племен і народів вчення Христове. Здатність розуміти мови інших народів і говорити цими мовами Апостоли отримали від Духа Святого. «Усі ж вони сповнилися Духом Святим і почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав» (Дії — 2.4). І тільки ті діячі, хто раніше намагався і нині намагається залишити українську націю у фізичному і духовому рабстві, винищити українство шляхом зросійщення, не боячись гріха, порушуючи Заповіді Господні, відмовляють і відмовляють нашому народові у праві відправляти Службу Божу українською мовою.

Історія повторюється.

Ще у Візантії в IX столітті, коли вчителі і святителі Кирило і Мефодій почали проповідувати серед болгар Христову віру зрозумілою для них мовою болгарською, а не мовою сусіднього народу — грецькою, це викликало лютий опір і напади на них з боку ворогів слов'янства. Тож коли сьогодні противники Української Церкви й української мови у тій Церкві стверджують, що в Церкві повинна вживатись як богослужбова старослов'янська в московській модифікації мова, як мова предків, то вони грішать проти Істини.

Попри величезні потуги уряду Російської імперії та Синоду Російської Православної Церкви на повне зросійщення Української Церкви і всієї України, у нашого народу, і в найсвідоміших священнослужителів-українців не вмирало бажання відновити свої поруйновані та пригноблені Державу і Церкву.

21 квітня 1911 р. через київську газету «Рада» священник А. Євсеевський звернувся до громадськості України із закликом «Нам, українцям, потрібна Українська Православна Церква». 1 травня 1912 р. харківська газета «Сніп» висунула вимогу автокефалії Української Церкви. Тому відразу після розвалу Російської царської імперії у 1917 р. на теренах України розпочався широкий рух за відбудову своєї зруйнованої держави і відновлення Української Православної Помісної Церкви, незалежної від Москви, тобто самоврядної чи автокефальної. У листопаді 1917 р. було обрано першу Всеукраїнську Православну Церковну Раду — тимчасовий орган для підготовки скликання собору, яку очолив архієпископ Олексій. Нарешті, незважаючи на всю протидію Московського Патріархату РПЦ, у жовтні 1921 р. в Софійському соборі в Києві відкрився Всеукраїнський Православний Церковний Собор.

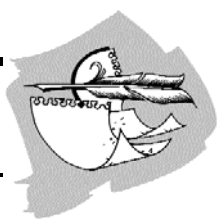
Попри шалений опір ієрархів Російської Православної Церкви та комуністичної партії, яка відновлювала розвалено імперією на своїх «модернізованих» засадах і стала жорстоким противником національно-визвольних рухів пригноблених Росією народів, 14 жовтня 1921 р. на Всеукраїнському Церковному Соборі в Києві було проголошено відновлення Української Православної Помісної Церкви, незалежної від Російської Церкви.

Авторитет Української Автокефальної Православної Церкви стрімко зростав і вже до 1927 р. в її складі діяло 10.657 священнослужителів. Та частина Російської Православної Церкви в Україні, що на чолі з екзархом Михайлом не ввійшла до УА ПЦ, у серпні 1922 р. зібрала свій Собор. Як писав митрополит Іоан: «Ніяких обвинувачень стосовно нашої Церкви (УАПЦ) в ересі або розколі Собор цей не визнав. У травні 1925 р. Собор другої течії російської ієрархії в Україні, що зветься обновленською чи синодальною Церквою, також не визнав обвинувачень нашої Церкви в ересі або розколі».

Що ж ми читаємо в листівці, яку написав ієрей Григорій про Собор 1921 року? «За вихід зі складу Російської Православної Церкви, частиною якої понад 300 років була наша Українська Православна Церква, проголосувало 60 делегатів, а за те, щоб залишитися в лоні Матері — Російської Православної Церкви, віддали свої голоси 120 делегатів. Але ці 60 членів Собору і певна кількість людей, які стояли за ними, в основному із західних областей України, не підпорядкувалися рішенню Собору, тобто не підпорядкувалися волі Святого Духа, тому вчинили смертний гріх розколу, який, за вченням Святих Отців, не змивається навіть кров'ю. І тоді ж ними була проголошена т. зв. Українська Автокефальна Православна Церква».

Та відкріємо будь-який шкільний підручник з Історії України і дізнаємося, що ще 25 червня 1919 р. згідно з рішенням Версальської конференції Польща отримала право окупувати всю Галичину, яка до того часу фактично була окупована розгорнутими проти українців польськими загонами, сформованими з польських поселенців у Галичині, військами Польщі та армії Генерала Йозефа Галлера, що була озброєна Францією і діяла переважно під командуванням французьких офіцерів. Після

Закінчення на с. 6

КВІТИ ДЛЯ ПОЕТА

Ходять коридорами школи діти, ходять учителі, які так само віддано любили поета. Це було так природно — майже на кожному засіданні студії з'являлося нове обдарування — і ми в захопленні слухали вірш, або фантастичне оповідання, або переклад...

А скільки цікавих, талановитих людей — поетів і письменників — запрошував до дітей Станіслав Володимирович! І саме таких, які могли передати допитливій молоді щось неповторне, суто своє...

Є у Станіслава Тельнюка вірш, який починається такими рядками:

“А от я візьму і не вмиру!
Я не буду чекати смерті...”

Це було написано в 1965 році, коли поетові було 30. Життя його обірвалося на 56 році... Але ні, не обірвалося, бо поет Станіслав Тельнюк продовжує жити в нас, бо з нами його прекрасна поезія, з нами сповнені великої любові до свого народу, до його історії романи, есе, спогади, прекрасні переклади з поезій інших народів — все те, що поет залишив людям у спадок. Бо все, що робив Станіслав Тельнюк, йшло від його любові до Життя, — це любов наповнювала його душу такою енергією, таким запалом, які притаманні справжнім поетам.

Не без нього й Народний Рух на Україні народився, — Станіслав Тельнюк був серед тих, хто його розпочинав. Хоча й не любив політики...

Десь під ту пору в автора цих спогадів виникли тоді напівжартівливі рядки: “Не треба Поету ставати депутатом, — Підтвердять цю думку і мама і тато. Багато людей на це діло знайдеться, Лиш вірші писати не кожний береться. А толку від того, як навіть беруться, — Чи всі, хто бажав, Поетами звуться?.. Зробити б годиться корисний урок: Не кожний Поет сам для себе пророк. Сиди ж, бо, Поете, на власному троні, Бо бути депутатом тобі в забороні.”

У людини такої високої душі, широї вдачі було багато друзів. За все йому боліло серце. Багатьом він допомагав. А якою зболіло думою переймався, з яким невимовним сумом і водночас із якою гордістю згадував тих людей, тих титанів української землі, які були позбавлені волі, гинули в тюрмах у розквіті творчих сил своїх!

Скільки разів доводилося чути від поета ім'я Василя Стуса! У серпні 1990 року поет дав мені почитати

Пролісок — це слово наповнене для мене ніжним і глибоким змістом. Бо це — синьо-синя ніжна квітка, наче очі землі напровесні, які дивляться тобі в душу; бо це — назва шкільної літературної студії, в яку прийшли діти на початку своєї весни.

А започаткував нашу студію “Пролісок” відомий український поет Станіслав Тельнюк — людина, наділена від природи рідкісним даром — саможертвності, безмежною любов'ю та відданістю дітям; не просто серйозним, а, можливо, навіть обожнюючим ставленням до кожної дитини, до того зернятка її душі, яке здатне пробудитися під пильним і лагідним поглядом митця і людини — Станіслава Володимировича Тельнюка.

Недовго існувала наша студія, бо поет рано пішов од нас. Але пам'ять — із нею нічого не вдієш — постійно повертається до його світлого й незабутнього образу.

статтю Василя Овсієнка, товариша Василя Стуса — “Таємно похований під № 9”.

Станіслава Тельнюка вразила оповідь свідка страшних днів Василя Стуса. У статті неодноразово згадувалося про те, що вірші поета Стуса вчив напам'ять філолог із Ленінграда Михайло Хейфіц — людина, яка разом із Василем Стусом перебувала за ґратами, його товариш. Вчив напам'ять вірші, щоб не дати їм загинути, щоб винести їх на волю, — не знаючи, між іншим, української мови!

Якось пан Станіслав порадив авторові цих рядків написати вірша про пам'ять і “Пам'ять”, горезвісно відомо тоді всім, — надавши йому філософського звучання. Вірш був написаний невдовзі, але поета вже не було з нами. Це була пам'ять про Василя Стуса, і присвята Михайлу Хейфіцу, але, разом із тим, данина прекрасній душі самого Станіслава Тельнюка.

У листопаді 1993 року цей вірш було надруковано в журналі “Київ”. Ось декілька рядків з нього: “Згадають згодом гнівно, одностайно Про “Пам'ять” завзятих діячів, Я ж славлю пам'ять Хейфіца Михайла, Що вірша Стуса в таборі учив.”

Ті часи, коли переслідувалися найкращі люди України, поет часто згадував. Станіслав Тельнюк згадував, як відбувався суд над поетом Стусом. Йому довелося бути свідком з обвинувачення і при цьому не дати в руки суддів жодної компрометую-

чої речі щодо Василя Стуса! Можна собі уявити, в яких шорах перебував тоді сам Тельнюк. Далася взнаки брехневщина, далася...

Незабаром Станіслав Тельнюк добровільно подався на Далекий Схід, на БАМ.

На БАМ подався, як у заслання, Бо мусив бути “у бігах”, Пси-лицарі оті “гуманні” Щоб не ходили по п'ятах... Казав: “В снігах далекосхідних Не відав, що поблизу Стус, А то б примчав

до хлопців рідних, Боявся — навіки розлучусь”.

У Ялті, в школі № 2 свято “Чи України ти син?” почалося 16 травня зі знайомства з книжками видавничого центру “Просвіта” й майстер-класу письменника Євгена Білоусова для юних літераторів.

Композитор і виконавець Лариса Іваненко виконала пісні на вірші Василя Василаска з його книги “Чи України ти син?”.

Представники ялтинської “Просвіти”, депутати міськради та міського управління освіти розповіли про впровадження української мови в школах Ялти.

Директор школи Тетяна Баранова запросила гостей на екскурсію до шкільного кабінету українознавства й на виставку дитячих малюнків “Україно, ненько моя!”.

Наступного дня, 17 травня, у Феодосії відбулося літературне свято “Мій друг — книга”. Зацікавленість присутніх викликали виставки “Кращі дитячі книги України”, книги дітей Феодосії “Місто тисячі письменників”.

Учні старших класів ЗОШ № 17 презентували свої нові колективні збірки “Юний філолог” та “Народжені нами рядки”.

Діти з 2-А класу прочитали власні оповідання зі щойно випущеної книги “В країні чудес”.

Дівчата й хлопчики підтримали пропозицію ведучого свята Євгена Білоусова створити книгу власних творів “Тарасові шляхи” про життя і творчість великого Кобзаря.

Феодосійська міська організація товариства “Просвіта” провела відкрите засідання, присвячене підготовці до 190-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка.

● **Георгій ХИЖНЯК**
керівник Феодосійської організації товариства “Просвіта”

НЕЗАБУТНІ

етом Станіславом Тельнюком, що друг, якого ми всі так любили й шанували, сам незабаром піде від нас...
...Чи Вам по той бік
сняться роси

На килимах зелених трав?
Чи скована земля морозом
І смуток душу обійняв?!

А на другий день після перепоховання Поета Василя Стуса, в понеділок 20 листопада 1989 року, відбулося засідання нашої літературної студії “Пролісок”, де автор цих спогадів читала щойно написаного вірша “Пам'яті Василя Стуса”, який теж був надрукований у добірці в згаданому журналі “Київ” десять років тому...

Знову я про перепоховання поета Василя Стуса. ...Вже наче починало трохи сутеніти, а мали поховати до заходу сонця. І ось над натовпом стоїть гул змерзлої землі, навіть Природа не була байдужа до того, що відбувалося. І вірш починається так:

Луна іде, — гуде Земля,
Відгукується болем —
Приймає сина іздала...
О, доленько, о доле!
До свого серця пригорни,
Засмучена Вкраїно,
Прийми з лихого чужини
Не пасинка, а Сина.
А що ж такого син вчинив,
Що мусив погинути?..
Тебе, о Земле, захистив,
Тебе, о рідна мати!
Блакитно-жовто майорить, —
То небом віє, полем.
Чому ж так душу щось гнітить,
Стискає серце болем?
Чому ж це, осінь золота,
Думкам нема спочину?
Мовчить Природа, огорта
Поета домовину.

...У школі № 186, де існувала шкільна літературна студія “Пролісок”, незабаром мала відкритися кімната-музей Станіслава Тельнюка. Житиме поетичне слово його, діти й дорослі читатимуть і пам'ятатимуть із вдячністю і любов'ю прекрасну Людину й поета — Станіслава Тельнюка.

Творчість — це стан душі, який піднімає людину над собою (над буденністю). Ми доторкнулися до цього безцінного джерела завдяки Поету. Хай же життя цієї людини, її творчість дадуть сили й насаги — і нам, і нашим нащадкам.

● **Іда ОСТРОВСЬКА**

НА КРИЛАХ ТВОРЧОСТІ

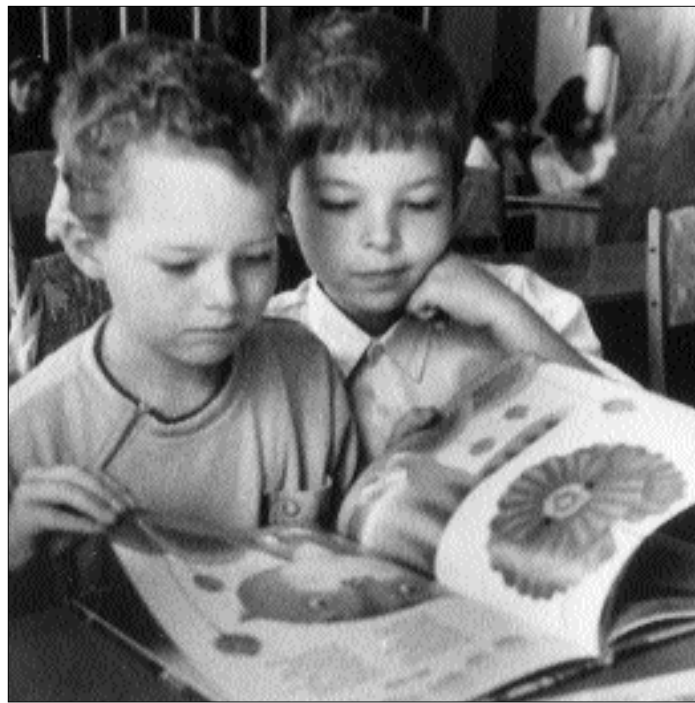
глибоко зануритись у людську душу та проблеми сьогодення.

Щодо статі, то, як підмітив під час презентації поет і прозаїк Дмитро Головка, дівчата виявилися більш чутливими до прекрасного, бо з 34 авторів альманаху хлопців — лише двоє. Представники майбутнього української літератури отримали по одному зі 150 примірників альманаху. Решта тиражу буде передана до бібліотеки Національної спілки письменників України.

До речі, уже зараз збираються матеріали для нової студентської збірки. На її сторінках оселяться думки студентів КиМУ молодших курсів. Пильне око Івана Ющука серед строкатого студентського натовпу розпізнало письменників. Він допоміг розкритися, навчив володіти словом та, насамкінець, зробив усе, щоб найкращі твори побачили світ. Побільше б нашої країні таких ентузіастів, учителів від Бога, яких справді цікавить доля молоді та рідної культури. Здоров'я вам, Іване Пилиповичу, викладацького натхнення та вдячних учнів!

● **Олена ШЕВЧЕНКО**,
студентка 1-го курсу
факультету журналістики
і телемістечтва
Київського міжнародного
університету

МІЙ ДРУГ — КНИГА

Двома великими святами української дитячої книги в Ялті та Феодосії розпочалися Дні слов'янської писемності та культури в Криму.

Заходи були організовані місцевими осередками “Просвіти”, секцією дитячої літератури Спілки письменників Криму та освітянськими колективами ЗОШ № 2 (Ялта) та ЗОШ № 17 (Феодосія).

ГРУЗИНСЬКА ЦАРИЦЯ ТАМАРА І ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ПОЛКОВНИК ТОМАРА

Родовий герб українських Томарів

КНЯЗЬ ІГОР І ЦАР ДАВИД

1154 року київський князь Ізяслав Мстиславич одружився з грузинською княжною, внучкою славнозвісного грузинського царя Давида Будівничого (1073–1125). Матір'ю її була половецька князівна, бабуса цариці Тамари. Давид Будівничий, прадід Тамари, теж мав за дружину половчанку — Гурандхут.

Коли 1174 року на грузинський престол зійшла юна Тамара, постало питання про гідного неї чоловіка. Вибір випав на Юрія — сина Андрія Боголюбського, онука Юрія Довгорукого і правнука Володимира Мономаха. Тоді саме Юрій зазнавав гоніння від свого дядька Всеволода й переховувався у половців. Дослідників дивує, як Юрій, що втратив київський престол, прихильників, військо й батьківщину, став чоловіком Тамари. І висновують: вирішальним було те, що Юрій — прямий нащадок Володимира Мономаха, що він виявив себе здібним воєначальником, а тодішні духовенство й знать Грузії воліли бачити Тамариним чоловіком досвідчену у військовій справі людину. Проте причини тут вочевидь глибші.

І Юрій Довгорукий, і Андрій Боголюбський мали дружин-половчанок. Для останнього сам Володимир Мономах висватав внучку половецького князя Тугоркана. Тому й не дивно, що опального Юрія прихистили половці — його кровні родичі. А тоді, певно, й доклали зусиль, аби він став чоловіком цариці Тамари, у якій прабабуся, бабуся — половчанки. Тож у Юрія Андрійовича і цариці Тамари могутнє половецьке коріння. Що й могло відіграти вирішальну роль у їхньому шлюбі, щоправда, нетривкому.

У боротьбі Давида проти мусульманської експансії йому відчутно допомогло 40-тисячне половецьке військо на чолі з князем, якого грузинські джерела називають *Атрак Шарганідзе*. Що відповідає літописному *Отрок, син Шарукана*. Літопис говорить, що в Грузію до Атрака вмісне посилали гінця, якого на дорогу напустили: “Якщо не схоче він вертатися додому, заспівай йому половецьких пісень. Коли й це не зарадить, дай понюхати евшан-зілля”. Атрак не схотів ні вертатися, ні слухати рідних пісень, та коли понюхав евшан-зілля, то відразу гірко заплакав і мовив: “Краще у своїй землі кістками лягти, аніж у чужій славному бути”. І повернувся в рідні степи. Вважається, що хто забув батьківщину й понюхає евшан-зілля, той відразу її згадає і відчуде непереморне бажання повернутися до отчого краю.

Атрак — тесть царя Давида, бо Гурандхут — дочка Атрака. Атрак — батько відомого зі “Слова” половецького князя Кончака. Гурандхут і Кончак — сестра й брат, дочка й син Атрака, онука й онук Шарукана. А дочка Кончака — невістка оспіваного в “Слові” князя Ігоря, який і сам на три чверті половчанин.

Тож Гурандхут — тітка Кончаківни й прабабуся цариці Тамари. Грузинський цар і новгород-сіверський князь — навіть родичі по половецькій лінії. Цар Давид для себе, а князь Ігор для свого сина брали дружин з одного половецького роду. Яка загальна назва роду — невідомо. Але наша історія, тісно пов'язана з половцями, знає українську шляхту половецького походження — *Томари*.

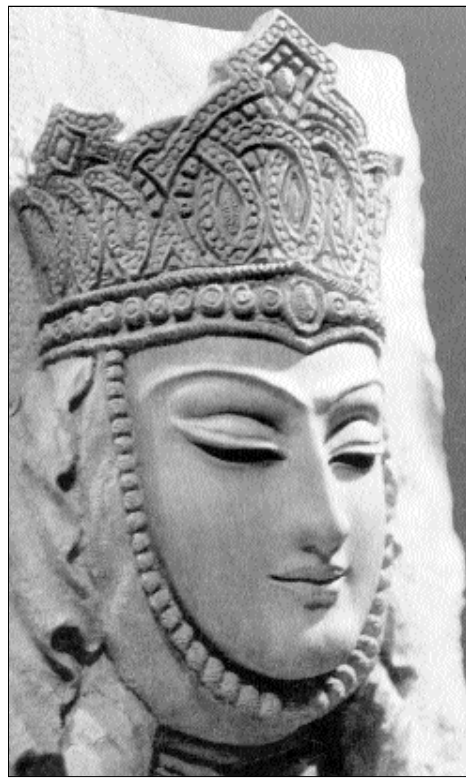
УКРАЇНСЬКІ ТОМАРИ

Томарів бачимо серед козацької старшини: переяславський полковник Степан *Томара* й чернігівський полковник Василь *Томара* служили в гетьмана Івана Самойловича. Були наказний полковник Семен *Томара* і кошовий отаман Василь *Томарський* (Титаревський). “Реєстри” 1649 й 1756 років фіксують козацькі прізвища *Томара*, *Томурка* і *Томарський*. Літопис під 1566 роком згадує толмача Нечая *Тамарова*. Командир взводу *Томарді М.М.* у серпні 1919 року захищав Бровари від денікінців.

У XVIII–XIX ст. *Томари* — великі землевласники на Черкащині, Переяславщині, Полтавщині, дехто з них займав високі посади в Україні й Росії. Василь *Томара* (1746–1819), правнук Степана Томари — відомий дипломат, учень і друг Сковороди. Лев *Томара* (XIX ст.) був київським губернатором, а потім — сенатором. Полтавських *Томарів* добре знав Григорій Сковорода. Коли 1751 р. через підступи церковників він полишив Переяславський колегіум, то переїхав на Полтавщину, де навчав сина поміщика *Томари*. Згодом, після короткого перебування в московській Троїце-Сергіївській Лаврі, Сковорода знову повернувся до Томарів, де жив невибагливим, близьким до природи жит-

тям.

Сучасна історична наука має половців за тюркомовний народ. Але в такому разі важко пояснити численні русько-половецькі шлюби, внаслідок чого вже на кінець XII ст. у жилах київських, усіх чернігівських та й більшості князів Південно-Східної Русі текла значна домішка половецької крові. Чому саме половці удостоїлися породичання з Руриковичами й грузинськими царями, і ніяких етнічних чи релігійних перепон для цього не виникало? А придворна грузинська традиція суворо трималася звичаю вибирати дружин для своїх царів

Арсен Почхуа, Тамара. Дерево. 1972

тільки з-поміж християнських народів. Чому половці ревно боронили Грузію від мусульманської експансії і разом із руськими князями протистояли татаро-монголам?

У статті “Індія, половці й Київська Русь” (“СП”, ч. 32, 2001) я висловлюю думку, що половці мовно й етнічно тяжіють до індоарійських племен взагалі і до індійських раджпутів зокрема. І що половці — нащадки так званих сіндо-меотських племен, яких античні автори знають на теренах Давньої України з середини I тис. до н.е. Ці племена склали відчутний етнічний шар у тисячолітній Боспорській державі, попередниці Київської Русі. У такому разі постає цілком природне запитання: якщо половецькі етнічно близькі раджпутам, якщо з половців походять українські *Томари*, то десять у часі й просторі мають існувати і їхні етнічні родичі — індійські *Томари*.

Хоч як воно неймовірно, але це запитання поціляє у самісіньке яблучко. Індійські *Томари* справді існують. І саме в Раджастхані, саме в раджпутів! Українські *Томари* в далеких краях за Гімалаями справді мають своїх етнічних родичів — Томарів індійських. І не просто *Томари*, а царський рід *Томарів*.

ІНДІЙСЬКІ ТОМАРИ

Індійська традиція вважає Томарів нащадками героїв “Махабгарати”. З Томарами пов'язується знаменитий імператор Вікраматія, який 57 р. до н.е. увів так звану “еру Вікрами” — традиційне індійське літочислення.

Раджпутські *Томари* насамперед — знаменита династія правителів Делі. Раджа Анангпал *Томар* 736 року під назвою *Деліліка* відкрив давнє місто Індрапастху (“Престол Індри”), яке не одне століття перебувало в запусі. Тепер це столиця Індії — *Делі*. А в XI ст. раджпутські правителі-Томари звели в Делі знаменитий Червоний Форт, де 15 серпня 1947 року Джавахарлал Неру — майбутній перший прем'єр-міністр незалежної Індії — підійняв триколірний національний прапор, знаменуючи цим, що країна скинула колоніальне ярмо і вступила в нову епоху.

Князівство Томарів називалося *Харіяна* — “Божественна країна”. Зараз на його місці невеличкий хіндімовний штат *Харіяна*, в північній частині якого — священна для кожного ін-

дійця земля *Курукшетра* — “Поле Куру”, оспівана в “Махабгараті”. Південніше Харіяни лежить Матхура — давнє місто, пов'язане з дитинством і юністю бога-пастуха і бога-воїна Крішні, нині — один із найбільших прочанських центрів. Воно теж належало Томарам.

У X ст. Томари зазнали поразки від раджпутського роду Чауханів, а в середині XII ст. князівство Томарів занепадо. Після втрати Делі Томари майже не мали володінь на рівнинах, але чимало правителів гірських князівств у Гімалаях зводили свій родовід саме до делійських Томарів. У XIV–XV ст. Томари правили в князівстві Гваліор, але потім втратили і його. Останній правитель Гваліора — Вікрамджіт Томар загинув у битві.

36 із понад ста раджпутських родів складають так звані “царські роди”, утворені з *Сонячної*, *Місячної*, *Вогняної* і *Зміїної* династій. Раджпутські *Томари* належать до Місячної династії і шанують переважно бога Шіву та його войовничу дружину.

До Місяця і Шіви, зачіску якого прикрашає півмісяць, причетні й українські Томари. На печатці полковника Степана Томари й на родовому гербі Томарів зображено півмісяць ріжками вгору. На гербі українських Томарів зображено й шестикутну зірку, складену з двох трикутників — один вершиною вниз, другий — вершиною вгору (МГ, 184). Трикутник вершиною вгору символізує Шіву, а вершиною вниз — його дружину. На щитах раджпутів часто зображається тризуб — атрибут Шіви, а на шаблях — *шакті*, символ жіночої енергії, що її уособлює дружина Шіви. Поєднана з чоловічою, жіноча божественна сила робить воїна непереможним. Недарма в раджпутів, як і в запорожців, шаблю воїнові перед походом чи битвою неодмінно вручала жінка — мати або дружина. Подібний звичай мав побутувати й у Грузії.

І три страусові пера на печатці переяславського полковника Степана Томари стосуються Шіви, бо найперше з ним пов'язується число “3”. У нього три ока, він знищив демонську фортецю Тріпуру — *Тримісто*, держить тризуб — уособлення влади над трьома світами, входить у трійцю-тримурті тощо. Шіваїта й сьогодні легко впізнати по трьох білих паралельних смугах на лобі.

Іздова тварина Шіви — бик, а його дружини-воїтельки — тигр. Шіва зодягнений у тигрову шкуру, тож він, мовлячи назвою безсмертного твору Руставелі — витязь у тигровій шкурі. А що грузинам відомі індійці та їхні божества, засвідчує ця ж поема, де діють двоє героїв-богатирів — Автанділ і Таріель.

ЩО ОЗНАЧАЄ ТОМАРА

Хоча вважається, що половці — тюркомовні, проте тюркські мови етнонім, ім'я і прізвище *Томара* задовільно не пояснюють (РФ, 219–220). Зате слово *томара* знає санскрит, а

Гоґа-бір — раджпутський воїн-святий

томар — сучасні індійські мови, в яких воно означає — “спис” (СРС, 248). Є чоловічі військові імена *Томара* — “Спис” і *Томарадгара* — “Списодержець”.

Воїна-раджпута означають словом *vir* або *bir* — “богати́р”, “герой”. Воно наявне, зокрема, в імені футболіста збірної Грузії, недавнього гравця київського “Динамо”, а нині — колеги Андрія Шевченка по італійському “Мілану” Кахи Каладзе, повне ім'я якого — *Кахабер*. А

також в імені *Гогобер*, від якого утворене відоме грузинське прізвище *Гогоберідзе*. У раджпутів є воїн-святий *Гоґа-бір* — “Гоґа-герой”, “Гоґа-богати́р”, що поліг (а з ним і 45 його синів), захищаючи рідну землю від мусульманських завоюників. Гоґа-бір зображується зі списом, як і раджпутські правителі.

Тлумачення етноніму *томари* як “списники” підтримують назви інших раджпутських родів. “Махабгарата” в Раджастхані, країні раджпутів, знає плем'я *шальви* і його ватажка *Шальву*. А в грузинів є ім'я *Шалва*, наприклад, у батька Булата Окуджави й батька Рауля Чілачави — сучасного грузинського й українського поета, перекладача, вченого, для якого Україна стала другою батьківщиною. Втім, ім'я *Рауль* теж має відповідник у Раджастхані, де *раваль* або *рауль* — титул раджпутських князів.

Етнонім *шальви* й ім'я *Шальва* сходять до *шала* — “спис” (СРС, 638). Тобто *шальви*, як і *томари* — “озброєні списками”, “списники”. Від *шала* утворені санскритське *шалака* й хінді *шалак* — “списник”. Українці мають прізвища *Шалака* й *Шалак* (зокрема, у молоді поетеси й дослідниці фольклору Оксани *Шалак*). Козацькі реєстри знають прізвище *Шалбир*, а в “Слові” є половецький рід *шельбири*. Так що половецький етнонім через п'ять століть після згадки в “Слові” відбився вже як козацьке прізвище. Санскрит знає війське ім'я *Шалавіра* (хінді *Шальвір*, пендж. *Шалбір*) — “Герой-списник” або “Богати́р із роду шальвів-списників”.

Отож якщо індійські раджпути споріднені з половцями, якщо в раджпутів є рід *Томари*, а в українців — шляхта половецького походження *Томари*, якщо прабабуся й бабуся цариці Тамари — половчанки, то не виключено, що в імені грузинської цариці якраз і відбита назва половецького роду, з якого цар Давид взяв у дружину Гурандхут, прабабусю Тамари. Тоді з половецького роду Томарів походять і невістка новгород-сіверського князя Ігоря — *Кончаківна*, названа за виняткову вроду *красною дівою*. Половецькі дівчата взагалі славилися красою, їхню вроду натхненно оспівав і персько-азербайджанський поет Нізамі Гянджеві, сам одружений із половчанкою. А в Індії загальновідома врода раджпутток, надто з давніх князівських родів.

Водночас ім'я *Томара* стосується і дружини Шіви — витязя в тигровій шкурі. Жіночий варіант чоловічого імені *Томара* (наголос на передостанньому *а*) — теж *Томара*, але з наголосом на кінцевому *а*, й означає “Озброєна списом”, “Списниця”.

В іпостасі богині-воїтельки дружина Шіви зображається з різноманітною зброєю в десятих руках, що символізує захист 10 сторін світу (8 сторін світу, верх і низ). В одній із рук — тризубець, а ще в одній — спис, подарований, за міфами, богом Агні. Зображається богиня і дворукою, лише зі списом — такі зображення властиві херсонеским монетам III–II ст. до н.е. Вона богиня-берегиня, покровителька воїнів, захисниця обложених ворогом міст, “мати міст руських”. Вона ж — херсонеська *Діва*, київська *Мокоша*, гіперборейська *Оніда* у Геродота, *Діва-Обида* й *Богородиця-Пирогоща* в “Слові” (“СП”, ч. 45, 2002), пізніша козацька *Покрова*. Задовго до нової ери вона була Царицею-Матір'ю Херсонеса Таврійського, літописного Корсуня, нинішнього Севастополя, звідки в X столітті прийшло до Києва християнство.

МГ — *Лукомский В.К., Модзалевский В.Л.* Малороссийский гербовник. К., 1993.

РФ — *Баскаков Н.А.* Русские фамилии тюркского происхождения. М., 1979.

СРС — Санскритско-русский словарь. М., 1978.

Степан НАЛИВАЙКО

Рівно сім десятиліть тому, ранньої весни 1933 року, в Україні лютував найстрахтілліший за всю її страшну історію апокаліпсис — саме на цей час припав пік штучного голоду, зорганізованого комуністичною московською владою. Перетлівали, ставали попелом висушені голодом тіла мільйонів хліборобів, ставали попелом їхні надії, їхня віра у кращий завтрашній день...

Українське село шойно встигло оговтатися після суцільної руйни революції, після першого більшовицького людомору 1921—22 рр.

Щоб зберегти своє панування, комуністи оголосили неп — нову економічну політику, тобто, часткове повернення до капіталістичного, ринкового господарювання. Селяни вперше за багато років одержали змогу працювати на своїй землі. Наслідки не забарились: уже 1923 р. врожай зернових був на 22 відсотки більший, порівняно з 1910 р., і невпинно продовжував зростати. Україна забезпечила продовольством і себе і більшу частину Союзу, мільйони центнерів збіжжя продавали в Європу й Америку. Селяни здобули змогу купувати нову аграрну техніку. Пожвавилось культурне життя на селі: з'являлися лікнепи (курси з ліквідації неписьменності), хати-читальні (бібліотеки), самодіяльні хори, театральні гуртки. Усе це збіглося з бурхливим національним відродженням у літературі, театрі, кіно, музиці, у науці. Поступово українизувалося місто, робітництво, навіть КП(б)У, а український уряд почав домагатися рівноправних відносин з російським (союзним). Тобто, прокидався народ — волелюбний, талановитий, щедрий. Це якраз і лякало найбільше імперську владу. Зміцнівши, вона взялася з сучасного комуністичним розмахом та жорстокістю упокорювати цей народ.

Першою твердиною, яку новоявлена орда перетворила у прах і попіл, стала Церква. Не перетравлювалися біблійні заповіді: “не пожайдай майна свого ближнього”, “не кради”, “не свідчи неправдиво”, “не убий”...

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

22 травня 1929 р. було внесено поправку до 18-ї статті Конституції: замість “свободи релігійної та антирелігійної пропаганди” вона тепер декларувала “свободу богослужіння та антирелігійної пропаганди”, одночасно Наркомос замість нерелігійного наказав урядовцям навчання в школах різко антирелігійне навчання.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Була у нашому селі церква. Активіст Іван Федорович (на прізвисько Капітан) наказав розібрати. За кілька днів розламали. Розкопали й могили довкола церкви, все золоте шукали, та знайшли лише золотий хрестик. Стягли докупи і побили молотами надмогильні плити, щоб не муляли начальницьких очей. Того чоловіка, що розгортав могили, вже немає. Помер. Усе жалівся перед смертю: “Дурень я був, молодий...” Усе каявся”.

(Зі свідчень Степана Омельковича Мачака, 1912 р. народження, мешканця села Розумівка Олександрівського району Кіровоградської області)¹.

Англійський письменник та історик Роберт Конквест у найповнішому, на мій погляд, дослідженні про Голодомор в Україні “Жнива скорботи” наводить такі факти:

“Монастир Святої Трійці в селі Демидівці на Полтавщині був заснований 1755 року. 1928 року його перетворили на бібліотеку, а 1930-го — знесли, використавши камінь для будівництва амбарів і тютюнового складу в сусідньому колгоспі “Петровський”. Дзвони, ікони та інші цінності монастиря розікрали активісти. Селян, що виступали проти закриття монастиря, заарештували й відправили в новий виправний табір Яйва на Уралі... У сільській церкві села Товкачівки Чернігівської губернії разом з іншими старовинними реліквіями були знищені церковні архіви, що сягали XVI століття”.

У більшості сіл, де мені доводилося бувати, сталися подібні блюзнірства. Складається враження — чим святіша пам'ятка, тим страшніше її плюндрували. У колись української державності — славному містечку Суботіві — дерев'яна Михайлівська церква, споруджена ще батьком Б. Хмельницького, перестояла навали турецьких, татарських, польських, російських царських військ. Сталінські ж ординці наприкінці 20-х років XX століття зламали її на дрова. При цьому, за переказами, було осквернене поховання середульшого сина гетьмана, закатованого поляками ще хлопчиком, що покоївся під олтарем. Родову усипальницю Хмельницьких — Іллінську церкву, де козацтво три віки тому поховало свого великого батька Богдана, — “войовничі безбожники” “переобладнали” на клуб, а потім — на зерносховище (тільки чуду та товстелезним півтораметровим стінам треба завдячити, що церкву ту зовсім не розвалили).

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Особливо люто розправилися новоявлені оборонці “єдиної Росії” сталінського вишколу з Українською Автокефальною Православною Церквою, яка ризикувала від'єднатися від російської. З 1928 по 1938 рік у радянських тюрмах було закатовано 13 її архієпископів та єпископів і близько 20 000 членів приходських та районних церковних рад.

Тоді не просто руйнували храми, мордували священників, спалювали на вогнищах старовинні ікони та книги — розчавлювали, спопеляли споконвічну народну віру в духовність, у добро. А в спустошені людські душі вливали наймерзнішу жовч, найогидніший бруд. Згоряли старі боги, а в лютий полум'ї поставали нові комуністичні ідоли.

Як відомо, для увічнення свого всесилля будь-яка тоталітарна система потребує того, щоб не ринок керував господарством, а єдино вона — своєю самодержавною волею. Тому передовсім так безжалюбно знищили неп. В Україні, у селі, він укоренився найглибше, пам'ятали також мстиві імперські вожді незламне прагнення українців до незалежності, затьмарили боротьбу за свободу в епоху УНР. За все це наш народ заплатив апокаліптично-жасливим, ще нечувану ціну...

XVI партконференція ВКП(б) у квітні 1929 року проголосила початок масової колективізації. І повернулася в Україну ще жорстокіша кріпачина, як за Миколи I. У селян забирали все: реманент, тягло, у багатьох навіть дрібну худобу.

Пам'ятай. Художник Валерій Франчук

бу і птицю. Та — що найстрашніше — ЗЕМЛЮ, а з нею і сент хліборобського буття.

Найрешетливіших, найуміліших господарів, які повсякденно працюючи досягли певного достатку, а також і частину бідняків, котрі не боялися казати правду у вічі знахабнілим сільським верховодам, — “розкуркулили”, тобто фактично пограбували.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Мій батько Борис Семенович Грінченко свого часу був революціонером. Сидів в одній камері з Петровським. А от коли почалася колективізація, то він був проти, твердо вірив, що все повинно бути так, як їм обіцяли в час революції. Тому батько не вступив до колгоспу. На нього почали полювати. Сім'я в нас тоді була дуже велика: дідусь, бабуся, батько, мати, чотири сестри, я і два брати. Батько ховався, кудись їздив, з'являвся дома дуже рідко — боявся за сім'ю, щоб не виселили.

Ночами приходили групи комсомольців шукати батька. В хаті перевертали все дотором. Коли надбували хорошу річ, зразу ж забирали, як бандити. На нас, дітей, кричали. Натішившись своєю владою, йшли. Ми, звичайно, тремтіли від страху та образи і до ранку вже не могли заснути. От тільки як почали виганяти

нас із дому, я забула. Пам'ятаю лише, що було це пізньої осені. Надворі сипала перша “крупка”. Було холодно. Мама прослала багато соломи, обставила її снопами, а поверх снопів поклала якісь палиці і накрила ряднами. Мені, пам'ятається, це навіть подобалося по-дитячому. Я бігала попіл деревами, збирала листочки, на які нападала “крупка”, злизувала її.

Мама послала постіль і коло цього куреня розіклала вогнище — пекли картоплю. Так ми жили кілька днів. Потім нас почали виганяти і з двору. Люди боялися пустити нас до себе, щоб не накликати гнів начальства. Нарешті змилувався один сусід — пустив нас до себе в хату. Це був 1932 рік. На весну почався голод”.

(Зі свідчень нині киянки Діани Борисівни Грінченко, котра народилася 1927 р. в селі Хижинці на Черкащині).

Та більшість “розмайнованих” (так називали цих нещасних у сільрадівських постановках) спіткало ще страшніше лихо — каторга. Їх вивозили на поселення в Сибір цілими сім'ями, без жодних засобів до існування, на холодну і голодну смерть.

“Ранком 28 червня нас відправили з Нікополя на станцію Павлопілля. Аж до посадки до вагонів чоловіків весь час тримали окремо від сімей. Ми прибули раніше, жінок та дітей привезли слідом. Коли почали садовити до вагонів, разом із сім'єю викликали й садовили до вагона чоловіка. При цьому були трагічні сцени, бо

виявилось, що багато жінок покидали своїх дітей. На гіркі докори батьків жінки зі сльозами під загальний плач та крики конвою ДПУ кричали: “Я їм рідна мати. Я не повезу їх із собою туди, куди нас вивозять на певну смерть”.

Людська мова занадто бідна, щоб передати весь жах трагедії цих нещасних батьків та матерів, що мусили самі, — з почуття любові та відповідальності — пустити в світ своїх власних малих дітей... До цього їх змусили вістки з Півночі від першої партії розкуркулених. Дехто з них утік і розказував, а інші прислали листи і писали, що майже всі діти вимерли дорогою та вже на місці, викинуті з вагона на сніг, щоб іще йти сотні кілометрів у лісі і там самим собі будувати житло — бараки. Вмерло багато дорослих, а особливо дітей від голоду, холоду та хвороб під охороною конвою, з наказу властей із Кремля”.

(Зі свідчень селянина І. Шинколі, що народився 1907 р. в селі Нова Павлівка Нікопольського району Дніпропетровської області).

“В Ємецьку був величезний табір, де розташували сім'ї, позбавлені батьків-годувальників. Тут перебували у більшості діти. 32 тисячі осіб жило в 97 бараках. У таборі лютували епідемії кору та скарлатини, і не було ніякої медичної допомоги. Денний раціон складався з 14 унцій² чорного хліба, 3,5 унції проса і 3,5 унції риби. Дитяча смертність була страшеною, дітей хоронили цілими днями. Проїжджаючи через ці місця у 1935 р., один із колишніх в'язнів побачив, що кладовище, де колись стояли численні хрести, зрівняли з землею, певно, за наказом згори” (Р. Конквест).

Таким чином розправилися тоді майже з 3 мільйонами хліборобів. Приблизно третина висланих загинула.

Тим же селянам, котрих зарахували до “першої категорії” як “затягати класових ворогів”, судилося бути замордованими своїми домороженими фашистами ще задовго перед приходом до влади Гітлера в Німеччині.

“Взимку 1929 — 1930 рр. у київській в'язниці розстрілювали по 70 — 120 чоловік за ніч. Колишній в'язень, арештований за релігійну діяльність, повідомляє, що у в'язниці ДПУ в Дніпропетровську в камеру на 25 осіб саджали 140, правда, шночі 1 — 2 арештованих виводили на розстріл” (Р. Конквест).

Селянство опинилося в ситуації оточеного, загнаного мисливцями звіра. Дехто завчасно здогадувався втекти із села. Та безжалюсна доля наздоганяла скрізь.

“Уже наприкінці 1932 року в Запоріжжі під кожними дверима за день переходило поодинокі по 15 — 20 селян — просити їсти. По всіх ящиках для сміття, що стояли біля будинків, цілими днями довалися голодні селяни, шукаючи недоїдок, яких не було, бо ї їмське населення жило на злидненному “пайку” за картками.

Приблизно на початку березня 1933 року, прийшовши зранку на роботу, я побачив біля їдальні два трупа селян: чоловіка років 40 та хлопця років 10—12. Робітники стояли навколо пригнічені.

Незабаром я був у лікарні, коли під'їхала підвода, з якої лікарська обслуга внесла но-

силками до почекальні пухлого, без пам'яті, чоловіка років 40. Вийшов до нього лікар, подивився і сказав: “Ніякий йому ні лікар, ні ліки не допоможуть: він умирає з голоду”. На запитання до візника, де він його взяв, візник відповів, що, прийшовши на роботу, вони побачили лежачу незнайому людину, що вже не балакала, та що бригадир послав його відвезти людину до лікарні.

З цього часу подібні випадки стали щоденним явищем. У тому ж березні місяці 1933 р. мене послав мій начальник з вантажною машиною в розпорядження дільниці міліції 13 виселка м. Запоріжжя. Там почали виносити і вантажити на автомашину пухлих селян, що вже не могли самі ходити. Коли було навантажено приблизно чоловік з 15, — до кабіни сів міліціонер та сказав їхати до БУПРу (Будинок примусової праці — в'язниці). Після павзи міліціонер обізвався до мене: “Товариш шофер! Не швидко їдьте. Хоч Ви пожалійте цих людей”. Після такої несподіванки я запитав його, чому їх везуть до в'язниці та що це за злочинці? Міліціонер відповів: “Такий наказ. А що буде з ними далі — я не знаю”.

(Зі свідчень уже згадуваного селянина І. Шинколі, якому вдалося втекти по дорозі на засланні й влаштуватися працювати в місті).

Людам, котрих не розкуркулили, було ніяк не легше. Їх перетворили, по суті, на рабів, примусили працювати в колгоспі від сходу до заходу сонця, можна сказати, безплатно. Крім того, накладалися всілякі мислимі й немислимі податки на худобу, садовину, городину...

Львівська (тоді ще закордонна) газета “Діло” у числі за 26.01.33 р. вмістила “виймки з селянського листа з УССР”. Наведу один лише уривок із нього: “Податку нам давати треба 75 крб. 9 коп., “обложення” 82 крб. 32 коп., “кубаційного” — 38 крб. 75 коп., тракторних акцій — 93 крб. 15 коп.”.

Звичайно, при цілоденній роботі в колгоспі фактично задарма ніде було взяти таких грошей, і тоді уповноважений, агенти та місцеві їхні підручні застосовували “революційні методи перевиховання” до “несвідомих”:

“За неповну виплату податків людей замикали в скринях на ніч, примушували залазити під стіл і гавкати по-собачому, голих виганяли на сніг...”

Так і позику брали. Якось серед ночі кличуть мене в колгосп. Я пішов. Дають в руки шпалеру (тоді не було паперу). Секретар: “Розпиши на шпалері”. Міліціонер сидить за столом, наган лежить коло нього. Я б ухватив той наган і постріляв їх, якби знав, що заряджений. Розписуюсь. Потім поверх розпису дописали, скільки нібито я зобов'язався здати позики”.

(Зі свідчень Федора Федоровича Голинського, 1907 р. народження, мешканця села Розумівка Олександрівського району Кіровоградської області).

У Черкаському обласному архіві зберігається оригінал допису в “Комсомольскую правду” сількора Б. В. Березнюка. Подаю, не змінюючи мови й стилю, деякі уривки з того досить об'ємного допису. Зокрема, сількор розповідає про ситуацію, яку він застав, прийшовши в Чорнобаївський район:

“18 й 19 мая члени ВКП(б), секретарь чорнобаевской партячейки Чуб А., председатель СПО Ранько, Свицаров Гр., председатель сельсовета Шаповаловский С., Мирошниченко Александра, Шелудько А., й беспартийные Орел Й., Гайдай П., Свич Гр. й другие. При помощи сельских исполнителей начали созывать крестьян, на которых было наложено хлеб, которого они не могли вывезти. Конечно, Чуб Андрей сейчас его берет за полные органы й крутит, пока тот не потеряет сознания, тогда его отливают й начинают снова бить й повторяют пытки. Некоторых водили расстреливать на кладбище... Таким образом побили тяжело Ричку М., Евича Евг., Обихода К., Кыкота М., Головню Н., Грыцай Ш., Козак М. — некоторые из них были при смерти. Видя такое безобразие, я начал собирать факты, кто подал инициативу порки и сказалось, что здесь была инициатива кого-то из ОПК или РПК...”

15 октября 1929 г.”. (Черкаський обласний державний архів, фонд Р-134, опис № 1, 12, с. 3).

Далі буде.

● Василь ПАХАРЕНКО, член “Просвіти”, м. Черкаси

¹ Тут і далі, незалежно від часу подій, приналежність населеного пункту певному району та області вказується за сучасним адміністративно-територіальним поділом.

² Одна унція в англійській системі мір дорівнює 28,35 грама. — В. П.

Продовження.
Початок у ч. за 2003 р.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Керівники українського уряду намагалися пімірковано запроваджувати колективізацію. Це викликало неприховане роздратування Сталіна. У постанові ЦК КП(б)У та Раднаркому України від 25 грудня 1929 р. планувалося до жовтня 1930 р. успішніти 21,6 % орних земель. Але вже через 10 днів ЦК ВКП(б) ухвалив максимально прискорити темпи колективізації, аби закінчити її до 1932 р. І на жовтень 1930 р. було успішлено не 21, а 70 відсотків усіх орних земель.

Хто ж здійснював цей кріпосницький визиск на місяцях?

Левко Копелєв — колишній активіст, що згодом розкався, — згадує у мемуарах (видрукуваних на Заході) думку, висловлену 1932 року його знайомим — агрономом: “Деякі з них (господарів, оголошених тоді куркулями. — В.П.) — герої Червоної Армії, ті самі хлопці, що брали Перекоп і мало не взяли Варшаву. Вони осіли на землі й пустили міцне коріння. Розбагатіли. Лише той, хто не трудився, залишився бідняком. Саме ті, які й на чорноземі не могли виростити нічого, окрім бур’яну, не могли надіти молока від племінної корови. Вони-то потім і верещали про класового ворога, що жириє на їх поті й крові”.

Такі “революціонери” виявилися надто корисними режимові. І от настало царство можновладних холодів, бо верховний тиран розумів — тільки на них утримається його трон.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

Яків Менакір (з 1929 р. жив у селі Котюжанах на Вінниччині) згадує в мемуарах, що побачили світ на Заході, про тодішнє сільське керівництво: “Партійний осередок в селі Котюжани складався не більше, ніж з шістнадцятих членів та кандидатів партії, і його постійно очолював Павло Полотнюк. Комсомольський осередок був трохи більший — коло тридцяти осіб. Не всі члени партії та комсомольці були завзятими прихильниками колективізації. Деякі з них належали до заможних селян, так званих середняків і намагалися співпрацю з владою вберегти себе і свою родину. Опинившись у зраї злочинців, вони слухняно виконували всі накази.

Місце, де збиралися сільські більшовики й комсомольці, було дещо незвичне. Вони уподобали кілька кімнат у великому палаці поміщика Ценіна. Там перебував Котюжанський робфак, на якому навчалися переважно молоді жінки й дівчата. Цю молодь більшовики часто використовували як статистів на всіляких зборах, на які важко було зігнати селян. Таким чином на цих зборах вдавалося одержати кілька десятків голосів на підтримку тих ухвал, які ставилися на голосування.

Серед партійців та комсомольців не було таких, що відмовлялися від доброї чарки та закуски. Усе це вмів добре організувати директор робфаку Соколов, Це робилося за рахунок “столовки” — ідальні для студентів робфаку. Інколи пиятику влаштовували коштом невеликої групи заготівельників Одеської заготівельної контори; вони діяли в тій місцевості і Котюжани мали місцем свого постійного перебування.

Усі ухвали партійного осередку обговорювали вночі, коли село спало. У палаці збиралися більшовики й комсомольці, ухвалювали рішення, а потім відбувалася пиятика. Ранком, ще вдосвіта, згряя похмелялася і розповзалася селом виконувати ухвалені рішення — найчастіше черговий злочин. Так було від початку 1929 і майже до кінця 1938 року. Час від часу між одним з членів зграї та студенткою робфаку зав’язувався черговий роман, який звичайно закінчувався скандалом. У таких випадках ученицю (найчастіше, вагітну) намагалися стиха виключити з робфаку й усунути з села, а партійний чи комсомольський активіст, певна річ, виходив сухим з води”.

Та не всі виявилися холуями. Проти закріпачення народу протестувало українське керівництво. Батоюм і пряником, а потім і кинджалом у спину його поступово примусили замовкнути. Протестувала інтелігенція. Її розчавили рішуче і безжалю, зразу ж.

Уже навесні 1930 р. в Харкові було інспіровано гучний судовий процес проти СВУ (Спілки визволення України) — нібито контрреволюційної організації, якої насправді ніколи не було. Сьогодні вже офіційно доведено, що СВУ вигадана в урядових та енкавеевських кабінетах у Москві. Проте тієї вигадки було досить, щоб засудити у відкритому, галасливому процесі 45 знаних науковців, письменників, юристів до різних термінів ув’язнення, де абсолютна більшість їх незабаром і загинула. До речі, керівником тієї організації чекісти „призначили” видатного лі-

тературознавця, нашого земляка академіка Сергія Єфремова. Ще 5 тисяч інтелігентів було репресовано за участь у тій же неіснуючій СВУ, тільки вже негласно.

Хай скажуть самі за себе хоча б такі цифри: до 1930 р. на Україні друкувалося 259 письменників. Після 1938 року з них — 36. За цей час, за неповними даними, розстріляно — 17, наклали на себе руки — 8, ув’язнено в таборах — 175 (більшість їх там і замордовано), 16 зникли безвісти, 7 померли своєю смертю.

А тим часом колгоспно-кріпосницька система, тільки народжуючись, уже зазнавала краху. Начальницькими циркулярами, погрозами, катуваннями можна залякати, зламати хлібороба, але примусити його самовіддано працювати тепер уже на чужій землі — ніколи. Як наслідок, з 1928 до 1933 року рівень сільськогосподарського виробництва знизився вчетверо і продовжував спадати.

Насувався голод. Ще можна було спробувати уникнути його: скоротити плани хлібозаготівель, дати зерно для сіви із загальносоюзного фонду, пригальмувати хоч би тимчасово розмах індустріалізації та колективізації. Проте керівництво чинило навпаки.

СТАТИСТИЧНА ДОВІДКА
1930 року Москва збільшила хлібозаготівлі на Україні на 11,5 % порівняно з 1926—1927

ГАРЯЧИЙ ПОПІЛ

Виходьте, ви ж люди... Художник Валерій Франчук

роками. З урожаю 33,1 млн. т було забрано 7,7 млн. т. Такий же план було накладено й 1931 року, хоча колективізація зменшила врожай, який становив 18,3 млн. т. При цьому, за офіційними даними, 30—40 відсотків його було втрачено при збиранні. З фактичного збору 1931 р. в 11—13 млн. т. владі вдалося забрати 7 млн. т. Таким чином, селянам для споживання залишилося в середньому по 112 кг зерна на душу.

Врожай 1932 р. був 13,4—14,7 млн. т., але втрати становили 40—50 %. Однак Москва наклала план хлібозаготівель 6,6 млн. т., хоч могла забрати з цього лише близько 5 млн. т. Тому на душу населення в УСРР для споживання лишилося в середньому по 83 кг хліба.

Керівництво Української Соціалістичної Радянської Республіки буквально благало Москву про зниження плану хлібозаготівель, попереджуючи, що Україна в критичному стані. Але Сталін безжально йшов до мети. В липні 1932 року він відряджає на III Всеукраїнську конференцію КП(б)У Молотова і Кагановича. У відповідь на скарги одного з лідерів українських комуністів Миколи Скрипника, що в селян “уже нема чого більше забирати, тому що все вищичено під мітлу”, сталінські емісари заявили: “Жодних поступок чи сумнівів щодо питання виконання завдань, поставлених партією і радянським урядом перед Україною, не буде”.

І це в той час, коли план вирощення зерна було виконано на 30 %, картоплі — на 25 %, овочів — на 26 %.

І ось, щоб упокорити селян, примусити їх стати тягловим бидлом, кремлівська кліка зважилася на сатанинський злочин — планомірне винищення за одну зиму мільйонів людей. Розпочалася тотальна війна, жорстокішою за яку не знав світ: людей не рубали, не стріляли — у них просто забрали всю їжу, оточили військами і спокійно дивилися, як вони повільно, у нестерпних муках конають з голоду.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“У 1932 р. урожай гарний уродив. Але що було — вибрали. У нас сім’я велика була, то всі пішли на той світ. У колгоспі люди, як мухи, мерли — узяв наряд, поїхав у поле, там і кінчився. Стоять воли, а він мертвий. Мене чоловік знайомий врятував — завфермою був, то й мене в радгосп узяв фураж підвозити. То хоч і воші годував, але пухлий не був — пайок давали.

Той завфермою і батькові передавав:

— Іди в радгосп.

— Дітей не покину, — уперся батько. Прибігав я в неділі додому воші випарювать — верст 4 було з радгоспу. Іду степом — валяються люди то тут, то там. А дома брати лободу варять у бляшанках. Бувало, бурячок украду — принесу додому. І цілують, і плачуть. Потім

Прибувши в Москву, Молотов доповів про цей дивний саботаж Сталіну. Той страшенно розгнівався. А незабаром після цього, 7 серпня 1932 року вийшов так званий “закон про три колоски”. Цей закон приписував властям карати кожного, хто зірве на колгоспному полі хоч би три колоски. Заставали за такою “крадіжкою” переважно дітей, найчастіше їх убивали на місці.

Трохи в кращому становищі опинилося місто. Там був невідгінний мор, адже московський комуністичний режим збирався пожерти світ, спираючись саме на військову й індустріальну могутність. Ще з 1929 р. в містах запроваджено карткову систему. Норми хліба були переважно такими: 200 грамів для непрацюючих, 400 — для службовців, 600—800 — для робітників денно. Люди вистоявали за хлібом часом цілі доби, і далеко не завжди “доходила черга”. Згодом для робітників на великих заводах відкрили фабрики-кухні, де їжа була краща, а черги менші. Та існували ще, причому весь час, навіть навесні 33-го, заховані від людських очей спецрозподільники для комуністично-апаратників, працівників НКВС, командного складу Червоної Армії. Там було все без обмежень...

Уперше в історії село вмирало з голоду, а місто мало харчі. Вкрай виснажені люди рвалися в міста, навіть в інші республіки, щоб урятуватися від наглої смерті, дістати хоч шматочок хліба вмираючим дітям. Та ось 2 грудня 1932 р. ухвалою ЦВК СССР запроваджується єдина паспортна система. Хлібороби паспортів не одержали, що було юридичним підтвердженням ставлення властей до селян як до “контрреволюційного класу”. Тепер їм суворо заборонялося залишати своє село. Невдовзі селянам заборонили працювати на фабриках і заводах, на шахтах. Тих, що працювали там досі, повертали під конвоем додому на голодну смерть.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Восени 1932 року мій батько, мати і нас четверо дітей вийшли до Московської області. Батько працював сторожем у радгоспі неподалік від Москви. Але весною 1933 року нашу родину органи НКВС силою заставили вернутися на Україну. Батька заарештували там же, в Московській області, і вислали в Мурманськ на примусові роботи. Брата Юхима якось пожаліли і відправили в будинок безпритульних у Томську. Менші мій брат і сестра померли з голоду тут, у Багачівці, коли вернулися”.

(Зі свідчень Марфи Леоніївни Медведенко, 1919 р. народження, мешканки села Багачівки Звенигородського району Черкаської області).

На станціях та дорогах, що вели до міст, з’явилися спеціальні охоронні загони. Кордон із Росією перекрили війська НКВС, які стріляли в натовпи селян, що тікали від Голодомору.

“Народився я 1923 р. в сім’ї середняка. У батька й діда було 2 корови, 2 коняки, 4 десятини землі. З початком колективізації забрали поступово у нас усю худобу. Безперервно обкладали податками, а тоді і з хати забрали все — і подушки, й навіть ганчірки. Зосталися голе ліжко й порожня скриня, бо не проходили у двері. У жнива 1932 р. була ще купка зерна, намолоченого у клуні, але його забрали одного дня в серпні місяці. А тоді ще ходили зі шпичками і шукали хліб скрізь — і в печі, і під полом, і в городі. Та нічого вже їстівного у дворі не було. Однак продподаток продовжували носити і вимагали його виконання. Батько чогось не хотів йти в соз, хоч мулярували в радгоспі.

Зимою нічим було протопити в хаті, стіни позеленіли від моху і вільгості. Я ходив тоді у 2-й клас. Спали всі на печі, без ряднини, без соломи. Мама заслабла від недоїдання. Уже й бабуса лежали дуже слабі, дуже побивалися, як забрали останню корову. Дід були трохи міцніші, то хоч води в хату вносили. Дві сестри — старші од мене на 1 і 2 роки — стали здирати кору з лип і товкти у 1 ступі на млинці. Потім і кори не стало — липи голі стояли по всім селі.

Люди почали пухнути і вмирати. Вмерли наша бабуса, дідусь опухли і вмерли через два тижні. Умерла найстарша сестра моя Ганя. Мама все, що можна було їсти, віддавала нам із сестрою і в березні скінчилася. Зосталися ми втрьох. Батько, я і сестра Антося. Батько впросив директора радгоспу, щоб узяти нас із собою на роботу (він мурував цегельню за 3 км від радгоспу). Ми із сестрою насилу туди доходили, щоб увечері попоїсти в ідальні супу з буряків (давали півлітра).

Далі буде.

● Василь ПАХАРЕНКО, м. Черкаси, член “Просвіти”

Закінчення.
Початок у ч. за 2003 р.

Сусіди мерли щодня. У Дмитра Гаврилюка (якого прозивали Англійцем, бо до 1930 р. жив в Англії) було п'ятеро хлопців і троє дівчат. Хлопці були здорові, як дуби, але вже почали пухнути.

Наш батько також раніше їздив на заробітки в Усуйрський край. Привіз звідти срібних грошей 1925 року випуску. От вони й договорилися з нашим родичем дядьком Серафимом, та й поїхали в город. Там у “торгсині” (“торгсини” — спеціальні крамниці, де за коштовності можна було придбати їжу, у такий спосіб держава забирала у народу останні недограбовані реквізіціями цінності.— В. П.) купили за те срібло 2 мішки висівок і вночі, щоб ніхто не бачив, приїхали додому. То вже з Англійців тільки один Сашко остався живий, а то всі померли — і батько, і мати, і діти. А Олексійка вбив сусіда, бо хлопець заліз до нього в хату і виїв суп, що стояв у печі.

Ми ж рятувалися цими висівками від пухлини. Декого рятувала наша річка — Гірський Тікич, там люди вигрібали граблями равликів, смажили їх і їли. Багато хто з них на річці й помирав, і вода підхоплювала їх, пухлих, та й несла аж до Буків”.

(Зі свідчень криворіжця Михайла Юхимовича Команчука, що народився і пережив Голодомор у селі Вороному Жашківського району Черкаської області).

“Нестерпно, боляче бачити голодну смерть рідних та близьких людей, засуджених владою на страхотливі муки, — із тріщин обезкровленого, брезклого обличчя та тіла невпинно тече рідина. Це вже безпомилкова ознака швидкого кінця.

Особливо багато померло односельців у березні — травні 1933 р. Майже щоранку на однокінній грабарці вивозили до цвинтаря по декілька мерців. Копати глибокі ями для поховань не було кому. Їх глибина сягала не більше одного метра. Знявши з ручиць дошку, мерців штовхали до ями, не засипаючи землею, аж поки не наповниться всередині. І ніяких плачів, обрядів. Усіх хоронили без домовин, їх не було з чого і кому виготовляти.

Наша сім'я із 6 їдців лише чудом вижила, але й ми втратили дідуса Пилипа, якому виповнилося тоді лише 55 років. Він, пасучи колгоспних овець, так і помер на підгір'ї. А дядько Федір ліг недалеко від переповнених зерном паггаузів біля станції Пальмира, куди він дійшов, щоб зібрати жменю зерна, яке висипалося крізь щілини зернохосвищ. Ще теплим його с'як-так зарили біля залізничі чужі люди...

Відчуваючи смерть, люди свідомо чи несвідомо найчастіше вилазили з хат, сідали коло воріт чи під тином. Так і конали сидячи”.

(Зі свідчень Олександра Пилиповича Батіра, що народився 1916 р. в селі Богуславець Золотоніського району Черкаської області).

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Уряд УСРР продовжував протестувати проти винищення народу. 24 січня 1933 року спеціальна постанова ЦК ВКП(б) засуджує діяльність українських комуністів. Без згоди ЦК КП(б)У Кремль надсилав другим секретарем ЦК КП(б)У і фактичним диктатором України Павла Постишева. Разом з тим довіреними людьми Сталін заміняє керівників Дніпропетровської та Одеської областей, начальника НКВС України, а також надсилає 15 тисяч “кретких, испытанных большевиков”, щоб зламати опір місцевих властей.

Уряд України благав Постишева зробити останню спробу врятувати людей від неминучої загибелі — видати колгоспникам відібраний у них хліб, який залишився на елеваторах, звідки його вивозили на продаж за кордон. У відповідь диктатор заявив: “Не може бути й мови про допомогу держави доставками зерна для сімби. Зерно повинні знайти й засіяти самі колгоспи...”

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“У 33-му люди мерли чорно. Був я конюхом тоді. Якось бригадир (усе “чтокав” — росіянин був) каже:

— Отвезі деда Андрона на кладбіще.

Я зайшов у хату, а він скоцюрблений лежить, голий. Злякався я і тікаю. А тітка:

— Підожди.

Найшла рядно, загорнула діда, винесли ми його вдвох і поклали на віз. По дорозі люди кричать:

— Підожди!

Винесли ще бабу і дівчину...

Набралося повний віз трупів. Довіз їх, ніхто й не проводив. На кладовищі саме зрізали хрести — одвозили на дрова в Кіровоград. Ледве знайшов яму — хтось викопав уже. Під'їхав конячиною, підважив, лягнули вони в яму, як оселедці. Хто закопував — не знаю. Я тоді вивговорив бригадиру, і більше він мене не посилав...”

(Зі свідчень Степана Омельковича Мачака, 1912 р. народження, із села Розумівки Олександрійського району Кіровоградської області).

“Один чоловік, Селифон Воронюк, зробив візок, сам впрягався в нього і збирав по селі трупи. На кладовищі викопали кагат, у який звозили померлих. Він не засипався, трупи розкладались, стояв сморід. А Селифон привозив усе нових і нових мерців. Були випадки, коли він кидав на візок іще живих. Пам'ятаю, як один чоловік просився у Селифона: “Побійся ж Бога, я жить хочу!” Селифон відповідав: “А що, буду за тобою ще й завтра їхать?!”

(Зі свідчень Лукії Матвіївни Ткачук, що народилася 1921 року в селі Скалі Оратівського району на Вінниччині).

ГАРЯЧИЙ ПОПІЛ

Свята печаль. Художник Валерій Франчук

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

За “нерішучість” та “примиренську політику щодо куркульства” 1933 року усунутий з посади Голова Раднаркому УСРР Влас Чубар, включено з партії понад 50 тисяч чоловік, більшість із них заарештовано.

Зрозумівши неправдивість, нечуване жажіння злочину та свою відповідальність за нього перед народом як комуніста, 13 травня 1933 року застрелився видатний український письменник і громадський діяч Микола Хвильовий. 7 липня покінчив із собою заступник Голови Раднаркому УСРР, член Виконкому Комінтерну, член ЦК ВКП(б), член Політбюро ЦК КП(б)У, Голова Ради Національностей ВЦВК Микола Скрипник.

Малком Маггарідж — один із небагатьох західних журналістів, що наслідили писати вже тоді правду про голодну катастрофу України, — в газеті “Манчестер гардіян” за 27 березня 1933 р. зазначав: “До революції Україна була одним із найбільших у світі виробників пшениці. Навіть комуністи визнають, що життєвий рівень її населення, включаючи навіть незаможних селян, був доволі високий. Тепер хіба що в Аравії можна знайти хліборобів у нужденнішому становищі. Тут, в Україні, також є нові фабрики, грандіозна нова Дніпроелектростанція, нова величезна площа з довжелезними урядовими будинками в Харкові — і продовольство, яке вивозять з Одеси за кордон”.

У це неможливо повірити, здається, найпотворніший маніяк не здатен зважитися на таке. Проте знайшлися ті, що зважилися: 1932 року Советський Союз вивіз у Західну Європу більш як 18 млн. центнерів збіжжя, навіть 1933 року, коли на Україні щоднини зинула від голоду тисяча душ, експорт становив 10 мільйонів центнерів зерна.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Євгенко Жарун і Грищик Фатуран збиралися йти на старий цвинтар нарвати берестового листа. Почався дощ, і Євгенка мати не пустила. А Гриць як пішов, так додому й не вернувся. Батьки забідкались, кинулись сюди-туди. Ніде нема. Хтось підказав, як Іван Ф. завів хлопчика до Г. (приїжджого сім'ї). Протих людей ходили непевні чутки, і батьки Грицеві подалися в сільраду. Звідти прийшли з обшуком. У підпічці у хаті Г. знайшли 6 людських голів...”

Яке це страхіття! А Мотря розказує, наче про щось звичайне. Сама байдужа, далека від цього всього, очі геть потухлі. Розказує про те, як чоловік Іван заманював жертву, як її чіпляли до жердки, як вона, Мотря, випускала з людини кишки. Йосип з Іваном рубали, солили і складали в діжку м'ясо.

Їх вели через село в Бабанку (тодішній райцентр. — В.П.). Тоді я вперше почула страшне слово “людодіи”!

Олександра Р. порізала і з'їла своїх дітей Лукійку і Петрика, таке ж учинила зі своїми двома дітьми Настя М., Домніка Д. з'їла Танація Усатенка, Гафію Король, Василя Рябоко-

сотнях міст і сіл Східної України, у тому числі і в Черкасах, досі носять їхні імена вулиці, майдани, школи, стоять їхні пам'ятники.

ЮРИДИЧНА ДОВІДКА

Стаття 1 “Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього” від 9 грудня 1948 р., чинної у більш як 80 країнах світу й ратифікованої також Україною, гласить:

“Сторони, які домовляються, підтверджують, що геноцид, незалежно від того, здійснюється він у мирний чи воєнний час, являє собою злочин, котрий порушує норми міжнародного права і проти котрого вони зобов'язуються вжити заходів запобігання та карати за його скоєння”. Україна також підписала “Конвенцію про незастосування терміну давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства” від 26 листопада 1968 року...

У полум'ї сталінської колективізації-геноциду згоріло, перетворилося на попіл, за західними даними — р. Конквеста, Ф. Лорімера, С. Максудова, — 14,5 мільйона (!) хліборобів, лише взимку — навесні 1932—1933 рр. штучний голод, організований московськими властями, убив 7 мільйонів чоловік, із них до 3 мільйонів (!!) дітей. Підрахунки, зрозуміло, приблизні, тому зумисне називають дослідники граничний мінімум... Попелом лежать ці мільйони у нас під ногами. Гарячим, пекучим попелом.

Понад п'ятдесят років комуністична імперська влада не дозволяла навіть згадувати ту страхотливу трагедію — намагалася викреслити з людської пам'яті, приховати свій найбільший злочин. Не вдалося. Під вагою пекельних злочинів сама пірнула в небуття навіки.

А намоість потроху оживає пам'ять. На багатьох сільських цвинтарях з'явилися скромні пам'ятники жертвам Голодомору. Про 1933-й видано ряд правдивих досліджень, знято кілька документальних і художніх фільмів. Але все це було зроблено ще на початку 90-х. В останні ж роки про цю найжасливішу катастрофу нації знову призабули. Хтось за щоденними клопатами й нестатками, хтось у гонитві за грошима й розкошами, а чимало владоможців від сільських до столичних — через свої прокомуністичні, проімперські симпатії (невигідно про таке пам'ятати, любовно зберігаючи у сейфі червоний прапор і партквиток).

Якось непомітно минає і сумний сімдесятилітній ювілей Голодомору. Відбулися нещодавно слухання у Верховній Раді, ініційовані “Нашою Україною”. І знову не обійшлося без словесної казуїстики. Дехто намагався доводити, що не такий уже й масовий був той голод, і не проти українського народу, мовляв, скерований, а проти селян-одноосібників, що треба усім усе простити й забути.

Ой ні, якщо забудемо — дамо шанс мотрошній історії знову повторитися. Гадаю, насамперед владі годиться відреагувати на сімдесяті роковини трагедії дуже конкретними кроками:

— визнати нарешті штучний голод 1933 р. актом геноциду російського комуністичного режиму супроти українського народу;

— поставити перед урядом Російської Федерації як правонаступниці СРСР вимогу про вибачення перед українським народом та про матеріальне відшкодування жертвам Голодомору (як вибачилася перед світом Німеччина за фашизм і як досі виплачує чималі кошти колишнім оstarбайтерам);

— підвищити пенсію бодай на 10—20 гривень сьогоднішнім селянам, які народилися 1933 р. і раніше — цих людей уже дуже мало і зараз саме їм найтяжче, отож, це буде найгуманніший крок історичної справедливості;

— засудити комуністичну ідеологію на рівні з фашистською як тоталітарну, злочинну, у корені антилюдську;

— прибрати пам'ятники комуністичним вождям, перейменувати міста, села, вулиці, майдани, названі їхніми іменами;

— упорядкувати місця масових поховань жертв Голодомору, увіковічнити їх хрестами з терновими вінками;

— створити масштабний музей Голодомору — хоч би в Українському домі у Києві (скажімо, євреї по всьому світу створюють музеї Голокосту, й у всіх куточках планети відома трагедія цього народу під час II світової війни, а ми навіть самі ледве пам'ятаємо свій Голокост...)

Мусимо зробити бодай це, щоб упокоївся нарешті в мирі прах семи мільйонів наших земляків, безневинно замордованих у 33-му. Це потрібно не так їм, як насамперед нам. Адже тільки шануючи предків, пам'ятаючи уроки історії, здобуємо шанс на гідне майбутнє.

● **Василь ПАХАРЕНКО**, м. Черкаси, член “Просвіти”

Любомудри

ГОЛОД — ЯК ВІЙНА

Непорозуміння викликає визнання трагедії 11 вересня 2001 р. та іншого Зла “...характерним симптомом нинішнього стану розвитку людства”. По-перше, не “розвитку”, а “деградації”, якщо ми погодилися з таким фактом. По-друге, вона — слюза і ще менша частка в системі світових трагічних явищ, які характеризують стан людського падіння з моменту створення світу. Що ж стосується “частки” як такої, то її “наука” відома: американці вбивають арабів, араби — американців. У перші дні після трагедії США сказали Правду: “напад”, “війна”. Зрозуміло, партизанська. Якоїсь іншої араби (і не тільки) вести не можуть. Потім заговорили про тероризм (!!) Так треба. Влада — Неправда.

Причина деградації людства в іншому: спочатку був Обман! Про це саме пише Катерина Омельченко — “Темний бік свободи”, “СП” ч. 18, 30 квітня — 8 травня 2003 р.; Євген Голибард — “Діти хочуть правди”, “СП” ч. 20, 14—20 травня 2003 р.

Обман удосконалюється політикою, наукою, мистецтвом. Плутарх наводить факти історії, коли вбивства собі подібних починалися з ініціативи не імператорів, а плебейської маси! І не за їжу, як стверджує автор наукового проекту. Хіба США голодні?

Наполеон, закликаючи санкюлотів до Єгипту — вбивати мамелюків, обіцяв кожному по три гектари землі у Франції. Санкюлоти залишилися кістками в Єгипті, а Наполеон став імператором Франції.

Сталін після випробування першої атомної бомби казав: “Мир будет сохранен и упрочен, если народы мира возьмут дело Мира в свои руки и будут отстаивать его до конца”. І роздмухав нову війну в Кореї, і став батьком народів світу. Вожді не були голодні.

Ні, не харчування і розмноження є підвалинами нашого розтління і падіння, а Обман і жадова світової влади у всіх сферах людської діяльності, у т. ч. в науці. Достатньо звернути увагу на сучасну боротьбу за владу, яка віддзеркалює гріхопадіння розумної істоти.

ПРО РІЗНИЦЮ МІЖ РІВНЕМ ДОСКОНАЛОСТІ

“Розкриті закономірності первнів живої речовини дозволили встановити... причину, що змусила безсмертні одноклітинні організми ступити на шаблі еволюції, організовуючись у багатоклітинні організми всіх рівнів, втрачаючи при цьому свободу і, отже, знаходячи смерть. ...Напрямок цього еволюційного кроку був єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети — Розуму”. Дослідження “уможливили визначення першопричин трагедії цивілізації” “недосконалістю людини як біологічного виду в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, що

зумовлена винятково гетеротрофною (тваринною) формою харчування”, “...способу видобутку”, “й розподілу їжі”, “неможливості виходу людини за межі Землі”, “утилізації біовідходів” тощо.

Недосконалість людини обґрунтовується “двома рівнями досконалості: попереднім — людини примітивної, але хитрої, що займає вищий ярус тваринного світу завдяки сформованій функції Розуму, та наступного — Людини Розумної, Людини Космічної. Тобто, ми подолали тільки 2% свого висхідного еволюційного шляху між двома суміжними еволюційними станами”.

Такий хід наукової думки породжує питання, протиріччя, дилеми. Організми одноклітинні стали багатоклітинними, свободні — несвобідними, безсмертні — смертними. Чи треба вважати такий крок еволюції “єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети”? Якої мети? Розуму? Вищої організації? Людини соціальної?

ХТО РЯТУВАТИМЕ ЦИВІЛІЗАЦІЮ?

“У людства є шанс вижити”, під такою назвою “СП” ч. 19 ц. р. надрукувала статтю академіка Луценка про порятунок цивілізації, до написання якої його спонукала деградація людини, яка, на думку вченого, “...є найбільш агресивною, найбільш хижою шлунковою істотою в Природі і, перебуваючи на Вершині харчових ніш усього живого, практично вичерпала їх, чим і зумовила незворотний процес власної загибелі і загибелі всього живого”. Природні функції харчування і розмноження вважаються вихідним, базовим Злом. Таке припущення відоме з позаминулого століття (мальтузіанство), але, як бачимо, продовжує хвилювати вчених і сьогодні.

Так усе ж це й призвело до трагедії цивілізації! Що “правильне”? Недосконалість людини як біологічного виду — має шлунок і їсть “борщ з квасолею разом”? Ні! На кожному етапі еволюції був відповідний рівень досконалості, а різниця між ними не є і не може вважатися недосконалістю.

Перший літак, який полетів, був досконалим для свого етапу розвитку. Діоген Синопський (400—325 рр. до н. е.) не був примітивним і хитрим, жив у діжці, називав себе громадянином світу та був героєм багатьох анекдотів того етапу еволюції. Розум на всіх етапах еволюції був розумним і хитрим, але наукові дослідження спромоглися розділити його на 2% розумного Розуму і 98% примітивного. Таким чином два хомо сапієнси перебувають в оточенні дев'яносто восьми хомо фарус — істот диких. А тому

“завжди передусім знищуються розумні індивіди”.

З ЧИМ НЕ МОЖНА ПОГОДИТИСЬ?

На підставі еволюції первнів живої речовини, появи Розуму, шлункової форми харчування, розмноження й агресивності розумної істоти робиться науковий висновок: “Для запобігання незворотньому процесу загибелі цивілізації” є тільки один шлях порятунку — “відкриття принципово нової невичерпної харчової ніші, тобто автотрофного харчування”. Увага! Автотрофні організми синтезують з неорганічних речовин (води, вуглецю, азоту...) органічні речовини, забезпечуючи наше існування, використовуючи енергію фотосинтезу. В чому “відкриття”? Якщо так треба, то нехай буде, але хіба вода, вуглець, азот — невичерпні?

Припустимо, що ми досягли наукової мети. Нові розумні істоти розкошуватимуть, бо в них Розум розумніший за наш. Але то вже не ми...

Яку цивілізацію і хто рятує?

Пропагуючи науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації”, автор залучає у свідки, починаючи з позаминулого століття, відомих учених, суміжні науки, дух і тіло розумної істоти. Не дивно, що стаття закінчується “про токомом намірів”: “Людина знає...якісних змін на антропологічному рівні, а саме: значно збільшиться якість Розуму, сягнувши 100% його використання, що засвідчить перехід на активний — ноосферний стан розвитку; значно зменшиться кількісний показник фізіологічної можливості функції розмноження, що визначатиметься Розумом; значно збільшиться тривалість життя”.

Погоджуючись із безперервністю антропологічних змін і відносності їх певному етапу еволюції живої речовини, маємо збагнути,

НАУКА І МИ: ПОЛЕМІКА

що нам не відома кінцева мета Розвитку, хоча відома абсолютна істина: безперервно існуватимуть два рівні досконалості — “попередній” і “наступний”, 98% і 2%, якщо вони були вираховані на підставі відповідної наукової коректності. Таким чином, твердження про 100% використання Розуму на певному етапі взагалі некоректне, бо різниця між рівнями досконалості завжди існуватиме як даність. Не можна уявити стану, коли Розвиток у Природі припиниться, сягнувши свого 100% рівня. Така наукова концепція заганяє науку в глухий кут протиріч. Істину слід шукати в межах буття. Сьогодні не знайдеться жодної істоти, яка б погодилася, що використовує свій Розум тільки на два відсотки. У т. ч. й пан Луцюк.

ПРО ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ

Життя — акт самовираження істоти. Мішель Монтень у 38 років визнавав себе старим і відійшов від “активної еволюції”, віддавши 100% свого Розуму Франції середньовічного варварства: “Мені довелося жити в такий час, коли навколо надто багато прикладів неймовірної жорстокості”. Але ж можна почути й про 86-річного покійника: “Передчасно пішов”. Тривалість життя метелика — один світловий день, але він літає! Блискавки — декілька секунд, а яке самовираження! Яскраве, хвилююче, сповнене глибокого внутрішнього змісту, як келих Бахуса.

Якщо академік В. Луцюк реалізує свій проект — досягне самовираження. Ото й буде тривалістю його життя. Одноклітинні, вільні, безсмертні організми ступили на шаблі еволюції і створили Розум, Несвободу, Смерть — Зло. Усвідомлюючи недосконалість такого розвитку — деградації, автор наукового проекту передбачає повернення до безсмертя, але не до одноклітинного безсмертного організму, а до багатоклітинного, вищого, з розумним Розумом — людини соціальної. А це в свою чергу передбачає збереження головних функцій деградації — харчування, розмноження, Розуму, Несвободи, Смерті та іншого Зла.

Уникнути Зла людство не зможе. Воно завжди зберігатиме три головні функції буття: Інтереси, Економіку, Політику. Інтереси — харчування, розмноження, захист від несприятливих умов довкілля, боротьба за місце під сонцем для забезпечення фотосинтезу. Економіка — процес керування перетворенням ресурсів Розуму і ресурсів Землі для видобутку засобів існування. Політика — насильство законів. Єдиного мислення, при наявності десятків мільярдів індивідів, не буде. Інакше — ні розвитку, ні деградації. Зло — Добро!?

Зрештою, кожна ідея має право на існування.

● Іван ПРОКОПЕНКО

УКРАЇНА — З ТРИПІЛЬСЬКИХ ЧАСІВ

Видатний учений Сергій Шелухін вважав, що Україна — це земля, УКРАЯНА мечем, тобто, завойована нашим народом. Враховуючи первісне мирне заселення цієї землі нашими прапредками (за даними археології), логічне припустити, що ця свята земля виділена (украяна, викроєна) нам Богом. Український народ дістає у спадок від Бога один із найблагодатніших ареалів планети. Чи не тому Україна несе в своїй назві корінь “рай” (край) — земне пристанище Бога Сонця — “Ра”!

Ра, Ор, Гор, Хор, Хорс, Ур, Сур, Коло тощо — найдавніші назви Сонця у трипільців-оріїв. Сотні українських слів походять від древніх назв Сонця — горб, пагорб, орій, орати, курган, курка, ранок, рай, край, сурма, суржик, колосок, колач і багато, багато інших. Гора Хорив є в Україні і в Синаї. І слово “гора” (ор, гор), і назва гори “Хорив” (ор, хор) тісно пов’язані з правічними назвами Сонця і сонячних божеств.

Світова гора в уяві наших прапращурів — це своєрідна модель Всесвіту. Пам’ять про те, що гори є коліскою цивілізації, що на горах виникло життя, яке згодом перенеслося у долину, збереглося у святах Красної гірки, які раніше широко відмічалися напередодні Юрієвого дня. На горах запалювали ватри напередодні Великодня і в ніч на Купала.

На горі живе Сонце, яке в уяві наших прапрадідів відпочивало там після заходу за горизонт. Безмежні українські степи всіяні високими трипільськими, кіммерійськими,

скіфськими, сарматськими та козацькими курганами — цими рукотворними горами, до яких так прагнула і тягнулася душа наших предків. Археолог та історик Юрій Шилов при розкопках докіммерійських курганів у Подніпров’ї та Причорномор’ї дійшов висновку, що вони були древніми святилищами й обсерваторіями для оріїв-трипільців. У ті часи протоукраїнцями управляли жреці-брахмани, які володіли священними знаннями, передаючи ці знання у вигляді релігійних наспівів, переказів, легенд...

Про шанобливе ставлення до древніх курганів свідчить і те, що їх використовували для поховань своїх вождів кіммерійці, скіфи, сармати, які запозичили “курганну” культуру від трипільців. Ці земляні пагорби були для Подніпров’я тим самим, що піраміди для Нілу!

Через тисячі років дійшли до нашого часу легенди про рахманів, свято Рахманівський Великдень, назви поселень — Рахманівка, Рах-

манів, Рахмани тощо, козацькі чуби — “оселедці”, поховальні звичаї. З таким же успіхом могла зберегтись і трипільська назва нашої прадавньої землі, тим більше, що українська мова має значну кількість санскритських коренів слів. Від жерців-рахманів до волхвів могла дійти сама назва благодатної землі праукраїнців, щоб відродитись у потрібний час — на тому самому місці.

У літописі “Повість врем’яних літ” збереглася інша назва брахманів — служителів древніх курганів: “Закон же у ІУКТРИЯН, яких ще називають врахманами і АСТОРО-ВИТАМИ, від прадідів за приклад і благочестя взятий...” Отже, наш літопис найосвіченішу касту брахманів називає також уктриянами та осторовитами. Корінь “ук” в давньоукраїнській мові означав мудрий,

розумний, учений. Наприклад, у гуцулів досі є слово “укий”. Звідси і слова наука, неук тощо. Тому логічно припустити, що “ук-трияни” — мудреці, вчені люди. Частка “трияни”, мабуть, те саме, що й “трояни”, тобто, шанувальники брахманівського вчення про триєдність світобудови.

Валерій Ілля в статті “Атлантида, скіфи-боги-велетні та грекоримська міфологія” (“Основа”, №23, 1993) звернув увагу, що в стародавньому Єгипті писарів називали скрібами, а каміння з вишкрябаними письментами — вістряками (в російській мові “острякі”). Ці назви, як не зрозумілі західним ученим, не перекладалися. Але для українця переклад цих слів не потрібний...

То, можливо, остеровити — це люди, які володіли письмом?!

Таким чином, усі три слова “Повісті...” — іуктрияни, врахмани і остеровити — це синоніми, які можуть означати: мудрі, розумні, вчені, письменні люди. Тоді слова “украї”, “Україна” — це земля, країна, на якій проживають мудрі, вчені, письменні брахмани, вони ж уктрияни чи остеровити.

У 1877 році Андрій Великанов назву “Україна” вивів від санскритського слова укхраіа — “пагорб”, “земляний горбок” (сучасне написання — ук(х)раіа), але надав йому значення “рубежа, який охороня-

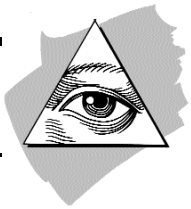
ГІПОТЕЗА

ється сторожовими пагорбами-курганами”. Тобто, А. Великанов прийшов іншим шляхом, але до тієї ж сумнозвісної “окраїни”. Та тепер ми знаємо, що ці земляні пагорби насипані не на якійсь границі і не на окраїні, а розташовані по всій величезній території проживання наших предків. Та й, мабуть, не існує народу, який би себе вважав окраїнним, дурогрядним, та ще й тисячі років зберігав би в пам’яті таку непривабливу назву.

Враховуючи дослідницькі збутки Юрія Шилова і трактування А. Великановим слова “укхраіа” в перекладі з санскриту, а також незаперечні свідчення “Повісті...”, можна обґрунтовано припустити, що слово “Україна” — це земля брахманів-уктрів-остеровитів і святилищ-пагорбів (храмів-жител Сонця). Тобто, — **ЗЕМЛЯ (КРАЇНА) МУДРЕЦІВ І СВЯТИХ КУРГАНІВ**. Так само Єгипет називають “країною фараонів і пірамід”.

Назва “Україна” так довго зберігалась у пам’яті наших предків і так шанувалась ними, бо була для них (як і для нас) синонімом **СВЯТОЇ ЗЕМЛІ**.

● Володимир ВІТЕНКО, член ВУТ “Просвіта”, м. Ужгород

ЗАВЖДИ СТОЯВ У ЧЕРЗІ

Одного дня 1942 року він побачив, як просто над головою кружляли чотири літаки. Кружляли дуже малим колом. Побіг у бомбосховище, де сидів притиснувшись лівим вухом до мами. Раптом так грюкнуло, що він заплющив очі й в очах з'явилася картина: палає чотириповерховий будинок, в будинку — самі лише стіни та отвори вікон.

Тільки коли Анатолій Присяжнюк вже вчився у школі, десь у 5-му класі, виявилось, що погано чує на праве вухо і недочуває на ліве. Не чув свисту, співу птахів, “високих” голосів, шепоту. Гадав, що так і повинно бути, бо ж права рука сильніша за ліву, наприклад. А лікарі не наважувалися підтвердити мамі, що це справді могло бути від бомбардування, і навмисно придумували інший діагноз, казали, що це був, наприклад, отит.

Тому вже далі в житті Анатолія Андріановича всі його знання йшли, в основному, від читання. Вважає, що має за свою ваду слуху досить відчутну “компенсацію”. Природа ж часто компенсує людині, якщо та отримає чуттєве каліцтво. Цією компенсацією була можливість здогадуватись про майбутній вчинок, чи про слова, що хотіли мені сказати за секунди до цього, дуже гарна пам'ять (і зараз, як потрібно, може пригадати розмову з кимось у школі з друзями, вчителями). Дуже легко вчився, запам'ятовував безліч потрібних і непотрібних формул (алгебра, тригонометрія, фізика, хімія), віршів (і досі пам'ятає майже всі вірші, котрі “проходили” у школі), займався винаходами тощо.

Коли йому пропонували відновити слух через операцію (правда, без гарантії, що відновиться), відмовлявся, бо боявся, що його виведе з ладу багатоголосся гаму-шуму навколо, на що скаржилися рідні, знайомі. Багато, дуже багато, читав-ковтав усе: медицину, філософію, кримінальне право, живопис тощо. І ще — шахи. Мав І розряд.

Його тато був щирий більшовик-комуніст. Поясно, що означає “щирий”. Коли надходила черга на отримання квартири, він казав на зборах, щоб її віддали сім'ї, де було гірше з житлом — називав прізвище. І так було не один раз. Відгукувався сам добровільно на всі призови партії, і мама слідувала за ним. Завідуюч дитячим інтернатом — і все “тягав” туди. Якось йому доручили організовувати продаж пива у бочках. Одного разу хлопець-продавець каже панові Андріану, що на торгував на суму більшу, аніж вартість пива у бочці — то що, питає, робити із зайвою сумою? Батько розхвилювався, порадився з кимось там, щоб віддати зайву суму у дитячий інтернат, і наказав продавцеві пива, щоб був точним у торгівлі. І тато, і мама Анатолія самі вирости у дитячому ін-

тернаті, а тому й його із сестричкою досить своєрідно готували до життя. У дорослому житті їх легко було обманути, вони не могли себе примусити казати людям неправду, і також поступалися чергами на щось, коли стояли у черзі в магазинах. Намагалися допомагати іншим і дуже старалися, щоб не завдавати комусь будь-якого клопоту.

“ТИ ЧТО, БОЛЬНОЙ?”

Після школи Анатолій хотів вступити до Політехнічного інституту — це тоді було важко, але він іспитів не боявся, бо “знав усе”. Але через ваду слуху туди документів не прийняли, і тоді вступив до Київського будівельного технікуму (він був розташований на Львівській пло-

щі). Закінчив технікум із відмінним (“червоним”) дипломом, отримав від райкому партії грамоту “За активну участь...” (йй-же бо, не знаю за що!) На зборах був широко здивований, коли його викликали отримувати грамоту — у залі сміялися від його виразу обличчя. Стипендію не отримував, бо казали — твої батьки отримують зарплатню, як в середньому “заможні”. А треба сказати, що відмінники повинні були отримувати стипендію підвищену.

Перша посада після технікуму — майстер на будівництві житлового будинку по вул. Повітрофлотській, що біля Повітрофлотського ж мосту.

Звільнили з посади майстра “за скороченням штату” (насправді, не годився командувати, не міг пити горілку з виконробом тощо. І до цього дня не п'є і не палить. І коли у якійсь компанії знушаються, кажуть, що їх не поважає, “ти что — больной?”, — він завжди відповідає: “саме тому, що здоровий”). Вчився на вечірньому відділенні Київського будівельного інституту. Відпустку на роботі не любив, і його виганяли у відпустку, накопичену за 3—4 роки. Тоді йшов сам до райкому комсомолу, і його направляли вожатим у піонерський табір. І так десь 7—10 сезонів.

“Діти і я дуже любили одне одного. Я був веселий, знав багато жартів, ігор, фокусів. Зарплатню вожатого я витрачав на “призи”, щоб робити своєму загону всілякі атракціони з призами.

У кар'єрі — став головним інженером Нормативно-дослідної станції у системі Міненерго СРСР (будівництво атомних електростанцій),

був на усіх АЕС, що тоді будувалися.

Членом КІПСР не ставав, бо була черга для інтелігенції. Я особливо й не старався у кар'єрі: просто робив усе залюбки, був “трудоголіком”, фахово, багато знав, гарно і легко писав усілякі матеріали, доповіді, проекти постанов, ніким не командував — от мене і пересували на посаду вище”, — розповідає п. Анатолій.

ПЕРЕБУДУВАВСЯ

У 1988 році організував виробничо-будівельний кооператив. Був одночасно пів-бухгалтером і пів-юристом, і плановим, і виробничим відділами. Одним словом, у штаті були тільки пів-бухгалтера (та й то тільки тому, що

Анатолій Присяжнюк

так вимагало законодавство), секретарка і п. Анатолій. За рік швидко стали на ноги. Ще б пак! Тоді на п'ять років надавали пільги — сплачували лише 5 відсотків податків! Вже наступного року вони так багато заробляли, що стало совісно перед іншими. “Самі, без усякої вказівки, взяли шефство над дитячим

ДОЛЯ

садком, що був у моєму дворі (туди ходили, тоді ще маленькі, мої онучата Валетка з Вовчиком). У першу чергу фінансували і зробили дитсадочку дах: зі склотканини на гермобутилі — а це на 10 років! Придбали дитсадочку мікроавтобус (РАФ — колишня швидка допомога). Постійно щось купували їм. А ще, за списком райвиконкому, 11 пенсіонерів від нас отримували ще одну пенсію. А ще, раді самоврядування мого мікрорайону сплачували рахунки за картоплю та яблука для бідних. Так-так, був “диваком” у цій благодійності. Ні про яке “депутатство” й думки не було. Просто незручно було жити краще, аніж люди навколо, та вже так мене виховали своїм прикладом мої батьки”, — згадує Анатолій Андріанович.

У 1991 році створив ще два малих підприємства і був їх директором. Але невдовзі діяльність і кооперативу, і цих МП була “заморожена” за “стандартної” для всіх його колег причини — державі на довгий термін вони стали не потрібними.

Пішов на пенсію. 42 роки стажу, ветеран праці. Але голова звикла працювати по 12—14 годин на добу. Двоє онучат (Валетка у 6-му класі, Вовчик — у 8-му) ще до школи були добре підготовлені з математичної логіки. Спілкувався з ними виключно українською мовою (їх батьки — виключно російською; так вже виростили їх). Заради них став навмисно з усіма спілкуватися і самоудосконалювати свою українську. На жаль, школа швидко “підстригла” юних математиків під один гребінець.

Переказав українською за російської десь 300—400 віршів. Перекладацька робота сподобалася і якимось допомагає йому знайти розвагу у вільний час і поживу голові. Та й дуже хотілося якось зарадити — зробити й свій посильний внесок у становлення української, котрій так важко у нашій неукраїнській державі. Зокрема переказав 45 байок І. А. Крилова.

Багато хто з російськомовних кажуть йому, що “кумедно” читати переклади українською. Наприклад, “В лесу родилась елочка” чи “Не брани меня, родная” тощо. Бо ж так вони, ці витоки, багатьом ввійшли в пам'ять, що їх не можуть уже сприймати українською мовою. Проте здається, що наші дітлахи, молодь, з малих років звикнувши тільки до українського тексту цих пісень, коли підроснуть і побачать ці пісні російською, сприйматимуть вже їх як “кумедні”.

Стефан КОСТКА

МОЄ ЯСНОВИДІННЯ, ТАКЕ

Здатність до “пророцтва” я набув, очевидно, через ушкодження слуху. Розвинулась зорова спостережливість і запам'ятовування деяких закономірностей у всьому: розвитку подій, поведінці людей, зв'язку зовнішності людини з її соціальним і психологічним статусом тощо.

Мав розвинутий “боковий зір”. Краєм ока помічав зміни кольору обличчя, тріпотіння жилки на шії, мимовільні рухи голови, очей, вух, мікроскопічні зміни в розташуванні і русі предметів чи чогось іншого (ну, наприклад, муха промайнула майже ззаду мене, чи аркуш паперу ворухнувся десь неподалік на столі, чи хтось ледь-ледь намагається лише почати робити рух), наближаючі “біохвилі” (наприклад, з-за будинку, зачинених дверей — ось-ось хтось відчинить двері та вийде) тощо. Наприклад, розглядаючи фотографію людини 10-річної давності, якої ніколи не бачив, “пророкував” їй майбутнє, котре вже відбулося. Це щоб заробити довіру до мого пророцтва, а потім уже “пророкувати” — по інших, сьогоднішніх фотографіях присутніх. Просив оточуючих не відповідати, не реагувати словами на моє буркотіння. Уголос перебирав варіанти “пророцтва” (здається, отут “собака зарита!”) — уголос: “... буде музикою чи художником..., так — **музикою**, чи грати на піаніно, скрипці..., так, **на скрипці**..., мати дітей, не мати, одного, двох, одного, так — **двох** дітей, ... **дівчаток**, зараз живе на четвертому поверсі, на третьому..., так на **третьому** поверсі, **батько військовий**,

мати, **мати... не знаю...**”. І питав: “Далі продовжувати? Чи багато набрехав?” У відповідь: “Та-а-а, розігруєте нас — про цю людину на фото все заздалегідь розпитали у когось...”.

Угадував 60—75 відсотків. Але ж бувало й інакше. Перебираючи ті ж самі “параметри” про себе (не вголос), повторюючи їх перелік, отримував якийсь інтуїтивний “резонанс поштовх” у скронях, чи серці, “у душі”, як це буває при хвилюванні від чекання і відгук на здійснення чогось (щось схоже на реакцію, коли — “е! влучив!”). А перед тим, як “перебирав уголос”, десь позаду (чи у середині?) фото дуже швидко, майже миттєво, проходила (попереджув ж — усе й досі фантастика й для мене, але Ви ж розпитуєте!...) “кінохроніка варіантів майбутнього” (як це буває, коли ми, а це буває частіше, немовби чуємо у мозку якийсь голос) — залишалося “спіймати та вибрати варіант кадру” і “озвучити” його.

Жінки, як правило, бажали знати, що з ними буде через сім-десять років: хто-ким буде чоловік чи буде одиначка, чи розлучена, скільки дітей і хто, її професія, де буде жити (бо зараз у гуртожитку), здоров'я батьків тощо (але досить часто виникали побічні відповіді). Найчастіше просили дівчата, бо чоловіки соромилися (а як просили, то наодинці) і вважали все це “циганщиною”. Я теж так вважав, вважаю і зараз, хіба що “працював” без карт і “ліній долони”, як цигани. Між іншим, дуже кортіло звернутися до циган по “сеанс” — подивитися, а яка “методика-технологія” у них? Але

соромився цього “шарлатанства”; так і не звернувся.

“Сеанс” проходив так: чекав-намагався “викликати кінохроніку” з життя “клієнта”. Раз уже оця “хроніка” сама по собі інколи з'являлася у мене в ранні роки, то став уже і зловживати нею, “знахабнів” — намагався замовляти “це” силою волі. Кадри зовсім не підкорялися думкам, були хаотичні, зникали, “показували” усіляке “сміття”. Але в якийсь момент ішов “повтор кадру”, я його “зчитував”, обмірковував та “озвучував”, як здивоване припущення події чи малюнок життя. Наприклад, — “бачу”, що клієнт “іде з дівчинкою та хлопцем” — отже буде мати... це її діти?, чи вік дітей відповідає терміну прогнозу. Ось так приблизно проходив “сеанс”.

Про “кінохроніку” — це вельми умовний аналог процесу. Припущення-озвучення виникає саме так — здивоване і зненацька для мене ж самого. Треба й самому прийти до тям, щоби наслідитись повторити вже вголос про “побачене”. І якщо дуже “вдивляєшся”, то й дуже втомлюєшся, бо боїшся просто “аби збрехати” заради слави. У цьому варіанті, коли все робиш тільки подумки, уявленням, за допомогою “кінохроніки”, то майже завжди з'являється момент якогось “резонансного поштовху” під час перебору “параметрів”, “факторів”, “кадрів”. (Повірте, отут я іронічно посміхаюся та “хмикаю”, точнісінько як і Ви, читаючи оце).

У фірмі, де працював, знали про мої “фокуси-пророцтва” по фотці

(не без цього — ми, чоловіки, такі хвальки)... Доводилося поступатися, проводити “сеанси”.

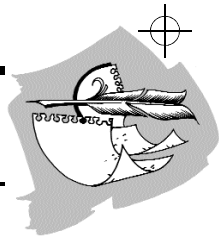
Але для себе, найчастіше, при вирішенні особистих конфліктів це ставало у пригоді: наприклад, ані разу у житті так і не бився ні з ким, вирішував конфлікти тільки словами. Але не завжди це допомагало. Оце позичив у 90-і роки декільком людям гроші, а досі не віддають. У подружньому житті — “ясновидіння” не допомагало: якщо друга сторона не має бажання до діалогу, йде “гра в одні ворота”, “втрачається” голова, — справа таки йшла до розлучення. Бо звичайне миролюбство, поступки іноді сприймаються, як “капітуляція”; друга сторона нахабніє, “сідає” на голову.

Інколи я зловживав “інтелектуальними фокусами” заради заробляння додаткового авторитету. Запропонував невістці записати в іншій кімнаті на папірці будь-яке число до двадцяти. Папірець скласти і тримати у своїй руці. А я вгадаю. На підлозі у коридорі квартири (так вже було зручніше) розклав папір, намалював на ньому квадрат. Ми всі присіли навпочіпки, невістка зліва, майже ззаду, онучата переді мною. І я почав міркувати: “Та-ак. Задумане число знаходиться у групі (пишу на квадраті) від одиниці до семи, чи від восьми до п'ятнадцяти, чи після п'ятнадцяти... Ага, у першій групі. Один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім... Так, сім!” Угадав. Тут, ясна справа, мав місце звичайнієний фокус: боковий зір та спостереження за реакцією з мого “буркотіння”.

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Найчастіше вродливі, статечні, донжуани, які йдуть “нарозхват” (у порівнянні з невродливими, миршавими, не донжуанами), — відстають у змаганні з ними у кар'єрі, менше здібні до винахідництва, пам'яті, інтелектуальної роботи. Придивіться до людей навколо, зверніть увагу на зв'язок конституції тіла з розумом, прислухайтесь до їхнього мовлення, порівняйте статус, посаду; зверніть увагу на такий зв'язок у тих, кого показують по телебаченню (наприклад, у політиків, дипломатів, журналістів, артистів, спортсменів). Ви побачите-здогадається (якщо поставите собі таку мету — звертати увагу саме на цю сторону, на такий зв'язок), хто зробив свою кар'єру за допомогою “руки”, а хто — власним розумом. Боротьба за виживання, несприятливий статус особи з каліцтвом, форс-мажорні обставини життя вимагають від людини шукати вихід, щоб утвердитись або примусити інших поважати себе. Каліцтво вимагає від людини розвитку, тренування прихованих якостей, що сплять до пори не помічені і не затребувані. Мабуть, Ви бачили по телебаченню індуса без рук по плечі — він став майстром з ремонту годинників (пальцями ніг!). Про сліпу бабусю Вангу — Ви знаєте, авжеж. Біда навчить — каже народна мудрість. Тільки треба старанно вчитися.

Анатолій ПРИСЯЖНЮК

Підозра виникла давно, вважай, за першої бесіди в барі під обнадійливою назвою “Тиха пристань”. Коли брали їх, кількох дівчат з України, на роботу, бос саме на неї, Людмилу Сиротіну, звернув увагу. І доглядався аж надто пильно, і запевняв, що посада офіціантки в його барі престижніша за будь-яке місце в Салоніках. Інших усього лиш записував до реєстрової книги, у неї ж поцікавився й тим, як довго має намір працювати у нього, якому має освіту. Щодо освіти, може, й зрозуміло: гарна собою, привітна в розмові, гляди, захоче надати відповідальнішу, і тим уже вище оплачувану, посаду. А всі інші подробиці, у тому числі й рік народження, стан здоров’я — до чого? Хіба й так не видно — дівчина першої молодості. Пізніше ті його уточнення, гляди, й забулися б, та не раз ловила на собі пильне око боса. А то погана прикмета. Чи не помишляє чогось негідного? Одведи й заступи. Цього тільки не вистачало їй, застуканій недолею на чужині, по суті, безправній. Адже — нелегалка. А в нелегалів — яке право? Як хто захоче, так і позбиткується. І нікому не поскаржишся, ні в кого не знайдеш захисту. Хто поскаржиться, того чекає одне — депортація. Посадять у літак — і лети туди, звідки прибув. А то теж біда, тим паче — для неї. Батько давно зрікся їх із матір’ю — живе десь аж за Уралом з іншою родиною. Мати тяжко хвора, прикута до ліжка. І бабуся немічна. Єдина надія вижити в цьому збаламученому світі — на неї, доньку-рятувальницю двадцяти двох літ. Складається ж ніби непогано: роботу знайшла, платити бос обіцяє добре. Коли підозра не справдиться, і все буде як треба, — вважай, порятує себе і родину.

Була чемною в стосунках із відвідувачами і з тими, хто працював поруч, старанна в роботі. Аякже, від того залежить усе, чого прагне захити в невідомій їй Греції. Та й знає — бос стежить за підлеглими, дбає, аби відвідувачі його бару, а тим паче, нічного клубу при барі, були задоволені. Від того задоволення йде слава про його клуб, а слава примножує бізнес. Зусилля ті не минали для Сиротіної так собі. Крутилася як дзига. Доки спливали визначені для нічного гульбища години, ніг не чула, руки гули від перевтоми. А ще ж і по гульбищі не бракувало роботи. Треба було привести до ладу приміщення, виставити все, що має бути в залі для прийому гостей наступної ночі. На відпочинок лишався звичайний день — і перші кілька тижнів сон був солодким забуттям. Та згодом почала навідувати тривога: як же буде з оплатою праці? Там, у Миколаєві, ждуть — не діждуться її заробітку, а бос мовчить, ні слова про те. Хай перші два тижні, але ж збіг уже місяць, перший тиждень наступного місяця. Поцікавилася в тих, які раніше влаштувалися у цьому барі на роботу, і зовсім опустила руки: сказали, у греків так заведено, заробіток кожного нелегала кладуть у банк. Час від часу можуть сунути кілька євро в руки, на невідкладні витрати, — решту обіцяють сплатити по завершенні контракту.

“Ой лишенько! — скинулася серцем. — Що ж буде, коли це правда, з мамою, бабусею? Вони ж ждуть — не діждуться від мене поміч!”

Мучила ця думка весь день, не вляглася тривога й наступного. А втіхи ніякої. Єдине лишалось: йти до боса й казати. У неї така безвихідь, що іншої ради немає: або він платить їй те, що заробляє, щомісяця, або вона шукатиме іншу роботу.

Хмурилася, пояснюючи: мала б знати, вона — нелегалка, і як така не може мати свого рахунку в банку. Видавати ж платню на руки не може. Трапляються випадки, коли службовці не встигнуть переказати гроші рідним, як їх обкрадають такі ж, як вони. Тоді плачі, нарікання. Йому це ні до чого. Отож робить так, як їй пояснили.

— Іншим, може, й байдуже, інших, може, це й задовольняє, а мене аж ніяк. Кажу ж, на мій заробіток

чекає на батьківщині прикута до ліжка мати, стара і немічна бабуся. Коли я не вишло їм грошей, вони помруть з голоду.

Доглядався до неї втупленими очима і мовчав. Довго і пильно доглядався.

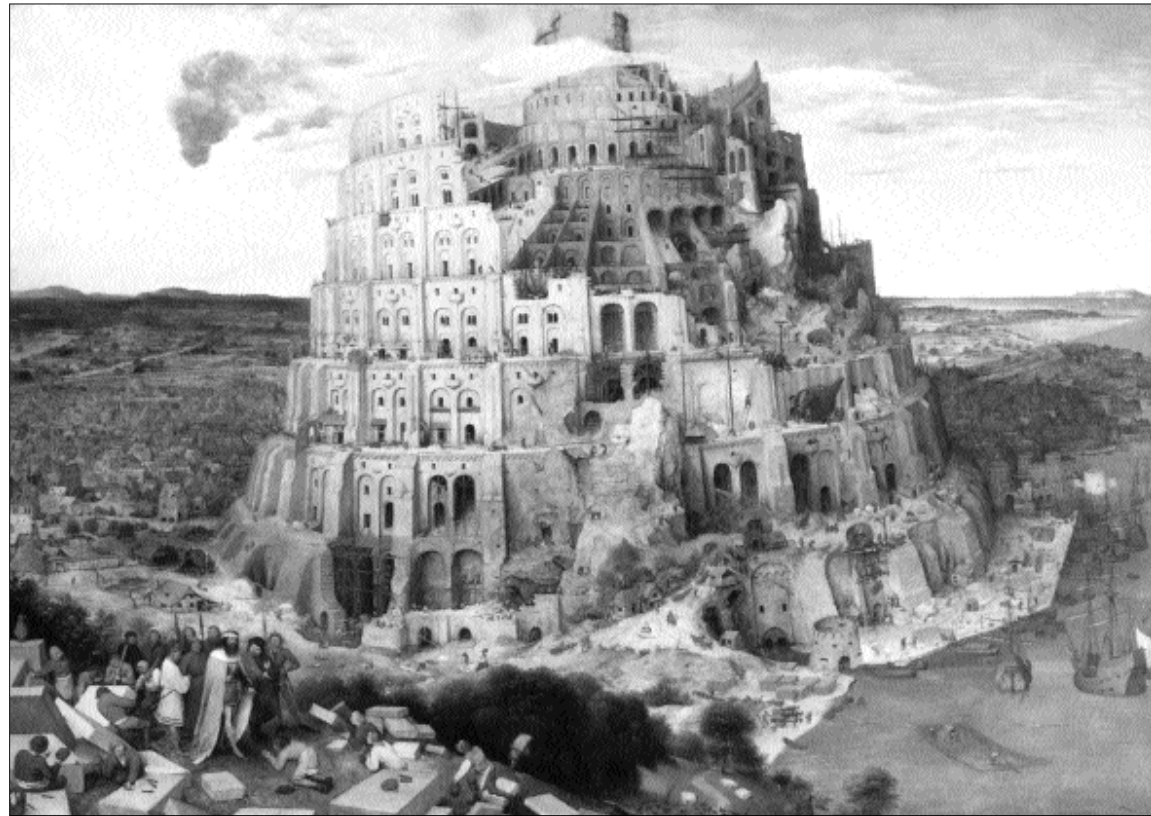
— Гаразд, — погодився. — Зроблю для тебе виняток: половину свого заробітку можеш отримувати щомісяця і висилати рідним, решта лишатиметься на твоєму рахунку, але за однієї умови: час від часу ти обслуговуватимеш горішню бенкетну залу й опочивальню при ній, власне, клієнтів, що заночують чи допізна затримуються там.

На radoшах не взяла до тямку, які то клієнти, і як складеться в неї, коли працюватиме і вночі, і

Дмитро МІЩЕНКО

БІЗНЕС «ТИХОЇ ПРИСТАНІ»

Оповідання (із циклу “Ой там, на торжку, на базарі”)

вдень. Подякувала й пішла. Тоді ж, як отримала належні їй євро та переказала на ім’я бабусі, й зовсім відчула себе окриленою. “Слава тобі, Господи! — подякувала Всевишньому. — І квартплату буде чим оплатити, і на прожиток дещо залишиться. Головне ж, щомісяця так буде. Чули, матусю, і ви, бабуся, турботлива берегине нашої оселі? Щомісяця!”

Не втрималась, похвалилася цією своєю радістю землячці. Радість — вона, мов пташка, не втримаєш у гнізді, коли відросли крила. А даремно. Не минуло й кількох днів, як змушена була дорікати собі за той нерозважливий вчинок. Бос покликав до офісу й став гримати: “Нащо похвалялася, що отримуєш заробітну плату на руки? Інші теж ідуть тепер і вимагають”.

Відпиратися не було підстав, тож побоювалась, і неабияк. А бос он як обернувся: відучора і зовсім звільнив від обов’язків офіціантки в барі, сказав, будеш обслуговувати тих клієнтів, що відвідують горішню бенкетну залу.

Коли побула там ніч, затиш — і другу, не могла не замислитися: це ж за що їй така винагорода? Ті, що бенкетували там, аж ніяк не переобтяжували її. Пили, гуляли укупі з босом та й зникали під ранок. Третьої ночі бос не брав участі в гульбищі. Зате у відвідувачів горішньої зали з’явилися молоденькі дівчата, судячи з того, як поводитися з випестуваними чоловіками, — гуляючи. Та й те, що не пішли з нічного клубу тоді, як пішли інші, казало про те саме.

Неприємно було обслуговувати таких клієнтів. Там, на батьківщині, такого не водилося, таке вважалося за ганьбу. Отож, і закладів, подібних до “Тихої пристані”, не було, а ті, хто полюбляв жити по чужих кутках, живилися утаємничено. Та що мала вдіяти? Найнялася — як продалася, мусить звикати й до такого.

Відчувала: тремтить душею, спостерігаючи непристойності в її присутності, дикі, як для здорового глузду, вчинки. Єдине, чим рятувала себе в таких випадках, ховала очі, червоніла. На лихо, тим, очевидно, й звернула на себе увагу: один із клієнтів, що був тут і вчора (власне, й не молодик, старший за неї років на десять), задивився на неї раз, удруге, а за третім разом зажадав, аби й

стеріг те й відбувся жартом. Яким — не второпала. Єдине втішила — сміються з неї, з її перестрахи.

Повинності не зобов’язували офіціантку бути присутньою при трапезі. Подала усе, чого забажали гості, — і може йти. З’явиться на очі бенкетуючих тоді лиш, коли покличуть. Для боса нинішній гість “Тихої пристані” був, очевидно, вигідний, засидівся з ним допізна. Так допізна, що всі інші відвідувачі нічного клубу встигли побенкетувати й податися по домівках чи вивітрувати хмільне на свіжому повітрі. Лишилися хіба що ті, кому доглядачі порядку в “Тихій пристані” мали нагадувати: пора, панове, пора.

Бос спустився з верхнього поверху тоді вже, як сторонні висота-

могла, кликала сторонніх на поміч, хоча й знала: ніхто не відгукнеться, допомоги не буде. Як і пощади. А коли так, сама себе має рятувати. Усвідомлення цього посприяло чи щасливий випадок — не знає: либонь, те, що босів гість зловив добре п’яний. Скористалася тим, що він заточився і послабив руки, рвонулася з усіх сил і скинула п’яного нахабу з себе. Не ловила гав, подалася мершій до дверей, рвійно відчинила їх і зникла з-перед очей нахаби.

— Що з тобою? — мало не схопив її на лету бармен.

— Я більше не піду туди. Там п’яний.

— А посуд?

— Завтра заберу. І в залі зроблю все, що треба.

— Піди й скажи про це босу.

— Не піду.

Бармен не встиг зреагувати на її відмову — з бічної кімнати, що правила за офіс, прочинилися двері, і бос постав перед нею.

— Зайди сюди.

Не встигла переступити поріг, як він розмахнувся рукою і дав їй ляпаса. Одного й другого.

— Я за що плачу тобі? За що, пятаю?

— Я зобов’язувалася бути у вашому барі офіціанткою, а не чієюсь іграшкою.

І знов удар, цього разу кулаком, і в обличчя.

— Будеш і нею! Знала, либонь, чого плачу тільки тобі щомісячно. Тебе, а не когось іншого зобов’язав обслуговувати клієнтів горішньої зали. Той, що на горі зараз, потрібний мені в бізнесі, зрозуміла?

— Якщо так, віддайте мені мій паспорт, відсьогодні я не працюю у вас.

— Паспорт? А відробляти те, що взяла, хто буде? Хто?!

Удари знову дісталися і обличчю, і голові, і грудям. Ждати від такого, геть розлюченого, годі було чогось ліпшого, тож прикривалася, як могла, зрештою надумалась і кинулася стрімголов до дверей.

— Стій!

Не послухалась і тим спричинила ще гірше: уже біля дверей настиг її кинутий навздогін бронзовий канделябр і боляче вдарив по нозі.

— Ой! — зойкнула і присіла на підлогу.

Що було потім і чому опинилася поза офісом, не пам’ятає. Опритомніла тоді лиш, як хлюпнула на неї холодною водою. Попробувала підвестися — й відчула різкий біль у нозі. Відкинулася на чийсь руки і довго відмовчувалася, приходячи до тями. Мов крізь туман розгледіла: над нею схилився і жде чогось той самий бармен.

— Де я? Що зі мною?

— У підсобці. Лежи, не воруйшися. Зараз приїде лікар, огляне й скаже, що сталося.

Він не затримувався, той, що мав пояснювати причину нестерпного болю, немочі. Певно, неподалік був. До уражень на обличчі не доглядався, і так, мабуть, розумів причину їхньої появи. А ногу обматчував довго. Коли скрикнула, не умовляв бути терплячою, про себе стверджував: “Ясно”.

З тим “ясно” й пішов із підсобки.

Людмила не знала, що думати.

— Чого ж нічого не сказав?

— Босові скаже.

Агелов дійсно ждав, що скаже лікар. Хоча хміль і не встиг вивітрилися з його мізків під впливом прикрої сутички з офіціанткою, бентега все ж відчутно проглядалася на його обличчі.

— Ну, що там? — поцікавився.

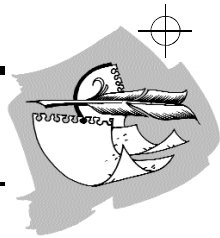
— Погане діло, пане. Перебита гомілка лівої ноги. Потрібна негайна операція.

— Поранення загрожує ампутацією?

— Не обов’язково. Дівчина молода, коли лікарі вміло складуть кістку, вона зростеться. Але лежати хворий у лікарні доведеться довго, місяців три-чотири.

— Скільки коштуватиме така операція?

— Від п'ятисот до тисячі євро. Залежно від складності.
— А утримання в лікарні?
— Сто євро за кожну добу.
Бос добув із кишені асигнацію й подякував лікареві за візит.
— Хвору не баріться відправити в лікарню, — зауважив лікар, відходячи. — Затримка може спричинити гангрену, а гангрена — найгірше: смерть.

— Ясно.
Про те, щоб іти додому й відпочивати після такої ночі, босові годі було й думати. Щось мав робити з пораненою. Ось тільки що? Везти в лікарню й жертвувати тими сотнями євро, що візьмуть за операцію? Але ж потім, потім куди подіне її? Залишить вилежувати рани в лікарні? І на всі чотири місяці? Та вона ж... вона ж розорить його!

Підійшов до телефону й набрав номер одного із своїх помічників.
— Негайно до мене.
— Куди, тобто?
— У офіс, у офіс!
Не пояснював, що спричинило конфлікт із Сиротіною. Єдине, в чому зізнався, у її неможі винен він. А коли так, треба позбутися цієї офіціантки.

— Ось її документи, іди на автостанцію, бери для неї квиток і з першим же рейсом відправляй за місцем проживання.

— Вона знає про це?
— Довідається.
Автобуса з Афін того дня не передбачалося. До цієї гіркої пігулки додали й іншу: автобус на Київ — прохідний, квитки продаються тоді, коли він прибуде і в ньому виявляться вільні місця.

Агелов гарячкував, те й робив, що підсилав своїх людей до хворої та запевняв: з першим же автобусом, що йтиме з Афін, відправить її на батьківщину. Людмила й не перечила. Бог з ними, такими заробітками, швидше б додому. Навіть тоді, як глянула на поранену ногу й побачила, як розпухла вона, не посміла казати: може, лікарям слід показатися, а потім уже їхати?

Як на те, у тому автобусі, що йшов із Афін через Салоніки, вільних місць не виявилось. Наступного ж треба було ждати не менше трьох днів. А біль що не день, то відчутніше посилювався. “Господи! — молилася дівчина. — Швидше б додому. Там мама, бабуса, вони знають, що робити з раною, як і з бідою, що спіткала мене”.

Той, що клопотався її відправкою на батьківщину, не помилився: хай і нескоро, через три сповнених мук і болю доби, для неї знайшлось таки місце в рейсовому автобусі.
— Переглянь, чи все з тобою, — забігли до підсобки. — Автобус стоїть біля бару, влаштуємо тебе в ньому.
— А квиток... Квиток придбали?
— Бос домовився з шоферами. Вони оплатять усе, що треба в дорозі.

Знала, дорога до Одеси неблизька, добре, коли за три доби автобус здолає її. Що їстиме в дорозі і хто пересадить її в Одесі на автобус, що повезе до Миколаєва, не цікавилася. Сказали, бос покладається на шоферів, покладаатиметься і вона.

Стогін її не міг не зацікавити пасажирів: хто така, чому її підібрали по дорозі, чи хвороба її не загрожує всім, хто їде в автобусі? Тій голосній зацікавленості поклав край середніх літ чоловік.

— Залиште дівчину в спокої. Не бачите хіба, їй не до ваших домагань.

Подіяло. Хай нескоро — все ж подіяло. Але хвора пасажирка не давала підстав сподіватися, що так буде довго. За дня більш-менш трималася ще, часто, шоправда, намагалася зручніше сісти в кріслі, а всідаючись, зойкала і стогнала по тому не менше, ніж раніш.

Той чоловік, що став на її захист, підійшов, поцікавився:
— Вам знову незручно сидіти? Чи, може, треба чогось?
— Води, будь ласка.
Метнувся до своєї поклажі в кріслі, налив у паперовий кувалк

води, допоміг хворій дещо підвестися, напитись.

— Може, з'їсте щось?
Полежала, стомлено прикривши очі, і потім уже:
— Я так давно нічого не їла, та не до їжі мені. Погляньте, ліпше, що з моєю ногою.

Відгорнув, намагаючись не вразити, одєжину і вжахнувся: ліва нога її була схожа на колоду. Почервоніла вся, місцями проглядалася й синява.

“Гангрена, — визначив про себе (з часів афганської війни набачився цього лиха), однак не став лякати хвору.

— Де це і хто це вас так?
— Там, у Салоніках. Бос.

І стала розповідати, змовкаючи час від часу, як і чому так сталося.

А рейсовий автобус із Афін усе міряв та й міряв кілометри. Від міста до міста і від кордону до кордону. Хворій радіти б — із кожним відміряним кілометром усе ближче та й ближче до рідної землі, до маминої оселі, а вона місця собі не знаходила у визначеному їй кріслі. Надто тоді, як збіг ще один день і настала ніч, а ніч приспала всіх, крім неї, хворої. Не просто стогнала, кричала вже, кликала на поміч маму, бабусю, ще когось із крєвних чи усього лиш близьких її серцю людей. Деякі пасажири покидалися від того крику і невдоволено бурчали, нарікали на тих, що посадили хвору серед здорових людей, і без медичного нагляду. Вчорашній захисник немічної пасажирки не витримав, голосно крикнув:

— Ви що, не розумієте, яка це хвора?

Діждавшись такого-сякого втихомирення, підвівся й підійшов до Сиротіної.

— Чим я можу допомогти вам?
Плакала навзрид і відмовчувалася.

— Мені вже ніхто і нічим не допоможе. Посидьте, коли ласка, біля мене. Страшно вмирати, не відчувачи коло себе рідної душі.

— Ну що ви! Не треба про це думати. Лишилося перетнути Румунію, кордон наш з Румунією — і ми вдома. А вдома прийдуть на поміч, зарадять біді.

Розумів, ліків для неї тут не знайти, чимось іншим полегшити біль — тим більше. Єдина надія на слово. Може, й не дошукався б такого, що тішить, та допомагало бачене й пережите на афганській війні. То ж говорив та й говорив і все про не менш складні, ніж у неї, випадки. На поміч застуканому в горах підрозділу годі було сподіватися. Єдина надія в поранених — на молодість, опір молодого організму та ще на терплячість.

Як довго тривало те його заспокоєння, не може сказати. Змовк тоді, лиш як завважив, хвора притихла, схоже, що заснула. Тож і полишив її такою десь аж передвранішньої пори.

...Автобус зупинився на кордоні на довше, ніж будь-де. Зайшли митники, прикордонники, заходилися перевіряти документи. Коли дійшла черга до Сиротіної, офіцер-афганець викликався пояснити.

— Це тяжко хвора. Ось її сумочка, там, очевидно, документи.

— А сама не годна подати їх?

Покликав Сиротіну — не відповіла. Покликав удруге — мовчання. Торкнувся покладеної на билець руки й відсахнувся.

— Та вона мертва!

Усього було потім — і переполоху, і нарікань. Адже автобус із мертвою пасажиркою треба було правити до місцевого моргу, десь складати відповідними службами акт. А то затримка, то казна-що.

Першим оглянув мертву лікар у морзі.

— Хто ж це відправив її в дорогу такою?

Допомагав заносити Сиротіну в морг той самий офіцер-афганець. Йому й довелося пояснювати.

— Та хто ж, культурна Європа.

— Культурна?

— Ну, можна додати ще й таке: бізнесова.

* * *

Твоє життя —
на спротив і любов.

Дарує час троянди,
що не в'януть.

Ти повертаєшся.
І розквітає знов
твого натхнення сонцера.

Торкни її губами. На краю
такого болю —
вірші променисті.
Іде життя —
усміхнене “люблю”.
До серця,
як до сонця, близько.

* * *

Крила самотності —
підносять і несуть.
Що просиш ти у долі?
Схаменися!
Лише отак —

де просторо у висі,
і світить сонце.
Незрівнянний смак
цієї миті творення вогню.
У таємниці іскра запалає.
А де отари —
там вівчар гуляє
і навіть закапелочка немає,
щоби самому
усміхнутись дню.

* * *

...А як сміється липа навесні!
І переходить в літо —

квітувати.
Під небесами затишку багато,
але найліпше — тут.
Бринить бджола.

Вона з собою
радість принесла —
трудитися,
аж поки сонце сяде.
Сліпучих хмар
накидане громаддя
далекий значить обрій.

Вироста
промінчик пісні —
це стебло прозоре,
крізь нього бачиш
в білім небі зорі.
Тут тиша нерозлита і проста.

* * *

Твої первні, земле,
плуг і нива.
А над ними ростемо ми.
А над нами — пісні наші.

Збирай квіти,
що з крові ростуть, —
маки червоні.
Кожна пісня
із твоєї крові, земле.

Ми приходимо, як чекання.
Довге чекання без надії.

Галина ГАРМАШ

СОНЦЕ СЕРЦЯ

Галина ГАРМАШ народилася в місті Кобеляки Полтавської області. Закінчила факультет журналістики Київського університету, аспірантуру Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Автор поетичної збірки “Дні мовчання” (книги в книзі “Хвиля” — “Український письменник”, 1992).

Член Національної Спілки письменників України.

Приходять поети — навіки.
...Чого ж ти плачеш, земле?

* * *

Я ще живу — і сонечко радіє,
мені назустріч усміх шле.
Це є життя.

Незломлену надію
мені щоранку сонце подає.

Цей день — надпити
з келиха світання,
у полудень на гойдалці літати,
за обрій сумне сонце
проводжати,
і пити ніч до дна.

* * *

І вічність слова знає наперед
твоє життя —
не треба режисера...
Вона світіння у сльози бере —
і словом відбиває на папері.

Усе їй знане...
Тільки прогортай
цю книгу без жалю і ворожнечі.
...І на світанні підрастає гай,
щоб йому небо
лиш торкнуло плечі.

* * *

Memento mori.
Все, що треба знати.
Memento mori.
Відчай промайне,
і радість, і турботи —
вільні птахи.
І лиш осердя, у якому сни,
тебе тримає.
Слава і життя —
веселий дим,
що розійшовся колом.
Мовчить осіннє чорне поле.
Живе у нім
озимина.

* * *

Проблиск неба в людині...
Яке щастя, що ти це бачив!..
Не ображайся,
коли вона повертається
до себе.

* * *

Надивитись на сонце,
допоки воно ще живе,
і день, ніби свічка,
на вітрі бринить.
І серце мое
у польоті до сонця живе,
тріпоче
метеликом радісним мить.
На краю чорноти
усміх сонця, мов човен,
гойдає.
На краю чорноти —

любові останній обман:
не прощається сонце —
у вирій на мить відлітає.
П'є, як воду, печаль
самотній орлан.

* * *

Степ твого серця дикий —
там ковила і вітер.
Коні на північ скачуть,
плачуть на хмарах діти.

Рай мого серця тихий —
сонце одне навколо.
Дивляться мудрі квіти,
як визріває слово.

А понад нами — космос,
вічність, що правду знає.
Слово любові просить,
слово вогнем палає.

* * *

Ще вмію дивуватися — живу.
На квітку гляну чи на небо —
благовістю.

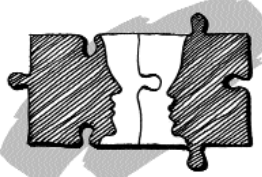
Вічна ця печаль
зачудування.
Пахне світлом мить.
А день крилатий
сонячний летить —
триває вічно
у сльозі глибокій
мить німоти,
що знає лише око,
коли йому
смеркання відболить.

* * *

Літній сад, де Музи ходять...
Що ти, хлопче, тут шукаєш?
Здалеку приїхав, видно, —
шулишся у наших літі!
І душею чомусь плачеш...
На папір роса сідає.
Твої очі полум'яні —
десь від ангела, і сам ти —
нетутешній... Що тут робиш,
смуток вкруг чола повитий?
А життя в тобі говорить —
б'ється хвиля через край.
Народило тебе море
чи далекий небокрай.
Ти слова шепочеш дивні —
тим словам сивизна літ.
Розкажи, який це вітер
у вологий край заніс, —
то не вітер, а вітрище.
У богів чудні всі грища:
ось маленькому дали
чашу повну — і сміються:
чи розхлюпа, донесе?
Він правічний край спасе —
забуття полишить землю.
І сміються марно
білі гіпсові божки.
І судьба —

як страж недремний:
щоб перо не збив з руки.
Літній сад. Тут Музи ходять...

Нікому так не шкодить демократія, як тим, хто до неї доріє.

(Щось подібне казав Вацлав Гавел)

Яничарство як хворобу, здається, ніхто не вивчав. І це не дивно, бо психічні хвороби взагалі неохоче усвідомлюються: сам душевнохворий (п'яниця, наркоман, релігійний фанатик і т. ін.) нізашо не визнає себе хворим, оскільки сам же вибрав собі цей спосіб утечі від страждань і повертатися до них йому немає резону; а ближнім значно простіше трактувати його як злочинця та ізолювати або самим ізолюватися, ніж лікувати.

Я дозволю собі запропонувати визначення суті сучасного яничарства, розуміючи, що ця суть ніколи не дає себе побачити без машкари.

Яничарство — це свідомий перехід на бік противника, але з підсвідомим багажем своєї первинної (рідної, природної) культури й відповідним комплексом вини перед нею.

Конфлікт свідомості з підсвідомістю в душі яничара породжує алогічну жорстокість та низку інших психічних відхилень, до яких ми всі так звикли, що вважаємо їх нормою, хоча, скажімо, європейцям вони одразу впадають в око, шокують і відштовхують. Визначальні патологічні риси гомо советікуса — брехливість, заздрість, злодійкуватість і постійний страх (що другим боком світиться як агресивність). Мало хто з українців сьогодні й помічає їх. Звикли. Велика річ звичка. Як тут не згадати відомий біологічний експеримент: якщо швидко підігрівати басейн, у якому живуть жаби, то нормальні, здорові тварини зразу повискають; якщо ж підігрівати поволі, то звикатимуть... аж доки й виздыхають усі від перегрівання.

Нас “підігрівали” довго, повільно й грамотно. Хто пробував вискочити, тих убивали. А тепер уже й убивати не треба. Кількість яничарів перевищила критичну масу і разом із окупаційним контингентом забезпечує достатню безпорадність підкореного народу.

Політична консервативність України та її вірність ідеалам “старшого брата” вражають нині цілий світ. І мусимо визнати, що центральним стабілізуючим чинником українського суспільства є потужний яничарський рух. У ньому запорука подальшого утвердження та зміцнення колоніального способу життя. Але в ньому ж таїться й небезпека: яничарство за своєю природою — хвороба не спадкова, отже потребує постійного й досить розумного культивування. Інакше — дестабілізація з усіма наслідками.

ЯНИЧАРСТВО — ХВОРОБА

Яничарство зазвичай тлумачиться й трактується як зрада, гріх, злочин, словом — ганьба. Таке ставлення до нього природне, і в первісному суспільстві цілком виправдане.

Критична маса яничарів — це така їх кількість, коли їм уже ніхто не дивує, а відтак суспільство загалом погоджується (чи змиряється) з тим, що, мовляв, це нормальні, повноправні люди. Та від того яничар не перестає бути тяжко хворою істотою, страждання якої вадяться хіба що притупити наркотиками, розвагами та втіхами загальної деградації.

ПАТОГЕНЕЗ

Життя — це страждання (Будда). Життя — це боротьба (Маркс). Сучасна людина звела ці два твердження в одну систему рівнянь, і вийшло, що боротьба й страждання — одне й те саме. Шукаючи порятунку від страждань, слабка людина відкриває для себе спокусу — припинити боротьбу. І найпростіше зробити це — перейти на бік противника. Не буде боротьби — отже не буде й страждань, думає ця людина. Але забуває (а частіше й не підозрює) про існування підсвідомості. Перейшовши до табору ворога, яничар якийсь час почуває себе майже переможцем; та величезний запас рідної культури нікуди не дівся — це частина його душі, та ще й значно багатша й потужніша, ніж свідомість. Слабкість (але й підступна сила) цієї підводної частини айсберга лише в тому, що вона залишається пасивною, непомітною, не усвідомлюється до кінця. Та йде час, і під тиском ре-

альних обставин із підсвідомості, з найглибших глибин душі яничара починають зринати й озиватися до нього якісь неясні, незрозумілі потреби, почуття, мрії, образи, спогади, бажання, мелодії, сни... Він нічого вдіяти з ними не може, бо вони непідвладні логічному осмисленню, аналізу й запереченню; вони просто є. І допікають. А дійшовши чіткого усвідомлення, входять у непримиренну суперечність із усталеним ладом душі, з наявною свідомістю, з реальним сьогоденням, яке теж не завжди пестить яничара.

Боротьба, від якої тікав яничар, із жаху перед якою, власне, став яничаром, змістилася з зовнішнього світу у внутрішній. Суб'єкти цієї боротьби — дві етнічні культури; як природні компоненти етноценозу, вони аналогічні *видам* у біоценозі і, за визначенням, не схрещуються. Можна як загодно змішувати й перебовтувати їх, але й у суспензії вони залишаються кожна собою і за стабільних умов розділяються. Міжкультурний покруч (тобто, індивід, в якому вже за-

все життя. Звісно, вона вихлюпується на зовнішній світ, передусім на головну причину страждань яничара — зраджених ним носіїв його первинної, рідної культури; він шукає способів повернути їх на свій шлях; він знаходить однодумців, знаходить “сенса життя”, він може отримати безліч перемог (наприклад, розстріляти сотні бандерівців і здолати тисячі їхніх нащадків), але не може видужати, бо внутрішній конфлікт залишається й загострюється.

Деякі яничари присвячують усе життя інтелектуальному самовиправданню. Та найчастіше для полегшення своїх мук яничар знаходить різноманітні засоби притлумлення власної свідомості: він може замінити або заглушити свою хворобу іншою — розпус-тою, кар'єризмом, боротьбою за владу, релігійним блюзнірством — це буде обмін шила на швайку; а вже що найлегше, то це просто *уникати знання* — ось чому найкращі яничари самі неосвічені й так пильно підтримують масову неосвіченість населення.

ЯНИЧАРСТВО

Малюнок Сергія Боборикіна

ЯК ПСИХІЧНА ХВОРОБА

ДІАГНОСТИКА

Яскравими, хоча й не дуже певними ознаками яничарства є згадані вище форми алогічної поведінки; але їх слід розглядати лише як орієнтовні, бо вони можуть бути викликані й зовсім іншими причинами. Значно надійнішим симптомом є глибинна відрив до освіти (“Вік живи, вік учись — дураком умреш”), особливо коли вона спостерігається на тлі нормальної або й підвищеної загальної біологічної активності. У кожному разі остаточний діагноз можна поставити лише по ретельному аналізу взаємодії свідомого й підсвідомого у психіці індивіда.

Діагностика та лікування яничарства, як і більшості масових психічних хвороб, не тільки не розроблені, але навіть не усвідомлюються як суспільна проблема. Може, це було б і не страшно, якби не тяжкі соціальні наслідки яничарства.

Тут доречно зауважити, що сила-силенна фізичних хвороб не піддаються лікуванню саме тому, що вони є симптомами або прямими наслідками хвороб психічних, особливо масових і тому не визнаних. Виявити, які саме фізичні хвороби породжує яничарство — велика й непочата проблема серйозної медицини.

ЛІКУВАННЯ Й ПРОГНОЗ

Сама собою яничарська хвороба не така вже й страшна: якщо вона не дійшла найви-

щої, незворотної стадії (що трапляється досить рідко), то покруча можна вилікувати *освітою*, апелюючи при цьому до автентичних глибин його душі. Тільки повне й не силуване усвідомлення тих глибин відкриває йому дорогу до вільного вибору, а значить і до одужання.

Потужний і яскравий ефект дає шокова терапія (наприклад, переляк), але результати її нетривкі й ненадійні, а рецидиви хвороби тяжкі. Переконливий приклад — еволюція нашої політичної номенклатури за останні півтора десятиріччя.

Зрозуміло, що серйозне лікування не може бути ні швидким, ні простим, навіть у тому разі, коли освіта забезпечена. Але фактично освіта не забезпечена, а масовий характер міжкультурного покручтва породжує підсвідому впевненість, що вона й не потрібна. Неосвічені, неграмотні й незліченні яничари-покручі створюють дику антисанітарію в культурі, тобто всі передумови для ще серйозніших психічних епідемій, що роз'їдають духовну структуру суспільства. Небажання вчитися, *небажання знати* — закономірна психічна реакція на непримиренний внутрішній конфлікт. Цей показник — опір освіті — може бути критерієм доцільності лікування. Сильний опір не означає невиліковності, але вказує на нерентабельність масового лікування. І якщо йдеться про суспільний ресурс освітянських сил, то краще спрямувати його на перспективніший людський матеріал, який потім міг би утворити лікувальне середовище для тяжко хворих.

Перспективнішим матеріалом є діти. Свідоме й розумне виховання дитини забезпечує достатній імунітет проти яничарства, але до такого виховання суспільство сьогодні не здатне. Якщо й трапляється розумне виховання дітей, то не стільки завдяки свідомості виховників, скільки силою інерції давньої, традиційної, налагодженої до автоматизму етнічної педагогіки. Втрата, точніше, невжиток народом своєї культури спричиняє, серед інших деградацій, і байдужість до виховання та освіти дітей.

Усвідомлення масштабів руїни виховної та освітньої культури має стати першочерговим духовним подвигом українців, бо без цього — найважливішого — кроку не буде дороги нагору.

ВИСНОВКИ

Епоха імперій, колоній, прямих брутальних загарбань доходить кінця. Це не означає, що не буде більше грабунку, визиску, паразитизму. Навпаки, християнська цивілізація досягла таки того рубежу, коли дармоїдів стало більше, ніж виробників, і комуся треба буде їх годувати, бо працювати вони не хочуть, не вміють і не будуть. Вони прекрасно засвоюють принципи демократії, а тому не вимруть ні від голоду, ні від сорому.

Це означає, що починається така собі гуманна епоха глобального соціалізму, коли народи підігріватимуть і підсмажуватимуть одні одних на повільному вогні — щоб, не дай Боже, не проливати кров людську...

Які шанси України в цьому грядущому всесвітньому соцзмаганні?

Дуже високі шанси:

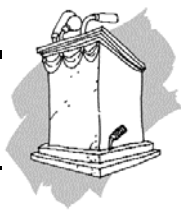
1. Ми ще й досі не втратили того розуму й таланту, який формувався протягом кількох тисяч років напруженої та різноманітної праці, що її вимагала наша земля.
2. Ми одержали грандіозний досвід виживання — лицемірства, тихої наполегливості, пристосування до нестерпних умов.
3. Нас перестали відстрілювати, механічно й масово знищувати. І, схоже, це вже не повернеться.
4. Ми маємо — юридично — територію й державу.

Як реалізувати ці шанси?

Передовсім — здихатися найтяжчої масової психічної хвороби — яничарства. Тобто, усвідомити й вирішити проблему національної освіти. Тобто, розірвати зачароване коло — а інакше не буває. Лише після цього можна буде всерйоз говорити про феномен українства і світову місію української культури. Говорити можна й тепер, та немає кому слухати.

Василь ТРИЛІС,
НДІ Українознавства

ПОЛЯКИ З УКРАЇНЦЯМИ МАЮТЬ ОСТАТОЧНО ПОМИРИТИСЬ У ПАВЛІВЦІ. ЯКЩО НЕ ПОСВАРЯТЬСЯ

ВОЛИНЬ

На урочистості прийдуть президенти України і Польщі, але, здається, жодна інша подія за участю Л. Кучми та А. Квасневського досі не обростала настільки суперечливими подробицями приготувань. Станом на 7 липня в Адміністрації Президента ще не знали, як акредитувати “на Павлівку” журналістів і чи передбачено акредитацію взагалі. Для порівняння — про те, що з Квасневським для прямої трансляції з Волині лише з одного телеканалу приїжджає 50 журналістів, було відомо ще за кілька тижнів.

Керівник прес-служби Волинської облради **Костянтин Лоцман** повідомив таке:

— Зустріч у Павлівці двох президентів під великим сумнівом. Коли раніше до нас їхав глава держави, тут трохи більший рух був. Наразі нічого такого не спостерігається.

Більше на тему візиту пп. Леоніда і Александра знали у прес-службі АП. Отже, на католицькій частині цвинтаря у Павлівці римо-католицький священник відправить літургію, відтак на православній теж правитиметься — священником Московського (!) патріархату, хоч “від Київського Патріархату там також будуть служителі”. Обидва президенти мають виголосити спільну заяву, покласти вінки до братської могили, відкрити меморіальний комплекс “Пам’ять. Скорбота. Єднання”. Приблизно о 15-ій годині все має закінчитися. Це — якщо заходи відбуватимуться згідно з пла-

Відзначення 60-х роковин українсько-польської трагедії, заплановане на 11 липня в селі Павлівка Волинської області, має однакові шанси стати офіційно-протокольним заходом і черговим демаршем ультраправих організацій.

Л. Кучма та А. Квасневський

ном, без якихось ексцесів. Ексцеси можуть бути.

— Поки що ультраправі організації не давали заявок на проведення акцій протесту 11 липня, — повідомив начальник управління внутрішньої політики Волинської облдержадміністрації **Василь Вознюк**. — Але днями в нас були народні депутати Загрева, Бондар і Червоний (“Наша Україна”). Вони сказали: “Якщо Кучма почне перед поляками вибачатися, будуть наші акції у відповідь”. Тепер вони

взагалі висунули вимогу, щоб до Павлівки не приїжджали президенти. Недавно депутати їздили до Павлівки, збирали людей на мітинг.

— **Крім президентів, туди приїде чимало громадян Польщі, щоб ушанувати пам’ять загиблих.**

— Для таких людей на кордоні планується видавати спецперепустки, які мають полегшити їхнє пересування по території України. Очікується, що прибуде близько 5000 поляків.

ІНТЕР...

Інтернету в Україні незабаром може і не бути — якщо законопроект “Про діяльність у сфері інформатизації”, поданий Кабміном, стане законом.

Малюнок І. Павчака

нальних комп’ютерів. Копіювання цифрових даних дозволяється лише за наявності санкції, але в законопроекті не вказано, чиєї — прокурора, СБУ чи того, хто вигдав такий химерний закон.

Каратимуть і “за розповсюдження інформації, що може шкодити честі, гідності або діловій репутації окремих осіб”. Критеріїв, коли ж саме інформація “може шкодити”, не розшифровано. Інша справа, що чиновник чи політичний діяч тепер може не боятися чинити дії, які напевне зашкодять його

репутації, коли б про це написали в Інтернеті.

— Якщо такий закон почне діяти, то будь-кого можна буде покарати, — вважає Ігор Дядюра. — Я впевнений, що вже готові відомчі нормативні акти під цей законопроект. Щойно він вступить у дію, одразу ж з’являться інструкції — хто, як і кого буде карати. І це застосовуватиметься вибірково.

Наслідки прийняття згаданого закону можуть виявитися фатальними і для інтернет-спільноти, і для демократичної репутації країни за-

— **Чому для православного богослужіння запрошено саме російського священника?**

— Бо навколо нема жодної української парафії.

Голова Павлівської сільради **Ніна Петренко** каже, що 933 мешканці її села загалом задоволені, що до них приїжджають високі гості:

— Проведено благоустрій села, реконструкцію огорожі на православному і католицькому цвинтарях, відкрито православну каплицю, заасфальтовано 5—6 км центральних вулиць Павлівки.

— **Про що говорили з павлівчанами народні депутати Бондар, Загрева та Червоний під час мітингу?**

— Це був не мітинг, а зустріч із депутатами. Зібралось чоловік 150. Але наших людей там було мало, переважно приїжджі. Напевне, ті, що з депутатами прибули. Нам сказали, що потім із Луцька скинуть по факсу заяву павлівчан із приводу роковин трагедії.

— **Тобто, як?**

— Я підійшла до депутатів, просила показати мені заяву, сказали — згодом покажуть. Наскільки мені відомо, з наших людей ніхто жодних заяв не готував, і депутати сільської ради теж нічого не писали.

— **Що можна сказати про міжнаціональний клімат у Павлівці?**

— У нас є змішані польсько-українські сім’ї — Дмуховські, Франци, Гжесюки, інші. Жодних конфліктів на міжнаціональному ґрунті досі в нас не було. Сподіваюся, так буде й надалі.

У Луцьку свого часу планувалося встановлення пам’ятного знака скорботи, було оголошено конкурс проектів. Не судилося — депутати міської ради прийняли рішення, щоб жодних монументів, присвячених волинській трагедії, на території міста не встановлювати.

● Людмила ПУСТЕЛЬНИК

СКАНДАЛ

ґалом, поставивши крапку на розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Саме на їхньому ґрунті в розвинених країнах відбуваються позитивні процеси соціально-економічного розвитку.

— Наша влада загнала свободу слова в інтернет. Тепер хоче контролювати її там, — каже Сергій Сухобок, заступник головного редактора інтернет-газети “Обком”. — Усім відома історія про те, як податкова минулого року вчинила погром у нашій редакції. Тепер такі зведення рахунків з неприборканими газетами вважатимуться цілком нормальними, бо будуть благословлятися новим законом.

Чиновництво, що його розробляло, вкотре переплутало поняття “контролювати” і “регулювати”. Формальний привід появи закону банальний і не новий — захистити населення від порнографії і насильства, яких теж не бракує у всесвітній мережі. Реальний — близькість виборів. Із запровадженням закону зникає статус інтернет-журналіста, а відтак можна забути і про суспільну роль нет-видань. Влада не може пробачити їм зрушення у суспільній свідомості, спричинених касетним скандалом.

— Якщо хтось говорить про те, що закон “Про діяльність у сфері інформатизації” покликаний захистити національну безпеку в інформаційній сфері, то таким чином ідея цієї безпеки профанується, — каже Олександр Палій, представник Громадської ради з питань свободи слова та інформації. — Наші державні органи чомусь не турбують, що через іноземне телебачення в Україні запускаються руйнівні ідеї сепаратизму тощо. Хоч аудиторія телебачення непорівнювана з кількістю інтернет-користувачів, яких усього 7 % населення. З них 5 % заходять на розважальні сайти.

● Л.П.

ЗВОРОТНИЙ ЗВ’ЯЗОК

ЩО ВИ ЧИТАЄТЕ ПРО ПОЛІТИКУ?

Перші підсумки опитування читачів “Слова Просвіти”

Ми дуже вдячні всім, хто відгукнувся своїми листами на запитання нашої анкети, надрукованої у № 23 від 4—10 червня. Редакція отримала кілька десятків листів, кожен із яких чекає 1 жовтня — останнього дня, коли прийматимуться відповіді на анкету. Відтак для десятих респондентів, яких визначить жеребкування, передбачені нагороди. Поки що попередні підсумки анкети такі: серед газет, які читають наші респонденти, на майже однакових позиціях державні й опозиційні (45—52%), однак більше довіряють саме опозиційній пресі (67%). Усі читачі переконані: передвиборна кампанія вже почалася, а один із дописувачів — І. Прокопенко з Києва — впевнений, що вона “ніколи й не припинялася”. А як думаєте Ви? Для нас дуже цінна Ваша думка, тому ще раз друкуємо анкету для тих, хто ще побажає на неї відповісти. Заздалегідь дякуємо і з нетерпінням чекаємо Вашого листа!

1. Які друковані видання Ви читаєте? Оберіть довільну кількість відповідей:

- а) місцеві державні (газети міської, районної обласної ради чи адміністрації);
- б) місцеві недержавні;
- в) всеукраїнські державні;
- г) всеукраїнські недержавні;
- д) опозиційні.

2. Яким із друкованих видань Ви довіряєте? Оберіть не більше двох варіантів відповідей.

- а) місцевим державним;
- б) місцевим недержавним;
- в) всеукраїнським державним;
- г) всеукраїнським недержавним;
- д) опозиційним.

3. Чи позначається на Вашій довірі до видання його мова? Якщо так, то вкажіть, яка саме:

- а) українська;
- б) російська;
- в) мова національної меншини, що компактно проживає у Вашій місцевості.

4. Читаючи газети, чи можете Ви зробити висновок, що президентська кампанія вже розпочалася? Що спонукало Вас так думати?

5. Чи впливатиме позиція видань, які Ви читаєте, на Ваше рішення під час голосування?

6. Чи впливатиме позиція видань, яким Ви довіряєте, на Ваше рішення під час голосування?

7. За кого Ви проголосували на минулих виборах?

8. Яка саме інформація про кандидата вплинула на Ваше рішення під час голосування:

- а) критична/схвальна інформація про кандидата в державних виданнях (вкажіть, яких саме);
- б) критична/схвальна інформація про кандидата в недержавних виданнях (вкажіть, яких саме);
- в) критична/схвальна інформація в опозиційній пресі?

РЕЗОНАНС

КІЛЬКА ВРАЖЕНЬ ВІД ОЛІМПІАДИ

Нещодавно в столичній гімназії східних мов № 1 відбулася третя міська олімпіада, в якій взяла активну участь гості — викладачі та гімназисти з міст Харкова, Одеси, Львова, Дніпропетровська та Черкас. Учасників олімпіади тепло привітали аташе з питань культури республіки Іран пан Вахіді, аташе з питань культури Японії пані Хара, заступник голови Київської організації товаристства “Просвіта” імені Тараса Шевченка Галина Калмикова. Зокрема, пані Калмикова вручила подарунок бібліотеці гімназії — ошатний “Кобзар” геніального поета та книжку “Розстріляне Відродження”.

Усім сподобався змістовний, цікавий виступ молодого вченого-мовознавця, перекладача з Японії Йосінарі Харада, який розповів про свої переклади на японську кращих творів, а також Лесі Українки, а також Ліни Костенко та інших сучасних українських поетів. Пан Харада палко закликав викладачів та гімназистів глибоко вивчати свою національну культуру й чудову українську мову, в мелодійність і красу якої він закохався на все життя. А потім для учасників третьої олімпіади двома кафедрами, естетичних дисциплін та східних мов, було дано святковий концерт.

У проведенні цього заходу велика заслуга заступника директора вчителя-методиста китайської мови Віри Абрамівни Чжен і завідувачки кафедри естетичних дисциплін, викладача, хорового диригента, члена Національної музичної спілки, просвітянки Марії Федорівни Галюк. Відкрив концерт хор “Ладю” під її орудою, який виконав два твори хорової класики українського композитора Миколи Леонтовича, а дівовий ансамбль “Чураївна” в чотириголосному звучанні а-капела — пісню “Над річкою” поета Спиридона Черкасенка та композитора Порфирія Батюка. До речі, ще недавно цей твір називали народною піснею, а імена творців замовчували.

Вихованці старшого вчителя музики Ірини Володимирівни Шохотько, зокрема, дует чотирикласників добре співали українську народну жартівливу пісню “Грицю, Грицю”. А ще кафедра східних мов порадувала майстерним виконанням пісень східних народів та їхніх національних самобутніх танців. Особливо слід відзначити вчительку китайської мови Тетяну Василівну Павленюк. Її вихованка, старшокласниця Мар’яна Савченко гарно проспівала пісню китайською мовою. Також майстерно проспівав турецьку народну пісню дует у складі Наталки Дашкевич та Ірини Бакалюк, підготовлений вчителькою турецької мови Надією Миколаівною Ухіною.

Вчителька корейської мови Ю-Ріра працює лише рік, але вона зуміла підготувати національний танок “Аріран”. Зміст його — це гімн природі, ніжній красі квітів. Національний в’єтнамський танок у виконанні учнів четвертих класів у постановці вчителя в’єтнамської мови Нгуєн Дінь Тхонг відзначався ніжністю, пластичністю.

Справжньою окрасою концерту став індійський танок “Кохання” в професійному виконанні учениці четвертого класу Вікторії Соловйової, котра навчається у заслуженого артиста України Віктора Дмитровича Івануса при Палаці для дітей та юнацтва “Джерело” Святошинського району міста Києва.

Гірко вразив той факт, що було вилучено з концертної програми уривок з поеми Тараса Шевченка “Гайдамаки”. Це вразило не тільки українців, присутніх у залі, але й гостей з Японії пана І. Хараду, котрий сказав: “У Вас не шанують свого великого пророка”.

Це пишу я не зі злим серцем. Мені боляче й гірко, що директор не оцінив безкорисливого служіння письменників, митців, діячів культури та просвіти в ім’я підвищення національно-патріотичного та естетичного виховання учнів гімназії.

- Володимир КАПУСТІН**, поет, публіцист, член Національної спілки письменників України

Мовна ситуація в Україні набула рівня світового мовного скандалу. Щойно заходилися з’ясовувати, де і в чому ущемлюється російська мова, то й виник мовний скандал. Інакше виступи трьох південно-східних обласних Рад і Верховної Ради Автономії Криму з наміром надати російській мові статусу державної розцінити неможливо. Адже йдеться про ущемлення державної мови України!

Це і є мовний скандал, коли за мету ставлять не розв’язання проблеми, якої немає, а намагаються у черговий раз збурити суспільство, використовуючи будь-яку зачіпку. Але запитаймо себе, чи немає тут наміру виставити Україну державою скандалістів?.. Бо виступ А. Федорова у газеті “Жизнь Луганска” № 2 за 2003 рік — анекдотичне підтвердження цього висновку.

Справді, при чому тут освітня реформа і, як соромливо пише автор, “поддержка в Луганской области русского языка”? Чи пан Федоров має намір сказати, що в повністю російськомовних школах справи виглядали б краще, тому що в них не було б скепсису до шкільної реформи, а от українські школи тим і займаються, що сіють невіру в дії Міністерства освіти, яке за вуха тягне освіту України в цивілізований світ? Але ж якби Конституцію творили представники “Русского блока”, вони б теж або утвердили українську мову єдиною державною, або грубо порушили б усі правові норми.

Концепція мовної політики, що закладена в нашу Конституцію, базується не на одній 10 статті, як дехто спрощено вважає, а на трьох статтях. Ось вони:

Ст. 2 України є унітарною державою.

Ст. 10. Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Ст. 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Концепція полягає у тому, що, відповідно до міжнародних стандар-

ЧОМУ ШКІЛЬНА РЕФОРМА ПЛОДИТЬ СКАНДАЛІСТІВ

тів, розрізняються корінні народи, котрі живуть на конкретних територіях, і національні меншини, які мешкають у державі. Відповідним стає і державний устрій. Якщо в країні є один великий корінний народ, то він утворює унітарну державу. Якщо, крім нього, є ще значні корінні народи, то виникає федерація, у якій малі народи утворюють автономії. Якщо ж маємо кілька рівнозначних корінних народів, то тут вже твориться конфедерація, що теж використовує одну державну мову, натомість автономії можуть мати право регіональних мов, на що і вказує “Європейська хартія регіональних мов або мов меншин”.

Конфедерація має стільки державних мов, скільки рівновеликих корінних народів її утворюють, і тільки в умовах конфедерації одна з державних мов проголошується, за загальною згодою, офіційною мовою, що потрібно для міжнародних зв’язків, а у внутрішній діяльності державні мови відтворюють на своїх територіях постанови центрального уряду.

Ось такий порядок існує в усьому світі, а окремі винятки пов’язуються саме з особливостями історичного розвитку окремих країн.

Україна є класичною унітарною державою, що підтвердили ре-

зультати останнього досить дискримінаційного перепису. Та якщо українцями назвали себе майже 78 відсотків населення й за таких умов, незважаючи на століття зросійщення, то матимемо й усі 90 відсотків, тобто — 12 відсотків українців із послабленою національною свідомістю, які поступово повертаються до свого корінного менталітету. І навпаки: кількість російського населення постійно зменшується, що теж є природним, оскільки більшість росіян бажають жити у своїй національній державі.

Отже, етнолінгвістика називає три функції мови: державну, офіційну та регіональну. На жаль, ми продовжуємо вивчати лише дві наслідкові функції мови: комунікативну та інформативну, що ніяк не сприяє поглибленню державної свідомості наших учнів. Державна ж мова потрібна з двох причин: для надання сили обов’язковості виконанню державних рішень і для об’єднання людей різних національностей в одну політичну націю. Смішно казати про якісь комунікативність та інформативність, коли відсутнє поняття державності мови! Але ж якщо Конституційний Суд підтвердив необхідність вживання української мови — в тому числі і в шкільних класних журналах, а рішення його не виконується, то хіба ж не ясно, що нас чекають напруження саме в цьому аспекті — у відмові громадян виконувати рішення, оприлюднені недержавною мовою, якщо ми не будемо дотримуватися рішення Конституційного Суду?!

Ось чому не може бути двох державних мов. По-перше, це було б марнотратне дублювання, по-друге, дія двох державних мов за принципом особистого вибору виконавцями якоїсь із них призвела б до переваги однієї, але все одно із

МОВА ЄДИНА

втратою і цією мовою сили обов’язковості виконання, оскільки б припинилося оприлюднення законотворчості другою державною мовою, і, по-третє, це призвело б до повного розколу суспільства з відповідними трагічними наслідками.

Хто ж саме повинен постійно і продумано вести освітньо-політичну лінію на об’єднання української нації? Відповідь очевидна — Міністерство освіти і науки, бо саме цим займаються його колеги у розвинених країнах. Там це є загальновизнаною нормою, і тому освітні бюджети — пріоритетні, і тому в Німеччині закривають школи, коли в них стає менше чоловіків-учителів, ніж жінок. Відбувається захист єдності нації не тільки на етнічному, але і на демографічному рівнях.

Міносвіти зобов’язане завзято відстоювати це високе конституційне право! Україна тому і стоїть на грані катастрофи, що органи освіти не вписані в політичну структуру! Що таке офіційна мова? Це одна з державних мов, яка **тільки в конфедерації** може бути проголошена офіційною — заради міжнародного спілкування і діяльності центрального уряду, рішення якого відтворює кожна державна мова у своєму регіоні. Якщо нам пропонують українську мову залишити державною, а російську проголосити офіційною, то це або дрімуче невігластво, або цинічний розрахунок. Адже з мови міжнаціональних зв’язків російська перетворилася у мову міждержавних відносин, а тому стан цього статусу тепер цілком залежить від політичних, економічних і культурних успіхів самої Російської Федерації.

То чого може чекати Луганська обласна Рада від свого звернення до Верховної Ради з проханням надати російській мові статусу державної? Та тільки однієї відповіді: “Читайте уважно Конституцію України. Зміна статусу будь-якої мови можлива лише після зміни державного устрою”.

- Володимир КОВАЛЬ**, голова Антрацитівського міського осередку “Просвіти”

МОВНИЙ ЦЕНТР, ЩО ДАРУЄ РАДІСТЬ

Ще рік тому мовний центр “English club”, створений педагогом від Бога й за освітою Наталією Олексіївною Михайличенко, тулився на околиці Вишневого, в одній із кімнат другого поверху дитсадка “Дюймовочка”. Сьогодні він — у центрі міста, на вулиці Лесі Українки, 64. Відчиняю двері — саме закінчилися заняття наймолодшої групи, й мами прийшли за своїми дочками й синами...

Мовивши “гуд бай” малим мовознавцям, розпитую Наталію Олексіївну, як їй працюється на новому місці. У неї в очах спалахують радісні іскорки:

— Нарешті здійснилася моя мрія. Й ілюмінований пиріг і експозиційні стіни, й круглий стіл — все це складові навчального процесу. Мені хотілося, щоб мій мовний центр не нагадував ні школу, ні дитсадок, ні жодне інше, даруйте, казенне приміщення. Щоб зайшовши сюди, вони потрапляли в атмосферу лондонського чи оксфордського клубу за інтересами.

— І Вам це вдалося. А методи викладання також відрізняються від офіційних?

— Вже навіть на рівні міністерства освіти визнано, що побудована переважно на зазубрюванні шкільна програма вивчення іноземних мов неефективна. Діти найкраще сприймають інформацію у ненав’язливій, розважальній формі. От я і ставлю з ними англійські міні-вистави, співаю англійські пісні, граю в англійське лото.

Нинішньої весни в групі, в якій вивчають п’ять мов (крім англійської, ще й французьку, німецьку, іспанську, італійську), дві випускниці. Оля Ільїнська й Віта Стратійчук закінчують 11 клас і вступатимуть до вищих навчальних закладів за фахом, де потрібне знання іноземної.

— А впевнені, що складете вступні іспити? — поцікавився я.

— А чому б і ні? — здивувалася Оля. — Ми не раз займали перші місця на районних і призові на обласних олімпіадах та конкурсах.

— І в нас є живі приклади, — мовила Віта. — Одна з учениць Наталії Олексіївни — Радмила Руденко — сьогодні навчається в Київському лінгвіс-

тичному університеті, а друга — Марина Бескова — закінчує факультет східних мов Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Так народилася ще одна група з опанування двох мов одразу.

— Другу мову “нав’язали” дітям самі батьки, — каже директор центру. — Підібралися обдаровані, талановиті першокласники, швидко навчилися розмовляти й читати англійською. Звичайно, в межах свого віку. Батьки й просять: давайте ще одну мову! Ми запропонували японську. Вони: згодні! Вже вивчили кілька ієрогліфів, співаємо японську пісеньку, поставили маленьку п’єсу японською. А це вже — щось! Бо східні мови — то зовсім інше, ніж у нас, сприйняття дійсн...

У мовному центрі навчається четверо дітей із сім’ї Шевчуків: Оля, Наталя, Павлик та Василько, всі мають пільги в оплаті.

— Незабаром прибіжить сюди і наш найменший, Давидко, якому вже півтора роки, — обіцяє щаслива мати Людмила Василівна. Бо знання іноземної мови відкриває перед людиною широкі можливості. Торік до Києва у справах приїздили наші приятелі зі Сполучених Штатів — Рей та Ернест Убенкси. Оля й Наталя були гостям за перекладачів і англійською розмовляли з ними на рівних. Це не лише досягнення дочок, а й заслуга Наталії Олексіївни. Крім необхідного запасу слів, вона дає дітям і навички зв’язної мови, правильної вимови.

Шевчуки познайомили подружжя Убенксів із вишнівським англкомовним острівцем. Для засновниці клубу та її вихованців зустріч із американцями стала своєрідним екзаменом. Англійською розпитували гостей про їхнє життя, країну, розповідали про себе, про Вишневе й Україну. А ще — почастивали їх варениками, поспівали їм українських пісень, подарували вишиваний рушник.

— Відтоді у нас із Рей зав’язалася міцна дружба, — розповідає Наталія Олексіївна. — Повернувшись до Техаса, Рей разом із знайомими вчителями зібрала підручники, відеокасети, комп’ютерні програми й надіслала їх до нашого клубу. Це неабияка допомога й підтримка. Крім того, ми з нею лис-

ДОСВІД
туємось англійською через “Інтернет”, листи перекладаємо та обговорюємо з дітьми на уроках.
Знадобилась англійська і ветлікареві Київського іподрому Олегу Кривенку, котрий свого часу не довчив її в сільгоспакадемії. А біолог Оле-на Безцінна всерйоз узялася за неї, бо збирається їхати до Лондона, де працює її чоловік.
— Я вивчала англійську і в школі, і з репетиторами, але скрізь не дуже “доходило”, — зізнається вона. — Тут же ми невимушено бесідуємо в дружньому колі, і все сприймається легко, ніби я англійським духом пройнялася...
— Та й як тут не прийнятися, коли мислення учнів спрямоване на все англійське! — схвально відгукується директор фірми “Агроінтер” Раїса Станіславівна Русевич. — Сюди ходить моя внучка Катруся, і я разом з нею відвідую всі традиційні свята англійців, які відзначаються в клубі.
“English club” від центру Вишневого розрісся... аж до Боярки. Тут, у дитсадку “Іскорка”, що на вулиці Седова, 3, відкрито його філію. Її залюбки відвідують і малюки, й старшокласники. А оскільки чимало юнаків та дівчат ведуть активний спосіб життя (спортивні секції, художня самодіяльність) і не мають вільного часу відвідувати мовний центр у будні, то для них у вишнівському і в боярському клубах створено групи We-ek-end school, що працюють в суботу й неділю.

- Анатолій КОНЕЛЬСЬКИЙ**
- P.S.** Коли матеріал вже був підготовлений до друку, в редакції пролунав дзвінок. Телефонувала директор Центру соціальної опіки “Отчий дім”, що в селі Петровському Наталія Андріївна Корнійко:
- Прошу через газету подякувати Наталії Олексіївні, що на пільгових засадах навчає англійської наших дітей-сиріт. Бажаю їй всьляких газ-раздів і успіхів у її благородній справі.
- Редакція щиро приєднується до цих побажань.

Ця історія, в якій запитань більше, ніж відповідей, не залишила байдужим жодного, хто відкрив її для себе, мов Книгу великих людських пристрастей. Її чудернацько поплутані сюжетні лінії так давно снувалися в часі, що геть у ній погубилися, лишивши відчуття незавершеності сюжету. Тож усяк, хто на те мастак, безцеремонно намагався приміряти цю історію до власної шкали духовних цінностей, часто-густо виставляючи на осуд людський згубну силу плотського гріха, що профанується ім'ям любові. Та що тут робити святенику, отому Прокрустовому конструктору, в якого аж руки тремтять обкарнати все, що не піддається його розумінню, якщо ця історія — без моралі, як смерть — без апеляції.

Що ж то за пристрасть така, що посіяла бурю? Така собі скринька Пандори, в яку не дай Боже зазирнути? Зухвалий виклик часу, суспільству, собі — акт на межі самозречення чи лицедівства? А може, — відчайдушний прорив із нестерпної самотності, яку мусиш спокутувати перед людьми, як провину? Яка ж сила кинула цих двох у первісний хаос своєї руйнівної любові? Сказано: істина каламутна.

Ще зовсім юне обличчя з типовими рисами українки: горда високість чола, зухвалість прегарних карих очей... а погляд повен палючого докору. Це про них мусив би написати Стефан Кленович, бароковий поет XIV століття:

*Очі можуть ранили
з портрета...*

Такою на початку минулого століття по-стала в уяві Іллі Рєпіна Марія Кочубєйвна, аби зажити на полотні своїм другим життям. Образ, просто-таки вилущений з уяви. Образ, вилущений з часу. Скільки ж із ним пов'язано драматичного, чи то пак — трагічного!

Там, у реальному житті, вона мала славу однієї з найпрестижніших наречених — генеральний суддя Кочубей за свій вік добра нагрів неміряно, до того ж уся увага була зосереджена на Маріїнім посагові (старша донька Кочубєй Ганна на той час вже була заміжня). Однак Марія почувалася в родині зле, передусім через матір. Кочубєйха була з тих колоритних жіночих натур, про які кажуть: "Півсвіту спідницею змете і не помітить". Генеральний суддя відпочивав у тіні слави власної дружини, здавалося б, і не переймаючись глузуваннями козацької старшини, яка радила йому штани зміняти на плахту. Кочубєй не жили ізольованим життям, любили приймати гостей, серед яких найшанованішим був Іван Мазепа. Він же й хрестив їхню молодшу доньку. Марія росла на очах свого хрещеного батька, який догоджав хрещениці, як тільки міг, засипав дарунками, бавив. А як стала Марія на порі, то, як свідчать перекази та тогочасні документи, кращої дівчини годі було пошукати. У "запасниках" історії лишився схематично-словесний портрет, зроблений Готвальдом: "Висока, струнка, з великими очима, з білим, немов вирізьбленим з мармуру, лицем і довгою чорною косю, вона закрутила голову не одному козакові". Вочевидь стеряв голову і старіючий Мазепа, якому на той час було вже за шістьдесят. Мав рацію бароковий поет Лазар Баранович, котрий на схилі віку дійшов розпачливого висновку:

*Ніхто Венеру
в світі не посилив.
Своєю отрутою солодкою
Напуває кожного.
Не тільки молодь —
старого поцілить.*

Однак Мазепа ще почувався на силі — був міцним фізично і за темпераментом не поступався юнакові. Чимало історичних джерел зафіксувало, що він мав неабиякий успіх у жінок, а це часто-густо мало для нього неприємні наслідки. Героїнями його амурних пригод виступали дружини шляхтичів Мартина Концкого, Яна Загорівського, Станіслава Фальбовського. Популярною у світських колах була історія помсти останнього пана, котрий, нібито, підстеріг молодого Мазепу й, прив'язавши невдатного коханця до коня, пустив світ за очі. Її було створено одним із прибічників короля, якого свого часу Мазепа викрив у змові з конфедератами, Яном Пасеком. Проте цю вигадку миттю підхопив Вольтер, використавши у своїй "Історії Карла XII". "Як я чув од пані белзької воєводи (Сенявської), — писав французький посол Бонапарт, — поза іншими своїми рисами приваблює легко до себе чаром жінок, як хоче цього". Але не тільки на жінок впливав своїм шармом Мазепа. "З усього видно, — писав інший дослідник, — наскільки взагалі таку прикмету можна відчувати по 200 роках із мертвих документів, — Мазепа був надзвичайним чарівником. Ніхто й ніколи не міг витримати його чару. Гоноровиті польські магнати, напівдикі московські бояри, буйні запорожці, статечні турки, елегантні французи й пуритани шведи — всі вони, стрічаючись з українським гетьманом, складали перед ним зброю. В чому полягає його чар? Це залишається таємницею для нащадків,

ще унікальну бібліотеку, якій не було ціни.

Мабуть, на тлі сказаного не таким вже й незбагненим видається той екзальтований порив, з яким Марія, ще юна дівчина, відгукнулася на пристрасть гетьмана. Глибокий інтелект, а звідси й "талант цікавої людини", неабияка сила духу, надійність — усе те, що воліла б кожна жінка бачити в чоловікові, Марія, ще не цілком свідомо свого пробудженого еста, віднайшла у старіючому сивочолому мужчині. Очевидно, їй імпонувала опіка такого дужого чоловіка, такої сильної натури. Від нього вона отримувала ту дециму тепла, без якого почувалася безпритульно й незахищено у цій світі і якого не могла отримати в родині.

Нічого дивного в тім, що Мазепині прохання віддати за нього Марію було сприйняте Кочубеями як нечувана образа, як неповага Господня. Чи ж могла бути іншою їхня реакція: разюча різниця у віці, до того ж гетьман був Маріїним хрещеним батьком, а такий шлюб церковно не дозволявся. Одне добре відомо: любов не піддається законам здорового глузду, вона лише для того й існує, аби життя перетворити на пекло. До яких тільки вольових заходів не вдавалися Кочубеї, аби відвернути це стихійне лихо, — все було марно. Мазепа і сам, судячи з усього, розумів абсурдність такого ста-

ГАЛЕРЕЯ ЖІНОЧИХ ПОРТРЕТІВ

гальною, як вияв боротьби між підступною пристрастю та муками сумління увійшли до скарбниці світової любовної епістолярії. З них відчувається, як йому, дужому і впевненому у своїй силі чоловікові, нестерпна та безпорадність, з якою мусив спостерігати за щоденними приниженнями та цькуваннями Марії з боку матері. Та чим він міг зарадити у цій ситуації, коли до всього Кочубєйха, не вельми переймаючись доньчиними стражданнями, пустила поміж люди поговорі про збезчещення доньки. Мазепа відповідає Кочубею на це звинувачення з розважливістю людини, якій немає в чому виправдовуватися: "Ти згадуєш про якийсь блуд, я не знаю і не розумію нічого, сам ти видно блудиш, слухаючи своєї гордовитої лепетливої жінки, яку, як бачу, не вмієш погамувати. Справедлива народна приповідка: "Де голова блудить, там хвіст рядить". Жінка твоя, а не хто інший є причиною твоєї домашньої печалі. Свята Варвара втікала від свого батька, та не в гетьманський дім, а до пастухів у камінні щелини".

Марія (Мотря) Кочубєйвна

«ОЧІ МОЖУТЬ РАНИТИ З ПОРТРЕТА...»

але одне добре відомо: міг говорити з кожним мовою свого співрозмовника, тобто мав той талант, що про нього Френсіс Бекон уважав ще в XVI віці за першу прикмету великої людини" (І. Борщевський). Як не повірити в те, що Іван Мазепа був людиною унікальною, чи то пак — харизматичною, якщо вже на зорі своєї політичної кар'єри опинився в центрі симпатій польського короля Яна Казимира, відомого в Європі своєю свавільністю та патологічною гоноровістю. А Петро І, якого Росія нарекла Великим, — мабуть, не тільки за його успішну реформаторську діяльність, а й за той трем у колінках, який він викликав у тогочасному суспільстві, — уперше віч на віч зустрівшись з Мазепою за часів "метеорологічно" вельми несприятливих (Софія була вже ув'язнена, а її прибічники страчені), коли й українського гетьмана мала накрити дев'ятибальна хвиля петровського шквалу (про його стратини, обганяючи події, вже трубили всі європейські газети), був просто-таки звоюваний цим українським характерником на довгі роки ставши його невідомим патроном.

Слава Мазепи як високоосвіченої людини свого часу була заслуженою: мав глибокі знання з філософії, літератури, володів багатьма мовами (за свідченням Пилипа Орлика, читав лекції перед викладачами Києво-Могилянської академії "мовою Тита й Ціцерона"), знався на європейському живописі, за життя зібрав чималу колекцію картин із Західної Європи, а

новища, проте, будучи велетнем за природою, не міг цього разу випростатися душею. Наразі Марія потерпала від материних цілодобових сварок і принижень, через які врешті-решт зважилася на втечу з рідної домівки, з родини. Вона надіялася знайти захист і опору в особі Мазепи, проте, яким же нечуванним ударом для неї, котра зневажала закони людської моралі, знехтувала почуттями батьків, стало його прохання повернутися в родину, аби не наражатися на нещастя. З листів, якими він по тому засипав Марію, видно, якими муками далося йому те рішення. То було надлюдське зусилля над собою як єдиного шляху до порятунку душі. Вчинок, на який жінці важче зважитися, бо жіноча любов неспівмірна з любов'ю чоловіка — вона захоплює цілком, не залишаючи можливості відступитися. Він же зумів вийти з безроздільної влади своєї пристрасті, проявивши тим самим свої найсильніші сторони. Любов пожертвована, любов притлумлена і є любов'ю справжнього чоловіка.

"Нікого я ще так на світі не любив, як вас, і для мене це було б щастям і вітхою, коли б ви приїхали і жили в мене, але я роздумав, який кінець може з того вийти, іменню при такій злісності вашої рідні: пришло б від Церкви неблагословане, щоби разом не жити і де б я вас тоді дів. Мені було б вас жалі, щоби ви опісля на мене не плакали".

Ці листи як скарга на суспільство, яке позбавило любов прав, соціалізувавши її, зробивши неле-

Однак Кочубей з того не заспокоївся і з ініціативи своєї дружини розгортає масштабний план помсти. Він старанно збирає факти, котрі красномовно, як на його думку, свідчили б про антимосковську політику Мазепи. Після тривалих невдач у справі розвінчання гетьмана Кочубей звертається до своєї Іскри, який через низку посередників переправляє донос царевичу Олексію. Той не повірив жодному його слову й порадив Мазепі віднайти очорнителів і стратити. Зазнавши поразки, Кочубей зі своїми прибічниками у справі гетьманового розвінчання листовно звертається до Петра І. Однак цар розлютився з того і поспішив завітати Мазепу у своїй прихильності. Невдовзі доношки були вистежені й з допомогою канцлера Головікіна доставлені на допит. Під киями Кочубей визнав, що, маючи велику образу на гетьмана, вирішив у такий спосіб звести з ним рахунки. Іскра завірив на допиті, що про зраду йому нічого невідомо.

Після страти Кочубея з Іскрою гетьман шукав усамітнення, неначе волів вияснити для себе щось дуже важливе, те, без чого життя втрачало сенс. Чим він тоді карався? Своєю необачністю, через яку він, обтяжений роками і досвідом чоловік, піддавшись з юнацьким запалом своїй пристрасті, мало не згубив справи всього життя? А чи намагався віднайти свою заблукану душу, ним же самим зневажену, коли обрав собі долю вічного дворушника, коли кинувся з головою в липку павутину інтриг і лжі. Тридцять три

пункти доносу не ошасливили Кочубея царською ласкою, проте послужили Мазепі для висновків глобальних і невтішних. І справді, чому ані царевич Олексій, ані Петро І не повірили доносу? Не тільки через великий гетьмановий авторитет і довголітню успішну службу російському цареві, а й через той сумнозвісний факт, що доноси з-поміж українців були звичним явищем, так би мовити, потворною ознакою ментальності. Зрада. Скрізь зрада. Просякнута нею, мов тяжким сопухом, українське суспільство стояло на межі свого самознищення. Він це розумів, як ніхто інший, бо й сам був отруєний її випарами. Вчитаймося хоч би в один пункт Кочубеєвого доносу: "Одного разу, коли був у моїм домі і підгуляв, почав я пити за його здоров'я, а Мазепа зітхнув і сказав, що мені за вітха, коли я живу, не маючи ніякої поруки своєї нерушимості і жду, як віл обуха. — Потім обернувся до моєї жінки і став хвалити зрадників Виговського і Брюховецького: "Вони, — говорить він, — хотіли вибитися з неволі, та злі люди їх до того не допустили, і ми хотіли б далше дбати про свою ненарушимість і волю, та ще способів до того не маємо, а найбільше ще в наших немає згоди. От і до твого чоловіка багато разів говорив про се, як би нам у будучині обезпечити і себе, і тих, що після нас будуть жити, а чоловік твій мовчить, ніяким словом мені не допоможе: і ні від кого допоміч не маю, і нікому не можу звіритися".

Так із доносу, що нині вже нахабно претендує на історичну пам'ятку, постає образ великого самітника, який, прирікши себе на огідне роздвоєння, глибоко у духовному підпіллі плекав надію. Можливо, він відчував свою приреченість, однак не міг не скористатися шансом, затиснутим Божими перстами.

Ішов 1708 рік. Україна, розшарпана на своїй фатальній історичній мапі між Московією, Польщею та турками, притихла в передчутті нового страшного вибуху. Та вже через рік, всупереч Мазепиним планам зіштовхнути сильних суперників — московське й шведське військо — у рішучому поєдинку десь поза межами України, українська земля стала театром масштабних воєнних дій, в результаті яких її було перетворено в криваве місиво.

Та звідки йому, стомленому літньому чоловікові, усамітненому серед коштовних фоліантів своєї безцінної бібліотеки, про те відати. Він, чие життя лише недавно висіло на волосині, врятований лише провидінням Господнім, — не відчував (не міг відчути!) себе переможцем. Він, котрий вершив долю України, багато літ несучи цю неспівмірну ношу, він, перед яким у шанобі схилялася правляча верхівка тогочасної Європи та Московії, — нестерпно карався своєю самотністю.

Проте після страти Кочубея він так і не озвався жодним словом до Марії, котра, як ніколи, потребувала його підтримки й розради, котра так необачно кинула йому під ноги своє життя, ставши призвідницею родинного лиха. Що ж, зречення — поняття абсолютне.

Унікальна і за цінністю, і за обсягом Мазепина бібліотека була знищена молохом війни, однак час зглянувся на купку його листів до коханої... Вочевидь такою була воля Господня — залишити згадку про цю дивовижну людську пристрасть, що свого часу мала неабиякий суспільний резонанс і перекрала не одну долю, про ту, чії очі і через три століття не втратили здатності "ранити з портрета".

Марія КУЧЕРЕНКО,
письменниця,
м. Київ

Любов ЗАБАШТА

УСТАМИ НЕЛОЖНИМИ

ПОЕТОВІ

Відчуть свою силу, збагнути,
що ти не лакей!
Галузка народу, що має
і розум, і мудрість,
Тоді вже піти у вічність...
лишить для людей
Об'ємність пророка
й таланту свого самотності.

Тоді тих, що прагнуть пророками стать,
Та їхні вуста велемовні,
насправді німії,
Ти зможеш і мертвим
навколо вогню об'єднати
І величчю духу збудити їх кволі надії.

* * *

*В шістдесяті була "відлига",
Доки писалося — скувала крига,
Щось надруковано,
а більше — сплюндровано,
Ханжами нищими слова заковано...*

А те, що не друкується тепер,
Коли, здавалося, прийшла свобода
слова,
Куди подіть? Та ж більшою не буде
Свобода слова, ніж оце була!

Коли я виплакала люту Колиму
І соловецькі нори для козацтва
Та для співців України (не лайдацтва!).
Куди подіну це? Віддам кому?

Писалося неложними устами
І в видавництвах залягло лежма.
Чи ж видавців для правди ще нема,
Як ще немає правди й поміж нами?

Здавалось, вільно так мітингували,
Ходила правда в людях навпрошки.
Усе наверх — злочинства і грішки,
Катюзі по заслугі видавали...

Та сам би чорт придумати не зумів
Таку покару красному письменству...
Невже ж нам упиватись від блаженства?
Пора, пора вже виплеснути гнів,

Щоб вже повік того не повторилось,
Коли Голгофа наша — Соловки —
Від крові української димілась,
І квіт України нищили вовки...

* * *

Нам теж не раз давали "героїн",
Ми не були часом самокритичні,
І не один функціонер-кретин
За віжки брався трудні і незвичні.

Як наркомани, ми не дні — роки
Жили, підвладні спільному психозу,
І підміняли догмами думки
У чаді героїчного нервозу.

Впадали то у велич, то у сплін,
Сомнамбули великої епохи.
Та чи минулись дурні й скоморохи,
Як і отой нікчемний героїн?
1956

КУРБАС НА СОЛОВКАХ

Сиві Ліри, Гамлети, Джульєтти
Помирали там в самотині,
Там митець нескорений і впертий
Догорів на власному вогні.

Соловецькі дальні причали,
Курбасові ночі навісні,
Мури від обурення кричали,

Україна марила у сні.
Виросла тополецька на схилі,
Мов тії української сестра.
Чайки прилітали гострокрили,
Вісточку приносили з Дніпра.

Він ридать приходив до тополі
І в холодній далі, в тишині
Відчував довічний запах волі
В соловецькій тій самотині.

Все йому ввижались ночами
Драми, ще не зіграні ніким,
України-нені вічні драми,
Що колись розвіються, як дим.

Трошечки дали тобі пограти,
Серце відвести на Соловах...
І пропав ти... Де ж тебе шукати
В соловецькій тундрі і снігах?
1956

КРИК

Присвячується Григорію Косинці

Ти приходиш до мене щоночі
В ту хвилину, як вічно я сплю,
Заглядаєш в заплакані очі
І шепочеш: "Не плач, я люблю!..."
Дмитро Загул

О, той Жовтневий палац на горі!
Звучить Косинки крик мені у ньому,
Коли, буває, я їду додому
Із СПУ о пізній вже порі.

Як він кричав, як бунтував у ніч:
— За що? Мене? Творця і селянина?
Я не напився ще з твоїх, кохана, віч,
Я лиш збагнути встиг, що я — людина...

О, зоряна моя! Невже кінець?
Невже позаздрив нашій хтось любові?
Не надивився я в очі барвінкові
І не наслухався стуку двох сердець...

Любов Забашта з чоловіком —
Андрієм Малишком

Збагнув за мить усе своє життя,
Своє село і золоту Софію,
Де спить в цю мить його любов і мрія...
Отак безглуздо вмерти без пуття?

— Мене? На розстріл?.. Я так мало жив!
Не надивився на рідну Україну!
Не долюбив тебе, мою єдину!

Ця книга* мала побачити світ раніше. Поетеса почала готувати її до друку ще в ті обнадійливі часи, коли над Україною повіяли перші вітри перебудови. З'явилася можливість опублікувати дещо "з шухляди", голосно сказати про наболіле, без остраху вихлюпнути на папір усе, що народжувалося в муках та самокатуваннях. Мені як редакторів майбутньої збірки випало першому читати ці твори. Любов Василівна, пам'ятаючи давні видавничі крики (постійні утиски з боку цензури, редакторське свавілля, жорсткий контроль з боку ідеологічних наглядачів), дуже переживала. Допитувалася: а чи піде вірш про М. Драй-Хмару, чи не викличе спротиву полемічно загострена річ "Архангел великого інквізитор"... Я заспокоював її: все буде гаразд, тепер, мовляв, не ті часи. Однак бачив, яким неспокоєм переймалися її очі, коли розмова наша торкалася політичної (а отже, й літературної) ситуації в країні. Поетеса й не приховувала своїх побоювань: надто вже понівечили, потоптали нашу землю різні заброди та яничари, тому й немає певності в завтрашньому дні. Згадувала хрущовську "відлигу", коли в українській літературі з'явилася ціла когорта талановитої молоді. Що з того вийшло, тепер знає кожен...

Робота над книжкою, здавалося, наближалася до кінця. Письменниця допрацю-

увала окремі речі, щось дописувала, скорочувала, і раптом — страшна звістка: Любові Василівни не стало...

Син поетеси Ігор Валентинович, передаючи мені рукописи Л. Забашти, розповів про останні хвилини життя матері. Вона вже знала, що кінець неминучий. Долаючи не-

КВІТКА ЇЇ СЕРЦЯ

людський біль, встигла розпорядитися своїми архівами і навіть написати мені короткого листа ("Заповіт редактору"). Виконуючи останню волю небіжчиці, подаю твори в їх найоптимальнішому варіанті.

... Є в Любові Забашти давній вірш "Квітка мого серця". Порівнюючи поезію з чистим гірським едельвей-

сом, вона мріє дістатися скель, зірвати цю сонячну квітку й подарувати своєму народові, рідній Україні.

Хай же ніколи не зів'яне квітка її серця!

Володимир МИЩЕНКО

* Шановний редактор Володимир Іванович, дописуючи передмову до збірки поезій Любові Забашти "Устами неложними" (К., Радянський письменник, 1991), мав переконливу впевненість, що запланована видавництвом книжка нагально буде надрукована. Але, на превеликий жаль, якраз у тому вікопомному році почалася економічна криза в країні, яка врешті-решт призвела до непередбачуваного зубожіння книговидавництва взагалі. Кілька років тому я вирішив забрати готову до друку збірку з видавництва, сподіваючись видати її своїм коштом... А поки, вшановуючи пам'ять поетеси Любові ЗАБАШТИ з нагоди 85-ліття від дня її народження, пропоную декілька віршів із цієї останньої неопублікованої книжки. Вважаю, що вони будуть ще довго актуальними і на часі в нашій малорухомій Україні.

Ігор ЗАБАШТА

Барвінку мій, блакитне диво з див...

Прощайте, друзі!
Чуєте? Мене
Кати ведуть на розстріл...
Проклинаю!
Вас, чорні судді,
вашу люту зграю,
І наша смерть — вам здарма не мине!

НЕОПАЛИМА КУПИНА

Що ж, викомарюйте, як хочете,
А, може, хто і відгада,
Де там України біда,
Над чим ви, мудряки, регочете?

Але пора б вже вам сказати
Свому народу все простіше,
Бо він не хоче мудрувати,
На ті складні шаради-вірші.

Він до Шевченка поверта
І розуміє знову й знову,
Що вірші ті — не суєта,
Не балачки пусті й полова,

А невимовний серця біль
За ту знедолену Україну,
Яку любив він до загибів.
Гірка там серця потерпіль.
І глибина там незглибима,
Там правда слова вирина,
Мов купина неопалима.

МУЖНІСТЬ

Мури гестапо з словами прощання,
Мужності свідки і свідки страждання,
Вирубать вас би з темниць і підвалів,
Скласти б із вас пантеон височизни
Духу людей, що життя віддавали,
Тільки б стояла кохана Вітчизна.

Мури в'язниць, де герої страждали.
Ті, що нам волю завоювали,
Ті, що, тиранами гнані в Сибіри,

Все ж не згубили надії і віри

В те, що впадуть Тюрквемади новітні,
Згинуть тирани тутешні й всесвітні...
1960

РЯДКИ ПРО ВАСИЛЯ СТУСА

... Тягли бо так, що лопалися шлей,
Ішли ж бо так, що в краю, де мордва,
Вони свої збирали асамблеї,
Щоб Україні вибороть права.

В лісах, в болотах, де вони, голодні,
Валили дерево, трудилися як могли,
В копалинах холодних, як в безодні,
Свою офіру тяжко нам несли.

Там юний Стус вихаркував легені
І згадував свого Сковороду,
Його шляхи, його народний геній,
З ним розділивши всю свою біду.

Україну він не зраджував ніколи,
На закордоні теж не утікав,
Його, мов квіт України, пропололи
І вирвали із поетичних лав...

МОЛИТВА ДО УКРАЇНИ

Моліться віршами своїми
До нени, що її нема,
Моліться восени і в зими,
Коли на серці вже зима.

Моліться віршами своїми
За тих безбатченків-синів
І за сміливців-побратимів,
Чий дух в Сибіру відгорів.

Моліться цим священним словом
До опустілих віктарів,
Де половили людолови
України-матінки синів.

І половили, і заслали
У Магадани й Соловки,

НЕ ВІДМОВЛЯЙСЯ ВІД НАС, ДЕРЖАВО!

Чисельність населення України зменшується катастрофічно. Як повідомив Голова Держкомітету статистики Олександр Осауленко, внаслідок природного і міграційного скорочення, останнім часом воно зменшилося на 124,1 тис. осіб. Він також зазначив, що тільки за останні два місяці виїхали з України за кордон близько 10 тис. осіб.

З 1989 року за рекомендацією керівної ради Програми розвитку ООН міжнародна громадськість 11 липня відзначає Всесвітній день народонаселення. Цей день має на меті привернути увагу суспільства до невідкладності та важливості розв'язання демографічних проблем.

Адже чисельність населення Землі зростає за рахунок країн Азії, Африки і Латинської Америки. Незважаючи на велику смертність, тут спостерігається традиційно високий рівень народжуваності. Натомість, у Старому світі рівень народжуваності опустився нижче норми, однак загальна тривалість життя досить висока. На жаль, демографічна ситуація в нашій країні поєднує в собі два боки репродукції населення: Україна має дуже низький рівень народжуваності та невелику тривалість життя.

За даними останнього всеукраїнського перепису населення, в Україні налічується 48 мільйонів 416 тисяч осіб (співвідношення українського міського і сільського населення — 67% та 33%. Жінок на 8% більше, ніж чоловіків). У порівнянні з попереднім переписом 1989 року нас стало майже на три мільйони менше (близько 6% від загальної кількості населення). А це означає, що в останні роки стабільно помирає вдвічі більше, ніж народжується.

Серед причин зростання смертності переважають ті, що викликані чинниками соціальної напруги. За статистичними даними, порівняно з 1990 роком кількість вбивств зрос-

ла на 50%, померлих від алкогольних отруєнь — на 53%, самогубців — на 17%. Смертність дітей у сільській місцевості в 1,3–1,5 разів вища, ніж у містах. Інфекційні, легеневі, паразитарні хвороби, вроджені аномалії, травми, отримані при пологах — основні причини дитячої смертності в Україні.

Підвищення смертності пов'язане й з погіршенням стану довкілля: зросла забрудненість ґрунту азотними сполуками, атмосфери й водою — промисловими викидами. Характерною рисою сьогодняшнього стану України є те, що екологічно небезпечні локальні ситуації поглиблюються загальною кризою довкілля — Чорнобильська трагедія з її величезними медико-біологічними, економічними та соціальними наслідками поставила Україну на межу глобальної екологічної катастрофи.

Негативно впливає на демографічну ситуацію й кричуща безробіття. За даними Служби зайнятості, 75 % безробітних складають жінки, з них 65 % — особи з вищою та середньою спеціальною освітою. Та в найбільш важкому становищі опинилися молодь і молоді сім'ї, більшість з яких практично неспроможні розв'язати свої соціально-побутові проблеми власними силами.

До того ж під загрозою здоров'я підростаючого покоління. Близько 70 % дітей дошкільного віку потребують уваги лікаря, а серед школярів тільки кожний четвертий учень вважається умовно здоровим. Це

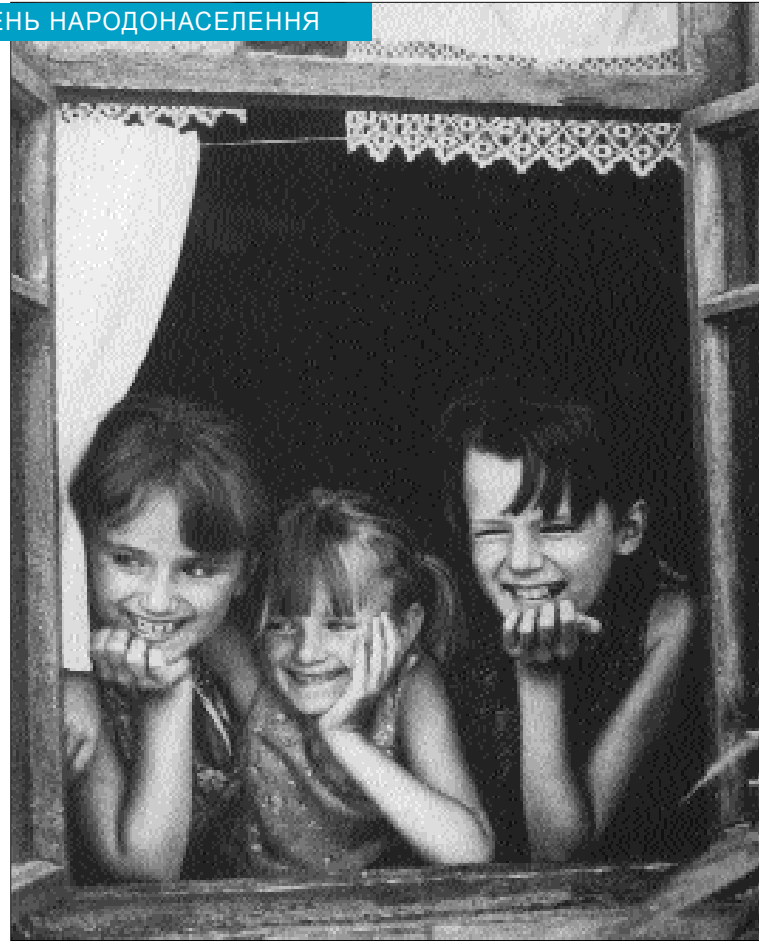
11 ЛИПНЯ — ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ НАРОДОНАСЕЛЕННЯ

означає, що половина допризовників не придатна до служби у Збройних Силах. Безперечно, ця ситуація ускладнить у недалекому майбутньому і перспективу з трудовими ресурсами.

Внаслідок жорстокої економічної кризи пересічний українець ледве наважеться на одного, двох, а тим більше на трьох дітей, оскільки добре розуміє, що не зможе дати їм ні "щасливого дитинства", ні гідної освіти, а часто-густо навіть прогодувати.

Зменшенню народонаселення сприяє і той факт, що більшість наших співгромадян (світлі голови, кваліфіковані робочі руки), а особливо — жінки, в пошуках кращої долі виїжджають за кордон, де виконують будь-яку, навіть досить брудну роботу, щоб заробити грошей для своїх родин. Але якщо існуючі пропорції смертності та народжуваності зберігатимуться, то вже в недалекому майбутньому нам загрожуватиме гостра нестача робочих рук. Фахівці Ради з вивчення продуктивних сил НАНУ прогнозують, що до середини 2030-х років чисельність населення може сягнути мінімального рівня — 40–41 млн. осіб. Якщо ця ситуація не зміниться, в Україну хлине масова імміграція, що в свою чергу породить безліч проблем. Адже це будуть люди зовсім іншої культури, освіченості, релігії та світосприйняття. Марно сподіватися, що вони будуть відчувати безмежну подяку за притулок, який надасть їм наша країна і сумлінно працюватимуть на її благо.

Сучасна соціально-політична та економічна ситуація в Україні, на жаль, унеможливорює реалізацію стратегічної спрямованості націо-

нальної демографічної політики на підвищення народжуваності та добробуту українського народу. Не маючи достатніх економічних можливостей, держава сьогодні фактично відмовляється від стимулювання збільшення народжуваності.

Щоб подолати кризовий соціальний стан, що склався, нашому суспільству конче потрібна комплексна державна програма гідної

політики в галузі народонаселення. Політики, яка забезпечила б прийняття невідкладних заходів щодо зміцнення первісного осередку суспільства — родини, згідно з принципами правового регулювання та надання сім'ї повноцінного соціального статусу. Інакше ми, українці, можемо просто зникнути.

Леся ТУРОВСЬКА

СТОГІН БЕЗЗАХИСНОГО ПАРКУ

Зелену перлину Києва, пам'ятку паркової архітектури "Маріїнський парк", як і "Міський сад", що поряд із Верховною Радою, нікому боронити від безжалісних вандалів, — уболівальників "Динамо", бомжів, які безкарно нищать квіти і кущі, траву і дерева. Але не менше потерпають парки і від не зовсім умілого "реконструювання", що проводиться у надто вже гвалтовний спосіб. А що вже говорити про всю Україну, коли біля ВР коїться таке?

ФОТОРЕПОРТАЖ

— Ні, зеленим господарством Печерська керує прекрасна людина, справжній професіонал Павло Андрійович Коротинський, — відповідає Євгенія Петрівна. — Але що може зробити наш Павло Андрійович, якщо в державі давно не діє закон про охорону довкілля, якщо в містах кущі, дерева, квіти практично беззахисні?!

Мабуть, прийшов час нарешті створити в Києві для охорони зелених насаджень екологічну поліцію — з колишніх правоохоронців та військових сформувати опергрупи. До складу кожної групи включити фотографа з телеоб'єктивом. Помітивши порушення закону в зеленій зоні, фотограф зафіксує це на плівку, щоб був доказ. Через розроблену систему штрафів затриманого губителя природи потрібно штрафувати, а якщо він не має грошей, змусити відпрацювати в зеленому господарстві. Бо поки що, падаючи, дерева тяжко стогнуть, нарікають тільки на киян...

Є в нас ідея створити у парку алею Майбутнього. Точніше, її могли б створити молоді сім'ї: щасливі батьки приходять у Міський сад і під нашим наглядом висаджують тут на честь своєї дитини дерево, а потім дбайливо його доглядають. Ось так і міцнітимуть духовні корені киян — вони дбатимуть про парк, захищатимуть його...

Олег ГУМЕНЮК

Червоний будинок, що належить комерційній структурі, стоїть неподалік Маріїнського палацу порожній, із забитими вікнами. Біля нього — стовп, збитий машиною будівельників, які надто довго ремонтували громадський туалет... Розбита урна, на лавочках сплять бомжі... Євгенія Петрівна, майстер Міського саду, підходить до пам'ятника Заньковецькій, оглядає на його постаменті напис металевими літерами.

— Слава Богу, всі літери на місці! — радіє пані Євгенія. — Раніше якийсь негідник крав літери з пам'ятника...

Підходимо до старовинного фонтану, в якому торік знайшли труп жінки. Біля фонтану влаштовано автостоянку: тут і мікроавтобуси з тонованими вікнами, і розкішні "мерседеси", і скромні "Жигулі". Навіть дерева задихаються!

Між зелених велетнів, — як на полі бою...
Кілька століть прогуло над колишньою кроною цього... пенька

— У зеленій зоні Києва, крім службових автомобілів, інших не повинно бути, — продовжує Євгенія Петрівна. — Але нахабні влас-

ники автомобілів чхати хотіли на закони, вони заїжджають у наш парк, заважаючи відпочивати людям. На жаль, ДАІ Києва не звертає

уваги на цю проблему.

— Ось ще одне неподобство, — майстер показує на каналізаційний люк посеред газону. Він в аварійному стані, і в люк може провалитися не тільки дитина, але й доросла людина. — Будівельні організації, які прокладають у парку комунікації, погано контролюють стан цих комунікацій, що створює загрозу життю відвідувачів. А модернізацію парків коштом природи самі бачите...

— Євгеніє Петрівно, сумна у нас вийшла екскурсія. Складається враження, що навіть у Києві про культурний відпочинок простих громадян та про збереження довкілля дбають лише на папері. У багатіїв для відпочинку є дачі — розкішні палаци, а для бідних людей — парки. Але влада байдужа до народу, тому й парки в такому занепаді? Боляче бачити, як гине Міський сад, окраса Києва, один із найкращих парків Європи! Хто в цьому винен? Може, погане начальство?

Таким “гостинним” написом зустрічають місцеві сьогоднішні правителі шанувальників святої Межигірської землі. Серед культурно-історичних скарбів нашої землі особливе місце посідає Спасо-Межигірський Ставропігійний монастир Української Православної Церкви. Заснована у 956 році княгинею Ольгою, ця перша на Русі Православна обитель зросла, розширилась і зміцніла так, що до неї не дотягнулися руйнівні руки “правнука поганого”, суздальського князя Андрія, який виріс у Вишгороді, але втік із нього з викраденою іконою Вишгородської Богоматері.

Параноїдальна маніякальна мрія Москви знищити Межигір'я була знескоджена наданням цій святині в 1620 році Ставропігії Єрусалимським патріархом Феофаном. А з часів гетьмана Сагайдачного в Межигір'ї організовано козацький монастир, що певною мірою поліпшило стан козацького лазарету у Трахтемирові.

Тут у Спасо-Преображенському храмі похована його засновниця Рівноапостольна княгиня Ольга, мощі якої, як і цвинтар, сплюндрували більшовики.

Б'ЄМО НА СПОЛОХ!

СПАСО-МЕЖИГІРСЬКА СВЯТИНЯ: ВХІД ЗАБОРОНЕНО!

У надрах межигірської землі покоїться прах багатьох тисяч козаків, козацьких старшин, священнослужителів і видатних діячів України. Надійно береже він скарби Української історії, культури, побуту. В Межигір'ї діяли чотири храми — Спасо-Преображенський, Петро-Павлівський, Миколаївський і Трапезний. Архітектор Іван Григорович-Барський збудував тут просторе двоповерхове приміщення для ченців. Згодом за Дзвонковим струмком виріс двоповерховий будинок для хворих козаків, який за царизму охрестили “жовтим домом” і пофарбували його в жовтий колір. Він зберігся нині як своєрідне приміщення для охоронців. Звідси вони бачать усе, що діється за Дзвінками. (Тутешній люд обладнав Дзвонкову криницю — “Дзвінки” — основне джерело питної води і місце ритуальних водосвятів в урочисті дні року).

Землі Межигір'я сягали до Приорки — передмістя Києва, до Десни, до сучасного Ірпеня, розташованого на березі однойменної ріки. І саме воно стало для прочан головним центром руського православ'я, коли ще не було Київської Лаври, яка через 100 років після заснування першої святині почала існування з однієї печери ченця Антонія.

Це в межигірських храмах висвячувались усі козацькі священики, диякони, єпископи і роз'їжджались по всіх весях Руси-України. Тут висвячені й деякі московські патріархи, і засновники майбутніх скитів за прикладом Сергія Радонізького.

Зі становленням Спасо-Преображенського козацького Межигірського монастиря — особливо з одержанням Ставропігії — Межигір'я ставало своєрідним центром Української православної духовності, центром Української культури, місцем жертвних козацьких

скарбів, школою Української державності.

Сотні тисяч щорічних паломників від Італії до Одри, Лаби, від Бурштинового моря до Чорного приходили, приїжджали, припливали на різних судах, щоб поклонитися Свято-Межигірським святиням, помолитися в їхніх храмах, зцілитися.

Тут проводила своє дитяче дозвілля Анна Андріївна Горенко (пізніше — Анна Ахматова), донька власника місцевого цегельно-керамічного заводу Андрія Горенка. Згодом вона часто бувала тут із чоловіком,

Почався занепад святині... А з жовтневим петроградським переворотом 1917 — нищення. Випущені з російських тюрем тисячі в'язнів “святкували” свою волю підривами межигірських храмів, службових будівель, грабували все, що тільки можна було.

Межигірські гори і доли огородили щільним парканом із колючим дротом, сотні озброєних яничарів з вівчарками охороняли паркан, за яким жирували нові володарі. П'яниці, злодії, нероби, крадії ставали ярижниками, доносили на “неблаго-

чав свою діяльність десятій Прем'єр-міністр.

Терпіння шанувальників Спасо-Межигірської святині скінчилося.

15 червня, на Трійцю, відзначаючи 160-річчя перебування Шевченка в Межигір'ї, люди здолали чортів прияржунний узвіз прем'єрських перешкод і добулися до криниці. Багатолюдний збір після проведеної священиками Божої служби і освячення води сформувався в організаційні збори на захист святині. Громада зажадала від Президента видати Указ про надання Межигір'ю статусу Державного історико-культурного заповідника, відновити Спасо-Межигірський чоловічий монастир, відбудувати храми, а поки що приміщення пристосувати для богослужіння.

Вирішено зорганізувати в Межигір'ї Патріархію Української Помісної Православної Автокефальної Церкви. Обрано спеціальний комітет для надання Межигір'ю статусу Державного історико-культурного заповідника, який має звернутися до ЮНЕСКО, Ради Європи, Організації світового українства.

За два місяці волі Павло Лазаренко заплатив 65 млн. доларів — по мільйону доларів за день волі. Хіба цих коштів не вистачило б на відродження Святини?

А мільярди нагробованих у народі грошей, що лягли на рахунки у закордонних банках?

В оголошений Президентом рік Української культури створення Межигірського історико-культурного заповідника могло б значно пом'якшити вину чинної влади України, про дії якої Лазаренко розповів американському суду в надії бути в статусі “захищеного свідка” під час суду над сьогоднішніми владоможцями України.

Тож ваш хід, пане Президенте!

● **Іван КУЧЕРЯВИЙ**, с. Нові Петрівці, Вишгородського р-ну, на Київщині

ЦИТАДЕЛЬ ПАМ'ЯТІ

Любительський знімок “на пам'ять” на пагорбі Самбурка

Межигір'я Ірпеня і Дніпра віддає є притягальним, животворним середовищем українського — полянського, древлянського етносу. Випала мені нагода побувати на старовинних оборонних спорудах Київщини з небайдужою групою краєзнавців осередку ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, де чоловім Іван Горбачук, професор, який не лише навчає “драгоманівців” точних наук, а й дбає про їхнє духовне, патріотичне самоусвідомлення... Хто ми на цій землі — прийшли гості чи газди? — таке запитання світитись в молодих ясных очах майбутніх педагогів. Це добре! Я запрошую молодь на пагорб Самбурка — до дуба-патріарха київських дібров.

— Обніміть його гуртом! — пропоную. — Бо скільки учасників тих обіймів — стільки віків прожив дуб. — Восьмеро нас! — здивовано гукають...

... Якого вас запитують — хто ми, поляни з півдня, чи сіверяни, — станьте на мосту імені Патона так,

щоб права рука, *десна*, співпадала з рікою *Десною*. В який бік ми дивимось? На північ. Отже, й ішли першопрохідники з півдня на північ... Були вони дачниками чи трударями, майстрами? Про це скажуть топоніми — то є “трудова книжка” предків і їхній розклад уподобань і розваг.

Одного погляду на карту київського регіону достатньо, аби пересвідчитися — ремесла та мистецтва були в пошані в наших автохтонних аборигенів-предків. Ось лише вибірково кілька “ділових” осередків.

Броварі варили пиво, *Бортничі* збирали мед, *Рудня* плавила болотну руду на крицю, *Гута* лила скло, *Чабани* давали смушок і печено, *Лісники* берегли екологію, *Погребі* — все, що вродило... *Музичі* грали на весіллях, а були й ті, що женилися мовчки — *Неграші*. *Будаївка*, *Буда-Будище*, *Серединобуда* на Сумщині... Стривайте, а що ж це за ремесло?

У “буду” складали рубанці, обпиляли дерном, і виходив так званий “корабель”, яких чимало письменник Іван Білик бачив (див. його

“Меч Арєя”) ще й тепер на Поліссі. Відтак випалявали вугілля й попіл, поташ для технічних потреб. Як для домен, так і для кузень і побутового вжитку.

До *Будаївки* ми потрапляємо з перону станції Боярка, перейшовши на лівий бік до Михайлівської церкви, що посіла центр Будаївського городища над Старим ставком.

З Будаївки на схід веде вулиця Вітянська. *Вита-Поштова* лежить на річці *Вита*, початок якій дають річки *Сіверка*, *Красна-Руда*, *Ревин Яр*. Вита-Поштова уся була на пагорбі Самбурка — до дуба-патріарха київських дібров.

З Будаївки на схід веде вулиця Вітянська. *Вита-Поштова* лежить на річці *Вита*, початок якій дають річки *Сіверка*, *Красна-Руда*, *Ревин Яр*. Вита-Поштова уся була на пагорбі Самбурка — до дуба-патріарха київських дібров.

Вита взяла собі назву від сторожової чати, такої, як *Витичів* пагорб біля Наводницької набережної в Києві та над правим берегом Дніпра у с. *Витачеві*. Звідти видно було прибережне селище *Заруб*, де Дніп-

ро влітку міліє — й якому ж печенігу не закортить убрід переметнутися через бороду діда-*Славутича* та й напасти зненацька на сплячі городи й весі Київщини, або й на сам *Київ*!

Отам, біля броду, й зарубували непроханих воїни-русичі. А про ворожий напад сторожова залага сповіщала вогненними смолоскипами на *Виту*, на *Білий Город (Білогородку)*, на Київ.

Підмогою оборонцям славетного трикутника, окресленого на заході заплавою примхливої річки *Ірпін*, на сході — дніпровськими хвилями, а на півдні — *Притваркою* — *Витою* — *Бобріцею* (середня лінія трикутника), основою ж його служать річки *Стугна* й *Плиска-Унава* — були земляні укріплення, *Змійові Вали* по північному узбережжю цих водних рубежів.

Плиска, Плисецьке... Стривайте — а що ж то у сні Святослава? Там “всю нош з вечора біля *Плисецька* на болоні взграяху буз со врані, беша, дебр кисаню, і несосає к сінньому морю”... Може, марно Плисецьк згадується в “*Слові о полку...*”? Посеред села Плисецького на Васильківщині історик Похилевич засвідчує наявність велетенського городища-укріплення, монастирища. Через це городище зі сходу на захід проходять Змійовий вал і “*радуги*” (див. “Забуті межі Київщини”, Л. Добровольський, 1909 р.), що ведуть від *Трипілля* на Дніпрі до *Перевозу* на Ірпені й далі на захід, у *Брусилів*...

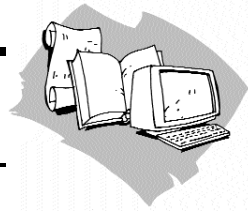
Згадувані у “*Велесовій книзі*” “*Вали Траяна*”, а в “*Слові...*” “*шеломень*” — це, швидше за все, попередники Змійових валів, чи й самі Змійові. То, перепрошую, моє припущення. Пагорбом, навіть могилою, вважає “шеломень” неокласик, адаптуючи “Слово”, але, певніше, це є щось рукотворне, захисна

ошоломлена дорога — то дорога, захищена *валом*. З перекладачів “Слова” лише Степан Руданський бачить: “...земле, ти на границі”. Ота границя, вал, шолом значили і нейтральну зону, мирну смугу. Деякими із стародавніх мов “шолом” означає “мир”. Не варто ж, пробі, “шоломень” адаптувати. Хай буде зноска з поясненням — “оборонний вал”. У Боярці з рештками цих могутніх шоломенів можуть, імовірно, ідентифікуватися три потужні фрагменти валів загадкового походження: біля *Лісгоспу* — в бік Вити-Поштової (забудовуються “шанувальниками” давнини), біля *Лицею ім. Богуна*, біля *Лісництва* — в бік *Бобріці*. Що ж до сторожових чат, то над старим *Киево-Фастівським* шляхом ще в 1940 році височіла остання чата — триніг зі стовбурів сторічних сосон, із планками, що вели на верхівку, на опорну мостину.

Бачив там неподалік і земляне підвищення кільцевої форми — ймовірно, капище моїх предків, яке передувало тому монастиреві, підвалини якого знаходили історики на правому березі Ірпеня, над струмком, що витікає з Дзвонкової криниці. Вода дзвонкова... має живлющу силу. Чи не таку само *Дзвонкову* воду згадував і *Тарас Шевченко* в поезії “*Чернець*”? Та криниця — північніше, біля *Межигірського Спасу*... Як будете, панове педагоги, вести до цих святих місць, до джерел, своїх вихованців, краєзнавців, намагайтеся розповідати їм історію краю мовою не сусідньої країни, а тією, яку чують віками ці пагорби, ці вали, ці шоломени, ще живі свідки й захисники нашого *державного* обличчя, ці бори й діброви. Звертайтеся до дітей мовою наших пращурів-українців. Тоді те слово буде живим і благодатним для нащадків.

● **Борис СПИСАРЕНКО**

Ім'я Хрисанфа Петровича Яшуржинського, людини винятково світлої і винятково скромної, — наочне свідчення такого явища. Чи не найповніші дані про нього, як про педагога й археолога, ще 1904 (!) року помістив Енциклопедичний словник Брокгауза та Єфрона. Найповніші, а проте далеко не повні вже бодай тому, що Хрисанф Яшуржинський перебував у розквіті творчих сил, тож його подальша доля навіть для знаменитого словника була ще цілковитою таємницею. А втім, і про народження сказано в словнику щонайлаконічніше: «род. в 1852 г.» (1, 872).

Для мене повернення Яшуржинського почалося десять років тому, коли його короткий історичний нарис про Умань, датований 1913 роком, було перевидано. «Составилъ Х. П. Яшуржинский», — зазначалося у підзаголовку, однак цього негучного підзаголовка було явно замало, щоб перейнятися запитанням: а хто ж він такий? Щоправда, у 42 томі Франкового «Зібрання творів у п'ятдесяти томах» — «Фольклористичні праці» — Яшуржинський не лише двічі згаданий Іваном Франком (с.13, 14), але й представлений (зі знаком питання замість дати смерті) в «Коментарях» — як «український етнограф, фольклорист і археолог, співробітник «Киевской старины» та «Известий Таврійської ученої археологічної комісії». Аж ось 4 липня 1997 року газета «Кримська світлиця» видрукувала велику статтю Григорія Зленка, письменника-краєзнавця з Одеси, «Одісея Хрисанфа Яшуржинського», де вперше оприлюднено десятки дуже цікавих і дуже цінних фактів із життя вченого, по крихті зібраних автором із малодоступних джерел. Щоправда, й для Григорія Зленка багато що залишалося на рівні припущень та здогадів. Зокрема, за ймовірне місце народження і смерті Х. П. Яшуржинського дослідник обрав місто Умань, аргументувавши свою думку логічним ланцюжком, на перший погляд, доволі переконливих фактів, і в цілому виявився близьким до істини...

Найавторитетніший уманський краєзнавець Микола Федорович Комарницький (1899—1984) — ця жива енциклопедія Умані, — який, безперечно, знав про Яшуржинського найбільше, пішов за вічну межу, а місцевий краєзнавчий музей, одним із засновників якого офіційно визнається і Яшуржинський, оперував лише приблизними відомостями: так, народився в Умані, в сім'ї священника Миколайського собору. На цьому, вочевидь, довелося б поставити крапку, але несподіване продовження запропонувала уманська поетеса й археолог Ольга Петрівна Діденко: «Та він же родом із Молодецького!»

Село Молодецьке — в Маньківському районі Черкаської області (близько 30 км від Умані). В минулому це був Уманський повіт Київської губернії. Свого часу тут розмішувалися військові поселення, і село вважалося «казонним», тобто таким, що не перебувало у поміщицькій власності. Попри свою певну віддаленість від траси, Молодецьке ще й сьогодні тримається, а колись його прозивали «Китаєм» — завдяки великій народжуваності. Небагате на ліси, але по-своєму доволі мальовниче й розложисте, воно славиться також чималою кількістю (близько сорока!) ставків і ставочків, викопаних переважно ще до революції. Улітку 2002 року з групою студентів Уманського педуніверситету я побувала тут на фольклорно-етнографічній практиці й відразу пересвідчилася: земляки його не забували ніколи!

Як засвідчила метрична книга з Центрального державного історичного архіву України (Київ, /9, ф.127. — Оп. 1012, № 2777. — Арк. 1296), Яшуржинський Хрисанф Петрович народився в селі Молодецькому 19 березня 1852 року [за старим стилем. — М.П.] у родині міс-

цевого священника Петра Григоровича Яшуржинського і «законної» його дружини Ольги Іустинівни. Хрисанф був п'ятим хлопчиком, народженим того року в селі (дівчаток на той час народилося 11), а всього 1852 року в Молодецькому побачило світ 26 хлопчиків і 40 дівчаток [справді-бо — «Китай»! — М.П.]. Охрещено Хрисанфа 30 березня.

Те, що наймолодшого сина Яшуржинського, Іустина, названо, вочевидь, на честь діда по матері, дозволяє припустити, що й найстаршого названо Василем не випадково. Протоієреєм Уманського Миколайського собору був Василь Григорович Яшуржинський [звідси, можливо, неточні відомості в Уман-

3 80-х років XIX ст. його ім'я згадується в списках членів просвітницького товариства «Громада» (6, 135). Свою просвітянську роботу Хрисанф Яшуржинський поєднує з науковою, пише статті, реферати, в жовтні 1886 року організовує археологічний гурток зі старшокласників. За Г. Зленком, після 1893 року він працює уже в Одесі. Так, в Уманському краєзнавчому музеї зберігається лист-документ із канцелярії «Головного управління по делам печати», який сповіщає «учителя Одесского Института благородных девиц Х. П. Яшуржинского» про те, що його прохання видати статтю «Свадьба малорусская, как религиозная драма» вирішено задовольнити (10, № 18. —

ХРИСАНФ ЯШУРЖИНСЬКИЙ — ХТО ЦЕ?

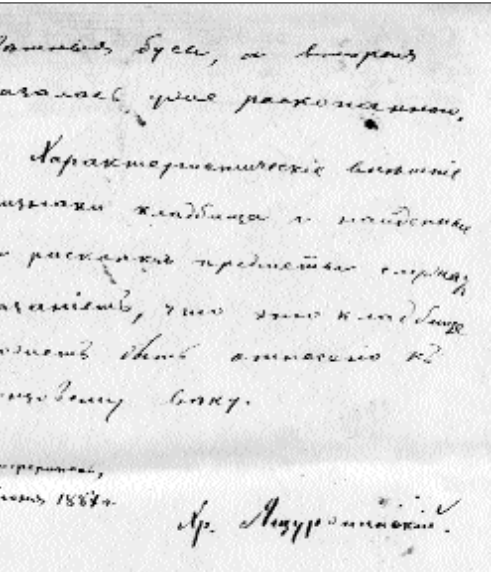

Що відомо нам про авторів сотень і тисяч наших пісеньних шедеврів? Що знаємо про творців безлічі інших мистецьких надбань? Ті, чий імена до нас дійшли, радше щасливі винятки, ніж об'єктивна закономірність. Але особливе місце у стражденній історії України посідають постаті, що їх система прирекла на цілеспрямоване забуття. Уже, здавалось би, вони майже повністю стерлись із людської пам'яті... Аж ні, якось миті щось десь несподівано гальмувалось, і оте «майже» пускало зненацька молоді й життєдайні пагініці нової надії. Звичайно, багато чого втрачалося безповоротно, багато що перевтілювалось у легенду, але й повернення у формі життя-легенди — явище симптоматичне і показове.

ському музеї про народження Хрисанфа. — М.П.] — мабуть же, рідний брат Петра Григоровича (9, ф. 127), а не Хрисанфів дід, за версією Г. Зленка. Як і брат, це була високоосвічена людина, до того ж — дослідник народних звичаїв, дописувач «Киевских губернских ведомостей», «Киевской старины» та інших тодішніх видань. Григорій Зленко зазначає, що він помер 23 лютого 1852 року, але це могло стосуватись і когось іншого, тому що «Заметки и известия из г. Умани» під іменем «В. Яшуржинский» з'являлися також і в 1853—54 роках.

Як стверджує словник Брокгауза і Єфрона, Хрисанф здобував освіту «в Київському й Варшавському університетах на слов'яно-російському відділенні історико-філологічного факультету» (1, 872). Перед цим, вірогідно, навчався в рідному селі: при церкві в Молодецькому діяло сільське училище (9, ф.127. — Оп. 1009. — № 722. — Арк. 103—106), що перебувало «під опікою приходського священника» Петра Яшуржинського. Про цю опіку свідчить також «Копія приговора сільського схода с. Молодецькое Киево-Подольского поселения о сборе денежных сумм на содержание церковно-приходской школы» (9, ф.127. — Оп. 998. — № 69. — Арк. 1—2).

Закінчивши навчання, Хрисанф Яшуржинський розпочинає свою педагогічну діяльність. Як дослідив Г. Зленко, з Варшави 1884 року він перебирається до Криму, викладає спочатку в Керченському Кушніківському дівочому інституті (2, 10), а через два роки — в сімферопольських чоловічій та жіночій гімназіях [можливо, саме звідти в його зошиті від 1888 року збереглися якісь вельми химерні «чернеткові» записи-формули під заголовком «Альбоми гімназисток і інституток» (10, № 18. — Арк. 41). — М.П.].

Автограф із зошита Х. П. Яшуржинського

Арк. 31). На час виходу ХІІ тому словника Брокгауза — Єфрона він був учителем російської мови в Одеському інституті імператора Миколи і жіночої гімназії (1, 872).

Окремого і ґрунтовного вивчення заслуговують записи та публікації Х. Яшуржинського, які з'являються в різних виданнях, передовсім у «Киевской старине». Вони є блискучим зразком органічної любові автора до народної творчості, причому не лише української, але й білоруської, татарської, тонкого творчого підходу, позначеного педагогічним даром, і вдумливого наукового аналізу. Яшуржинський має розвинене почуття гумору, вбачає у православних обрядах давньоукраїнські язичницькі корені. Ба, навіть шкодує, що нині забороняється святкувати Купала: «ходить соцький, роззяння і б'є кием», бо «біса веселять» («Заметка о купальском празднике в Уманском уезде» (II, 327).

Автор засвідчує глибоке знання фольклору, в тому числі дитячого (статті «Колядки» (12), «Уніатська колядка» (18), «Про перетворення в малоруських казках» (13) тощо). Прикметно, що, навіть перебуваючи далеко від рідного села, Хрисанф Яшуржинський у своїх статтях нерідко посилається на фольклорно-етнографічні за-

НАШ КОНКУРС: «ПРОСВІТІ» — 135

писи, зроблені саме в ньому. Та й старожити це стверджують. «З Одеси він часто приїздив у село фаетоном, — пише в листі до мене Юхим Вакулович Головатий (1912 р. нар.), — або його привозили сільські сусіди», наприклад, «Іван Калошин» (4).

Вийшовши на пенсію, Хрисанф Яшуржинський назавсім залишає Одесу і, за Г. Зленком, 1911 року повертається в рідні місця.

Чому саме 1911-го? Бо це тоді в Молодецьке призначено нового священника — Андроника Вишневського (Клірові відомості церков Уманського повіту за 1913 рік. — 9, ф. 127. — Оп. 1011. — № 3207. — Арк. 734—738).

селянами. До нього тягнулися з усіх усюд. Але й тут «прохвесор» чинив мудро: повертаючи книжку, читач мусив «прозвітуватися» про те, що прочитав, що запам'ятав. Якщо хто виявляв байдужість до прочитаного, на нову книжку йому вже важко було сподіватися.

Ще й досі місце його будинку-господи звуть «Крисаньові хати», хоч нічого з будівлі не залишилося. «Духовне пошанування» вченого можна вбачати хіба в тому, що нині там споруджено квартири для вчителів.

До речі, стосовно місця є й «легенда». Михайло Миколайович Гусак (1959 р. нар.) — чоловік майстровитий, творчо багатогранний, а головне — зболений долею рідного краю, — вважає, що Яшуржинський побудувався якраз там, де гайдамаки заховали скарб. Той скарб нібито вкрито овечими шкурами, захищено заклітками й закопано на відстані «27 патикив [Палиць. — М.П.] від старої дзвіниці». Скарб, зрозуміло, багатьох позбавляв сну, але всі пошуки виявилися надаремними. Хрисанф же, як людина допитлива й не без гумору, цілком міг «утнути» таку дотепну «штуку»...

90 років тому громада заходила-ся з будівництвом нової церкви. «Комісія в цій справі очолював професор, — пише Ю. Головатий, — те саме було при будівництві земської школи, яку очолював директор Бондаренко». У Церковних відомостях за 1913 р. читаємо, що нова Свято-Миколайська церква була кам'яна, з п'ятьма дерев'яними банями. Тоді-то, вважає Г. Зленко, з'явилася у журналі «Сяйво» (2, 10) остання прижиттєва публікація Хрисанфа Яшуржинського — «Поезія різдвяних свят». У статті наведено колядки й шедрівки, записані, звичайно ж, у Молодецькому. «У Києві дуже гарно святкують Різдво, — читаємо, — а все-таки мене тягнуло на село, де я родився, і де почував, що селяне якось привітніше справляють цей празник» (14, 237).

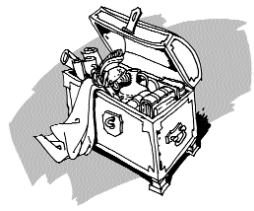
Проте у 1914 р. у «Сяйві» з'явилася й ще одна цікава розвідка Яшуржинського — «Проводи» (про Великодні поминальні звичаї) (16, 124). Мовлячи про зв'язки «християнських поминок і учти» з культом предків і «старовинною тризною», учений зазначає: «...на Проводах деякі так уконтентуються, що тут же, на могилках, остаються і ночувати, кажуть, нібито їм ніччю являються родителі, звичайно, зп'яну всяке приверзеться» (16, 124).

...На жаль, поки що не вдалося відшукати метричну книгу (та чи збереглася вона взагалі?), в якій записано про смерть Хрисанфа Петровича, а проте насправді це могло статися восени 1923 року. Григорій Зленко свою статтю завершує так: «18 листопада 1923 року на черговому засіданні Таврійської ученої археологічної комісії відомий кримознавець А. І. Маркевич виступив із повідомленням «Пам'яті Х. П. Яшуржинського». Як, і з ким дійшла звістка про кончину Хрисанфа Петровича в Сімферополь, коли він помер, і де похований, годі сказати щось певне» (2, 10).

Оскільки Ю. Головатий уже давно мешкає на Львівщині, показати могили Хрисанфа Петровича в Молодецькому інші старожити змогли тільки приблизно. Свого часу Михайло Чорнописський хотів поставити на ній пам'ятний знак, та йому не дозволили: як же, пам'ятний знак — націоналістичний?

А як же із його внеском в українську фольклористику й народознавство? Близько півсотні праць на добру тисячу сторінок — чи буде це неосінене багатство зібране колись докупи? 150-річчя від дня народження Хрисанфа Яшуржинського торік минуло ніким не помічене і не пошановане. Нинішньої осені мине 80-річчя від дня його смерті. Невже мине так само непомітно?

● **Марина ПАВЛЕНКО,**
м. Умань

У давніші часи Україна серед інших європейських держав славилася довгожителлями. На початках по-заминулому століття на наші терени приїздило кілька вчених із Німеччини, яких цікавило, що є причиною такого явища. Після сукупних аналізів вони прийшли до висновку: одним із вагомих аргументів є ціло-річне вживання овочів, зокрібна капуста й буряка. Найкалорійнішою стравою вони вважали наш знаменитий у всьому світі борщ.

Хоч це й не до теми, але наведу такий факт. Перебуваючи в Канаді, я зустрівся з тамтешнім поетом Яром Славутичем (до речі, він уже відомий і в Україні: вийшло кілька збірок, які навіть висувалися на Національну премію ім. Т. Г. Шевченка). Завершуючи приязну розмову, я поцікавився, як він у такому солідному віці зберіг молодечий запал і свіжість. Очевидно, зауважив майстрові, тутешні умови життя, де вистачає всього, крім пташиного молока посприяти. Він відповів: “А я, до речі, майже не користуюся всілякими фіндифлюшками. В моєму повсякденному меню наші національні страви — сало, картопля, галушки і, звичайно, борщ. Ви не повірите, але наш український борщ мені щодня готує дружина, і я тричі на день смакую ним...”

Але це між іншим. Основною повсякденною стравою поліщуків був і залишається борщ. Щоправда, він має й деякі відмінності од інших регіонів. Через надзвичайну бідність лісовики спроможні відгодувати лише одного кабання, якого колють, як правило, напередодні Різдва.

Й тут варто наголосити, що довгий час, майже до середини 60-х років, місцеве населення не вміло зберігати продукти свіжими. Сало і м'ясо різали на відповідні шматки, надмірно солили і складали в дерев'яні бодні чи ящики. Здір скручували в кавалки й підвішували до кроків на горищі. За холодної погоди продукт зберігав свої якості, а у весняно-літній період швидко жовтів і почасті псувався — з'являлися черв'яки; в таких випадках сало просушували на сонці. Нині в молодших родинх зберігають свіжину в скляних банках, а саодинокі літні люди дотримуються давньої традиції.

Відтак один чи навіть два годуваники на родину — невелика розкіш упродовж року; хоч-не-хоч, а економити треба. Тому під час довготривалих Пилипівського і Великого постів уживали замість м'яса білі сушені гриби та копчені в'юни, а засмажували юшку і борщ олією, яку добували з дикорослого реп'яха або льону.

Навзагал льон — традиційна поліська рослина. Вона, образно кажучи, одягала й годувала полісян. До речі, я до п'ятого класу ходив у лляних штаних, пофарбованих у крушинових ягодах, а натільну білизну носив до випускного класу. Рушники, рядюжки, рибчуні й уся домашня ноша виготовлялась із лляного полотна. До середини 60-х років у кожній оселі з ранньої провесні гукали берда ткацьких верстатів, а коли щедрілося на безхмарні дні, домоткане полотно вибілювали біля ставків на жаркому сонці, поливаючи водою і збиваючи його працями.

На особливу увагу заслуговує олія з насіння льону. Нині її практично не виготовляють, бо це занадто трудомістка праця. Попервах слизьке насіння, скроплене водою, товчуть у ступі, час од часу просіваючи на решето, щоб відділити лузгу. Нерідко цей процес триває кілька днів. Потім товчений м'якуш перетирають долонями, доки він не випустить жир; лише після цього на сипають у казанець і ставлять у добре нагріту піч, щоб випарився, а вже потім наповнюють ворок і вицавлюють його в олійниці.

З однієї порції виходить у середньому півлітра олії. Тому нею вельми дорожили: лише засмажували борщ і поливали зварені в ньому гриби з покритим часником. Мати дозволяла мені раз у кілька днів

намастити житню скибочку льонницею й притрусити сіллю. З'ївши її, вгамовував голод на півдня. Я і досі відчуваю приємний запах і смак, але, на жаль, придбати цей продукт уже неможливо.

Отже, борщ. Я зібрав понад двадцять рецептів його приготування. Більшість із них зафіксовано на Поліссі. Але не тільки борщем єдиним харчувалися лісовики. В народі кажуть, що картопля — другий хліб. Полісяни стверджують протилежне: картопля — всьому голова.

Справді-бо, без цього овоча й не уявити повсякденного харчування: варена, смажена, тушкована, печена. З неї виготовляли юшку, вареники, бабки, пюре (по-тутешньому — кума), товченики, пекли у вогнищах

Меланія Мамчур з с. Рудка Володимирецького р-ну на Рівненщині

пастухи і косарі — всього й не перелічити. Не випадково, до поліщуків прилипла якоюсь мірою зневажлива наклічка — бульбашники.

Піщано-суглинкові ґрунти найбільш придатні для вирощування картоплі. Серед зернових поліщуки культивують овес, ячмін, просо, гречку й жито (про нього буде окрема розповідь). Особливо популярною є гречка. З неї виготовляють різноманітні каші, супи, гречаники, крупні є обов'язковим компонентом при виготовленні кров'яних ковбас. Але найбільше полюбили поліщуки знамениті колись млинці. Їх вживали зі сметаною чи топленим салом або ж змащували маслом. Нині ці смакові вироби вже призабулися.

І все-таки, не зважаючи на чималу скруту в харчуванні, серед поліщуків і досьогодні часто можна зустріти довгожителів. Насамперед, це стосується жіноцтва (чоловіки з відомих нам причин живуть на 10—12 років менше). Середній вік жінок — од сімдесяти до вісімдесяти літ.

У селі Рудніці я зустрічався з кількома довгожителками. Меланія Іванівна Мамчур, котрій перетягло за вісімдесят, сиділа на лавчині біля своєї хати зіпершись руками на стегна.

— Як живу, питаєте? — підозріло зиркнула на чужинців. — Було б краще та некуди. Шо то за жице, коли ноги не слухаюцца, а руки ось якіе, — і вона протягла обіруччя, пальці на яких нагадували скручений дріт. — А робити треба, щоб заросити рота...

Поруч із Меланією живе син. Мати пожартувала: до сорока років ходив у сиволях, а недавно надумався — женився й має малу дитинку. Після розвалу колгоспу ніде влаштуватися на заробіток, а тому ходить у безробітних. Харчами таки забезпечуються, але потрібна якась і копія. Ото й перебиваються гур-

том матиною вісімдесятигрівною пенсією.

— Ваших однокліток багато в селі? — поцікавився наостанок.

— Та є трохи. Гонде, за деском, Настя Стрижеусиха живе. Йой без двох сто лет буде...

Відшукати помешкання Анастасії Тимофіївни було не так і легко. Її обійстя заховалося за густим узліссям. Після того, як нацисти спопелили чимало осель, довелося будуватись, як тут кажуть — “на одишбі”. Фашисти зганяли лють на мирному населенні за те, що так звані місцеві партизани вбили одного чи кількох завоювників. Їм нічого, бо безпечно переходилися в лісах, а страждали зовсім безвинні сільчани.

Навзагал жити уосібно — давнішня мрія поліщуків. Природа для них — це все, без неї, себто лісів, річок і боліт, вони не уявляли свого життя. Переселенці, котрі зазнали чорнобильської чуми і вимушені були переїздити в південні райони, й досі не можуть звикнути з новим ландшафтом, і чимало поліщуків вертаються назад.

Але родині Стрижеу-

суворо каралися. І це, певною мірою правда. Однак і серед них траплялися непоодинокі випадки мародерства. Як оповів син Анастасії, він був свідком, коли в їхнє село заходили партизани-ковпаківці. Один раз награбували їства та напоїв, другий, а втретє зайшли до багатодітної родини й геть очистили оселю, забрали навіть ложки і миски. Згорьована жінка вийшла на вулицю й стала слізно голосити. На шастя, хтось їй порадив звернутися до вищого начальства. Вона одважилася піти в ліс і поскаржитися вищим чинам. Невдовзі мародери принесли якусь дешицу пограбунків. Однак більшість селян боялися так чинити.

Але найстрашніші часи випали для мешканців лісових регіонів у повоєнний час. Тут аж до 45—46-х років продовжували вести боротьбу проти советів бандерівці. Ми вже достеменно знаємо, що УПА різнозначно боролась як проти фашистів, так і проти більшовиків, котрі вели завоювницьку політику.

— Ми жили в постійному страху, — згадує Анастасія Тимофіївна. — Як наступали сутенки, кожен крайнин трусився од ляку. Серед ночі постукають в око, і хоч-не-хоч, а мусиш одчиняти, бо або двері вило-

ЇЖ БОРЩ ІЗ ГРИБАМИ

...йдуть “каламутити воду”, себто ловити рибу

сів відселяництво завдало чимало страждань. Однак про них трохи згодом. ...На подвір'ї було гамірно. У гості приїхали внуки та правнуки. Коли я розповів про мету перевідин, син застеріг: мати глухувата й майже не бачить, але зголосився “витранспортувати” неньку з оселі.

Розповідь літньої жінки є характерною для поліського регіону. Вона широкердно зізналася, що з приходом советів життя їхнє значно погіршилося, хоч і за поляків було не з медом. З організацією колгоспів у селян поодбирали увесь нажиток; хто ж перечив — повиселяли в Сибір або ж закатували в застінках НКВС. Фашистська окупація, на яку сподівались ображені сільчани, також виявилася фікцією.

Щонайбільше, як уже мовилося, провокували нацистів так звані партизани. Переважно це були партапаратчики, котрі боячись розправи, пішли в “лісове підпілля”. Ночами вони шастали по навколишніх селах і займалися мародерством: одбирали харчі, одяг і навіть гвалтували дівчат і жінок, — хто намагався протидіяти, з тих жорстоко знущалися, обзиваючи “шмондями”.

Навзагал вважається, що грабіжництвом займалися лише так звані партизани-самозванці. У централізованих загонах такі вчинки

мають, або хату спалять. Найстрашніше було те, що не знаєш, хто прийшов. Одніе звертаюца по-руськи; одкажеш по-руськи — “ах, таку твою мат, ти московка”, а коли своєю мовою — “ах, наволоч, ти з бандеровцями зв'язана”, і навпаки. Шо хотіли, те чиніли: і грабували, і біли, і хлопцов у лес одводили, зводки вони не верталіса. Ой, не доведі Господі, щоб таке ще повторилося...”

Про такі чи подібні історії нам розповідали і в інших селах. Й тут варто сказати про справжніх “лісовиків”. Це були енкаведисти з каральних загонів. Ось що мені розповів відомий дослідник повстанського руху на західноукраїнських землях Григорій Дем'ян. Після сталінградської битви, коли вже стало зрозуміло, що хребет фашистській армаді зламано, совети відчували: їм доведеться вести довготривалу боротьбу з бандерівцями.

З цією метою було створено два спеціальні табори біля Ленінграда й Новосибірська, у яких готували “вожків УПА”. Крайнин пана Дем'яна повідав таку історію. Тоді його війська частина дислокувалася біля Новосибірська. Молодий новобранець ніяк не міг зрозуміти, чому в сусідній дивізії щовечора крокують у бандерівських одностроях молодики і наспівують повстанських пісень.

Отримавши “увольнительну”, він випадково познайомився з солдатом, котрий служив поруч. На запитання, чому в них співають вечорами націоналістичні пісні, за які в Україні саджають за ґрати, той відповів: “Так треба. Скоро ми поїдемо в ліси...” Як неважко здогадатися, в такий спосіб репресивна система готувала “бандерівців” — вишколених енкаведистів-провокакторів. Блискучий тому приклад — “розвідник” Кузнецов, який завдав чимало лиха нашому підпіллію і місцевим жителям, ім'я якого ще й досі увічнене в містечку атомників на Рівненщині.

Про те, як діяли “бандерівці” на Поліссі, наведу лише один приклад. У Дубнівському районі, що на Рівненщині, на початку шістдесятих років трапився страшний випадок. Тоді було модно направляти в західні райони з центральних областей молодих учительок. Така ж доля випала випускниці київського педучилища. Вона працювала навчителькою в початкових класах, вийшла заміж за місцевого юнака й народила дитинку.

Удосвіта в її квартиру ввійшло кілька молодиків у бандерівських одностроях. Серед них був і місцевий чоловік. Йому при арешті поставили умову: якщо не зголоситься просто ходити з ними серед одно-

на п'ятах один із негидників схопив за ноги грудне немовля і вдарив головою в одвірток, потім поглумили над матір'ю. З обома переламаними руками її залишили живою як конкретного свідка “бандерівського злочину”.

Про цей жахливий злочин широко трубила вся преса, приписуючи його волякам УПА. Не довіряти цьому факту не випадає, адже нині розкриті численні злочини енкаведистів: у масових похованнях в'язнів виявлені найстрашніші тортури — при катуванні людобивці забивали цвяхи у скроні, переламували руки, протягували колючий дріт з рота до вуха, відрізали перса в жінок і дівчат...

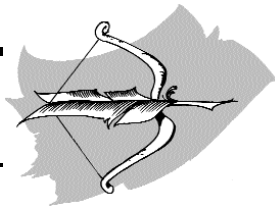
Не кращі часи пережили поліщуки і в перші повоєнні роки. Не така страшна була голодівка 1947 року (хоч і тоді люди пухли від недоїдання й навіть помирили), як масові репресії і виселення цілих сіл у Сибір “за участь і підтримку бандерівців”. Не оминула лиха доля і родину Стрижеусів. За причетність одного із синів до УПА їхнє майно вже було описане для конфіскації, а сім'ю готували до виселення. Врятувало те, що батько родини був червоноармійцем і загинув під Берліном.

— А ще у нас був такий випадок, — пригадала Анастасія Тимофіївна. — Беремена жонка взяла жменьку льону з колгоспного поля, то єе засудили на рок, де вона й народила дитинку. Такий строк давали за чавун бульби чи жмак зобраних на скошеному полі колосків...

— Важкі часи пережили Ви. То що, на Вашу думку, допомогло вам досягти такого поважного віку? — запитав наостанок у пані Насті.

— Ой не згадуйте, чолов'єче. Шо пережила, то пережила: і поляків, і немцов, і советов. Найтяжче було за советов. А як дожила до своїх лет, питаєте? А Бог його святий знає. Може тому, що живу на свіжому повітрі і харчуюся тим, що на городі росте. Тільки ось біда: на старість оглухла й ослебла. Мабуть то од того чортового Чорнобеля, який натворив усе це...

В. СКУРАТІВСЬКИЙ,
“Полісся”

ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ НЕЗАЛЕЖНОЇ ВІД МОСКВИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ТА ПІДСТУПНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕЮ СЛУЖИТЕЛІВ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

Закінчення.
Початок на с. 5

розгрому більшовицьких армій під Варшавою 15 вересня 1920 р. територія Західної України була під владою Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини. Природно, що волиняни, буковинці та закарпатці не могли брати участі в соборі, що відбувався в Києві, який був під владою більшовиків. А галичани практично всі ще перебували в Греко-Католицькій Церкві.

Дії ж Української Автокефальної Православної Церкви з відродження духовності й національної свідомості українців все більше непокоїли вождів Компартії. Лазар Каганович, який з 1925 року очолював ЦК партії більшовиків України, оцінював УАПЦ як буржуазно-націоналістичну організацію. Керована компартією, ВЧК-ОГПУ з 1926 до 1937 рр. знищила практично все священство УАПЦ, усі її церкви були більшовиками закриті.

Відкриємо том I “Мартирологу Українських Церков” і на стор. 106 прочитаємо, звідки прибували делегати на Собор: були навіть з Кубані, а от із Західної України не було. І делегатів було не 180. На ст. 115 читаємо, що “при вирішенні питань про соборну висвяту “за” висловились 310 делегатів, “проти” — 7, “утрималось” — 7”. Отаке було насправді.

Томос (указ) Вселенського Патріарха Григорія VII визнав її як Автокефальну Православну Церкву Польщі і вона стала канонічно незалежною від Російської Церкви, відновивши свій давній, порушений Москвою, статус митрополії Вселенської Патріархії.

Вселенський Патріархат у своїй постанові сказав: “...ми розглянули акт, який підтверджує також історія, що перше відлучення Київської митрополії і залежних від неї митрополій Литви й Польщі від нашої столиці та прилучення їх до святої Московської Церкви було щонайменше не за канонічними приписами”. Тому і в 1992 р. Вселенський Патріархат у листі до Московського Патріарха писав, що Вселенська Патріархія визнає Російську Православну Церкву Московської Патріархії в межах 1593 р. А тоді, як відомо, Київська митрополія ніяким чином не входила під юрисдикцію Російської Церкви.

Автокефальна Православна Церква в Польщі з 1925 р., після вбивства митрополита Юрія московським архимандритом Смарагдом, очолюється митрополитом Діонісієм, який керував цією Церквою і під час німецько-російської окупації Польщі 1939 р. У цій Церкві було 10 єпископів: на Холмсько-Підляського висвячений єпископом Іларіон (Огієнко), а на Краківського і Лемківського — Палладій (Ведибіда-Руденко).

Після окупації Німеччиною України в 1941 р. та проголошення 30 червня 1941 р. у Львові Організацією Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери Акту про відновлення Української Держави здійснюються спроби другого відродження Української Автокефаль-

Російська церква не хоче, щоб на київську землю ступив Папа — Велика людина сучасності

ної Православної Церкви. Відкриваємо II том “Енциклопедії Українознавства” (перевидання Інституту Української археології Національної Академії Наук України 1995 р.) на стор. 618: “1942 р. поновлено Українську Автокефальну Православну Церкву. Вона значно відрізнялась од Церкви 1921 р., бо мала вже канонічно-правне духовництво: єпископів висвятив митрополит Діонісій з архієпископом Пинським Олександром, Єпископ Луцький Полікарп став митрополитом. Рукоположено нових єпископів: Никанора, Ігоря, Михайла, Володимира, Платона, Григорія, Генадія, Вячеслава, Мстислава, Сильвестра. Вони рукоположили багатьох священників. Почалося освячування церков”.

Третє відродження УАПЦ в Україні розпочалося в Києві в лютому 1989 року. 15 лютого 1989 р. був створений Ініціативний комітет відновлення діяльності УАПЦ в Україні. 19 серпня 1989 р. перша парафія РПЦ повернулася під канонічну владу митрополита Мстислава. Це була Петропавлівська парафія Львова, де Службу Божу правив обраний пізніше Патріархом УАПЦ Димитрій.

На кінець 1989 р. громади УАПЦ були організовані майже в усіх обласних центрах України. 8 вересня 1989 р. митрополит УПЦ Першоєрарх УАПЦ в діаспорі блаженніший Мстислав вислав “Звернення до всесесного духовенства і побожних вірних на батьківщині і по всьому світу розсіяних”. До весни 1990 р. в УАПЦ вже перебувала більшість православних

громад Галичини.

Остаточне організаційне оформлення УАПЦ відбулося на Всеукраїнському Православному Соборі 5-6 червня 1990 р. у Києві. На Собор з'їхалося 703 делегати з усієї України, з них було 7 єпископів.

Що ж читаємо у листівці Григорія Іванченка? “Ця Церква не визнана ні однією з 15-ти Православних Церков світу, ні одна Церква не має з ними літургійного спілкування”. Читайте самі, шановні земляки, в будь-якій із загальноукраїнських газет за вересень 2002 року про те, що в Києві у вересні 2000 р. відбувся Помісний Собор УАПЦ, на якому духовним керівником УАПЦ України за погодженням із Вселенським Патріархом дав згоду бути митрополитом Костянтин, предстоятель цих єпархій, — патріархом Української Православної Церкви в усіх країнах, де живуть українці. Усі єпархії УАПЦ у всіх місцях розселення українців у світі, куди вони виїхали від московсько-більшовицького терору, в Західній Європі, Канаді, США не тільки визнані, а й прийняті Вселенським Патріархом під свій омофор.

То хто ж тоді з нас сіє ворожнечу і розкол серед українських християн?

Як же може дочірня Російська (Московська) Церква стати матір'ю Української Православної Церкви, для Київської Митрополії чи Київського Патріархату, коли вона, РПЦ МП, історично походить від Київської Митрополії і молодша за неї на 200 років?

І останнє: у IV каноні IV Вселенського Халкідонського (451 рік) та 36 каноні VI Вселенського Константинопольського Собору (680-681 р.) сказано: “Устрій Церковних справ повинен відповідати устрою політичним і суспільним”. Точнісінько так трактує цю справу апофтегма Фотія: “Належить прийняти, що права, які відносяться до Церковних справ... повинні достосовуватися до політичних і адміністративних змін”. І коли Україна вже понад 11 років існує як визнана усім світом незалежна держава, то не може бути так, щоб у незалежного народу Церква залишалася залежною від колишньої імперії.

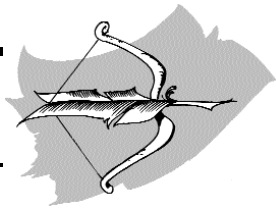
Чим же ми, українці, гірші від православних християн Грузії, Кіпру, Болгарії, Сербії, Румунії, Греції, Польщі, Чехії, Македонії, Албанії та інших країн, тієї ж Росії, де є свої незалежні (автокефальні) Помісні Православні Церкви? Тільки нам, одному з найбільших в Європі народів, що вийшов із колоніальної залежності Росії, ієрархи Російської Церкви всіма силами перешкоджають будувати свою Помісну Православну Церкву.

З Божою допомогою, незважаючи на ворожі підступи, ми, українці, підемо своєю дорогою і будемо будувати свою державу, відбудувати свої поруйновані храми й душі, відкидаючи як нісенітницю та облудну брехню звинувачення нашої Автокефальної Православної Церкви у неканонічності та неблагодатності.

Віктор КІБКАЛО

ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

НЕЗАЛЕЖНОЇ ВІД МОСКВИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

ТА ПІДСТУПНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕЮ

СЛУЖИТЕЛІВ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

На свято Воздвиження Чесного Хреста в центрі Красного Кута на виділеній селищною Радою ділянці землі біля дитячого парку архієпископом Української Автокефальної Православної Церкви — Ігорем, у присутності багатьох жителів Красного Кута було проведено встановлення та освячення Хреста. Відбулося освячення земельної ділянки, на якій буде споруджено капличку, а відтак храм святих апостолів Петра і Павла. Здавалося, що ця подія повинна була б вселити радість у душі християн. Однак настоятель Свято Архангело-Михайлівського храму Московського патріархату в Краснокутську, який підписується “отець Григорій” (Григорій Іванченко), почав розповсюджувати серед населення листівки, в яких називає появу незалежної від Москви християнської громади у Краснокутську “бідою”. Це той самий “отець Григорій”, який побив у присутності свідків жінку-християнку, що навіть було показано у програмі Харківського телебачення.

Прочитавши цей “твір” настоятеля християнського храму, ми з жахом відзначаємо, що він забув заповіді Божу: “Не свідчи неправдиво на ближнього свого”, бо листівка ця неправдива від початку до кінця. Щоб зрозуміти, де правда, звернімося до історичних джерел.

Коріння християнства на нашій землі дуже давнє. За існуючими переказами перший хрест на землях Київської Русі, а нині України, встановив ще у I столітті після Різдва Христового апостол Андрій Первозванний. Відомо, що ще за часів князя Ігоря до 945 року в Києві вже була християнська церква св. Іллі. У 955 р. християнство прийняла княгиня Ольга, а в 988 р. її онук — князь Володимир, який в 987 р. став християнином і охрестив з допомогою грецьких священників усю Київську Русь.

У 1037 р. за князя Ярослава, прозваного Мудрим, у Києві вже було понад 400 церков, і з благословення Константинопольського Вселенського Патріарха була створена Митрополія Київська і всієї Русі. Ця наша Митрополія канонічно підлягала Вселенському Патріархові, а в 1051 р. на митрополичий престол вперше був обраний за згодою князя Ярослава киянин Іларіон. І ніякої згадки в ті часи не могло бути про Москву, бо лише через 110 років після утворення Київської Митрополії князь суздальський Юрій Довгорукий збудував серед угро-фінівських племен мисливський будинок, куди їздив зі своїми боярами на полювання, місто ж Москва заснувалося пізніше. І лише через 200 років після хрещення Руси-України в Москві була створена Московська єпархія Київської Митрополії.

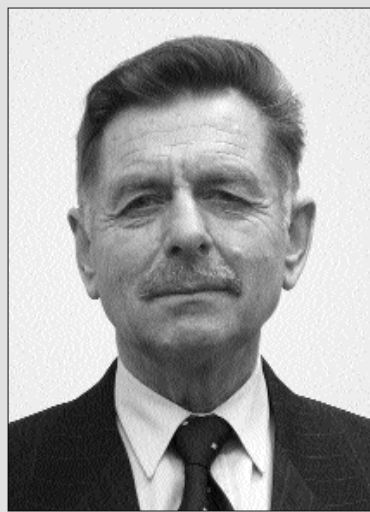
Хоча Київ у ті часи вже значно занепадав, суздальський князь Юрій Довгорукий укладає з половцями союз, одружується з донькою половецького хана Айєпи, а їхній син Володимир—Суздальський князь Андрій Боголюбський, попередник московських князів, як пише проф. О. Субтельний, у 1169 р. напав на Київ і по-дикунському пограбував його. Літопис свідчить: “І грабували вони два дні увесь город... гору, і монастирі, і Софію, і Десятинну Богородицю, і не було помилювання анікому анізвідки. Церкви горіли, християн убивали... жінок вели в полон, силоміць розлучаючи з мужами їхніми. Діти ридали, дивлячись на матерів. І взяли вони майна безліч. І церкви оголили од ікон, і книг, і риз, і дзвони познімали всі. І всі святині було забрано. Запалений був навіть монастир Печерської святої Богородиці”. Це той самий князь-грабіжник Андрій, який підступно вивіз із Вишгородського монастиря ікону Матері Божої, написану апостолом Лукою, у свою столицю Володимир. Тому ікона нині іменується Володимирською.

Використавши занепад Києва, у 1448 р., тобто більш як через 400 років після утворення Київської Митрополії, московські князі, бояри та священнослужителі самовільно, без згоди і всупереч волі Вселенського Константинопольського Патріарха, вигнали митрополита Ісидора, який приїхав у Москву від Вселенського Патріарха, оголосили свого єпископа митрополитом і відділилися від Вселенського Патріарха. Тобто, якщо говорити словами листівки, першими “розкольникми” на Русі стали московити. Але і після того Митрополія Київська і всієї Русі-України була автокефальною, дістаючи від Вселенського Константинопольського Патріарха лише благословення на інтронізацію митрополита.

Україна незалежною державою увійшла в союз із Московським царством у 1654 р., сподіваючись відстояти свою свободу в боротьбі з королями Польщі та Угорщини, султанами Османської імперії та ханами Криму. Та сталося щось інше. Знехтувавши свої обіцянки та порушивши умови Переяславської угоди, Москва накинула Україні зашморг найжорстокішого національного та соціального гніту. Десятками мільйонів жертв заплатив український народ за необачність своїх провідників у 1654 році. Але й нині, коли Україна стала суверенною державою, сучасні московські імперіалісти не втрачають надії знову повернути собі владу над українським народом, щоб знову заволодіти його землею та багатствами.

Велику надію в справі перетворення українців у зденационалізоване “русскаязичне” населення вони покладають на церковно-імперську структуру Російської Православної Церкви та її відділення в Україні — під назвою “Українська Православна Церква Московського патріархату”. Паразитуючи на необізнаності переважної маси українців зі справжньою історією свого народу і своєї християнської Церкви (а українці й не мали змоги знати правду про свою історію, бо вся інформація проходила через густе сито комуністичної цензури), служителі Московського патріархату закликають нас ні в якому разі не розбудовувати своєї Помісної Церкви, а залишити її підлеглою Московському Патріархатові. Вони нічим не гребують при цьому, вживаючи для своїх пропагандистських цілей примітивну брехню та обман.

Типовою для Східної України склалася ситуація, в Краснокутську на Харківщині. Тому ми й вважали за доцільне поділитись із читачами інформацією про ці події в Краснокутську (Красному Куті).

Віктор Кібкало

Молимося за єдину помісну церкву...

І тільки в 1685-1686 роках, через більш як 30 років після Переяславської Ради, де було прийняте рішення про союз із Московським царством, грубо порушивши умови укладеної угоди та провадячи політику розколу нашої держави, московські правителі, що підступом підкорили Україну за величезні хабарі, відвезені до Константинополя, домоглися дозволу Вселенського Патріарха підпорядкувати собі Київську Митрополію. Та вже у 1686 р. Вселенська Патріархія на своєму соборі визнала підпорядкування Київської Митрополії симонією (тобто діями хабарників) і провела детронізацію Патріарха Діонісія, тобто визнала його дії такими, що суперечать канонам і моралі Православної Церкви і позбавила його права бути Вселенським Патріархом.

Московські царі й верховні ієрархи Російської (Московської) Церкви забороняли вживання української мови в Церкві, друкування українських книжок, бо на думку московських

можновладців української мови “ніколи не було, нема і бути не може”.

У той час, на відміну від вчення Московської Церкви, християнство стверджує Божественну сутність мови і здатність людей говорити Божим Даром.

Ще святий апостол Павло у першому посланні до коринфян навчав, що богослужбовою мовою, як це впливає з діянь і вчення Апостолів, має бути мова того народу, серед якого проповідується Євангеліє та здійснюються релігійні обряди: “У церкві говоріть тільки зрозумілою мовою”. “Як говорить хто чужою мовою, той буде тільки самого себе” (1 Кор. 14:4). “А тепер, як прийду до вас, браття, і до вас говорити буду чужою мовою, то який вам пожиток зроблю” (1 Кор. 14:6). “Бо коли я молюся чужою мовою, то молюся дух мій, а розум мій без плоду” (1 Кор. 14:14).

Повага до рідної материнської мови людей була одним з важливих чинників, який допоміг

апостолам швидко поширити й утвердити серед багатьох племен і народів вчення Христове. Здатність розуміти мови інших народів і говорити цими мовами Апостоли отримали від Духа Святого. “Усі ж вони сповнилися Духом Святим і почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав” (Дії — 2.4). І тільки ті діячі, хто раніше намагався і нині намагається залишити українську націю у фізичному і духовому рабстві, винищити українство шляхом зросійщення, не боячись гріха, порушуючи Заповіді Господні, відмовляють і відмовляють нашому народові у праві відправляти Службу Божу українською мовою.

Історія повторюється.

Ще у Візантії в IX столітті, коли вчителі і святителі Кирило і Мефодій почали проповідувати серед болгар Христову віру зрозумілою для них мовою болгарською, а не мовою сусіднього народу — грецькою, це викликало лютий опір і напади на них з боку ворогів слов'янства. Тож коли сьогодні противники Української Церкви й української мови у тій Церкві стверджують, що в Церкві повинна вживатись як богослужбова старослов'янська в московській модифікації мова, як мова предків, то вони грішать проти Істини.

Попри величезні потуги уряду Російської імперії та Синоду Російської Православної Церкви на повне зросійщення Української Церкви і всієї України, у нашого народу, і в найсвідоміших священнослужителів-українців не вмирало бажання відновити свої поруйновані та пригноблені Державу і Церкву.

21 квітня 1911 р. через київську газету “Рада” священник А. Євсєєвський звернувся до громадськості України із закликом “Нам, українцям, потрібна Українська Православна Церква”. 1 травня 1912 р. харківська газета “Сніп” висунула вимогу автокефалії Української Церкви. Тому відразу після розвалу Російської царської імперії у 1917 р. на теренах України розпочався широкий рух за відбудову своєї зруйнованої держави і відновлення Української Православної Помісної Церкви, незалежної від Москви, тобто самоврядної чи автокефальної. У листопаді 1917 р. було обрано першу Всеукраїнську Православну Церковну Раду — тимчасовий орган для підготовки скликання собору, яку очолив архієпископ Олексій. Нарешті, незважаючи на всю протидію Московського Патріархату РПЦ, у жовтні 1921 р. в Софійському соборі в Києві відкрився Всеукраїнський Православний Церковний Собор.

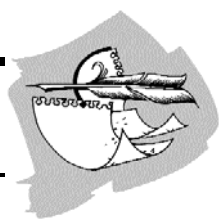
Попри шалений опір ієрархів Російської Православної Церкви та комуністичної партії, яка відновлювала розвалену імперією на своїх “модернізованих” засадах і стала жорстоким противником національно-визвольних рухів пригноблених Росією народів, 14 жовтня 1921 р. на Всеукраїнському Церковному Соборі в Києві було проголошено відновлення Української Православної Помісної Церкви, незалежної від Російської Церкви.

Авторитет Української Автокефальної Православної Церкви стрімко зростав і вже до 1927 р. в її складі діяло 10.657 священнослужителів. Та частина Російської Православної Церкви в Україні, що на чолі з екзархом Михайлом не ввійшла до УА ПЦ, у серпні 1922 р. зібрала свій Собор. Як писав митрополит Іоан: “Ніяких обвинувачень стосовно нашої Церкви (УАПЦ) в ересі або розколі Собор цей не визнав. У травні 1925 р. Собор другої течії російської ієрархії в Україні, що зветься оновленською чи синодальною Церквою, також не визнав обвинувачень нашої Церкви в ересі або розколі”.

Що ж ми читаємо в листівці, яку написав ієрей Григорій про Собор 1921 року? “За вихід зі складу Російської Православної Церкви, частиною якої понад 300 років була наша Українська Православна Церква, проголосувало 60 делегатів, а за те, щоб залишитися в лоні Матері — Російської Православної Церкви, віддали свої голоси 120 делегатів. Але ці 60 членів Собору і певна кількість людей, які стояли за ними, в основному із західних областей України, не підпорядкувалися рішенням Собору, тобто не підпорядкувалися волі Святого Духа, тому вчинили смертний гріх розколу, який, за вченням Святих Отців, не змивається навіть кров'ю. І тоді ж ними була проголошена т. зв. Українська Автокефальна Православна Церква”.

Та відкріємо будь-який шкільний підручник з Історії України і дізнаємося, що ще 25 червня 1919 р. згідно з рішенням Версальської конференції Польща отримала право окупувати всю Галичину, яка до того часу фактично була окупована розгорнутими проти українців польськими загонами, сформованими з польських поселенців у Галичині, військами Польщі та армії Генерала Йозефа Галлера, що була озброєна Францією і діяла переважно під командуванням французьких офіцерів. Після

Закінчення на с. 6

КВІТИ ДЛЯ ПОЕТА

НЕЗАБУТНІ

етом Станіславом Тельнюком, що друг, якого ми всі так любили й шанували, сам незабаром піде від нас...
...Чи Вам по той бік
сняться роси

На килимах зелених трав?
Чи скована земля морозом
І смуток душу обійняв?!

А на другий день після перепоховання Поета Василя Стуса, в понеділок 20 листопада 1989 року, відбулося засідання нашої літературної студії "Пролісок", де автор цих спогадів читала шойно написаного вірша "Пам'яті Василя Стуса", який теж був надрукований у добірці в згадуваному журналі "Київ" десять років тому...

Знову я про перепоховання поета Василя Стуса. ...Вже наче починало трохи сутеніти, а мали поховати до заходу сонця. І ось над натовпом стоїть гул змерзлої землі, навіть Природа не була байдужа до того, що відбувалося. І вірш починається так:

Луна іде, — гуде Земля,
Відгукується боєм —
Приймає сина іздала...
О, доленько, о доле!
До свого серця пригорни,
Засмучена Вкраїно,
Прийми з лихого чужини
Не пасинка, а Сина.
А що ж такого син вчинив,
Що мусив погинути?..
Тебе, о Земле, захистив,
Тебе, о рідна мати!
Блакитно-жовто майорить, —
То небом віє, полем.
Чому ж так душу щось гнітить,
Стискає серце боєм?
Чому ж це, осінь золота,
Думкам нема спочину?
Мовчить Природа, огорта
Поета домовину.

...У школі № 186, де існувала шкільна літературна студія "Пролісок", незабаром мала відкритися кімната-музей Станіслава Тельнюка. Житиме поетичне слово його, діти й дорослі читатимуть і пам'ятатимуть із вдячністю і любов'ю прекрасну Людину й поета — Станіслава Тельнюка.

Творчість — це стан душі, який піднімає людину над собою (над буденністю). Ми доторкнулися до цього безцінного джерела завдяки Поету. Хай же життя цієї людини, її творчість дадуть сили й насаги — і нам, і нашим нащадкам.

● **Іда ОСТРОВСЬКА**

НА КРИЛАХ ТВОРЧОСТІ

глибоко зануритись у людську душу та проблеми сьогодення.

Щодо статі, то, як підмітив під час презентації поет і прозаїк Дмитро Головка, дівчата виявилися більш чутливими до прекрасного, бо з 34 авторів альманаху хлопців — лише двоє. Представники майбутнього української літератури отримали по одному зі 150 примірників альманаху. Решта тиражу буде передана до бібліотеки Національної спілки письменників України.

До речі, уже зараз збираються матеріали для нової студентської збірки. На її сторінках оселяться думки студентів КиМУ молодших курсів. Пильне око Івана Ющука серед строкатого студентського натовпу розпізнало письменників. Він допоміг розкритися, навчив володіти словом та, насамкінець, зробив усе, щоб найкращі твори побачили світ. Побільше б нашої країні таких ентузіастів, учителів від Бога, яких справді цікавить доля молоді та рідної культури. Здоров'я вам, Іване Пилиповичу, викладацького натхнення та вдячних учнів!

● **Олена ШЕВЧЕНКО**, студентка 1-го курсу факультету журналістики і телемістечтва Київського міжнародного університету

Ходять коридорами школи діти, ходять учителі, які так само віддано любили поета. Це було так природно — майже на кожному засіданні студії з'являлося нове обдарування — і ми в захопленні слухали вірш, або фантастичне оповідання, або переклад...

А скільки цікавих, талановитих людей — поетів і письменників — запрошував до дітей Станіслав Володимирович! І саме таких, які могли передати допитливій молоді щось неповторне, суто своє...

Є у Станіслава Тельнюка вірш, який починається такими рядками:

"А от я візьму і не вмиру!
Я не буду чекати смерті..."

Це було написано в 1965 році, коли поетові було 30. Життя його обірвалося на 56 році... Але ні, не обірвалося, бо поет Станіслав Тельнюк продовжує жити в нас, бо з нами його прекрасна поезія, з нами сповнені великої любові до свого народу, до його історії романи, есе, спогади, прекрасні переклади з поезій інших народів — все те, що поет залишив людям у спадок. Бо все, що робив Станіслав Тельнюк, йшло від його любові до Життя, — це любов наповнювала його душу такою енергією, таким запалом, які притаманні справжнім поетам.

Не без нього й Народний Рух на Україні народився, — Станіслав Тельнюк був серед тих, хто його розпочинав. Хоча й не любив політики...

Десь під ту пору в автора цих спогадів виникли тоді напівжартівливі рядки: "Не треба Поету ставати депутатом, — Підтвердять цю думку і мама і тато. Багато людей на це діло знайдеться, Лиш вірші писати не кожний береться. А толку від того, як навіть беруться, — Чи всі, хто бажав, Поетами зветься?.. Зробити б годиться корисний урок: Не кожний Поет сам для себе пророк. Сиди ж, бо, Поете, на власному троні, Бо будь депутатом тобі в забороні."

У людини такої високої душі, широї владі було багато друзів. За все йому боліло серце. Багатьом він допомагав. А якою зболіло думою переймався, з яким невимовним сумом і водночас із якою гордістю згадував тих людей, тих титанів української землі, які були позбавлені волі, гинули в тюрмах у розквіті творчих сил своїх!

Скільки разів доводилося чути від поета ім'я Василя Стуса! У серпні 1990 року поет дав мені почитати

Пролісок — це слово наповнене для мене ніжним і глибоким змістом. Бо це — синьо-синя ніжна квітка, наче очі землі наповнені, які дивляться тобі в душу; бо це — назва шкільної літературної студії, в яку прийшли діти на початку своєї весни.

А започаткував нашу студію "Пролісок" відомий український поет Станіслав Тельнюк — людина, наділена від природи рідкісним даром — саможертвоністю, безмежною любов'ю та відданістю дітям; не просто серйозним, а, можливо, навіть обожнюючим ставленням до кожної дитини, до того зернятка її душі, яке здатне пробудитися під пильним і лагідним поглядом митця і людини — Станіслава Володимировича Тельнюка.

Недовго існувала наша студія, бо поет рано пішов од нас. Але пам'ять — із нею нічого не відіш — постійно повертається до його світлого й незабутнього образу.

статтю Василя Овсієнка, товариша Василя Стуса — "Таємно похований під № 9".

Станіслава Тельнюка вразила оповідь свідка страшних днів Василя Стуса. У статті неодноразово згадувалося про те, що вірші поета Стуса вчив напам'ять філолог із Ленінграда Михайло Хейфіц — людина, яка разом із Василем Стусом перебувала за ґратами, його товариш. Вчив напам'ять вірші, щоб не дати їм загинути, щоб винести їх на волю, — не знаючи, між іншим, української мови!

Якось пан Станіслав порадив авторові цих рядків написати вірша про пам'ять і "Пам'ять", горезвісно відомо тоді всім, — надавши йому філософського звучання. Вірш був написаний невдовзі, але поета вже не було з нами. Це була пам'ять про Василя Стуса, і присвята Михайлу Хейфіцу, але, разом із тим, данина прекрасній душі самого Станіслава Тельнюка.

У листопаді 1993 року цей вірш було надруковано в журналі "Київ". Ось декілька рядків з нього: "Згадають згодом гнівно, одностайно Про "Пам'ять" завзятих діячів, Я ж славлю пам'ять Хейфіца Михайла, Що вірша Стуса в таборі учив."

Ті часи, коли переслідувалися найкращі люди України, поет часто згадував. Станіслав Тельнюк згадував, як відбувався суд над поетом Стусом. Йому довелося бути свідком з обвинувачення і при цьому не дати в руки суддів жодної компрометую-

чої речі щодо Василя Стуса! Можна собі уявити, в яких шорах перебував тоді сам Тельнюк. Далася взнаки брехневщина, далася...

Незабаром Станіслав Тельнюк добровільно подався на Далекий Схід, на БАМ.

На БАМ подався, як у заслання, Бо мусив бути "у бігах", Пси-лицарі оті "гуманні" Щоб не ходили по п'ятах... Казав: "В снігах далекосхідних Не відав, що поблизу Стус, А то б примчав

до хлопців рідних,
Боявся — навіки розлучусь".

У Ялті, в школі № 2 свято "Чи України ти син?" почалося 16 травня зі знайомства з книжками видавничого центру "Просвіта" й майстер-класу письменника Євгена Білоусова для юних літераторів.

Композитор і виконавець Лариса Іваненко виконала пісні на вірші Василя Василаска з його книги "Чи України ти син?".

Представники ялтинської "Просвіти", депутати міськради та міського управління освіти розповіли про впровадження української мови в школах Ялти.

Директор школи Тетяна Баранова запросила гостей на екскурсію до шкільного кабінету українознавства й на виставку дитячих малюнків "Україно, ненько моя!".

Наступного дня, 17 травня, у Феодосії відбулося літературне свято "Мій друг — книга". Зацікавленість присутніх викликали виставки "Кращі дитячі книги України", книги дітей Феодосії "Місто тисячі письменників".

Учні старших класів ЗОШ № 17 презентували свої нові колективні збірки "Юний філолог" та "Народжені нами рядки".

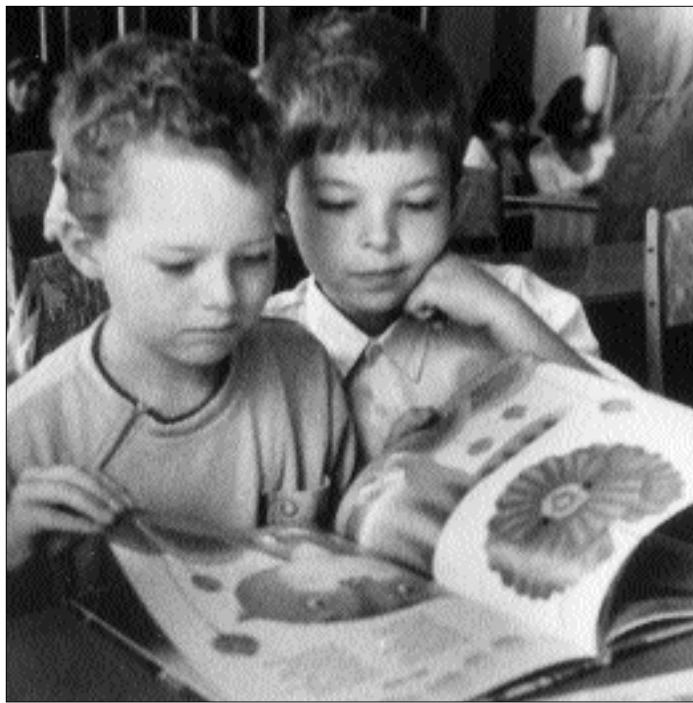
Діти з 2-А класу прочитали власні оповідання зі шойно випущеної книги "В країні чудес".

Дівчата й хлопчики підтримали пропозицію ведучого свята Євгена Білоусова створити книгу власних творів "Тарасові шляхи" про життя і творчість великого Кобзаря.

Феодосійська міська організація товариства "Просвіта" провела відкрите засідання, присвячене підготовці до 190-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка.

● **Георгій ХИЖНЯК** керівник Феодосійської організації товариства "Просвіта"

МІЙ ДРУГ — КНИГА

Двома великими святами української дитячої книги в Ялті та Феодосії розпочалися Дні слов'янської писемності та культури в Криму.

Заходи були організовані місцевими осередками "Просвіти", секцією дитячої літератури Спілки письменників Криму та освітянськими колективами ЗОШ № 2 (Ялта) та ЗОШ № 17 (Феодосія).

ГРУЗИНСЬКА ЦАРИЦЯ ТАМАРА І ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ПОЛКОВНИК ТОМАРА

Родовий герб українських Томарів

КНЯЗЬ ІГОР І ЦАР ДАВИД

1154 року київський князь Ізяслав Мстиславич одружився з грузинською княжною, внучкою славнозвісного грузинського царя Давида Будівничого (1073–1125). Матір'ю її була половецька князівна, бабуса цариці Тамари. Давид Будівничий, прадід Тамари, теж мав за дружину половецьку — Гурандухт.

Коли 1174 року на грузинський престол зійшла юна Тамара, постало питання про гідного неї чоловіка. Вибір випав на Юрія — сина Андрія Боголюбського, онука Юрія Довгорукого і правнука Володимира Мономаха. Тоді саме Юрій зазнавав гоніння від свого дядька Всеволода й переховувався у половців. Дослідників дивує, як Юрій, що втратив київський престол, прихильників, військо й батьківщину, став чоловіком Тамари. І висновують: вирішальним було те, що Юрій — прямий нащадок Володимира Мономаха, що він виявив себе здібним воєначальником, а тодішні духовенство й знать Грузії воліли бачити Тамариним чоловіком досвідчену у військовій справі людину. Проте причини тут вочевидь глибші.

І Юрій Довгорукий, і Андрій Боголюбський мали дружин-половчанок. Для останнього сам Володимир Мономах висватав внучку половецького князя Тугоркана. Тому й не дивно, що опального Юрія прихистили половці — його кровні родичі. А тоді, певно, й доклали зусиль, аби він став чоловіком цариці Тамари, у якої прабабуся, бабуся — половецькі. Тож у Юрія Андрійовича і цариці Тамари могутнє половецьке коріння. Що й могло відіграти вирішальну роль у їхньому шлюбі, щоправда, нетривкому.

У боротьбі Давида проти мусульманської експансії йому відчутно допомогло 40-тисячне половецьке військо на чолі з князем, якого грузинські джерела називають *Атрак Шарганідзе*. Що відповідає літописному *Отрок, син Шарукана*. Літопис говорить, що в Грузію до Атрака вмісне посилали гінця, якого на дорогу напутили: "Якщо не схоче він вертатися до дому, заспівай йому половецьких пісень. Коли й це не зарадить, дай понюхати євшан-зілля". Атрак не схотів ні вертатися, ні слухати рідних пісень, та коли понюхав євшан-зілля, то відразу гірко заплакав і мовив: "Краще у своїй землі кістками лягти, аніж у чужій славному бути". І повернувся в рідні степи. Вважається, що хто забув батьківщину й понюхає євшан-зілля, той відразу її згадає і відчуже непереборне бажання повернутися до отчого краю.

Атрак — тесть царя Давида, бо Гурандухт — дочка Атрака. Атрак — батько відомого зі "Слова" половецького князя Кончака. Гурандухт і Кончак — сестра й брат, дочка й син Атрака, онука й онук Шарукана. А дочка Кончака — невістка опального в "Слові" князя Ігоря, який і сам на три чверті половецький.

Тож Гурандухт — тітка Кончаківни й прабабуся цариці Тамари. Грузинський цар і новгород-сіверський князь — навіть родичі по половецькій лінії. Цар Давид для себе, а князь Ігор для свого сина брали дружин з одного половецького роду. Яка загальна назва роду — невідомо. Але наша історія, тісно пов'язана з половцями, знає українську шляхту половецького походження — *Томари*.

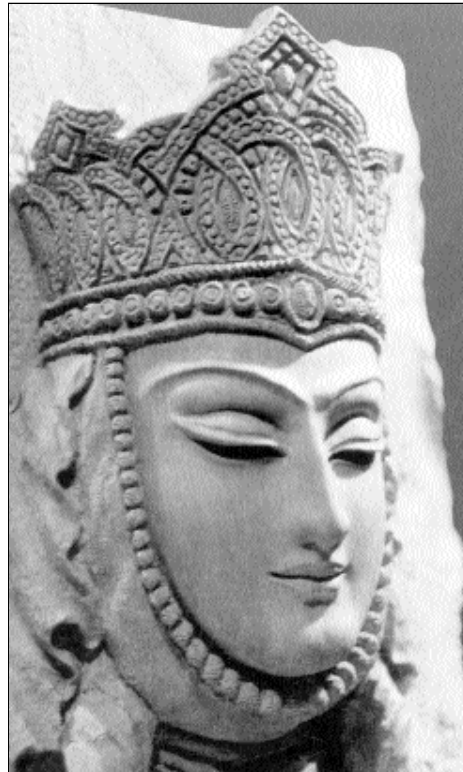
УКРАЇНСЬКІ ТОМАРИ

Томарів бачимо серед козацької старшини: переяславський полковник Степан *Томара* й чернігівський полковник Василь *Томара* служили в гетьмана Івана Самойловича. Були наказні полковники Семен *Томара* і кошовий отаман Василь *Томарський* (Титаревський). "Реєстри" 1649 й 1756 років фіксують козацькі прізвища *Томара*, *Томурка* і *Тамарський*. Літопис під 1566 роком згадує толмача Нечая *Тамарова*. Командир взводу *Томарді М.М.* у серпні 1919 року захищав Бровари від денікінців.

У XVIII-XIX ст. *Томари* — великі землевласники на Черкащині, Переяславщині, Полтавщині, дехто з них займав високі посади в Україні й Росії. Василь *Томара* (1746–1819), правнук Степана Томари — відомий дипломат, учень і друг Сковороди. Лев *Томара* (XIX ст.) був київським губернатором, а потім — сенатором. Полтавських *Томарів* добре знав Григорій Сковорода. Коли 1751 р. через підступи церковників він полишив Переяславський колегіум, то переїхав на Полтавщину, де навчав сина поміщика *Томари*. Згодом, після короткого перебування в московській Троїце-Сергіївській Лаврі, Сковорода знову повернувся до Томарів, де жив невинуватим,

близьким до природи життям.

Сучасна історична наука має половців за тюркомовний народ. Але в такому разі важко пояснити численні русько-половецькі шлюби, внаслідок чого вже на кінець XII ст. у жилах київських, усіх чернігівських та й більшості князів Південно-Східної Русі текла значна домішка половецької крові. Чому саме половці удостоїлися породичання з Руриковичами й грузинськими царями, і ніяких етнічних чи релігійних перепон для цього не виникало? А придворна грузинська традиція суворо трималася звичаю вибирати дружин для своїх

Арсен Почхуа, Тамара. Дерево. 1972

царів тільки з-поміж християнських народів. Чому половці ревно боронили Грузію від мусульманської експансії і разом із руськими князями протистояли татаро-монголам?

У статті "Індія, половці й Київська Русь" ("СП", ч. 32, 2001) я висловлюю думку, що половці мовно й етнічно тяжіють до індоарійських племен взагалі і до індійських раджпутів зокрема. І що половці — нащадки так званих сіндо-меотських племен, яких античні автори знають на теренах Давньої України з середини I тис. до н.е. Ці племена склали відчутний етнічний шар у тисячолітній Боспорській державі, попередниці Київської Русі. У такому разі постає цілком природне запитання: якщо половці етнічно близькі раджпутам, якщо з половців походять українські *Томари*, то де ж у часі й просторі мають існувати і їхні етнічні родичі — індійські *Томари*.

Хоч як воно неймовірно, але це запитання поціляє у самісіньке яблуко. Індійські *Томари* справді існують. І саме в Раджастхані, саме в раджпутів! Українські *Томари* в далеких краях за Гімалаями справді мають своїх етнічних родичів — Томарів індійських. І не просто *Томарів*, а царський рід *Томарів*.

ІНДІЙСЬКІ ТОМАРИ

Індійська традиція вважає Томарів нащадками героїв "Махабхарати". З Томарами пов'язується знаменитий імператор Вікрамадітья, який 57 р. до н.е. увів так звану "еру Вікрами" — традиційне індійське літочислення.

Раджпутські *Томари* насамперед — знаменита династія правителів Делі. Раджа Анагангпал *Томар* 736 року під назвою *Делі* відгородив давнє місто Індрапрастху ("Престол Індри"), яке не одне століття перебувало в запустінні. Тепер це столиця Індії — *Делі*. А в XI ст. раджпутські правителі-Томари звели в Делі знаменитий Червоний Форт, де 15 серпня 1947 року Джавахарлал Неру — майбутній перший прем'єр-міністр незалежної Індії — підійняв триколірний національний прапор, знаменуючи цим, що країна скинула колоніальне ярмо і вступила в нову епоху.

Князівство Томарів називалося *Харіяна* — "Божественна країна". Зараз на його місці невеличкий хіндімовний штат *Харіяна*, в північній частині якого — священна для кожного ін-

дійця земля *Курукшетра* — "Поле Куру", оспівана в "Махабхараті". Південніше Харіяни лежить Матхура — давнє місто, пов'язане з дитинством і юністю бога-пастуха і бога-воїна Кришні, нині — один із найбільших прочанських центрів. Воно теж належало Томарам.

У X ст. Томари зазнали поразки від раджпутського роду Чауханів, а в середині XII ст. князівство Томарів занепало. Після втрати Делі Томари майже не мали володінь на рівнинах, але чимало правителів гірських князівств у Гімалаях зводили свій родовід саме до делійських Томарів. У XIV-XV ст. Томари правили в князівстві Гваліор, але потім втратили і його. Останній правитель Гваліора — Вікрамджіт Томар загинув у битві.

36 із понад ста раджпутських родів складають так звані "царські роди", утворені з *Сонячної*, *Місячної*, *Вогняної* і *Зміїної* династій. Раджпутські *Томари* належать до Місячної династії і шанують переважно бога Шіву та його войовничу дружину.

До Місяця і Шіви, записку якого прикрашає півмісяць, причетні й українські Томари. На печатці полковника Степана Томари й на родовому гербі Томарів зображено півмісяць ріжками вгору. На гербі українських Томарів зображено й шестикутну зірку, складену з двох трикутників — один вершиною вниз, другий — вершиною вгору (МГ, 184). Трикутник вершиною вгору символізує Шіву, а вершиною вниз — його дружину. На щитах раджпутів часто зображається тризуб — атрибут Шіви, а на шаблях — *шакті*, символ жіночої енергії, що її уособлює дружина Шіви. Поєднана з чоловічою, жіноча божественна сила робить воїна непереможним. Недарма в раджпутів, як і в запорожців, шаблю воїнові перед походом чи битвою неодмінно вручала жінка — мати або дружина. Подібний звичай мав побутувати й у Грузії.

І три страусові пера на печатці переяславського полковника Степана Томари стосуються Шіви, бо найперше з ним пов'язується число "3". У нього три ока, він знищив демонську фортецю Тріпуру — *Тримісто*, держить тризуб — уособлення влади над трьома світами, входить у трійцю-тримурті тощо. Шіваїта й сьогодні легко впізнати по трьох білих паралельних смугах на лобі.

Іздава тварина Шіви — бик, а його дружини-воїтельки — тигр. Шіва зодягнутий у тигрову шкуру, тож він, мовлячи назвою безсмертного твору Руставелі — витязь у тигровій шкурі. А що грузинам відомі індійці та їхні божества, засвідчує ця ж поема, де діють двоє героїв-богатирів — Автанділ і Таріель.

ЩО ОЗНАЧАЄ ТОМАРА

Хоча вважається, що половці — тюркомовні, проте тюркські мови етнонім, ім'я і прізвище *Томара* задовільно не пояснюють (РФ, 219–220). Зате слово *томара* знає санскрит,

Гоґа-бір — раджпутський воїн-святий

а *томар* — сучасні індійські мови, в яких воно означає — "спис" (СРС, 248). Є чоловічі воїнські імена *Томара* — "Спис" і *Томарадгара* — "Списодержець".

Воїна-раджпута означають словом *vir* або *bir* — "богатыр", "герой". Воно наявне, зокрема, в імені футболіста збірної Грузії, недавнього гравця київського "Динамо", а нині — колеги Андрія Шевченка по італійському "Мілану" Кахи Каладзе, повне ім'я якого — *Каха-*

бер. А також в імені *Гоґобер*, від якого утворене відоме грузинське прізвище *Гоґоберідзе*. У раджпутів є воїн-святий *Гоґа-бір* — "Гоґа-герой", "Гоґа-богатыр", що поліг (а з ним і 45 його синів), захищаючи рідну землю від мусульманських завоюників. Гоґа-бір зображується зі списом, як і раджпутські правителі.

Тлумачення етноніму *томари* як "списники" підтримують назви інших раджпутських родів. "Махабхарата" в Раджастхані, країні раджпутів, знає плем'я *шальви* і його ватажка *Шальве*. А в грузинів є ім'я *Шалва*, наприклад, у батька Булата Окуджави й батька Рауля Чілачави — сучасного грузинського й українського поета, перекладача, вченого, для якого Україна стала другою батьківщиною. Втім, ім'я *Рауль* теж має відповідник у Раджастхані, де *раваль* або *рауль* — титул раджпутських князів.

Етнонім *шальви* й ім'я *Шальва* сходять до *шала* — "спис" (СРС, 638). Тобто *шальви*, як і *томари* — "озброєні списками", "списники". Від *шала* утворені санскритське *шалака* й хінді *шалак* — "списник". Українці мають прізвища *Шалака* й *Шалак* (зокрема, у молоді поетеси й дослідниці фольклору Оксани *Шалак*). Козацькі реєстри знають прізвище *Шалбур*, а в "Слові" є половецький рід *шельбири*. Так що половецький етнонім через п'ять століть після згадки в "Слові" відбився вже як козацьке прізвище. Санскрит знає воїнське ім'я *Шалавіра* (хінді *Шальвір*, пендж. *Шалбір*) — "Герой-списник" або "Богатыр із роду шальвів-списників".

Отож якщо індійські раджпуті споріднені з половцями, якщо в раджпутів є рід *Томари*, а в українців — шляхта половецького походження *Томари*, якщо прабабуся й бабуся цариці Тамари — половецькі, то не виключено, що в імені грузинської цариці якраз і відбита назва половецького роду, з якого цар Давид взяв у дружини Гурандухт, прабабусю Тамари. Тоді з половецького роду Томарів походить і невістка новгород-сіверського князя Ігоря — *Кончаківна*, названа за виняткову вроду *красною дівою*. Половецькі дівчата взагалі спалилися красою, їхню вроду натхненню оспівав і персько-азербайджанський поет Нізамі Гянджеві, сам одружений із половецькою. А в Індії загальновідома врода раджпутів, надто з давніх князівських родів.

Водночас ім'я *Томара* стосується і дружини Шіви — витязя в тигровій шкурі. Жіночий варіант чоловічого імені *Томара* (наголос на передостанньому *а*) — теж *Томара*, але з наголосом на кінцевому *а*, й означає "Озброєна списками", "Списниця".

В іпостасі богини-воїтельки дружина Шіви зображається з різноманітною зброєю в десятих руках, що символізує захист 10 сторін світу (8 сторін світу, верх і низ). В одній із рук — тризубець, а ще в одній — спис, подарований, за міфами, богом Агні. Зображається богиня й дворукою, лише зі списом — такі зображення властиві херсонеським монетам III–II ст. до н.е. Вона богиня берегиня, покровителька воїнів, захисниця обложених ворогом міст, "мати міст руських". Вона ж — херсонеська *Діва*, київська *Мокоша*, гіперборейська *Опіда* у Геродота, *Діва-Обида* й *Богородиця-Пирогоша* в "Слові" ("СП", ч. 45, 2002), пізніша козацька *Покрова*. Завдовго до нової ери вона була Царицею-Матір'ю Херсонеса Таврійського, літописного Корсуна, нинішнього Севастополя, звідки в X столітті прийшло до Києва християнство.

МГ — Лукомский В.К., Модзалевский В.Л. Малороссийский гербовник. К., 1993.

РФ — Баскаков Н.А. Русские фамилии тюркского происхождения. М., 1979.

СРС — Санскритско-русский словарь. М., 1978.

Степан НАЛИВАЙКО

Рівно сім десятиліть тому, ранньої весни 1933 року, в Україні лютував найстрахтілліший за всю її страшну історію апокаліпсис — саме на цей час припав пік штучного голоду, зорганізованого комуністичною московською владою. Перетлівали, ставали попелом висушені голодом тіла мільйонів хліборобів, ставали попелом їхні надії, їхня віра у кращий завтрашній день...

Українське село шойно встигло оговтатися після суцільної руйни революції, після першого більшовицького людомору 1921—22 рр.

Щоб зберегти своє панування, комуністи оголосили неп — нову економічну політику, тобто, часткове повернення до капіталістичного, ринкового господарювання. Селяни вперше за багато років одержали змогу працювати на своїй землі. Наслідки не забарились: уже 1923 р. врожай зернових був на 22 відсотки більший, порівняно з 1910 р., і невпинно продовжував зростати. Україна забезпечила продовольством і себе і більшу частину Союзу, мільйони центнерів збіжжя продавали в Європу й Америку. Селяни здобули змогу купувати нову аграрну техніку. Пожвавилось культурне життя на селі: з'являлися лікнепи (курси з ліквідації неписьменності), хати-читальні (бібліотеки), самодіяльні хори, театральні гуртки. Усе це збіглося з бурхливим національним відродженням у літературі, театрі, кіно, музиці, у науці. Поступово українизувалося місто, робітництво, навіть КП(б)У, а український уряд почав домагатися рівноправних відносин з російським (союзним). Тобто, прокидався народ — волелюбний, талановитий, щедрий. Це якраз і лякало найбільше імперську владу. Зміцнівши, вона взялася з сучасного комуністичним розмахом та жорстокістю упокорювати цей народ.

Першою твердиною, яку новоявлена орда перетворила у прах і попіл, стала Церква. Не перетравлювалися біблійні заповіді: “не погадай майна свого ближнього”, “не кради”, “не свідчи неправдиво”, “не убий”...

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

22 травня 1929 р. було внесено поправку до 18-ї статті Конституції: замість “свободи релігійної та антирелігійної пропаганди” вона тепер декларувала “свободу богослужіння та антирелігійної пропаганди”, одночасно Наркомос замість нерелігійного наказав урядовцям навчання в школах різко антирелігійне навчання.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Була у нашому селі церква. Активіст Іван Федорович (на прізвисько Капітан) наказав розібрати. За кілька днів розламали. Розкопали й могили довкола церкви, все золоту шукали, та знайшли лише золотий хрестик. Стягли докупи і побили молотами надмогильні плити, щоб не муляли начальницьких очей. Того чоловіка, що розгортав могили, вже немає. Помер. Усе жалівся перед смертю: “Дурень я був, молодий...” Усе каявся”.

(Зі свідчень Степана Омельковича Мачака, 1912 р. народження, мешканця села Розумівка Олександрівського району Кіровоградської області)¹.

Англійський письменник та історик Роберт Конквест у найповнішому, на мій погляд, дослідженні про Голодомор в Україні “Жнива скорботи” наводить такі факти:

“Монастир Святої Трійці в селі Демидівці на Полтавщині був заснований 1755 року. 1928 року його перетворили на бібліотеку, а 1930-го — знесли, використавши камінь для будівництва амбарів і тютюнового складу в сусідньому колгоспі “Петровський”. Дзвони, ікони та інші цінності монастиря розікрали активісти. Селян, що виступали проти закриття монастиря, заарештували й відправили в новий виправний табір Яйва на Уралі... У сільській церкві села Товкачівки Чернігівської губернії разом з іншими старовинними реліквіями були знищені церковні архіви, що сягали XVI століття”.

У більшості сіл, де мені доводилося бувати, сталися подібні блюзнірства. Складається враження — чим святіша пам'ятка, тим страшніше її плюндрували. У колись української державності — славному містечку Суботіві — дерев'яна Михайлівська церква, споруджена ще батьком Б. Хмельницького, перестояла навали турецьких, татарських, польських, російських царських військ. Сталінські ж ординці наприкінці 20-х років XX століття зламали її на дрова. При цьому, за переказами, було осквернене поховання середульшого сина гетьмана, закатованого поляками ще хлопчиком, що покоївся під олтарем. Родову усипальницю Хмельницьких — Іллінську церкву, де козацтво три віки тому поховало свого великого батька Богдана, — “войовничі безбожники” “переобладнали” на клуб, а потім — на зерносховище (тільки чуду та товстелезним півтораметровим стінам треба завдячити, що церкву ту зовсім не розвалили).

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Особливо люто розправилися новоявлені оборонці “єдиної Росії” сталінського вишколу з Українською Автокефальною Православною Церквою, яка ризикувала від'єднатися від російської. З 1928 по 1938 рік у радянських тюрмах було закатовано 13 її архієпископів та єпископів і близько 20 000 членів приходських та районних церковних рад.

Тоді не просто руйнували храми, мордували священників, спалювали на вогнищах старовинні ікони та книги — розчавлювали, спопеляли споконвічну народну віру в духовність, у добро. А в спустошені людські душі вливали наймерзнішу жовч, найогидніший бруд. Згоряли старі боги, а в лютім полум'ї поставали нові комуністичні ідоли.

Як відомо, для увічнення свого всесилля будь-яка тоталітарна система потребує того, щоб не ринок керував господарством, а єдино вона — своєю самодержавною волею. Тому передовсім так безжалюдно знищили неп. В Україні, у селі, він укоренився найглибше, пам'ятали також мстиві імперські вожді незламне прагнення українців до незалежності, затьмарили боротьбу за свободу в епоху УНР. За все це наш народ заплатив апокаліптично-жасливу, ще нечувану ціну...

XVI партконференція ВКП(б) у квітні 1929 року проголосила початок масової колективізації. І повернулася в Україну ще жорстокіша кріпачина, як за Миколи I. У селян забирали все: реманент, тягло, у багатьох навіть дрібну худю-

нас із дому, я забула. Пам'ятаю лише, що було це пізньої осені. Надворі сипала перша “крупка”. Було холодно. Мама прослала багато соломи, обставила її снопами, а поверх снопів поклала якісь палиці і накрила ряднами. Мені, пам'ятається, це навіть подобалося по-дитячому. Я бігала попіл деревами, збирала листочки, на які на падала “крупка”, злизувала її.

Мама послала постіль і коло цього куреня розіклала вогнище — пекли картоплю. Так ми жили кілька днів. Потім нас почали виганяти і з двору. Люди боялися пустити нас до себе, щоб не накликати гнів начальства. Нарешті змилувався один сусід — пустив нас до себе в хату. Це був 1932 рік. На весну почався голод”.

(Зі свідчень нині киянки Діани Борисівни Грінченко, котра народилася 1927 р. в селі Хижинці на Черкащині).

Та більшість “розмайнованих” (так називали цих нещасних у сільрадівських постановках) спіткало ще страшніше лихо — каторга. Їх вивозили на поселення в Сибір цілими сім'ями, без жодних засобів до існування, на холодну і голодну смерть.

“Ранком 28 червня нас відправили з Нікополя на станцію Павлопілля. Аж до посадки до вагонів чоловіків весь час тримали окремо від сімей. Ми прибули раніше, жінок та дітей привезли слідом. Коли почали садовити до вагонів, разом із сім'єю викликали й садовили до вагона чоловіка. При цьому були трагічні сцени, бо

ГАРЯЧИЙ ПОПІЛ

Пам'ятай. Художник Валерій Франчук

бу і птицю. Та — що найстрашніше — ЗЕМЛЮ, а з нею і сент хліборобського буття.

Найрешетливіших, найуміліших господарів, які повсякденно працюючи досягли певного достатку, а також і частину бідняків, котрі не боялися казати правду у вічі знахабнілим сільським верховодам, — “розкуркулили”, тобто фактично пограбували.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Мій батько Борис Семенович Грінченко свого часу був революціонером. Сидів в одній камері з Петровським. А от коли почалася колективізація, то він був проти, твердо вірив, що все повинно бути так, як їм обіцяли в час революції. Тому батько не вступив до колгоспу. На нього почали полювати. Сім'я в нас тоді була дуже велика: дідусь, бабуся, батько, мати, чотири сестри, я і два брати. Батько ховався, кудись їздив, з'являвся дома дуже рідко — боявся за сім'ю, щоб не виселили.

Ночами приходили групи комсомольців шукати батька. В хаті перевертали все доріг дном. Коли надбували хорошу річ, зразу ж забирали, як бандити. На нас, дітей, кричали. Натішившись своєю владою, йшли. Ми, звичайно, тремтіли від страху та образи і до ранку вже не могли заснути. От тільки як почали виганяти

виявилось, що багато жінок покидали своїх дітей. На гіркі докори батьків жінки зі сльозами під загальний плач та крики конвою ДПУ кричали: “Я їм рідна мати. Я не повезу їх із собою туди, куди нас вивозять на певну смерть”.

Людська мова занадто бідна, щоб передати весь жах трагедії цих нещасних батьків та матерів, що мусили самі, — з почуття любові та відповідальності — пустити в світ своїх власних малих дітей... До цього їх змусили вістки з Півночі від першої партії розкуркулених. Дехто з них утік і розказував, а інші прислали листи і писали, що майже всі діти вимерли дорогою та вже на місці, викинуті з вагона на сніг, щоб іще йти сотні кілометрів у лісі і там самим собі будувати житло — бараки. Вмерло багато дорослих, а особливо дітей від голоду, холоду та хвороб під охороною конвою, з наказу властей із Кремля”.

(Зі свідчень селянина І. Шинколі, що народився 1907 р. в селі Нова Павлівка Нікопольського району Дніпропетровської області).

“В Ємецьку був величезний табір, де розташували сім'ї, позбавлені батьків-годувальників. Тут перебували у більшості діти. 32 тисячі осіб жило в 97 бараках. У таборі лютували епідемії кору та скарлатини, і не було ніякої медичної допомоги. Денний раціон складався з 14 унцій² чорного хліба, 3,5 унції проса і 3,5 унції риби. Дитяча смертність була страшеною, дітей хоронили цілими днями. Проїжджаючи через ці місця у 1935 р., один із колишніх в'язнів побачив, що кладовище, де колись стояли численні хрести, зрівняли з землею, певно, за наказом згори” (Р. Конквест).

Таким чином розправилися тоді майже з 3 мільйонами хліборобів. Приблизно третина висланих загинула.

Тим же селянам, котрих зарахували до “першої категорії” як “затягати класових ворогів”, судилося бути замордованими своїми домороженими фашистами ще задовго перед приходом до влади Гітлера в Німеччині.

“Взимку 1929 — 1930 рр. у київській в'язниці розстрілювали по 70 — 120 чоловік за ніч. Колишній в'язень, арештований за релігійну діяльність, повідомляє, що у в'язниці ДПУ в Дніпропетровську в камеру на 25 осіб саджали 140, правда, шночі 1 — 2 арештованих виводили на розстріл” (Р. Конквест).

Селянство опинилося в ситуації оточеного, загнаного мисливцями звіра. Дехто завчасно здогадувався втекти із села. Та безжалюсна доля наздоганяла скрізь.

“Уже наприкінці 1932 року в Запоріжжі під кожними дверима за день переходило поодинокі по 15 — 20 селян — просити їсти. По всіх ящиках для сміття, що стояли біля будинків, цілими днями довалися голодні селяни, шукаючи недоїдок, яких не було, бо й міське населення жило на злидненному “пайку” за картками.

Приблизно на початку березня 1933 року, прийшовши зранку на роботу, я побачив біля їдальні два трупа селян: чоловіка років 40 та хлопця років 10—12. Робітники стояли навколо пригнічені.

Незабаром я був у лікарні, коли під'їхала підвода, з якої лікарська обслуга внесла но-

силками до почекальні пухлого, без пам'яті, чоловіка років 40. Вийшов до нього лікар, подивився і сказав: “Ніякий йому ні лікар, ні ліки не допоможуть: він умирає з голоду”. На запитання до візника, де він його взяв, візник відповів, що, прийшовши на роботу, вони побачили лежачу незнайому людину, що вже не балакала, та що бригадир послав його відвезти людину до лікарні.

З цього часу подібні випадки стали щоденним явищем. У тому ж березні місяці 1933 р. мене послав мій начальник з вантажною машиною в розпорядження дільниці міліції 13 виселка м. Запоріжжя. Там почали виносити і вантажити на автомашину пухлих селян, що вже не могли самі ходити. Коли було навантажено приблизно чоловік з 15, — до кабіни сів міліціонер та сказав їхати до БУПРу (Будинок примусової праці — в'язниці). Після павзи міліціонер обізвався до мене: “Товариш шофер! Не швидко їдьте. Хоч Ви пожалійте цих людей”. Після такої несподіванки я запитав його, чому їх везуть до в'язниці та що це за злочинці? Міліціонер відповів: “Такий наказ. А що буде з ними далі — я не знаю”.

(Зі свідчень уже згадуваного селянина І. Шинколі, якому вдалося втекти по дорозі на засланні і влаштуватися працювати в місті).

Людам, котрих не розкуркулили, було ніяк не легше. Їх перетворили, по суті, на рабів, примусили працювати в колгоспі від сходу до заходу сонця, можна сказати, безплатно. Крім того, накладалися всілякі мислимі й немислимі податки на худобу, садовину, городину...

Львівська (тоді ще закордонна) газета “Діло” у числі за 26.01.33 р. вмістила “виймки з селянського листа з УССР”. Наведу один лише уривок із нього: “Податку нам давати треба 75 крб. 9 коп., “обложення” 82 крб. 32 коп., “кубаційного” — 38 крб. 75 коп., тракторних акцій — 93 крб. 15 коп.”.

Звичайно, при цілоденній роботі в колгоспі фактично задарма ніде було взяти таких грошей, і тоді уповноважений, агенти та місцеві їхні підручні застосовували “революційні методи перевиховання” до “несвідомих”:

“За неповну виплату податків людей замикали в скринях на ніч, примушували залазити під стіл і гавкати по-собачому, голих виганяли на сніг...”

Так і позику брали. Якось серед ночі кличуть мене в колгосп. Я пішов. Дають в руки шпалеру (тоді не було паперу). Секретар: “Розпиши на шпалері”. Міліціонер сидить за столом, наган лежить коло нього. Я б ухватив той наган і постріляв їх, якби знав, що заражений. Розписуюсь. Потім поверх розпису дописали, скільки нібито я зобов'язався здати позики”.

(Зі свідчень Федора Федоровича Голинського, 1907 р. народження, мешканця села Розумівка Олександрівського району Кіровоградської області).

У Черкаському обласному архіві зберігається оригінал допису в “Комсомольскую правду” сількора Б. В. Березнюка. Подаю, не змінюючи мови й стилю, деякі уривки з того досить об'ємного допису. Зокрема, сількор розповідає про ситуацію, яку він застав, прийшовши в Чорнобаївський район:

“18 й 19 мая члени ВКП(б), секретарь чорнобаевской партячейки Чуб А., председатель СПО Ранько, Свицаров Гр., председатель сельсовета Шаповаловский С., Мирошниченко Александра, Шелудько А., й беспартийные Орел Й., Гайдай П., Свич Гр. й другие. При помощи сельских исполнителей начали созывать крестьян, на которых было наложено хлеб, которого они не могли вывезти. Конечно, Чуб Андрей сейчас его берет за полные органы й крутит, пока тот не потеряет сознания, тогда его отливают й начинают снова бить й повторяют пытки. Некоторых водили расстреливать на кладбище... Таким образом побили тяжело Ричку М., Евича Евг., Обихода К., Кыкота М., Головню Н., Грыцай Ш., Козак М. — некоторые из них были при смерти. Видя такое безобразие, я начал собирать факты, кто подал инициативу порки и сказалось, что здесь была инициатива кого-то из ОПК или РПК...”

15 октября 1929 г.”. (Черкаський обласний державний архів, фонд Р-134, опис № 1, 12, с. 3).

Далі буде.

●

Василь ПАХАРЕНКО, член “Просвіти”, м. Черкаси

¹ Тут і далі, незалежно від часу подій, приналежність населеного пункту певному району та області вказується за сучасним адміністративно-територіальним поділом.

² Одна унція в англійській системі мір дорівнює 28,35 грама. — В. П.

Продовження.
Початок у ч. за 2003 р.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Керівники українського уряду намагалися пімірковано запроваджувати колективізацію. Це викликало неприховане роздратування Сталіна. У постанові ЦК КП(б)У та Раднаркому України від 25 грудня 1929 р. планувалося до жовтня 1930 р. успішніти 21,6 % орних земель. Але вже через 10 днів ЦК ВКП(б) ухвалив максимально прискорити темпи колективізації, аби закінчити її до 1932 р. І на жовтень 1930 р. було усупільнено не 21, а 70 відсотків усіх орних земель.

Хто ж здійснював цей кріпосницький визиск на місяцях?

Левко Копелєв — колишній активіст, що згодом розкався, — згадує у мемуарах (видрукуваних на Заході) думку, висловлену 1932 року його знайомим — агрономом: “Деякі з них (господарів, оголошених тоді куркулями. — В.П.) — герої Червоної Армії, ті самі хлопці, що брали Перекоп і мало не взяли Варшаву. Вони осіли на землі й пустили міцне коріння. Розбагатіли. Лише той, хто не трудився, залишився бідняком. Саме ті, які й на чорноземі не могли виростити нічого, окрім бур’яну, не могли надійти молока від племінної корови. Вони-то потім і верещали про класового ворога, що жириє на їх поті й крові”.

Такі “революціонери” виявилися надто корисними режимові. І от настало царство можновладних холодів, бо верховний тиран розумів — тільки на них утримається його трон.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

Яків Менакір (з 1929 р. жив у селі Котюжанах на Вінниччині) згадує в мемуарах, що побачили світ на Заході, про тодішнє сільське керівництво: “Партійний осередок в селі Котюжани складався не більше, ніж з шістнадцятих членів та кандидатів партії, і його постійно очолював Павло Полотнюк. Комсомольський осередок був трохи більший — коло тридцяти осіб. Не всі члени партії та комсомольці були завзятими прихильниками колективізації. Деякі з них належали до заможних селян, так званих середняків і намагалися співпрацю з владою вберегти себе і свою родину. Опинившись у зграї злочинців, вони слухняно виконували всі накази.

Місце, де збиралися сільські більшовики й комсомольці, було дещо незвичне. Вони уподобали кілька кімнат у великому палаці поміщика Ценіна. Там перебував Котюжанський робфак, на якому навчалися переважно молоді жінки й дівчата. Цю молодь більшовики часто використовували як статистів на всіляких зборах, на які важко було зігнати селян. Таким чином на цих зборах вдавалося одержати кілька десятків голосів на підтримку тих ухвал, які ставилися на голосування.

Серед партійців та комсомольців не було таких, що відмовлялися від доброї чарки та закуски. Усе це вмів добре організувати директор робфаку Соколов, Це робилося за рахунок “столовки” — ідальні для студентів робфаку. Інколи пиятику влаштовували коштом невеликої групи заготівельників Одеської заготівельної контори; вони діяли в тій місцевості і Котюжани мали місцем свого постійного перебування.

Усі ухвали партійного осередку обговорювали вночі, коли село спало. У палаці збиралися більшовики й комсомольці, ухвалювали рішення, а потім відбувалася пиятика. Ранком, ще вдосвіта, згряя похмелялася і розповзалася селом виконувати ухвалене рішення — найчастіше черговий злочин. Так було від початку 1929 і майже до кінця 1938 року. Час від часу між одним з членів зграї та студенткою робфаку зав’язувався черговий роман, який звичайно закінчувався скандалом. У таких випадках ученицю (найчастіше, вагітну) намагалися стиха виключити з робфаку й усунути з села, а партійний чи комсомольський активіст, певна річ, виходив сухим з води”.

Та не всі виявилися холуями. Проти закріпачення народу протестувало українське керівництво. Батою і пряником, а потім і кинджалом у спину його поступово примусили замовкнути. Протестувала інтелігенція. Її розчавили рішуче і безжалю, зразу ж.

Уже навесні 1930 р. в Харкові було інспіровано гучний судовий процес проти СВУ (Спілки визволення України) — нібито контрреволюційної організації, якої насправді ніколи не було. Сьогодні вже офіційно доведено, що СВУ вигадана в урядових та енкавеевських кабінетах у Москві. Проте тієї вигадки було досить, щоб засудити у відкритому, галасливому процесі 45 знаних науковців, письменників, юристів до різних термінів ув’язнення, де абсолютна більшість їх незабаром і загинула. До речі, керівником тієї організації чекісти „призначили” видатного лі-

тературознавця, нашого земляка академіка Сергія Єфремова. Ще 5 тисяч інтелігентів було репресовано за участь у тій же неіснуючій СВУ, тільки вже негласно.

Хай скажуть самі за себе хоча б такі цифри: до 1930 р. на Україні друкувалося 259 письменників. Після 1938 року з них — 36. За цей час, за неповними даними, розстріляно — 17, наклали на себе руки — 8, ув’язнено в таборах — 175 (більшість їх там і замордовано), 16 зникли безвісти, 7 померли своєю смертю.

А тим часом колгоспно-кріпосницька система, тільки народжуючись, уже зазнавала краху. Начальницькими циркулярами, погрозами, катуваннями можна залякати, зламати хлібороба, але примусити його самовіддано працювати тепер уже на чужій землі — ніколи. Як наслідок, з 1928 до 1933 року рівень сільськогосподарського виробництва знизився вчетверо і продовжував спадати.

Насувався голод. Ще можна було спробувати уникнути його: скоротити плани хлібозаготівель, дати зерно для сіви із загальносоюзного фонду, пригальмувати хоч би тимчасово розмах індустріалізації та колективізації. Проте керівництво чинило навпаки.

СТАТИСТИЧНА ДОВІДКА
1930 року Москва збільшила хлібозаготівлі на Україні на 11,5 % порівняно з 1926—1927

ГАРЯЧИЙ ПОПІЛ

Виходьте, ви ж люди... Художник Валерій Франчук

роками. З урожаю 33,1 млн. т було забрано 7,7 млн. т. Такий же план було накладено й 1931 року, хоча колективізація зменшила врожай, який становив 18,3 млн. т. При цьому, за офіційними даними, 30—40 відсотків його було втрачено при збиранні. З фактичного збору 1931 р. в 11—13 млн. т. владі вдалося забрати 7 млн. т. Таким чином, селянам для споживання залишилося в середньому по 112 кг зерна на душу.

Врожай 1932 р. був 13,4—14,7 млн. т., але втрати становили 40—50 %. Однак Москва наклала план хлібозаготівель 6,6 млн. т., хоч могла забрати з цього лише близько 5 млн. т. Тому на душу населення в УСРР для споживання лишилося в середньому по 83 кг хліба.

Керівництво Української Соціалістичної Радянської Республіки буквально благало Москву про зниження плану хлібозаготівель, попереджуючи, що Україна в критичному стані. Але Сталін безжально йшов до мети. В липні 1932 року він відряджає на III Всеукраїнську конференцію КП(б)У Молотова і Кагановича. У відповідь на скарги одного з лідерів українських комуністів Миколи Скрипника, що в селян “уже нема чого більше забирати, тому що все вичищено під мітлу”, сталінські емісари заявили: “Жодних поступок чи сумнівів щодо питання виконання завдань, поставлених партією і радянським урядом перед Україною, не буде”.

І це в той час, коли план вирощення зерна було виконано на 30 %, картоплі — на 25 %, овочів — на 26 %.

І ось, щоб упокорити селян, примусити їх стати тягловим бидлом, кремлівська кліка зважилася на сатанинський злочин — планомірне винищення за одну зиму мільйонів людей. Розпочалася тотальна війна, жорстокіша за яку не знав світ: людей не рубали, не стріляли — у них просто забрали всю їжу, оточили військами і спокійно дивилися, як вони повільно, у нестерпних муках конають з голоду.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“У 1932 р. урожай гарний уродив. Але що було — вибрали. У нас сім’я велика була, то всі пішли на той світ. У колгоспі люди, як мухи, мерли — узяв наряд, поїхав у поле, там і кінчився. Стоять воли, а він мертвий. Мене чоловік знайомий врятував — завфермою був, то й мене в радгосп узяв фураж підвозити. То хоч і воші годував, але пухлий не був — пайок давали.

Той завфермою і батькові передавав:

— Іди в радгосп.

— Дітей не покину, — уперся батько. Прибігав я в неділі додому воші випарювать — верст 4 було з радгоспу. Іду степом — валяються люди то тут, то там. А дома брати лободу вярять у бляшанках. Бувало, бурячок украду — принесу додому. І цілують, і плачуть. Потім

Прибувши в Москву, Молотов доповів про цей дивний саботаж Сталіну. Той страшенно розгнівався. А незабаром після цього, 7 серпня 1932 року вийшов так званий “закон про три колоски”. Цей закон приписував властям карати кожного, хто зірве на колгоспному полі хоч би три колоски. Заставали за такою “крадіжкою” переважно дітей, найчастіше їх убивали на місці.

Трохи в кращому становищі опинилося місто. Там був невідгінний мор, адже московський комуністичний режим збирався пожерти світ, спираючись саме на військову й індустріальну могутність. Ще з 1929 р. в містах запроваджено карткову систему. Норми хліба були переважно такими: 200 грамів для непрацюючих, 400 — для службовців, 600—800 — для робітників денно. Люди вистоявали за хлібом часом цілі доби, і далеко не завжди “доходила черга”. Згодом для робітників на великих заводах відкрили фабрики-кухні, де їжа була краща, а черги менші. Та існували ще, причому весь час, навіть навесні 33-го, заховані від людських очей спецрозподільники для комуністично-апаратників, працівників НКВС, командного складу Красної Армії. Там було все без обмежень...

Уперше в історії село вмирало з голоду, а місто мало харчі. Вкрай виснажені люди рвалися в міста, навіть в інші республіки, щоб урятуватися від наглої смерті, дістати хоч шматочок хліба вмираючим дітям. Та ось 2 грудня 1932 р. ухвалою ЦВК СССР запроваджується єдина паспортна система. Хлібороби паспортів не одержали, що було юридичним підтвердженням ставлення властей до селян як до “контрреволюційного класу”. Тепер їм суворо заборонялося залишати своє село. Невдовзі селянам заборонили працювати на фабриках і заводах, на шахтах. Тих, що працювали там досі, повертали під конвоем додому на голодну смерть.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Восени 1932 року мій батько, мати і нас четверо дітей вийшли до Московської області. Батько працював сторожем у радгоспі неподалік від Москви. Але весною 1933 року нашу родину органи НКВС силою заставили вернутися на Україну. Батька заарештували там же, в Московській області, і вислали в Мурманськ на примусові роботи. Брата Юхима якось пожаліли і відправили в будинок безпритульних у Томську. Менші мій брат і сестра померли з голоду тут, у Багачівці, коли вернулися”.

(Зі свідчень Марфи Леонтіївни Медведенко, 1919 р. народження, мешканки села Багачівки Звенигородського району Черкаської області).

На станціях та дорогах, що вели до міст, з’явилися спеціальні охоронні загони. Кордон із Росією перекрили війська НКВС, які стріляли в натовпи селян, що тікали від Голодомору.

“Народився я 1923 р. в сім’ї середняка. У батька й діда було 2 корови, 2 коняки, 4 десятини землі. З початком колективізації забрали поступово у нас усю худобу. Безперервно обкладали податками, а тоді і з хати забрали все — і подушки, й навіть ганчірки. Зосталися голе ліжко й порожня скриня, бо не проходили у двері. У жнива 1932 р. була ще купка зерна, намолоченого у клуні, але його забрали одного дня в серпні місяці. А тоді ще ходили зі шпичками і шукали хліб скрізь — і в печі, і під полом, і в городі. Та нічого вже їстівного у дворі не було. Однак продподаток продовжували носити і вимагали його виконання. Батько чогось не хотів йти в соз, хоч мулярували в радгоспі.

Зимою нічим було протопити в хаті, стіни позеленіли від моху і вільгості. Я ходив тоді у 2-й клас. Спали всі на печі, без ряднини, без соломи. Мама заслабла від недоїдання. Уже й бабуся лежали дуже слабі, дуже побивалися, як забрали останню корову. Дід були трохи міцніші, то хоч води в хату вносили. Дві сестри — старші од мене на 1 і 2 роки — стали здирати кору з лип і товкти у 1 ступі на млинці. Потім і кори не стало — липи голі стояли по всім селі.

Люди почали пухнути і вмирати. Вмерли наша бабуся, дідусь опухли і вмерли через два тижні. Умерла найстарша сестра моя Ганя. Мама все, що можна було їсти, віддавала нам із сестрою і в березні скінчилася. Зосталися ми втрьох. Батько, я і сестра Антося. Батько впросив директора радгоспу, щоб узяти нас із собою на роботу (він мурував цегельню за 3 км від радгоспу). Ми із сестрою насилу туди доходили, щоб увечері попоїсти в ідальні супу з буряків (давали півлітра).

Далі буде.

● Василь ПАХАРЕНКО, м. Черкаси, член “Просвіти”

Закінчення.
Початок у ч. 2 за 2003 р.

Сусіди мерли щодня. У Дмитра Гаврилюка (якого прозивали Англійцем, бо до 1930 р. жив в Англії) було п'ятеро хлопців і троє дівчат. Хлопці були здорові, як дуби, але вже почали пухнути.

Наш батько також раніше їздив на заробітки в Усуйрський край. Привіз звідти срібних грошей 1925 року випуску. От вони й договорилися з нашим родичем дядьком Серафимом, та й поїхали в город. Там у “торгсині” (“торгсини” — спеціальні крамниці, де за коштовності можна було придбати їжу, у такий спосіб держава забирала у народу останні недограбовані реквізіціями цінності.— В. П.) купили за те срібло 2 мішки висівок і вночі, щоб ніхто не бачив, приїхали додому. То вже з Англійців тільки один Сашко остався живий, а то всі померли — і батько, і мати, і діти. А Олексійка вбив сусіда, бо хлопечє заліз до нього в хату і виїв суп, що стояв у печі.

Ми ж рятувалися цими висівками від пухлини. Декого рятувала наша річка — Гірський Тікич, там люди вигрібали граблями равликів, смажили їх і їли. Багато хто з них на річці й помирав, і вода підхоплювала їх, пухлих, та й несла аж до Буків”.

(Зі свідчень криворіжця Михайла Юхимовича Команчука, що народився і пережив Голодомор у селі Вороному Жашківського району Черкаської області).

“Нестерпно, боляче бачити голодну смерть рідних та близьких людей, засуджених владою на страхотливі муки, — із тріщин обезкровленого, брезклого обличчя та тіла невпинно тече рідина. Це вже безпомилкова ознака швидкого кінця.

Особливо багато померло односельців у березні — травні 1933 р. Майже щоранку на однокінній грабарці вивозили до цвинтаря по декілька мерців. Копати глибокі ями для поховань не було кому. Їх глибина сягала не більше одного метра. Знявши з ручиць дошку, мерців штовхали до ями, не засипаючи землею, аж поки не наповниться всередині. І ніяких плачів, обрядів. Усіх хоронили без домовин, їх не було з чого і кому виготовляти.

Наша сім'я із 6 їдців лише чудом вижила, але й ми втратили дідуса Пилипа, якому виповнилося тоді лише 55 років. Він, пасучи колгоспних овець, так і помер на підгір'ї. А дядько Федір ліг недалеко від переповнених зерном паггаузів біля станції Пальмира, куди він дійшов, щоб зібрати жменю зерна, яке висипалося крізь щілини зернохосвищ. Ще теплим його с'як-так зарили біля залізничі чужі люди...

Відчуваючи смерть, люди свідомо чи несвідомо найчастіше вилазили з хат, сідали коло воріт чи під тинном. Так і конали сидячи”.

(Зі свідчень Олександра Пилиповича Батіра, що народився 1916 р. в селі Богуславець Золотоніського району Черкаської області).

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Уряд УСРР продовжував протестувати проти винищення народу. 24 січня 1933 року спеціальна постанова ЦК ВКП(б) засуджує діяльність українських комуністів. Без згоди ЦК КП(б)У Кремль надсилав другим секретарем ЦК КП(б)У і фактичним диктатором України Павла Постишева. Разом з тим довіреними людьми Сталін заміняє керівників Дніпропетровської та Одеської областей, начальника НКВС України, а також надсилає 15 тисяч “кретких, испытанных большевиков”, щоб зламати опір місцевих властей.

Уряд України благав Постишева зробити останню спробу врятувати людей від неминучої загибелі — видати колгоспникам відібраний у них хліб, який залишився на елеваторах, звідки його вивозили на продаж за кордон. У відповідь диктатор заявив: “Не може бути й мови про допомогу держави доставками зерна для сівби. Зерно повинні знайти й засіяти самі колгоспи...”

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“У 33-му люди мерли чорно. Був я конюхом тоді. Якось бригадир (усе “чтокав” — росіянин був) каже:

— Отвезі деда Андрона на кладбіще.

Я зайшов у хату, а він скоцюрблений лежить, голий. Злякався я і тікаю. А тітка:

— Підожди.

Найшла рядно, загорнула діда, винесли ми його вдвох і поклали на віз. По дорозі люди кричать:

— Підожди!

Винесли ще бабу і дівчину...

Набралося повний віз трупів. Довіз їх, ніхто й не проводив. На кладовищі саме зрізали хрести — одвозили на дрова в Кіровоград. Ледве знайшов яму — хтось викопав уже. Під'їхав конячиною, підважив, лягнули вони в яму, як оселедці. Хто закопував — не знаю. Я тоді вивговорив бригадиру, і більше він мене не посилав...”

(Зі свідчень Степана Омельковича Мачака, 1912 р. народження, із села Розумівки Олександрійського району Кіровоградської області).

“Один чоловік, Селифон Воронюк, зробив візок, сам впрягався в нього і збирав по селі трупи. На кладовищі викопали кагат, у який звозили померлих. Він не засипався, трупи розкладались, стояв сморід. А Селифон привозив усе нових і нових мерців. Були випадки, коли він кидав на візок іще живих. Пам'ятаю, як один чоловік просився у Селифона: “Побійся ж Бога, я жить хочу!” Селифон відповідав: “А що, буду за тобою ще й завтра їхати?!”

(Зі свідчень Лукії Матвіївни Ткачук, що народилася 1921 року в селі Скалі Оратівського району на Вінниччині).

ГАРЯЧИЙ ПОПІЛ

Свята печаль. Художник Валерій Франчук

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

За “нерішучість” та “примиренську політику щодо куркульства” 1933 року усунутий з посади Голова Раднаркому УСРР Влас Чубар, виключено з партії понад 50 тисяч чоловік, більшість із них заарештовано.

Зрозумівши неправдивість, нечуване жажхиття злочину та свою відповідальність за нього перед народом як комуніста, 13 травня 1933 року застрелився видатний український письменник і громадський діяч Микола Хвильовий. 7 липня покінчив із собою заступник Голови Раднаркому УСРР, член Виконкому Комінтерну, член ЦК ВКП(б), член Політбюро ЦК КП(б)У, Голова Ради Національностей ВЦВК Микола Скрипник.

Малком Маггарідж — один із небагатьох західних журналістів, що наслідили писати вже тоді правду про голодну катастрофу України, — в газеті “Манчестер гардіян” за 27 березня 1933 р. зазначав: “До революції Україна була одним із найбільших у світі виробників пшениці. Навіть комуністи визнають, що життєвий рівень її населення, включаючи навіть незаможних селян, був доволі високий. Тепер хіба що в Аравії можна знайти хліборобів у нужденнішому становищі. Тут, в Україні, також є нові фабрики, грандіозна нова Дніпроелектростанція, нова величезна площа з довжелезними урядовими будинками в Харкові — і продовольство, яке вивозять з Одеси за кордон”.

У це неможливо повірити, здається, найпотворніший маніяк не здатен зважитися на таке. Проте знайшлися ті, що зважилися: 1932 року Советський Союз вивіз у Західну Європу більш як 18 млн. центнерів збіжжя, навіть 1933 року, коли на Україні щоднини зинула від голоду тисяча душ, експорт становив 10 мільйонів центнерів зерна.

ЗВИНУВАЧУЮТЬ СВІДКИ

“Євгенко Жарун і Грищик Фатуран збиралися йти на старий цвинтар нарвати берестового листа. Почався дощ, і Євгенка мати не пустила. А Гриць як пішов, так додому й не вернувся. Батьки забідкались, кинулись сюди-туди. Ніде нема. Хтось підказав, як Іван Ф. завів хлопчика до Г. (приїжджого сім'ї). Про тих людей ходили непевні чутки, і батьки Грицеві подалися в сільраду. Звідти прийшли з обшуком. У підпічці у хаті Г. знайшли 6 людських голів...”

Яке це страхіття! А Мотря розказує, наче про щось звичайне. Сама байдужа, далека від цього всього, очі геть потухлі. Розказує про те, як чоловік Іван заманював жертву, як її чіпляли до жердки, як вона, Мотря, випускала з людини кишки. Йосип з Іваном рубали, солили і складали в діжку м'ясо.

Їх вели через село в Бабанку (тодішній райцентр. — В.П.). Тоді я вперше почула страшне слово “людодіи”!

Олександра Р. порізала і з'їла своїх дітей Лукійку і Петрика, таке ж учинила зі своїми двома дітьми Настя М., Домніка Д. з'їла Танація Усатенка, Гафію Король, Василя Рябоко-

сотнях міст і сіл Східної України, у тому числі і в Черкасах, досі носять їхні імена вулиці, майдани, школи, стоять їхні пам'ятники.

ЮРИДИЧНА ДОВІДКА

Стаття 1 “Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього” від 9 грудня 1948 р., чинної у більш як 80 країнах світу й ратифікованої також Україною, гласить:

“Сторони, які домовляються, підтверджують, що геноцид, незалежно від того, здійснюється він у мирний чи воєнний час, являє собою злочин, котрий порушує норми міжнародного права і проти котрого вони зобов'язуються вжити заходів запобігання та карати за його скоєння”. Україна також підписала “Конвенцію про незастосування терміну давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства” від 26 листопада 1968 року...

У полум'ї сталінської колективізації-геноциду згоріло, перетворилося на попіл, за західними даними — р. Конквеста, Ф. Лорімера, С. Максудова, — 14,5 мільйона (!) хліборобів, лише взимку — навесні 1932—1933 рр. штучний голод, організований московськими властями, убив 7 мільйонів чоловік, із них до 3 мільйонів (!!) дітей. Підрахунки, зрозуміло, приблизні, тому зумисне називають дослідники граничний мінімум... Попелом лежать ці мільйони у нас під ногами. Гарячим, пекучим попелом.

Понад п'ятдесят років комуністична імперська влада не дозволяла навіть згадувати ту страхотливу трагедію — намагалася викреслити з людської пам'яті, приховати свій найбільший злочин. Не вдалося. Під вагою пекельних злочинів сама пірнула в небуття навіки.

А намоість потроху оживає пам'ять. На багатьох сільських цвинтарях з'явилися скромні пам'ятники жертвам Голодомору. Про 1933-й видано ряд правдивих досліджень, знято кілька документальних і художніх фільмів. Але все це було зроблено ще на початку 90-х. В останні ж роки про цю найжасливішу катастрофу нації знову призабули. Хтось за щоденними клопатами й нестатками, хтось у гонитві за грошима й розкошами, а чимало владоможців від сільських до столичних — через свої прокомуністичні, проімперські симпатії (невигідно про таке пам'ятати, любовно зберігаючи у сейфі червоний прапор і партквиток).

Якось непомітно минає і сумний сімдесятилітній ювілей Голодомору. Відбулися нещодавно слухання у Верховній Раді, ініційовані “Нашою Україною”. І знову не обійшлося без словесної казуїстики. Дехто намагався доводити, що не такий уже й масовий був той голод, і не проти українського народу, мовляв, скерований, а проти селян-одноосібників, що треба усім усе простити й забути.

Ой ні, якщо забудемо — дамо шанс моторошній історії знову повторитися. Гадаю, насамперед владі годиться відреагувати на сімдесяті роковини трагедії дуже конкретними кроками:

— визнати нарешті штучний голод 1933 р. актом геноциду російського комуністичного режиму супроти українського народу;

— поставити перед урядом Російської Федерації як правонаступниці СРСР вимогу про вибачення перед українським народом та про матеріальне відшкодування жертвам Голодомору (як вибачилася перед світом Німеччина за фашизм і як досі виплачує чималі кошти колишнім оstarбайтерам);

— підвищити пенсію бодай на 10—20 гривень сьогодишнім селянам, які народилися 1933 р. і раніше — цих людей уже дуже мало і зараз саме їм найтяжче, отож, це буде найгулманніший крок історичної справедливості;

— засудити комуністичну ідеологію на рівні з фашистською як тоталітарну, злочинну, у корені антилюдську;

— прибрати пам'ятники комуністичним вождям, перейменувати міста, села, вулиці, майдани, названі їхніми іменами;

— упорядкувати місця масових поховань жертв Голодомору, увіковічнити їх хрестами з терновими вінками;

— створити масштабний музей Голодомору — хоч би в Українському домі у Києві (скажімо, євреї по всьому світу створюють музеї Голокосту, й у всіх куточках планети відома трагедія цього народу під час II світової війни, а ми навіть самі ледве пам'ятаємо свій Голокост...)

Мусимо зробити бодай це, щоб упокоївся нарешті в мирі прах семи мільйонів наших земляків, безневинно замордованих у 33-му. Це потрібно не так їм, як насамперед нам. Адже тільки шануючи предків, пам'ятаючи уроки історії, здобуємо шанс на гідне майбутнє.

● Василь ПАХАРЕНКО, м. Черкаси, член “Просвіти”

ГОЛОД — ЯК ВІЙНА

Непорозуміння викликає визнання трагедії 11 вересня 2001 р. та іншого Зла “...характерним симптомом нинішнього стану розвитку людства”. По-перше, не “розвитку”, а “деградації”, якщо ми погодилися з таким фактом. По-друге, вона — слюза і ще менша частка в системі світових трагічних явищ, які характеризують стан людського падіння з моменту створення світу. Що ж стосується “частки” як такої, то її “наука” відома: американці вбивають арабів, араби — американців. У перші дні після трагедії США сказали Правду: “напад”, “війна”. Зрозуміло, партизанська. Якоїсь іншої араби (і не тільки) вести не можуть. Потім заговорили про тероризм (!!) Так треба. Влада — Неправда.

Причина деградації людства в іншому: спочатку був Обман! Про це саме пише Катерина Омельченко — “Темний бік свободи”, “СП” ч. 18, 30 квітня — 8 травня 2003 р.; Євген Голибард — “Діти хочуть правди”, “СП” ч. 20, 14—20 травня 2003 р.

Обман удосконалюється політикою, наукою, мистецтвом. Плутарх наводить факти історії, коли вбивства собі подібних починалися з ініціативи не імператорів, а плебейської маси! І не за їжу, як стверджує автор наукового проекту. Хіба США голодні?

Наполеон, закликаючи санкюлотів до Єгипту — вбивати мамелюків, обіцяв кожному по три гектари землі у Франції. Санкюлоти залишилися кістками в Єгипті, а Наполеон став імператором Франції.

Сталін після випробування першої атомної бомби казав: “Мир будет сохранен и упрочен, если народы мира возьмут дело Мира в свои руки и будут отстаивать его до конца”. І роздмухав нову війну в Кореї, і став батьком народів світу. Вожді не були голодні.

Ні, не харчування і розмноження є підвалинами нашого розтління і падіння, а Обман і жадоба світової влади у всіх сферах людської діяльності, у т. ч. в науці. Достатньо звернути увагу на сучасну боротьбу за владу, яка віддзеркалює гріхопадіння розумної істоти.

ПРО РІЗНИЦЮ МІЖ РІВНЕМ ДОСКОНАЛОСТІ

“Розкриті закономірності первнів живої речовини дозволили встановити... причину, що змусила безсмертні одноклітинні організми ступити на шаблі еволюції, організовуючись у багатоклітинні організми всіх рівнів, втрачаючи при цьому свободу і, отже, знаходячи смерть. ...Напрямок цього еволюційного кроку був єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети — Розуму”. Дослідження “уможливили визначення першопричин трагедії цивілізації” “недосконалістю людини як біологічного виду в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, що

зумовлена винятково гетеротрофною (тваринною) формою харчування”, “...способу видобутку”, “й розподілу їжі”, “неможливості виходу людини за межі Землі”, “утилізації біовідходів” тощо.

Недосконалість людини обґрунтовується “двома рівнями досконалості: попереднім — людини примітивної, але хитрої, що займає вищий ярус тваринного світу завдяки сформованій функції Розуму, та наступного — Людини Розумної, Людини Космічної. Тобто, ми подолали тільки 2% свого висхідного еволюційного шляху між двома суміжними еволюційними станами”.

Такий хід наукової думки породжує питання, протиріччя, дилеми. Організми одноклітинні стали багатоклітинними, свободні — несвобідними, безсмертні — смертними. Чи треба вважати такий крок еволюції “єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети”? Якої мети? Розуму? Вищої організації? Людини соціальної?

ХТО РЯТУВАТИМЕ ЦИВІЛІЗАЦІЮ?

“У людства є шанс вижити”, під такою назвою “СП” ч. 19 ц. р. надрукувала статтю академіка Луценка про порятунок цивілізації, до написання якої його спонукала деградація людини, яка, на думку вченого, “...є найбільш агресивною, найбільш хижою шлунковою істотою в Природі і, перебуваючи на Вершині харчових ніш усього живого, практично вичерпала їх, чим і зумовила незворотний процес власної загибелі і загибелі всього живого”. Природні функції харчування і розмноження вважаються вихідним, базовим Злом. Таке припущення відоме з позаминулого століття (мальтузіанство), але, як бачимо, продовжує хвилювати вчених і сьогодні.

Так усе ж це й призвело до трагедії цивілізації! Що “правильне”? Недосконалість людини як біологічного виду — має шлунок і їсть “борщ з квасолею разом”? Ні! На кожному етапі еволюції був відповідний рівень досконалості, а різниця між ними не є і не може вважатися недосконалістю.

Перший літак, який полетів, був досконалим для свого етапу розвитку. Діоген Синопський (400—325 рр. до н. е.) не був примітивним і хитрим, жив у діжці, називав себе громадянином світу та був героєм багатьох анекдотів того етапу еволюції. Розум на всіх етапах еволюції був розумним і хитрим, але наукові дослідження спромоглися розділити його на 2% розумного Розуму і 98% примітивного. Таким чином два хомо сапієнси перебувають в оточенні дев'яносто восьми хомо фарус — істот диких. А тому

“завжди передусім знищуються розумні індивіди”.

З ЧИМ НЕ МОЖНА ПОГОДИТИСЬ?

На підставі еволюції первнів живої речовини, появи Розуму, шлункової форми харчування, розмноження й агресивності розумної істоти робиться науковий висновок: “Для запобігання незворотньому процесу загибелі цивілізації” є тільки один шлях порятунку — “відкриття принципово нової невичерпної харчової ніші, тобто автотрофного харчування”. Увага! Автотрофні організми синтезують з неорганічних речовин (води, вуглецю, азоту...) органічні речовини, забезпечуючи наше існування, використовуючи енергію фотосинтезу. В чому “відкриття”? Якщо так треба, то нехай буде, але хіба вода, вуглець, азот — невичерпні?

Припустимо, що ми досягли наукової мети. Нові розумні істоти розкошуватимуть, бо в них Розум розумніший за наш. Але то вже не ми...

Яку цивілізацію і хто рятує?

Пропагуючи науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації”, автор залучає у свідки, починаючи з позаминулого століття, відомих учених, суміжні науки, дух і тіло розумної істоти. Не дивно, що стаття закінчується “про-токолом намірів”: “Людина знає...якісних змін на антропологічному рівні, а саме: значно збільшиться якість Розуму, сягнувши 100% його використання, що засвідчить перехід на активний — ноосферний стан розвитку; значно зменшиться кількісний показник фізіологічної можливості функції розмноження, що визначатиметься Розумом; значно збільшиться тривалість життя”.

Погоджуючись із безперервністю антропологічних змін і відносності їх певному етапу еволюції живої речовини, маємо збагнути,

НАУКА І МИ: ПОЛЕМІКА

що нам не відома кінцева мета Розвитку, хоча відома абсолютна істина: безперервно існуватимуть два рівні досконалості — “попередній” і “наступний”, 98% і 2%, якщо вони були вираховані на підставі відповідної наукової коректності. Таким чином, твердження про 100% використання Розуму на певному етапі взагалі некоректне, бо різниця між рівнями досконалості завжди існуватиме як даність. Не можна уявити стану, коли Розвиток у Природі припиниться, сягнувши свого 100% рівня. Така наукова концепція заганяє науку в глухий кут протиріч. Істину слід шукати в межах буття. Сьогодні не знайдеться жодної істоти, яка б погодилася, що використовує свій Розум тільки на два відсотки. У т. ч. й пан Луцюк.

ПРО ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ

Життя — акт самовираження істоти. Мішель Монтень у 38 років визнавав себе старим і відійшов від “активної еволюції”, віддавши 100% свого Розуму Франції середньовічного варварства: “Мені довелося жити в такий час, коли навколо надто багато прикладів неймовірної жорстокості”. Але ж можна почути й про 86-річного покійника: “Передчасно пішов”. Тривалість життя метелика — один світловий день, але він літає! Блискавки — декілька секунд, а яке самовираження! Яскраве, хвилююче, сповнене глибокого внутрішнього змісту, як келих Бахуса.

Якщо академік В. Луцюк реалізує свій проект — досягне самовираження. Ото й буде тривалістю його життя. Одноклітинні, вільні, безсмертні організми ступили на шаблі еволюції і створили Розум, Несвободу, Смерть — Зло. Усвідомлюючи недосконалість такого розвитку — деградації, автор наукового проекту передбачає повернення до безсмертя, але не до одноклітинного безсмертного організму, а до багатоклітинного, вищого, з розумним Розумом — людини соціальної. А це в свою чергу передбачає збереження головних функцій деградації — харчування, розмноження, Розуму, Несвободи, Смерті та іншого Зла.

Уникнути Зла людство не зможе. Воно завжди зберігатиме три головні функції буття: Інтереси, Економіку, Політику. Інтереси — харчування, розмноження, захист від несприятливих умов довкілля, боротьба за місце під сонцем для забезпечення фотосинтезу. Економіка — процес керування перетворенням ресурсів Розуму і ресурсів Землі для видобутку засобів існування. Політика — насильство законів. Єдиного мислення, при наявності десятків мільярдів індивідів, не буде. Інакше — ні розвитку, ні деградації. Зло — Добро!?

Зрештою, кожна ідея має право на існування.

- Іван ПРОКОПЕНКО

УКРАЇНА — З ТРИПІЛЬСЬКИХ ЧАСІВ

Видатний учений Сергій Шелухін вважав, що Україна — це земля, УКРАЯНА мечем, тобто, завойована нашим народом. Враховуючи первісне мирне заселення цієї землі нашими прапредками (за даними археології), логічне припустити, що ця свята земля виділена (украяна, викроєна) нам Богом. Український народ дістає у спадок від Бога один із найблагодатніших ареалів планети. Чи не тому Україна несе в своїй назві корінь “рай” (край) — земне пристанище Бога Сонця — “Ра”!

Ра, Ор, Гор, Хор, Хорс, Ур, Сур, Коло тощо — найдавніші назви Сонця у трипільців-оріїв. Сотні українських слів походять від древніх назв Сонця — горб, пагорб, орій, орати, курган, курка, ранок, рай, край, сурма, суржик, колосок, колач і багато, багато інших. Гора Хорив є в Україні і в Синаї. І слово “гора” (ор, гор), і назва гори “Хорив” (ор, хор) тісно пов’язані з правічними назвами Сонця і сонячних божеств.

Світова гора в уяві наших прапращурів — це своєрідна модель Всесвіту. Пам’ять про те, що гори є коліскою цивілізації, що на горах виникло життя, яке згодом перенеслося у долину, збереглося у святах Красної гірки, які раніше широко відмічалися напередодні Юрієвого дня. На горах запалювали ватри напередодні Великодня і в ніч на Купала.

На горі живе Сонце, яке в уяві наших прапрадідів відпочивало там після заходу за горизонт. Безмежні українські степи всіяні високими трипільськими, кіммерійськими,

скіфськими, сарматськими та козацькими курганами — цими рукотворними горами, до яких так прагнула і тягнулася душа наших предків. Археолог та історик Юрій Шиллов при розкопках докіммерійських курганів у Подніпров’ї та Причорномор’ї дійшов висновку, що вони були древніми святилищами й обсерваторіями для оріїв-трипільців. У ті часи протоукраїнцями управляли жреці-брахмани, які володіли священними знаннями, передаючи ці знання у вигляді релігійних наспівів, переказів, легенд...

Про шанобливе ставлення до древніх курганів свідчить і те, що їх використовували для поховань своїх вождів кіммерійці, скіфи, сармати, які запозичили “курганну” культуру від трипільців. Ці земляні пагорби були для Подніпров’я тим самим, що піраміди для Нілу!

Через тисячі років дійшли до нашого часу легенди про рахманів, свято Рахманівський Великдень, назви поселень — Рахманівка, Рах-

манів, Рахмани тощо, козацькі чуби — “оселедці”, поховальні звичаї. З таким же успіхом могла зберегтись і трипільська назва нашої прадавньої землі, тим більше, що українська мова має значну кількість санскритських коренів слів. Від жерців-рахманів до волхвів могла дійти сама назва благодатної землі праукраїнців, щоб відродитись у потрібний час — на тому самому місці.

У літописі “Повість врем’яних літ” збереглася інша назва брахманів — служителів древніх курганів: “Закон же у ІУКТРИЯН, яких ще називають врахманами і АСТОРО-ВИТАМИ, від прадідів за приклад і благочестя взятий...” Отже, наш літопис найосвіченішу касту брахманів називає також уктриянами та осторовитами. Корінь “ук” в давньоукраїнській мові означав мудрий,

розумний, учений. Наприклад, у гуцулів досі є слово “укий”. Звідси і слова наука, неук тощо. Тому логічно припустити, що “ук-трияни” — мудреці, вчені люди. Частка “трияни”, мабуть, те саме, що й “трояни”, тобто, шанувальники брахманівського вчення про триєдність світобудови.

Валерій Ілля в статті “Атлантида, скіфи-боги-велетні та грекоримська міфологія” (“Основа”, №23, 1993) звернув увагу, що в стародавньому Єгипті писарів називали скрібами, а каміння з вишкрябаними письментами — вістряками (в російській мові “острякі”). Ці назви, як не зрозумілі західним ученим, не перекладалися. Але для українця переклад цих слів не потрібний...

То, можливо, остеровити — це люди, які володіли письмом?!

Таким чином, усі три слова “Повісті...” — іуктрияни, врахмани і остеровити — це синоніми, які можуть означати: мудрі, розумні, вчені, письменні люди. Тоді слова “украї”, “Україна” — це земля, країна, на якій проживають мудрі, вчені, письменні брахмани, вони ж уктрияни чи остеровити.

У 1877 році Андрій Великанов назву “Україна” вивів від санскритського слова укхраіа — “пагорб”, “земляний горбок” (сучасне написання — ук(х)раіа), але надав йому значення “рубежа, який охороня-

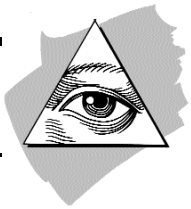
ГІПОТЕЗА

ється сторожовими пагорбами-кур-ганами”. Тобто, А. Великанов прийшов іншим шляхом, але до тієї ж сумнозвісної “окраїни”. Та тепер ми знаємо, що ці земляні пагорби насипані не на якійсь границі і не на окраїні, а розташовані по всій величезній території проживання наших предків. Та й, мабуть, не існує народу, який би себе вважав окраїнним, другорядним, та ще й тисячі років зберігав би в пам’яті таку непривабливу назву.

Враховуючи дослідницькі збутки Юрія Шилова і трактування А. Великановим слова “укхраіа” в перекладі з санскриту, а також незаперечні свідчення “Повісті...”, можна обґрунтовано припустити, що слово “Україна” — це земля брахманів-уктрів-остеровитів і святилищ-пагорбів (храмів-жител Сонця). Тобто, — **ЗЕМЛЯ (КРАЇНА) МУДРЕЦІВ І СВЯТИХ КУРГАНІВ**. Так само Єгипет називають “країною фараонів і пірамід”.

Назва “Україна” так довго зберігалась у пам’яті наших предків і так шанувалась ними, бо була для них (як і для нас) синонімом **СВЯТОЇ ЗЕМЛІ**.

- Володимир ВІТЕНКО, член ВУТ “Просвіта”, м. Ужгород

ЗАВЖДИ СТОЯВ У ЧЕРЗІ

Одного дня 1942 року він побачив, як просто над головою кружляли чотири літаки. Кружляли дуже малим колом. Побіг у бомбосховище, де сидів притиснувшись лівим вухом до мами. Раптом так грюкнуло, що він заплющив очі й в очах з'явилася картина: палає чотириповерховий будинок, в будинку — самі лише стіни та отвори вікон.

Тільки коли Анатолій Присяжнюк вже вчився у школі, десь у 5-му класі, виявилось, що погано чує на праве вухо і недочуває на ліве. Не чув свисту, співу птахів, "високих" голосів, шепоту. Гадав, що так і повинно бути, бо ж права рука сильніша за ліву, наприклад. А лікарі не наважувалися підтвердити мамі, що це справді могло бути від бомбардування, і навмисно придумували інший діагноз, казали, що це був, наприклад, отит.

Тому вже далі в житті Анатолія Андріановича всі його знання йшли, в основному, від читання. Вважає, що має за свою ваду слуху досить відчутну "компенсацію". Природа ж часто компенсує людині, якщо та отримує чуттєве каліцтво. Цією компенсацією була можливість здогадуватися про майбутній вчинок, чи про слова, що хотіли мені сказати за секунди до цього, дуже гарна пам'ять (і зараз, як потрібно, може пригадати розмову з кимось у школі з друзями, вчителями). Дуже легко вчився, запам'ятовував безліч потрібних і не потрібних формул (алгебра, тригонометрія, фізика, хімія), віршів (і досі пам'ятає майже всі вірші, котрі "проходили" у школі), займався винаходами тощо.

Коли йому пропонували відновити слух через операцію (правда, без гарантії, що відновиться), відмовлявся, бо боявся, що його виведе з ладу багатоголосся гаму-шуму навколо, на що скаржилися рідні, знайомі. Багато, дуже багато, читав-ковтав усе: медицину, філософію, кримінальне право, живопис тощо. І ще — шахи. Мав і розряд.

Його тато був щирий більшовик-комуніст. Поясню, що означає "щирий". Коли надходила черга на отримання квартири, він казав на зборах, щоб її віддали сім'ї, де було гірше з житлом — називав прізвище. І так було не один раз. Відгукувався сам добровільно на всі призови партії, і мама слідувала за ним. Завідував дитячим інтернатом — і все "тягав" туди. Якось йому доручили організувати продаж пива у бочках. Одного разу хлопець-продавець каже панові Андріану, що наторгував на суму більшу, ніж вартість пива у бочці — то що, питає, робити із зайвою сумою? Батько розхвилювався, порадився з кимось там, щоб віддати зайву суму у дитячий інтернат, і наказав продавцеві пива, щоб був точним у торгівлі. І тато, і мама Анатолія

самі виросли у дитячому інтернаті, а тому й його із сестричкою досить своєрідно готували до життя. У дорослому житті їх легко було обманути, вони не могли себе примусити казати людям неправду, і також поступалися чергами на щось, коли стояли у черзі в магазинах. Намагалися допомагати іншим і дуже старалися, щоб не завдавати комусь будь-якого клопоту.

"ТИ ЧТО, БОЛЬНОЙ?"

Після школи Анатолій хотів вступити до Політехнічного інституту — це тоді було важко, але він іспитів не боявся, бо "знав усе". Але через ваду слуху туди документів не прийняли, і тоді вступив до Київського будівельного техні-

ЗНАЙТИ

куму (він був розташований на Львівській площі). Закінчив технікум із відмінним ("червоним") дипломом, отримав від райкому партії грамоту "За активну участь..." (йй-же бо, не знаю за що!) На зборах був широким здивований, коли його викликали отримувати грамоту — у залі сміялися від його виразу обличчя. Стипендію не отримував, бо казали — твої батьки отримують зарплатню, як в середньому "заможні". А треба сказати, що відмінники повинні були отримувати стипендію підвищену.

Перша посада після технікуму — майстер на будівництві житлового будинку по вул. Повітрофлотський, що біля Повітрофлотського ж мосту.

Звільнили з посади майстра "за скороченням штату" (насправді, не годився командувати, не міг пити горілку з виконробом тощо. І до цього дня не п'є і не палить. І коли у якійсь компанії знушаються, кажуть, що їх не поважає. "ти что — больной?", — він завжди відповідає: "саме тому, що здоровий"). Вчився на вечірньому відділенні Київського будівельного інституту. Відпусток на роботі не любив, і його виганяли у відпустку, накопичену за 3—4 роки. Тоді йшов сам до райкому комсомолу, і його направляли вожатим у піонерський табір. І так десь 7—10 сезонів.

"Діти і я дуже любили одне одного. Я був веселий, знав багато жартів, ігор, фокусів. Зарплатню вожатого я витрачав на "призи", щоб робити своєму загону всілякі атракціони з призами.

У кар'єрі — став головним інженером Нормативно-дослідної станції у системі Міненерго

СРСР (будівництво атомних електростанцій), був на усіх АЕС, що тоді будувалися.

Членом КПРС не ставав, бо була черга для інтелігенції. Я особливо й не старався у кар'єрі: просто робив усе залюбки, був "трудоголіком", фахово, багато знав, гарно і легко писав усілякі матеріали, доповіді, проекти постанов, ніким не командував — от мене і пересували на посаду вище", — розповідає п. Анатолій.

ПЕРЕБУДУВАВСЯ

У 1988 році zorganizував виробничо-будівельний кооператив. Був одночасно пів-бухгалтером і пів-юристом, і плановим, і вироб-

Анатолій Присяжнюк

ничим відділами. Одним словом, у штаті були тільки пів-бухгалтера (та й то тільки тому, що так вимагало законодавство), секретарка і п. Анатолій. За рік швидко стали на ноги. Ще б пак! Тоді на п'ять років надавали пільги — сплачували лише 5 відсотків податків! Вже наступного року вони так багато заробляли,

ДОЛЯ

що стало совісно перед іншими. "Самі, без усякої вказівки, взяли шефство над дитячим садком, що був у моєму дворі (туди ходили, тоді ще маленькі, мої онучата Валетка з Вовчиком). У першу чергу фінансували і зробили дитсадочку дах: зі склотканини на гермобутилі — а це на 10 років! Придбали дитсадочку мікроавтобус (РАФ — колишня швидка допомога). Постійно щось купували їм. А ще, за списком райвиконкому, 11 пенсіонерів від нас отримували ще одну пенсію. А ще, раді самоврядування мого мікрорайону сплачували рахунки за картоплю та яблука для бідних. Так-так, був "диваком" у цій благодійності. Ні про яке "депутатство" й думки не було. Просто незручно було жити краще, ніж люди навколо, та вже так мене виховали своїм прикладом мої батьки", — згадує Анатолій Андріанович.

У 1991 році створив ще два малих підприємства і був їх директором. Але невдовзі діяльність і кооперативу, і цих МП була "заморожена" за "стандартної" для всіх його колег причини — державі на довгий термін вони стали не потрібними.

Пішов на пенсію. 42 роки стажу, ветеран праці. Але голова звикав працювати по 12—14 годин на добу. Двоє онучат (Валетка у 6-му класі, Вовчик — у 8-му) ще до школи були добре підготовлені з математичної логіки. Спілкувався з ними виключно українською мовою (їх батьки — виключно російською; так вже виростили їх). Заради них став навмисно з усіма спілкуватися і самоудосконалювати свою українську. На жаль, школа швидко "підстригла" юних математиків під один гребінець.

Переклав українською з російської десь 300—400 віршів. Перекладацька робота сподобалася і якось допомагає йому знайти розвагу у вільний час і поживу голові. Та й дуже хотілося зареєструвати — зробити й свій посильний внесок у становлення української, котрій так важко у нашій неукраїнській державі. Зокрема переклав 45 байок І. А. Крилова.

Багато хто з російськомовних каже йому, що "кумедно" читати переклади українською. Наприклад, "В лесу родилась елочка" чи "Не брани меня, родная" тощо. Бо ж так вони, ці вірники, багатьом ввійшли в пам'ять, що їх не можуть уже сприймати українською мовою. Проте здається, що наші дітлахи, молоді, з малих років звикнувши тільки до українського тексту цих пісень, коли підростуть і побачать ці пісні російською, сприйматимуть вже їх як "кумедні".

Стефан КОСТКА

МОЄ ЯСНОВИДІННЯ, ТАКЕ

Здатність до "пророцтва" я набув, очевидно, через ушкодження слуху. Розвинулась зорова спостережливість і запам'ятовування деяких закономірностей у всьому: розвитку подій, поведінці людей, зв'язку зовнішності людини з її соціальним і психологічним статусом тощо.

Мав розвинутий "боковий зір". Краєм ока помічав зміни кольору обличчя, тріпотіння жилки на шиї, мимовільні рухи голови, очей, вух, мікроскопічні зміни в розташуванні і русі предметів чи чогось іншого (ну, наприклад, муха промайнула майже заду мене, чи аркуш паперу ворухнувся десь неподалік на столі, чи хтось ледь-ледь намагається лише почати робити рух), наближаючи "біохвилі" (наприклад, з-за будинку, зачинених дверей — ось-ось хтось відчинить двері та вийде) тощо. Наприклад, розглядаючи фотографію людини 10-річної давності, якої ніколи не бачив, "пророкував" їй майбутнє, котре вже відбулося. Це щоб заробити довіру до мого пророцтва, а потім уже "про-рокувати" — по інших, сьогоденних фотографіях присутніх. Просив оточуючих не відповідати, не реагувати словами на моє буркотіння. Уголос перебирав варіанти "пророцтва" (здається, отут "собака зарита!") — уголос: "... буде музикою чи художником...", так — **музикою**, чи грати на піаніно, скрипці..., так, **на скрипці**..., мати дітей, не мати, одного, двох, одного, так — **двох** дітей, ... **дівчаток**, зараз живе на четвертому поверсі, на третьому..., так на **третьому** поверсі, **батько військовий**, мати, **мати... не знаю...**. І питав: "Далі продовжува-

ти? Чи багато набрехав?" У відповідь: "Та-а-а, розігруєте нас — про цю людину на фото все заздалегідь розпитали у когось..."

Угадував 60—75 відсотків. Але ж бувало й інакше. Перебираючи ті ж самі "параметри" про себе (не вголос), повторюючи їх перелік, отримував якийсь інтуїтивний "резонанс-поштовх" у скронях, чи серці, "у душі", як це буває при хвилюванні від чекання і відгук на здійснення чогось (щось схоже на реакцію, коли — "е! влучив!"). А перед тим, як "перебирав уголос", десь позаду (чи у середині?) фото дуже швидко (майже миттєво, проходила (попереджую ж — усе й досі фантастика й для мене, але Ви ж розпитуєте!...) "кінохроніка варіантів майбутнього" (як це буває, коли ми, а це буває частіше, немовби чуємо у мозку якийсь голос) — залишалось "спіймати та вибрати варіант кадру" і "озвучити" його.

Жінки, як правило, бажали знати, що з ними буде через сім-десять років: хто-ким буде чоловік чи буде одначка, чи розлучена, скільки дітей і хто, її професія, де буде жити (бо зараз у гуртожитку), здоров'я батьків тощо (але досить часто виникали побічні відповіді). Найчастіше просили дівчата, бо чоловіки соромилися (а як просили, то наодинці) і вважали все це "циганщиною". Я теж так вважав, вважаю і зараз, хіба що "працював" без карт і "ліній долоні", як цигани. Між іншим, дуже кортіло звернутися до циган по "сеанс" — подивитися, а яка "методика-технологія" у них? Але соромився цього "шарлатанства"; так і не звернувся.

"Сеанс" проходив так: чекав-намагався "викликати кінохроніку" з життя "клієнта". Раз уже оця "хроніка" сама по собі інколи з'являлася у мене в ранні роки, то став уже і зловживати нею, "знахабнів" — намагався замовляти "це" силою волі. Кадри зовсім не підкорялися думкам, були хаотичні, зникали, "показували" усіляке "сміття". Але в якийсь момент ішов "повтор кадру", я його "зчитував", обмірковував та "озвучував", як здивоване припущення події чи малюнку життя. Наприклад, — "бачу", що клієнт "іде з дівчиною та хлопцем" — отже буде мати... це її дити?, чи вік дітей відповідає терміну прогнозу. Ось так приблизно проходив "сеанс".

Про "кінохроніку" — це вельми умовний аналог процесу. Припущення-озвучення виникає саме так — здивоване і зненацька для мене ж самого. Треба й самому прийти до тями, щоби насмілитись повторити вже вголос про "побачене". І якщо дуже "вдвлянешся", то й дуже втомлюєшся, бо боїшся просто "аби збрехати" заради слави. У цьому варіанті, коли все робиш тільки подумки, уявленям, за допомогою "кінохроніки", то майже завжди з'являється момент якогось "резонансного поштовху" під час перебору "параметрів", "факторів", "кадрів". (Повірте, отут я іронічно посміхаюся та "хмикаю", точнісінько як і Ви, читаючи оце).

У фірмі, де працював, знали про мої "фокуси-пророцтва" по фотці (не без цього — ми, чоловіки, такі хвальки)... Доводилося поступатися, про-водити "сеанси".

Але для себе, найчастіше, при

вирішенні особистих конфліктів це ставало у пригоді: наприклад, ані разу у житті так і не бився ні з ким, вирішував конфлікти тільки словами. Але не завжди це допомагало. Оце позичив у 90-і роки декільком людям гроші, а досі не віддають. У подружньому житті — "ясновидіння" не допомагало: якщо друга сторона не має бажання до діалогу, йде "гра в одні ворота", "втрачається" голова, — справа таки йшла до розлучення. Бо звичайне миролюбство, поступки іноді сприймаються, як "капітуляція"; друга сторона нахабніє, "сідає" на голову.

Інколи я зловживав "інтелектуальними фокусами" заради заробляння додаткового авторитету. Запропонував невістці записати в іншій кімнаті на папірці будь-яке число до двадцяти. Папірець скласти і тримати у своїй руці. А я вгадаю. На підлозі у коридорі квартири (так вже було зручніше) розклав папір, намалював на ньому квадрат. Ми всі присіли навпочіпки, невістка зліва, майже заду, онучата переді мною. І я почав міркувати: "Та-ак. Задумане число знаходиться у групі (пишу на квадраті) від одиниці до семи, чи від восьми до п'ятнадцяти, чи після п'ятнадцяти... Ага, у першій групі. Один. Два, три, чотири, п'ять, шість, сім... Так, сім!" Угадав. Тут, ясна справа, мав місце звичайніший фокус: боковий зір та спостереження за реакцією з мого "буркотіння".

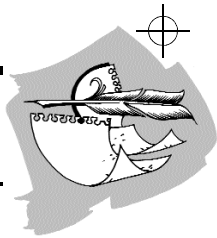
Найчастіше вродливі, статечні, донжуани, які йдуть "нарозхват" (у порівнянні з невродливими, миршавими, не донжуанами), — відстають у змаганні з ними у кар'єрі, менше здібні до винахідництва, пам'яті, ін-

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

телектуальної роботи. Придивіться до людей навколо, зверніть увагу на зв'язок конституції тіла з розумом, прислухайтеся до їхнього мовлення, порівняйте статус, посаду; зверніть увагу на такий зв'язок у тих, кого показують по телебаченню (наприклад, у політиків, дипломатів, журналістів, артистів, спортсменів). Ви побачите-здогадаєтесь (якщо поставите собі таку мету — звертати увагу саме на цю сторону, на такий зв'язок), хто зробив свою кар'єру за допомогою "руки", а хто — власним розумом. Боротьба за виживання, несприятливий статус особи з каліцтвом, форс-мажорні обставини життя вимагають від людини шукати вихід, щоб утвердитися або примусити інших поважати себе. Каліцтво вимагає від людини розвитку, тренування прихованих якостей, що сплять до пори не помічені і не затребувані. Мабуть, Ви бачили по телебаченню індуся без рук по плечі — він став майстром з ремонту годинників (пальцями ніг!). Про сліпу бачусю Вангу — Ви знаєте, авжеж. Біда навчить — каже народна мудрість. Тільки треба старанно вчитися.

Анатолій ПРИСЯЖНЮК

Підозра виникла давно, вважай, за першої бесіди в барі під обнадійливою назвою “Тиха пристань”. Коли брали їх, кількох дівчат з України, на роботу, бос саме на неї, Людмилу Сиротіну, звернув увагу. І доглядався аж надто пильно, і запевняв, що посада офіціантки в його барі престижніша за будь-яке місце в Салоніках. Інших усього лиш записував до реєстрової книги, у неї ж поцікавився й тим, як довго має намір працювати у нього, як має освіту. Щодо освіти, може, й зрозуміло: гарна собою, привітна в розмові, гляди, захоче надати відповідальнішу, і тим уже вище оплачувану, посаду. А всі інші подробиці, у тому числі й рік народження, стан здоров’я — до чого? Хіба й так не видно — дівчина першої молодості. Пізніше ті його уточнення, гляди, й забулися б, та не раз ловила на собі пильне око боса. А то погана прикмета. Чи не помишляє чогось негідного? Одведи й заступи. Цього тільки не вистачало їй, застуканій недолею на чужині, по суті, безправній. Адже — нелегалка. А в нелегалів — яке право? Як хто захоче, так і позбиткується. І нікому не поскаржишся, ні в кого не знайдеш захисту. Хто поскаржиться, того чекає одне — депортація. Посадять у літак — і лети туди, звідки прибув. А то теж біда, тим паче — для неї. Батько давно зрікся їх із матір’ю — живе десь аж за Уралом з іншою родиною. Мати тяжко хвора, прикута до ліжка. І бабуся немічна. Єдина надія вижити в цьому збаламученому світі — на неї, доньку-рятувальницю двадцяти двох літ. Складається ж ніби непогано: роботу знайшла, платити бос обіцяє добре. Коли підозра не справдиться, і все буде як треба, — вважай, порятує себе і родину.

Була чемною в стосунках із відвідувачами і з тими, хто працював поруч, старанна в роботі. Аякже, від того залежить усе, чого прагне захити в невідомій їй Греції. Та й знає — бос стежить за підлеглими, дбає, аби відвідувачі його бару, а тим паче, нічного клубу при барі, були задоволені. Від того задоволення йде слава про його клуб, а слава примножує бізнес. Зусилля ті не минали для Сиротіної так собі. Крутилася як дзига. Доки спливали визначені для нічного гульбища години, ніг не чула, руки гули від перевтоми. А ще ж і по гульбищі не бракувало роботи. Треба було привести до ладу приміщення, виставити все, що має бути в залі для прийому гостей наступної ночі. На відпочинок лишався звичайний день — і перші кілька тижнів сон був солодким забуттям. Та згодом почала навідувати тривога: як же буде з оплатою праці? Там, у Миколаєві, ждуть — не діждуться її заробітку, а бос мовчить, ні слова про те. Хай перші два тижні, але ж збіг уже місяць, перший тиждень наступного місяця. Поцікавилася в тих, які раніше влаштувалися у цьому барі на роботу, і зовсім опустила руки: сказали, у греків так заведено, заробіток кожного нелегала кладуть у банк. Час від часу можуть сунути кілька євро в руки, на невідкладні витрати, — решту обіцяють сплатити по завершенні контракту.

“Ой лишенько! — скинулася серцем. — Що ж буде, коли це правда, з мамою, бабусею? Вони ж ждуть — не діждуться від мене поміч!”

Мучила ця думка весь день, не вляглася тривога й наступного. А втіхи ніякої. Єдине лишалось: йти до боса й казати. У неї така безвихідь, що іншої ради немає: або він платить їй те, що заробляє, щомісяця, або вона шукатиме іншу роботу.

Хмурилася, пояснюючи: мала б знати, вона — нелегалка, і як така не може мати свого рахунку в банку. Видавати ж платню на руки не може. Трапляються випадки, коли службовці не встигнуть переказати гроші рідним, як їх обкрадають такі ж, як вони. Тоді плачі, нарікання. Йому це ні до чого. Отож робить так, як їй пояснили.

— Іншим, може, й байдуже, інших, може, це й задовольняє, а мене аж ніяк. Кажу ж, на мій заробіток

чекає на батьківщині прикута до ліжка мати, стара і немічна бабуся. Коли я не вишло їм грошей, вони помруть з голоду.

Доглядався до неї втупленими очима і мовчав. Довго і пильно доглядався.

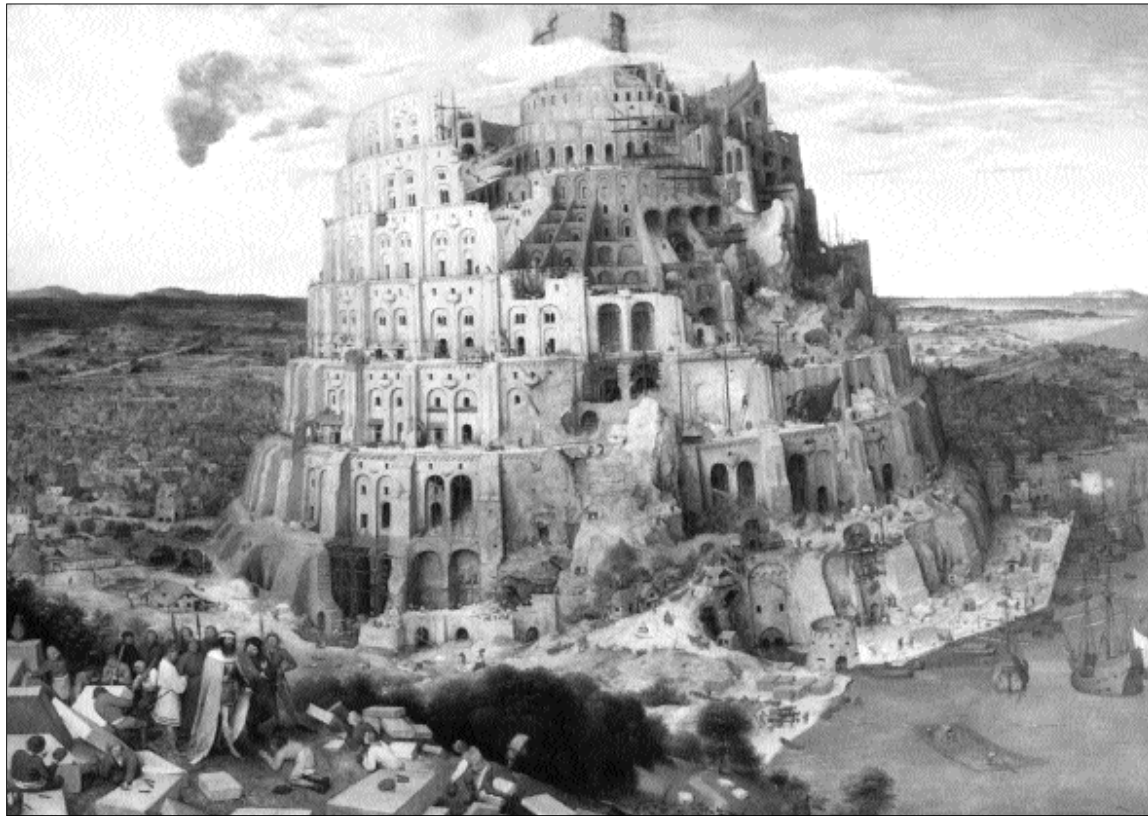
— Гаразд, — погодився. — Зроблю для тебе виняток: половину свого заробітку можеш отримувати щомісяця і висилати рідним, решта лишатиметься на твоєму рахунку, але за однієї умови: час від часу ти обслуговуватимеш горішню бенкетну залу й опочивальню при ній, власне, клієнтів, що заночують чи допізна затримуються там.

На radoшах не взяла до тямку, які то клієнти, і як складеться в неї, коли працюватиме і вночі, і

Дмитро МІЩЕНКО

БІЗНЕС «ТИХОЇ ПРИСТАНІ»

Оповідання (із циклу “Ой там, на торжку, на базарі”)

вдень. Подякувала й пішла. Тоді ж, як отримала належні їй євро та переказала на ім’я бабусі, й зовсім відчула себе окриленою. “Слава тобі, Господи! — подякувала Всевишньому. — І квартплату буде чим оплатити, і на прожиток дещо залишиться. Головне ж, щомісяця так буде. Чули, матусю, і ви, бабуся, турботлива берегине нашої оселі? Щомісяця!”

Не втрималась, похвалилася цією своєю радістю землячці. Радість — вона, мов пташка, не втримаєш у гнізді, коли відросли крила. А даремно. Не минуло й кількох днів, як змушена була дорікати собі за той нерозважливий вчинок. Бос покликав до офісу й став гримати: “Нащо похвалялася, що отримуєш заробітну плату на руки? Інші теж ідуть тепер і вимагають”.

Відпиратися не було підстав, тож побоювалася, і неабияк. А бос он як обернувся: відчужено і зовсім звільнив від обов’язків офіціантки в барі, сказав, будеш обслуговувати тих клієнтів, що відвідують горішню бенкетну залу.

Коли побула там ніч, затиш — і другу, не могла не замислитися: це ж за що їй така винагорода? Ті, що бенкетували там, аж ніяк не переобтяжували її. Пили, гуляли укупі з босом та й зникали під ранок. Третьої ночі бос не брав участі в гульбищі. Зате у відвідувачів горішньої зали з’явилися молоденькі дівчата, судячи з того, як поводитися з випестуваними чоловіками, — гуляючи. Та й те, що не пішли з нічного клубу тоді, як пішли інші, казало про те саме.

Неприємно було обслуговувати таких клієнтів. Там, на батьківщині, такого не водилося, таке вважалося за ганьбу. Отож, і закладів, подібних до “Тихої пристані”, не було, а ті, хто полюбляв жити по чужих кутках, живилися утаємничено. Та що мала вдіяти? Найнялася — як продалася, мусить звикати й до такого.

Відчувала: тремтить душею, спостерігаючи непристойності в її присутності, дикі, як для здорового глузду, вчинки. Єдине, чим рятувала себе в таких випадках, ховала очі, червоніла. На лихо, тим, очевидно, й звернула на себе увагу: один із клієнтів, що був тут і вчора (власне, й не молодик, старший за неї років на десять), задивився на неї раз, удруге, а за третім разом зажадав, аби й

стеріг те й відбувся жартом. Яким — не второпала. Єдине втішила — сміються з неї, з її перестрахи.

Повинності не зобов’язували офіціантку бути присутньою при трапезі. Подала усе, чого забажали гості, — і може йти. З’явиться на очі бенкетуючих тоді лиш, коли покличуть. Для боса нинішній гість “Тихої пристані” був, очевидно, вигідний, засидівся з ним допізна. Так допізна, що всі інші відвідувачі нічного клубу встигли побенкетувати й податися по домівках чи вивітрувати хмільне на свіжому повітрі. Лишилися хіба що ті, кому доглядачі порядку в “Тихій пристані” мали нагадувати: пора, панове, пора.

Бос спустився з верхнього поверху тоді вже, як сторонні висота-

могла, кликала сторонніх на поміч, хоча й знала: ніхто не відгукнеться, допомоги не буде. Як і пощади. А коли так, сама себе має рятувати. Усвідомлення цього посприяло чи щасливий випадок — не знає: либонь, те, що босів гість був добряче п’яний. Скористалася тим, що він заточився і послабив руки, рвонулася з усіх сил і скинула п’яного нахабу з себе. Не ловила гав, подалася мерщій до дверей, рвійно відчинила їх і зникла з-перед очей нахаби.

— Що з тобою? — мало не схопив її на лету бармен.

— Я більше не піду туди. Там п’яний.

— А посуд?

— Завтра заберу. І в залі зроблю все, що треба.

— Піди й скажи про це босу.

— Не піду.

Бармен не встиг зреагувати на її відмову — з бічної кімнати, що правила за офіс, прочинилися двері, і бос постав перед нею.

— Зайди сюди.

Не встигла переступити поріг, як він розмахнувся рукою і дав їй ляпаса. Одного й другого.

— Я за що плачу тобі? За що, пятаю?

— Я зобов’язувалася бути у вашому барі офіціанткою, а не чієюсь іграшкою.

І знов удар, цього разу кулаком, і в обличчя.

— Будеш і нею! Знала, либонь, чого плачу тільки тобі щомісячно. Тебе, а не когось іншого зобов’язав обслуговувати клієнтів горішньої зали. Той, що на горі зараз, потрібний мені в бізнесі, зрозуміла?

— Якщо так, віддайте мені мій паспорт, відсьогодні я не працюю у вас.

— Паспорт? А відробляти те, що взяла, хто буде? Хто?!

Удари знову дісталися і обличчю, і голові, і грудям. Ждати від такого, геть розлюченого, годі було чогось ліпшого, тож прикривалася, як могла, зрештою надумалась і кинула стрімголов до дверей.

— Стій!

Не послухалась і тим спричинила ще гірше: уже біля дверей настиг її кинутий навздогін бронзовий канделябр і боляче вдарив по нозі.

— Ой! — зойкнула і присіла на підлогу.

Що було потім і чому опинилася поза офісом, не пам’ятає. Опритоміла тоді лиш, як хлюпнула на неї холодною водою. Попробувала підвестися — й відчула різкий біль у нозі. Відкинулася на чийсь руки і довго відмовчувалася, приходячи до тями. Мов крізь туман розгледіла: над нею схилився і жде чогось той самий бармен.

— Де я? Що зі мною?

— У підсобці. Лежи, не воруйшися. Зараз прийде лікар, огляне й скаже, що сталося.

Він не затримувався, той, що мав пояснювати причину нестерпного болю, немочі. Певно, неподалік був. До уражень на обличчі не доглядався, і так, мабуть, розумів причину їхньої появи. А ногу обматчував довго. Коли скрикнула, не умовляв бути терплячою, про себе стверджував: “Ясно”.

З тим “ясно” й пішов із підсобки.

Людмила не знала, що думати.

— Чого ж нічого не сказав?

— Босові скаже.

Агелов дійсно ждав, що скаже лікар. Хоча хміль і не встиг вивітрилися з його мізків під впливом прикритої сутички з офіціанткою, бентега все ж відчутно проглядалася на його обличчі.

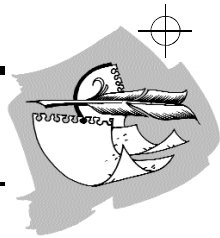
— Ну, що там? — поцікавився.

— Погане діло, пане. Перебита гомілка лівої ноги. Потрібна негайна операція.

— Поранення загрожує ампутацією?

— Не обов’язково. Дівчина молода, коли лікарі вміло складуть кістку, вона зростеться. Але лежати хворий у лікарні доведеться довго, місяців три-чотири.

— Скільки коштуватиме така операція?

— Від п'ятисот до тисячі євро. Залежно від складності.
— А утримання в лікарні?
— Сто євро за кожну добу.
Бос добув із кишені асигнацію й подякував лікареві за візит.
— Хвору не баріться відправити в лікарню, — зауважив лікар, відходячи. — Затримка може спричинити гангрену, а гангрена — найгірше: смерть.

— Ясно.
Про те, щоб іти додому й відпочивати після такої ночі, босові годі було й думати. Щось мав робити з пораненою. Ось тільки що? Везти в лікарню й жертвувати тими сотнями євро, що візьмуть за операцію? Але ж потім, потім куди подіне її? Залишить вилежувати рани в лікарні? І на всі чотири місяці? Та вона ж... вона ж розорить його!

Підійшов до телефону й набрав номер одного із своїх помічників.
— Негайно до мене.
— Куди, тобто?
— У офіс, у офіс!
Не пояснював, що спричинило конфлікт із Сиротіною. Єдине, в чому зізнався, у її неможі винен він. А коли так, треба позбутися цієї офіційності.

— Ось її документи, іди на автостанцію, бери для неї квиток і з першим же рейсом відправляй за місцем проживання.

— Вона знає про це?
— Довідається.
Автобуса з Афін того дня не передбачалося. До цієї гіркої пігулки додали й іншу: автобус на Київ — прохідний, квитки продаються тоді, коли він прибуде і в ньому виявляться вільні місця.

Агелов гарячкував, те й робив, що підсилав своїх людей до хворої та запевняв: з першим же автобусом, що йтиме з Афін, відправить її на батьківщину. Людмила й не перечила. Бог з ними, такими заробітками, швидше б додому. Навіть тоді, як глянула на поранену ногу й побачила, як розпухла вона, не посміла казати: може, лікарям слід показатися, а потім уже їхати?

Як на те, у тому автобусі, що йшов із Афін через Салоніки, вільних місць не виявилось. Наступного ж треба було ждати не менше трьох днів. А біль що не день, то відчутніше посилювався. “Господи! — молилася дівчина. — Швидше б додому. Там мама, бабуся, вони знають, що робити з раною, як і з бідною, що спіткала мене”.

Той, що клопотався її відправкою на батьківщину, не помилився: хай і нескоро, через три сповнених мук і болю доби, для неї знайшлось таки місце в рейсовому автобусі.

— Переглянь, чи все з тобою, — забігли до підсобки. — Автобус стоїть біля бару, влаштуємо тебе в ньому.

— А квиток... Квиток придбали?
— Бос домовився з шоферами. Вони оплатять усе, що треба в дорозі.

Знала, дорога до Одеси неблизька, добре, коли за три доби автобус здолає її. Що їстиме в дорозі і хто пересадить її в Одесі на автобус, що повезе до Миколаєва, не цікавилася. Сказали, бос покладається на шоферів, покладатиметься і вона.

Стогін її не міг не зацікавити пасажирів: хто така, чому її підібрали по дорозі, чи хвороба її не загрожує всім, хто їде в автобусі? Тій голосній зацікавленості поклав край середніх літ чоловік.

— Залиште дівчину в спокої. Не бачите хіба, їй не до ваших домагань.

Подіяло. Хай нескоро — все ж подіяло. Але хвора пасажирка не давала підстав сподіватися, що так буде довго. За дня більш-менш трималася ще, часто, шоправда, намагалася зручніше сісти в кріслі, а всідаючись, зойкала і стогнала по тому не менше, ніж раніш.

Той чоловік, що став на її захист, підійшов, поцікавився:

— Вам знову незручно сидіти? Чи, може, треба чогось?
— Води, будь ласка.

Метнувся до своєї поклажі в кріслі, налив у паперовий кувалк

води, допоміг хворій дещо підвестися, напиться.

— Може, з'їсте щось?
Полежала, стомлено прикривши очі, і потім уже:

— Я так давно нічого не їла, та не до їжі мені. Погляньте, ліпше, що з моєю ногою.

Відгорнув, намагаючись не вразити, одєжину і вжахнувся: ліва нога її була схожа на колоду. Почервоніла вся, місцями проглядалася й синява.

“Гангрена, — визначив про себе (з часів афганської війни набачився цього лиха), однак не став лякати хвору.

— Де це і хто це вас так?
— Там, у Салоніках. Бос.

І стала розповідати, змовкаючи час від часу, як і чому так сталося.

А рейсовий автобус із Афін усе міряв та й міряв кілометри. Від міста до міста і від кордону до кордону. Хворій радіти б — із кожним відміряним кілометром усе ближче та й ближче до рідної землі, до маминої оселі, а вона місця собі не знаходила у визначеному їй кріслі. Надто тоді, як збіг ще один день і настала ніч, а ніч приспала всіх, крім неї, хворої. Не просто стогнала, кричала вже, кликала на поміч маму, бабуся, ще когось із крєвних чи усього лиш близьких її серцю людей. Деякі пасажири покидалися від того крику і невдоволено бурчали, нарікали на тих, що посадили хвору серед здорових людей, і без медичного нагляду. Вчорашній захисник немічної пасажирки не витримав, голосно крикнув:

— Ви що, не розумієте, яка це хвора?

Діждавшись такого-сякого втихомирення, підвівся й підійшов до Сиротіної.

— Чим я можу допомогти вам?
Плакала навзрид і відмовчувалася.

— Мені вже ніхто і нічим не допоможе. Посидьте, коли ласка, біля мене. Страшно вмирати, не відчувачи коло себе рідної душі.

— Ну що ви! Не треба про це думати. Лишилося перетнути Румунію, кордон наш з Румунією — і ми вдома. А вдома прийдуть на поміч, зарадять біді.

Розумів, ліків для неї тут не знайти, чимось іншим полегшити біль — тим більше. Єдина надія на слово. Може, й не дошукався б такого, що тішить, та допомагало бачене й пережите на афганській війні. То ж говорив та й говорив і все про не менш складні, ніж у неї, випадки. На поміч застуканому в горах підрозділу годі було сподіватися. Єдина надія в поранених — на молодість, опір молодого організму та ще на терплячість.

Як довго тривало те його заспокоєння, не може сказати. Змовк тоді, лиш як завважив, хвора притихла, схоже, що заснула. Тож і полишив її такою десь аж передвранішньої пори.

...Автобус зупинився на кордоні на довше, ніж будь-де. Зайшли митники, прикордонники, заходилися перевіряти документи. Коли дійшла черга до Сиротіної, офіцер-афганець викликався пояснити.

— Це тяжко хвора. Ось її сумочка, там, очевидно, документи.

— А сама не годна подати їх?

Покликав Сиротіну — не відповіла. Покликав удруге — мовчання. Торкнувся покладеної на билець руки й відсахнувся.

— Та вона мертва!

Усього було потім — і переполоху, і нарікань. Адже автобус із мертвою пасажиркою треба було правити до місцевого моргу, десь складати відповідними службами акт. А то затримка, то казна-що.

Першим оглянув мертву лікар у морзі.

— Хто ж це відправив її в дорогу такою?

Допомагав заносити Сиротіну в морг той самий офіцер-афганець. Йому й довелося пояснювати.

— Та хто ж, культурна Європа.

— Культурна?

— Ну, можна додати ще й таке: бізнесова.

* * *

Твоє життя —
на спротив і любов.

Дарує час троянди,
що не в'януть.

Ти повертаєшся.
І розквітає знов
твого натхнення сонцера.

Торкни її губами. На краю
такого болю —
вірші променисті.
Іде життя —
усміхнене “люблю”.
До серця,
як до сонця, близько.

* * *

Крила самотності —
підносять і несуть.
Що просиш ти у долі?
Схаменися!
Лише отак —

де просторо у висі,
і світить сонце.
Незрівнянний смак
цієї миті творення вогню.
У таємниці іскра запалає.
А де отари —
там вівчар гуляє
і навіть закапелочка немає,
щоби самому
усміхнутись дню.

* * *

...А як сміється липа навесні!
І переходить в літо —

квітувати.
Під небесами затишку багато,
але найліпше — тут.
Бринить бджола.

Вона з собою
радість принесла —
трудитися,
аж поки сонце сяде.
Сліпучих хмар
накидане громаддя
далекий значить обрій.

Вироста
промінчик пісні —
це стебло прозоре,
крізь нього бачиш
в білім небі зорі.
Тут тиша нерозлита і проста.

* * *

Твої первні, земле,
плуг і нива.
А над ними ростемо ми.
А над нами — пісні наші.

Збирай квіти,
що з крові ростуть, —
маки червоні.
Кожна пісня
із твоєї крові, земле.

Ми приходимо, як чекання.
Довге чекання без надії.

Галина ГАРМАШ

СОНЦЕ СЕРЦЯ

Галина ГАРМАШ народилася в місті Кобеляки Полтавської області. Закінчила факультет журналістики Київського університету, аспірантуру Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Автор поетичної збірки “Дні мовчання” (книги в книзі “Хвиля” — “Український письменник”, 1992).

Член Національної Спілки письменників України.

Приходять поети — навіки.
...Чого ж ти плачеш, земле?

* * *

Я ще живу — і сонечко радіє,
мені назустріч усміх шле.
Це є життя.

Незломлену надію
мені щоранку сонце подає.

Цей день — надпити
з келиха світання,
у полудень на гойдалці літати,
за обрій сумне сонце
проводжати,
і пити ніч до дна.

* * *

І вічність слова знає наперед
твоє життя —
не треба режисера...
Вона світіння у сльози бере —
і словом відбиває на папері.

Усе їй знає...
Тільки прогортай
цю книгу без жалю і ворожнечі.
...І на світанні підрастає гай,
щоб йому небо
лиш торкнуло плечі.

* * *

Memento mori.
Все, що треба знати.
Memento mori.
Відчай промайне,
і радість, і турботи —
вільні птахи.
І лиш осердя, у якому сні,
тебе тримає.
Слава і життя —
веселий дим,
що розійшовся колом.
Мовчить осіннє чорне поле.
Живе у нім
озимина.

* * *

Проблиск неба в людині...
Яке щастя, що ти це бачив!..
Не ображайся,
коли вона повертається
до себе.

* * *

Надивитись на сонце,
допоки воно ще живе,
і день, ніби свічка,
на вітрі бринить.
І серце мое
у польоті до сонця живе,
тріпоче
метеликом радісним мить.
На краю чорноти
усміх сонця, мов човен,
гойдає.
На краю чорноти —

любові останній обман:
не прощається сонце —
у вирій на мить відлітає.
П'є, як воду, печаль
самотній орлан.

* * *

Степ твого серця дикий —
там ковила і вітер.
Коні на північ скачуть,
плачуть на хмарах діти.

Рай мого серця тихий —
сонце одне навколо.
Дивляться мудрі квіти,
як визріває слово.

А понад нами — космос,
вічність, що правду знає.
Слово любові просить,
слово вогнем палає.

* * *

Ще вмію дивуватися — живу.
На квітку гляну чи на небо —
благоговію.

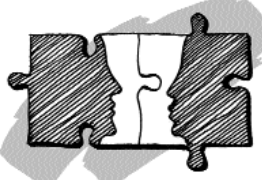
Вічна ця печаль
зачудування.
Пахне світлом мить.
А день крилатий
сонячний летить —
триває вічно
у сльозі глибокій
мить німоти,
що знає лише око,
коли йому
смеркання відболить.

* * *

Літній сад, де Музи ходять...
Що ти, хлопче, тут шукаєш?
Здалеку приїхав, видно, —
шулишся у наших літі!
І душею чомусь плачеш...
На папір роса сідає.
Твої очі полум'яні —
десь від ангела, і сам ти —
нетутешній... Що тут робиш,
смуток вкруг чола повитий?
А життя в тобі говорить —
б'ється хвиля через край.
Народило тебе море
чи далекий небокрай.
Ти слова шепочеш дивні —
тим словам сивизна літ.
Розкажи, який це вітер
у вологий край заніс, —
то не вітер, а вітрище.
У богів чудні всі грища:
ось маленькому дали
чашу повну — і сміються:
чи розхлюпа, донесе?
Він правічний край спасе —
забуття полишить землю.
І сміються марно
білі гіпсові божки.
І судьба —

як страж недремний:
щоб перо не збив з руки.
Літній сад. Тут Музи ходять...

Нікому так не шкодить демократія, як тим, хто до неї доріє.

(Щось подібне казав Вацлав Гавел)

Яничарство як хворобу, здається, ніхто не вивчав. І це не дивно, бо психічні хвороби взагалі неохоче усвідомлюються: сам душевнохворий (п'яниця, наркоман, релігійний фанатик і т. ін.) нізашо не визнає себе хворим, оскільки сам же вибрав собі цей спосіб утечі від страждань і повертатися до них йому немає резону; а ближнім значно простіше трактувати його як злочинця та ізолювати або самим ізолюватися, ніж лікувати.

Я дозволю собі запропонувати визначення суті сучасного яничарства, розуміючи, що ця суть ніколи не дає себе побачити без машкари.

Яничарство — це свідомий перехід на бік противника, але з підсвідомим багажем своєї первинної (рідної, природної) культури й відповідним комплексом вини перед нею.

Конфлікт свідомості з підсвідомістю в душі яничара породжує алогічну жорстокість та низку інших психічних відхилень, до яких ми всі так звикли, що вважаємо їх нормою, хоча, скажімо, європейцям вони одразу впадають в око, шокують і відштовхують. Визначальні патологічні риси гомо советікуса — брехливість, заздрість, злодійкуватість і постійний страх (що другим боком світиться як агресивність). Мало хто з українців сьогодні й помічає їх. Звикли. Велика річ звичка. Як тут не згадати відомий біологічний експеримент: якщо швидко підігрівати басейн, у якому живуть жаби, то нормальні, здорові тварини зразу повискають; якщо ж підігрівати поволі, то звикатимуть... аж доки й виздыхають усі від перегрівання.

Нас “підігрівали” довго, повільно й грамотно. Хто пробував вискочити, тих убивали. А тепер уже й убивати не треба. Кількість яничарів перевищила критичну масу і разом із окупаційним контингентом забезпечує достатню безпорадність підкореного народу.

Політична консервативність України та її вірність ідеалам “старшого брата” вражають нині цілий світ. І мусимо визнати, що центральним стабілізуючим чинником українського суспільства є потужний яничарський рух. У ньому запорука подальшого утвердження та зміцнення колоніального способу життя. Але в ньому ж таїться й небезпека: яничарство за своєю природою — хвороба не спадкова, отже потребує постійного й досить розумного культивування. Інакше — дестабілізація з усіма наслідками.

ЯНИЧАРСТВО — ХВОРОБА

Яничарство зазвичай тлумачиться й трактується як зрада, гріх, злочин, словом — ганьба. Таке ставлення до нього природне, і в первісному суспільстві цілком виправдане.

Критична маса яничарів — це така їх кількість, коли їм уже ніхто не дивує, а відтак суспільство загалом погоджується (чи змиряється) з тим, що, мовляв, це нормальні, повноправні люди. Та від того яничар не перестає бути тяжко хворою істотою, страждання якої вдається хіба що притупити наркотиками, розвагами та втіхами загальної деградації.

ПАТОГЕНЕЗ

Життя — це страждання (Будда). Життя — це боротьба (Маркс). Сучасна людина звела ці два твердження в одну систему рівнянь, і вийшло, що боротьба й страждання — одне й те саме. Шукаючи порятунку від страждань, слабка людина відкриває для себе спосіб — припинити боротьбу. І найпростіше зробити це — перейти на бік противника. Не буде боротьби — отже не буде й страждань, думає ця людина. Але забуває (а частіше й не підозрює) про існування підсвідомості. Перейшовши до табору ворога, яничар якийсь час почуває себе майже переможцем; та величезний запас рідної культури нікуди не дівся — це частина його душі, та ще й значно багатша й потужніша, ніж свідомість. Слабкість (але й підступна сила) цієї підводної частини айсберга лише в тому, що вона залишається пасивною, непомітною, не усвідомлюється до кінця. Та йде час, і під тиском ре-

альних обставин із підсвідомості, з найглибших глибин душі яничара починають зринати й озиватися до нього якісь неясні, незрозумілі потреби, почуття, мрії, образи, спогади, бажання, мелодії, сни... Він нічого вдіяти з ними не може, бо вони непідвладні логічному осмисленню, аналізу й запереченню; вони просто є. І допікають. А дійшовши чіткого усвідомлення, входять у непримиренну суперечність із усталеним ладом душі, з наявною свідомістю, з реальним сьогоденням, яке теж не завжди пестить яничара.

Боротьба, від якої тікав яничар, із жаху перед якою, власне, став яничаром, змістилася з зовнішнього світу у внутрішній. Суб'єкти цієї боротьби — дві етнічні культури; як природні компоненти етноценозу, вони аналогічні *видам* у біоценозі і, за визначенням, не схрещуються. Можна як загодно змішувати й перебовтувати їх, але й у суспензії вони залишаються кожна собою і за стабільних умов розділяються. Міжкультурний покруч (тобто, індивід, в якому вже за-

все життя. Звісно, вона вихлюпується на зовнішній світ, передусім на головну причину страждань яничара — зраджених ним носіїв його первинної, рідної культури; він шукає способів повернути їх на свій шлях; він знаходить однодумців, знаходить “сенса життя”, він може отримати безліч перемог (наприклад, розстріляти сотні бандерівців і здолати тисячі їхніх нащадків), але не може видужати, бо внутрішній конфлікт залишається й загострюється.

Деякі яничари присвячують усе життя інтелектуальному самовиправданню. Та найчастіше для полегшення своїх мук яничар знаходить різноманітні засоби притлумлення власної свідомості: він може замінити або заглушити свою хворобу іншою — розпус-тою, кар'єризмом, боротьбою за владу, релігійним блюзнірством — це буде обмін шила на швайку; а вже що найлегше, то це просто *уникати знання* — ось чому найкращі яничари самі неосвічені й так пильно підтримують масову неосвіченість населення.

ЯНИЧАРСТВО

Малюнок Сергія Боборикіна

ЯК ПСИХІЧНА ХВОРОБА

ДІАГНОСТИКА

Яскравими, хоча й не дуже певними ознаками яничарства є згадані вище форми алогічної поведінки; але їх слід розглядати лише як орієнтовні, бо вони можуть бути викликані й зовсім іншими причинами. Значно надійнішим симптомом є глибинна відрив до освіти (“Вік живи, вік учись — *дураком умреш*”), особливо коли вона спостерігається на тлі нормальної або й підвищеної загальної біологічної активності. У кожному разі остаточний діагноз можна поставити лише по ретельному аналізу взаємодії свідомого й підсвідомого у психіці індивіда.

Діагностика та лікування яничарства, як і більшості масових психічних хвороб, не тільки не розроблені, але навіть не усвідомлюються як суспільна проблема. Може, це було б і не страшно, якби не тяжкі соціальні наслідки яничарства.

Тут доречно зауважити, що сила-силенна фізичних хвороб не піддаються лікуванню саме тому, що вони є симптомами або прямими наслідками хвороб психічних, особливо масових і тому не визнаних. Виявити, які саме фізичні хвороби породжує яничарство — велика й непочата проблема серйозної медицини.

ЛІКУВАННЯ Й ПРОГНОЗ

Сама собою яничарська хвороба не така вже й страшна: якщо вона не дійшла найви-

щої, незворотної стадії (що трапляється досить рідко), то покруча можна вилікувати *освітою*, апелюючи при цьому до автентичних глибин його душі. Тільки повне й не силуване усвідомлення тих глибин відкриває йому дорогу до вільного вибору, а значить і до одужання.

Потужний і яскравий ефект дає шокова терапія (наприклад, переляк), але результати її нетривкі й ненадійні, а рецидиви хвороби тяжкі. Переконливий приклад — еволюція нашої політичної номенклатури за останні півтора десятиріччя.

Зрозуміло, що серйозне лікування не може бути ні швидким, ні простим, навіть у тому разі, коли освіта забезпечена. Але фактично освіта не забезпечена, а масовий характер міжкультурного покручтва породжує підсвідому впевненість, що вона й не потрібна. Неосвічені, неграмотні й незліченні яничари-покручі створюють дику антисанітарію в культурі, тобто всі передумови для ще серйозніших психічних епідемій, що роз'їдають духовну структуру суспільства. Небажання вчитися, *небажання знати* — закономірна психічна реакція на непримиренний внутрішній конфлікт. Цей показник — опір освіті — може бути критерієм доцільності лікування. Сильний опір не означає невиліковності, але вказує на нерентабельність масового лікування. І якщо йдеться про суспільний ресурс освітянських сил, то краще спрямувати його на перспективніший людський матеріал, який потім міг би утворити лікувальне середовище для тяжко хворих.

Перспективнішим матеріалом є діти. Свідоме й розумне виховання дитини забезпечує достатній імунітет проти яничарства, але до такого виховання суспільство сьогодні не здатне. Якщо й трапляється розумне виховання дітей, то не стільки завдяки свідомості виховників, скільки силою інерції давньої, традиційної, налагодженої до автоматизму етнічної педагогіки. Втрата, точніше, невжиток народом своєї культури спричиняє, серед інших деградацій, і байдужість до виховання та освіти дітей.

Усвідомлення масштабів руїни виховної та освітньої культури має стати першочерговим духовним подвигом українців, бо без цього — найважливішого — кроку не буде дороги нагору.

ВИСНОВКИ

Епоха імперій, колоній, прямих брутальних загарбань доходить кінця. Це не означає, що не буде більше грабунку, визиску, паразитизму. Навпаки, християнська цивілізація досягла таки того рубежу, коли дармоїдів стало більше, ніж виробників, і комуся треба буде їх годувати, бо працювати вони не хочуть, не вміють і не будуть. Вони прекрасно засвоюють принципи демократії, а тому не вимруть ні від голоду, ні від сорому.

Це означає, що починається така собі гуманна епоха глобального соціалізму, коли народи підігріватимуть і підсмажуватимуть одні одних на повільному вогні — щоб, не дай Боже, не проливати кров людську...

Які шанси України в цьому грядущому всесвітньому соцзмаганні?

Дуже високі шанси:

1. Ми ще й досі не втратили того розуму й таланту, який формувався протягом кількох тисяч років напруженої та різноманітної праці, що її вимагала наша земля.
2. Ми одержали грандіозний досвід виживання — лицемірства, тихої наполегливості, пристосування до нестерпних умов.
3. Нас перестали відстрілювати, механічно й масово знищувати. І, схоже, це вже не повернеться.
4. Ми маємо — юридично — територію й державу.

Як реалізувати ці шанси?

Передовсім — здихатися найтяжчої масової психічної хвороби — яничарства. Тобто, усвідомити й вирішити проблему національної освіти. Тобто, розірвати зачароване коло — а інакше не буває. Лише після цього можна буде всерйоз говорити про феномен українства і світову місію української культури. Говорити можна й тепер, та немає кому слухати.

Василь ТРИЛІС,
НДІ Українознавства